

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ ANABİLİM DALI

Osmanlı Kaynaklarına Göre
OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ
(1299-1451)

(Doktora Tezi)

Yöneten
Prof.Dr. Erdoğan Merçil

Fahameddin Başar

34

İstanbul 1991

İÇİNDEKİLER

Önsöz	V
Kaynaklar	VII
Giriş	1
Birinci Bölüm	
OSMAN BEY DEVRİNDE TÜRK-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ	
(1299-1326)	9-94
1. Bizanslılarla Yapılan İlk Mücâdeleler	9
a. Eskişehir ve Harman-kaya tekfurlarının Osman Bey'i yakalamak istemeleri ve Harman-kaya tekfuru Köse Mihâl'in esir edilmesi	9
b. Osman Bey'in İnegöl tekfuru ile yaptığı savaş(Ermeni-beli muhârebesi)	11
c. Kulaca-hisâr'ın fethi	13
d. İkizce savaşı(Osman Gazi'ye karşı İnegöl ve Karaca-hisâr tekfurlarının birleşmesi)	16
e. Karaca-hisâr'ın fethi	24
f. Eskişehir pazarında Bilecik'li satıcıların korunması	32
g. Osman Gazi'nin Sorkun, Göynük ve Taraklı-yenicesi taraflarına yaptığı akın	34
h. Osman Bey'in Köse Mihâl'in kızının düğünü münâsebetiyle Bizans tekfurlarıyla görüşmesi	37
2. Önemli Bizans Kalelerinin Ele Geçirilmesi	39.
a. Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethi	39
b. Orhan Bey'in Yar-hisâr tekfurunun kızı ile evlendirilmesi	46
c. Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın fethi	49
d. Osman Bey'in İznik'i muhâsara etmesi ve Bizans ordusuyla yapılan ilk savaş(Koyun-hisâr savaşı)	58
e. Harman-kaya tekfuru Köse Mihâl'in müslüman olması	68

f. Osman Bey'in Köse Mihâl ile birlikte Leble- bici, Lefke, Mekece, Akhisar ve Geyve kale- lerini fethi	71
g. Bursa'nın ilk muhâsarası	75
h. Osman Bey'in, oğlu Orhan'ı Kara-ceyş ve Kara- tegin'in fethi için göndermesi	78
ı. Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazî'nin fetihleri	85
3. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Sırasında Bizans İmparatorluğu'nun Durumu	89

İkinci Bölüm

ORHAN BEY DEVRİNDE TÜRK-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1326-1362)	95-186
1. Bursa, İznik ve İzmit'in Fethi	95
a. Bursa'nın fethi	95
b. Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazi'nin fetihleri	106
c. Pelekanon savaşı ve İznik'in fethi	114
d. İzmit'in fethi	123
2. Rumeli'nin Fethi	143
a. Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi ve ilk fetih- ler	143
b. Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fetihleri (Geli- bolu, Konur-hisârı, Bolayır, Malkara, İpsala, ve Vize'nin fethi)	160
3. Bu Dönemde Osmanlı Kaynaklarında Zikredilmeyen Olaylar	183

Üçüncü Bölüm

I. MURAD DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1362-1389)	187-237
a. I. Murad'ın Rumeli'ye geçmesi ve Edirne'nin fethi	187
b. Biga'nın fethi	206

c. Gelibolu'nun Bizanslılara geçmesi ve tekrar fethi	212
d. Rumeli'deki son Bizans şehirlerinin ele geçirilmesi	214
e. I. Murad'ın son yıllarında Osmanlı-Bizans münâsebetleri	222
f. Savcı Bey'in isyanı	2223
g. Serez'in fethi	228
h. Selânik'in fethi	233

Dördüncü Bölüm

I. BÂYEZİD DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1389-1402)	238-265
1. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun Durumu	238
2. Bâyezid Devrinde Yapılan İlk Fetihler	240
a. Alagehir(Philadelphia)'in fethi	240
b. Selânik'in fethi	242
3. Bâyezid Devrinde İstanbul Muhâsaraları	245
a. İstanbul'un birinci muhâsarası	245
b. İstanbul'un ikinci muhâsarası	253
c. Anadolu Hisârı'nın inşası ve İstanbul'un üçüncü muhâsarası	255
d. İstanbul'un dördüncü muhâsarası	263

Beşinci Bölüm

FETRET DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1402-1413)	266-283
a. Süleyman Çelebi'nin Bizans İmparatorluğu ile anlaşması	266
b. İsa Çelebi ile Mehmed Çelebi mücâdelesini ve İsa Çelebi'nin İstanbul'a kaçması	269
c. Musa Çelebi ile Mehmed Çelebi mücâdelesini	273

Altıncı Bölüm

ÇELEBİ MEHMED DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ (1413-1421)	284-293

Yedinci Bölüm

II. MURAD DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1421-1451)	294-310
a. Düzmece Mustafa'nın isyanı ve bu isyanda Bizans İmparatorluğu'nun rolü	294
b. II. Murad'ın İstanbul'u kuşatması	300
c. Selânik muhâsarası ve bu şehrin Venedikli- lere teslimi	306
Sonuç	311
Bibliyografya ve Kısaltmalar	313-327

Ö N S Ö Z

XIII. yüzyılın sonlarında Söğüt ve çevresinde kurulan Osmanlı Devleti, Bizans İmparatorluğu ile komşu olması dolayısıyla kuruluşundan itibaren bu devlet ile siyasî ve kültürel münâsebetlerde bulunmuştur. Özellikle XIV. yüzyıl, Batı Anadolu'daki önemli Bizans şehirlerinin fethi ve Rumeli'nin ele geçirilmesi dolayısıyla Osmanlı-Bizans münâsebetlerinin en fazla olduğu dönemdir.

İşte Osmanlı Devleti'nin Bizans İmparatorluğu ile olan bu sıkı münâsebetleri nedeniyle Doktora tezi olarak "Osmanlı-Bizans Münâsebetleri" üzerinde çalışmak istedik. Ancak bu çalışmayı sadece Osmanlı kaynaklarında yer alan bilgiler çerçevesinde gerçekleştirmeyi düşündük. Osmanlı kaynaklarının yetersiz kaldığı süreler için ise, bundan önce yapılan gerek yerli ve gerekse batılı araştırmalarla Bizans kaynaklarına müracaat ettik.

Nitekim bu çalışmada Osmanlı Türkçesi'yle yazılmış kaynaklar ön plânda tutulmuştur. Böylece Bizans-Osmanlı münâsebetlerinde araştırmacıların her zaman kaynaklara kolay ulaşamayacağını göz önünde tutarak konuyla ilgili bilgileri bir araya getirmeyi plânladık. Bu plân dahilinde kaynaklarda bulunan konumuz ile ilgili metinler yeni harflere çevrilerek aynen verilmiştir. Kaynaklardan yararlanmada ise ilk yazılardan başlanmış, aynı bilgileri ihtiva eden eserlerde tekrardan vazgeçilmeğe çalışılmıştır.

Bu araştırmamızda Ertuğrul Gazî dönemi tezimizin "Giriş" kısmını oluşturmuştur. Osman Bey, Orhan Bey, I. Murad, I. Bâyezid, Fetret Devri, Çelebi Mehmed ve II. Murad devirleri ise bölümler halinde sunulmuştur. Fatih devri başlı başına bir araştırma konusu olduğundan çalışmamıza dahil edilmemiştir.

Çalışmamızda Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerin yanı sıra Farsça ve Arapça olarak kaleme alınmış olan Osmanlı kaynaklarından da istifade edilmiştir. Özellikle ilk Osmanlı tarih eserleri olan XV. ve XVI. yüzyıla ait kaynaklar ön plânda yer almıştır. Bunlar Ahmedî, Şükrullah, Enverî, Karamanî Mehmed Paşa, Oruç b. Âdil, Âşık Paşa-zâde, Mehmed Neşrî, Hacı Halil Konevî, Behiştî, Ruhî Çelebi, Hadidî, Kemal Paşa-zâde ve Hoca Sa'deddin Efendi'dir. Ayrıca XVII. yüzyılın önemli kaynaklarından olan Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin eserine de müracaat edilmiştir. Bunların yanında Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'lar ile Takvimler'den de istifade edilmiştir.

Tez çalışmamı yöneten, kıymetli bilgi ve görüşleri ile yol gösteren hocam Prof.Dr. Erdoğan Merçil'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Bizans Tarihi ile ilgili görüşlerinden yararlandığım Prof. Dr. Işın Demirkent ile Osmanlıca metinlerin kontrolünde yardımlarını esirgemeyen Doç. Dr. Abdülkerim Özaydın'a şükranlarımı sunarım.

Fahameddin Başar

KAYNAKLAR

a. Osmanlı Kaynakları:

Osmanlı Tarih Yazıcılığı, Anadolu Selçukluları veya Beylikler devrinden kalma Arapça ve Farsça eserlerin tercümeleri ile başlamıştır. Sultan I. Murad'dan Sultan II. Murad zamanına kadar geçen devrede yapılan bu çalışmaların neticesi olarak XV. yüzyılın başından itibaren Osmanlı tarih yazıcılığının ortaya çıktığı görülmektedir¹. Bu tip eserlerin ilk örneğini veren Yazıcı-zâde Âli, İbn Bibî'nin el-Evâmirü'l-Alâiyye fî Umûri'l-Alâiyye adlı Farsça eserini başka kaynaklardan da ilâveler yapmak suretiyle tercüme etmiştir².

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve sonrasında meydana gelen olaylar ise, ancak devletin kuruluşunun ikinci yüzyılından sonra kaydedilmeye başlanmıştır. Böylece meydana getirilen bu ilk eserler Osmanlı tarihinin başlangıcından itibaren İstanbul'un fethine kadar geçen dönem hakkında doğrudan veya dolaylı olarak kaynak vazifesi görmüşlerdir.

Osmanlılarda ilk tarih yazarları olarak kabul edilen kişilerin eserlerini destanî bir tarzda yazmış oldukları dikkat çekmektedir. Hükümdarların olağanüstü hayatları ve üstün şahsiyetleri ilk tarih yazıcılığının çekirdeğini teşkil ediyor³.

-
1. Ş. Tekindağ, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", Belleten, sayı 140, Ankara 1971, s. 657.
 2. Nüshaları için bkz. F.E. Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, I, İstanbul 1961, nr. 615 vd.
 3. F. Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, trc. C. Üçok, Ankara 1982, s. 7.

Osmanlı tarihinin ilk iki yüzyılı hakkında bilgi veren ve günümüze kadar gelen eserlerin mahiyeti ve neşirleri hakkında ilmî çalışmalar ancak I. Dünya savaşı ve sonrasında F. Giese ve P. Wittek gibi Osmanlı tarihi ile meşgul olan Avrupalı tarihçiler tarafından başlatılmıştır¹. Bundan sonraki yıllarda ise tarihçilerimiz de bu tür eserlerin tercüme ve neşirleri ile ilgilenmişlerdir.

Osmanlı-Bizans münâsebetleri konulu tezimizi hazırlarken yararlandığımız ilk Osmanlı kaynaklarını neşir tarihlerine göre şöyle sıralayabiliriz:

1. Ahmedî(81.815/1412-1413):

İlk Osmanlı tarihçilerinden biri olarak kabul edilen Ahmedî yaklaşık 1330 yıllarında doğmuştur. Amasya'da divan kâ-tibi iken ölen Ahmedî'nin asıl adı İbrahim, lâkabı ise Tâced-din'dir. Şiirlerinde ise Ahmedî mahlâsını kullanmıştır. I. Murad, I. Bâyezid, Emir Süleyman ve Çelebi Mehmed devirlerinde yaşayan Ahmedî, İskender-nâme adlı manzum eserinin sonuna eklediği Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân bölümünü Emir Süleyman'a takdim etmiştir. Eser ilk olarak Necib Asım², daha sonra Nihat Sami Banarlı³ ve Nihal Atsız⁴ tarafından neşredilmiştir. Son olarak da İsmail Ünver tarafından Tıpkı-basım ile

-
1. H. İnalcık, "V.L. Menage: Neshri's History of the Ottaman", Belleten, sayı 116, Ankara 1965, s. 667.
 2. N. Asım, "Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri", TOEM, I, İstanbul 1910, s. 41.
 3. N.S. Banarlı, "Ahmedî: Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân", Türkiyat Mecmuası, VI, İstanbul 1939, s. 50.
 4. Ahmedî, Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osmân, düzenleyen: N. Atsız, Osmanlı Tarihleri, I, İstanbul 1949, s. 1-35.

birlikte bir incelemesi yapılmıştır¹.

Bu eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları hakkında ilk vesika olması dolayısıyla oldukça önemli bir kaynaktır. Konumu-
zu teşkil eden Osmanlı-Bizans münâsebetleri bakımından da özel-
likle Osman ve Orhan Bey devirleri için önem taşımaktadır. Ah-
medî'nin bu eserinden, Bilecik, İnegöl, Yenişehir ve Köprü-hi-
sâr'ın fethi ile Bursa, İznik ve Rumeli'nin fethi konularında
istifade edilmiştir.

2. Şükrullah b. Şihâbeddin Ahmed(öl. 1488):

Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde yaşamış olan Şük-
rullah 790(1388) yılında doğdu. Eseri Behçetü't-Tevârih'i Fars-
ça olarak 861(1456-1457) yılında kaleme almıştır. 13 bölümden
meydana gelen ve genel dünya tarihi mahiyetinde olan eserin sa-
dece son bölümü Osmanlılarla ilgilidir. Eser Fatih Sultân Meh-
med'in tahta çıkışına kadar(1451) gelen olayları içine alır.
Behçetü't-Tevârih'in son bölümünün Farsça ve Almancası Theodor
Seif, Türkçesi ise N. Atsız tarafından iki kez neşredilmiştir².

Şükrullah'ın bu eserinden özellikle Osman ve Orhan Bey
devirlerindeki fetihler için önemli ölçüde yararlanılmıştır.
Osman Bey devrindeki ilk fetihler ile Bursa, İznik ve Rumeli'-
nin fethinde Şükrullah'ın verdiği bilgiler değerlendirilmiştir.

1. Ahmedî, İskender-nâme(İnceleme-Tıpkıbasım), hazırlayan: İsmail Ünver, Ankara 1983.
2. T. Seif, "Der Abschnitt Über die Osmanen in Şükrullah's
Persischer Universal-geschichte", Mitteilungen Zur Osmanischen
Geschichte, II; Wien 1924-1926, s. 63-128; Şükrullah, Dokuz
Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi, trc. N. Atsız, İs-
tambul 1939; Şükrullah, Behçetü't-Tevârih, trc. N. Atsız, Os-
manlı Tarihleri, I, İstanbul 1949, s. 39-70.

3. Enverî:

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Enverî, II. Mehmed ve II. Bâyezid devirlerinde yaşamış bir tarihçidir. Kendisinin Fatih Sultan Mehmed'in fetihlerine katılmış olması muhtemeldir. Fatih devri sadrazamlarından Mahmûd Paşa'nın emri üzerine 869 (1464) yılında Düstûr-nâme adıyla manzûm bir tarih yazmıştır¹. Üç kısma ayrılan bu eserde, önce genel islâm tarihi, sonra Aydın-oğulları tarihi ve son bölümde de Osmanlı sultânları tarihi anlatılmıştır. Ancak Osmanlı tarihine ayrılan bu son kısmı oldukça kısadır. Enverî'nin bu manzûm kroniğinin özellikle Aydın-oğulları'na ait olan ikinci kısmı önemlidir. Bu eser Mükrimin Halil Yinanç tarafından negredilmiştir². M. Halil Yinanç ayrıca bir de bu esere Medhâl yazmıştır³.

Enverî'nin bu eseri konumuz açısından oldukça önem taşımaktadır. Özellikle Orhan Bey ve oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fetihleri hakkındaki malûmat fazladır. Eserde, Edirne'nin fethi hakkında da geniş bilgi vardır.

4. Karamanî Mehmed Paşa(Nişancı, öl. 1481):

Lâkabından da anlaşıldığı üzere Karaman'da doğmuş olan Mehmed Paşa sadrazam, nişancı, tarihçi ve şairdir. Genç yaşta İstanbul'a gelmiş ve 1464 yılında vezirlik pâyesi almıştır. Hayatının son yıllarında bir tarih kitabı yazdı. Tevârihü's-Selâti-ni'l-Osmâniyye adını taşıyan ve Arapça olarak kaleme alınmış olan bu eser Osmanlı Devleti'nin başlangıcından 1480 yılına

1. F. Babinger, age., s. 445.

2. Enverî, Düsturnâme-i Enverî, nşr. M.H. Yinanç, İstanbul 1928.

3. M.H. Yinanç, Düsturnâme-i Enverî'ye Medhâl, İstanbul 1930.

kadar gelmektedir. Eserin tercümesi M. Halil Yınanç¹ ve İ.H. Konyalı² tarafından neşredilmiştir.

Nişancı Mehmed Paşa'nın bu eserinde, konumuz açısından Osman ve Orhan Bey'in fetihleri ile Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

5. Oruç b. Âdil:

En eski mensûr Osmanlı tarihinin yazarı olarak bilinen Oruç Bey'in hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Ancak eserinin başında belirttiğine göre Edirne'de doğduğu ve kâtiplik yaptığı anlaşılmaktadır. Tevârih-i Âl-i Osmân adını verdiği kroniği Osmanlı Devleti'nin başlangıcından Fatih Sultan Mehmed devri sonuna kadar gelmektedir. Özellikle II. Mehmed devri hakkında verdiği bilgiler daha ayrıntılı olup ana kaynak vazifesi görmektedir. Eser Oxford ve Cambridge nüshalarından istifade edilerek F. Babinger tarafından neşredilmiştir³. Babinger'in neşrettiği Oruç Tarihi, eserin Oxford ve Cambridge nüshalarının ayrı ayrı basımından ibârettir. 899(1493-1494) yılına kadar gelen bu eser, bütünüyle Osmanlı tarihini ele alan ilk eserdir. XV. yüzyıl Anadolu türkçesinin sadeliğiyle yazılmış olan bu eserin bir başka önemli yönü de eski bir kronik olmasıdır. Babinger neşrinden başka N. Atsız tarafından da

-
1. Eser ve tercümesi için bkz. M. Halil Yınanç, "Millî Tarihimize Dair Eski Bir Vesika", TTEM, İstanbul 1924, XIV, sayı 93, s. 85-142.
 2. Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, Osmanlı Sultanları Tarihi, trc. İbrahim Hakki Konyalı, Osmanlı Tarihleri, I, nşr. N. Atsız, İstanbul 1949, s. 321-369.
 3. Oruç b. Âdil, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. F. Babinger, Hannover 1925.

sadeleştirilmiş bir neşri yapılmıştır¹.

Oruç Bey Tarihi, ilk kroniklerden olması dolayısıyla Bizans-Osmanlı münâsebetleri açısından tezimizin ana kaynağı olmuş ve hemen her bölümde incelenmiştir. Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'ye kaynak vazifesi gören Oruç Bey Tarihi, Osmanlıların kuruluş devrindeki fetihleri kronolojik olarak ele almış ve bir çok olayın tarihini de belirtmiştir.

6. Âşık Paşa-zâde(öl. 1481):

Asıl adı Derviş Ahmed olan Âşık Paşa-zâde, isminden de anlaşılacağı gibi şair Âşık Paşa(öl.1330) neslindendir. 1400 yılında Amasya'nın Elvan Çelebi köyünde doğmuştur. II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirlerinin ilk yıllarında Rumeli'ye yapılan akınlarda orduda bulunmuş ve tarihini yaşlılığında İstanbul'da kaleme almıştır. Âşık Paşa-zâde Tarihi adı ile tanınan ve çoğunlukla Menâkıb yahut Tevârih-i Âl-i Osmân adıyla anılan eseri, Âlî Bey² ve F. Giese³ tarafından aynen, N. Atsız⁴ tarafından ise sadeleştirilerek neşredilmiştir. Eser 1478 yılına kadar gelmektedir. Ancak, Âşık Paşa-zâde'nin ölümünden sonra yakınları tarafından 1502 yılına kadar gelen olaylar esere ilâve edilmiştir. Âşık Paşa-zâde, II. Murad ve Fatih Sultan Mehmed devirlerini yaşayarak ve bazı savaşlara da katılmak

1. Oruç Beğ Tarihi, hazırlayan N. Atsız, İstanbul 1972.

2. Âşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. Âlî Bey, İstanbul 1332(1914).

3. Âşık Paşa-zâde, Die Altosmanische Chorink des Aşıkpaşazade, nşr. F. Giese, Leipzig 1929.

4. Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. N. Atsız Çiftçioğlu, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1949, s. 77-319.

suretiyle olaylara şahid olmuş, daha önceki kısımları ise başkalarından naklederek kaleme almıştır. Müverrihin bizzat olaylara vâkıf olduğu eserin 1421'den sonraki kısmı kıymetli bir kaynak durumundadır¹.

Âşık Paşa-zâde'nin eseri de Oruç Beğ Tarihi gibi konumunun en önemli kaynaklarından birisidir. Eserde, Osmanlı tarihinin ilk devirlerinden itibaren hemen her konu hakkında diğer kaynaklara göre daha fazla bilgi verildiği için tezimizin hazırlanmasında büyük ölçüde kullanılmıştır. Bazı olaylarda da kroniklerde bulunmayan bilgileri ihtiva etmesi bakımından daha da önem taşımaktadır. Meselâ Ahşehir'in Osmanlılar tarafından fethi ilk kronikler arasında yalnızca Âşık Paşa-zâde Tarihi'nde ve ondan naklen Münecimbaşı'nın eserinde bulunmaktadır.

7. Mehmed Neşrî:

Hayatı hakkında fazla bilginiz yoktur. Evliya Çelebi'ye göre Germiyanlı'dır. Neşrî Cihân-nümâ adlı sekiz kısımdan meydana gelen bir Dünya Tarihi yazmıştır. Bunlardan yalnız Osmanlı hanedanının tarihini içeren altıncı kısım zamanımıza kadar muhafaza edilebilmiştir. Eser II. Bâyezid'in ölümünden sonra(1512) yazılmışsa da yalnız 1485'e kadar gelen olayları içermektedir. Eser M.A. Köymen ve F.R. Unat tarafından 1949 ve 1957 yıllarında iki cilt halinde eski ve yeni harflerle karşılıklı olarak neşredilmiştir². Ayrıca F. Taechner tarafın-

-
1. Akdes Nimet Kurat, "Bizans'ın Son ve Osmanlılar'ın İlk Tarihçileri, Türkiyat Mecmuası, III, İstanbul 1935, s. 186.
 2. Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihân-nümâ(Neşrî Tarihi), I-II, Yayıncılarınlar: F.R. Unat - M.A. Köymen, Ankara 1949, 1957.

dan 1951 yılında bir neşri daha yapılmıştır¹.

Neşrî'nin, eserini kaleme alırken Oruç Beğ ve Âşık Paşazâde ile Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'lardan yararlandığı anlaşılmakta ise de, bazı olaylarda, kendisinden önceki bu kaynaklarda bulunmayan bilgiler vermektedir. Meselâ Harman-kaya tekfuru Köse Mihâl'in esir edilmesi yalnızca Neşrî tarafından kaydedilmiştir. Bundan başka özellikle Fetret Devri'ndeki olaylar hakkında da diğer kaynaklara göre daha geniş ve açıklayıcı bilgi vermiştir.

8. Mehmed b. Hacı Halil Konevî:

Karamanî Mehmed Paşa'nın çağdaşı olan Hacı Halil, adından da anlaşılacağı üzere Konya'lıdır. Kendisinin söylediğine göre Fatih Sultan Mehmed'in emri üzerine Osmanlı hanedânının Farsça tarihini yazmıştır. Eserinin başında Anadolu Selçukluları hakkında da kısaca bilgi vermiştir. Eser yazma halindedir². R. Anhegger tarafından da kısa bir Türkçe tercümesi yapılmıştır³.

Konevî'nin bu eserinden Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın fethi ile Osmanlıların Rumeli'ye geçişi konularında istifade edilmiştir.

-
1. Neşrî, Cihân-nümâ, Die altosmanische Chronik des Mevlâna Mehmed Neschrî, I-II, nşr. F. Taechner, Leipzig 1951-55.
 2. Mehmed b. Hacı Halil Konevî, Târih-i Âl-i Osmân, Kayseri Umumî Kütüphânesi'nden alınan ve Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi No.592'de bulunan fotokopi.
 3. R. Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halil ü'l-Kunevî'nin Târih-i Âl-i Osmân'ı", Tarih Dergisi, II, sayı 3-4, İstanbul 1952, s. 51-56.

9. Behiştî Sinan Çelebi:

Sinan Çelebi Trakya Lüleburgaz'da doğmuştur. 1520 yılında öldüğünü kabul etmek mümkündür. Behiştî mahlâsı ile tanınan Sinan Çelebi, Bâyezid'in saltanatı ile başlayan bir Osmanlı tarihi yazmıştır. Kitabın ele geçen ve son kısmı eksik olan bir yazması 1389 yılı olayları ile başlayıp II. Mehmed'in ölümünden hemen sonra tarih yazarı ve sadrazam Karamanî Mehmed Paşa'nın katline kadar(1481) gelmektedir. Bazı yerlerinde eksiklikler, bazı yerlerinde ise ilâveler bulunan diğer bir yazma ise 1502 senesi olayları ile bitmiştir¹. Eser, Bâyezid, Fetret Devri, Çelebi Mehmed ve II. Murad devrindeki Osmanlı-Bizans münâsebetlerinde araştırmamıza kaynak vazifesi görmüştür.

10. Ruhî Çelebi:

Hayatı hakkında hiçbir bilgimiz bulunmayan Ruhî Çelebi II. Bâyezid devrinde(1481-1512) bir Osmanlı tarihi kaleme almıştır. Yazma halinde bulunan bu eser 1511 yılı olayları ile bitmektedir². Eser konumuz açısından oldukça önem taşımaktadır. Yazma halinde olması ve bazı olaylarda diğer kaynaklarda bulunmayan bilgiler vermesi önemini daha da arttırmaktadır. Ruhî Çelebi'nin eserinden Karaca-hisâr, Yenişehir, Köprü-hisâr, Bursa, İznik, Rumeli ve Edirne'nin fethi ile İstanbul muhâsaratları başlıklarında istifâde edilmiştir. Bunun yanında Düzmece Mustafa'nın isyanı konusunda Osmanlı kaynakları arasında yalnızca Ruhî Çelebi gerçek bilgi vermektedir. Ruhî Çelebi Bizans

1. Behiştî Sinan Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osmân, British Museum Add. Gr. Mr. 7869'dan çekilmiş olan ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Seminer Kütüphanesi No.K.A. 281'deki fotokopi.
2. Ruhî Edrenevî, Târih-i Âl-i Osmân, Tübingen Kütüphanesi No. Ms. Or Quart 821'den alınan ve Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi No. 1919'da bulunan mikrofilm.

kaynaklarından Ducas'ın da belirttiği gibi, Mustafa Çelebi'nin II. Murad tahta geçtikten sonra imparator tarafından serbest bırakıldığını ve aralarında bir anlaşma yapılarak Gelibolu'ya gönderildiğini söylemektedir.

11. Hadidî(öl. 940/1533-1534):

Tarihçi ve divan şairi olan Hadidî Edirne yakınlarında bulunan Ferecik'de doğmuştur. Asıl adı bilinmemektedir. Babası ve kendisi demirci olduğundan Hadidî mahlâsını kullanmıştır. Müderrisliğe kadar yükselmiştir. Aynı zamanda şâir olan Hadidî'nin zamanımıza kadar gelen yegâne eseri manzûm Osmanlı tarihidir. 6646 beyitten meydana gelen bu eser Osmanlıların cediti Süleyman-şah hikâyesi ile başlamakta ve 929/1522-23 yılına kadar gelmektedir. Eser, yazma halinde olup çeşitli yerlerde nüshaları bulunmaktadır¹. Hadidî'nin eserinde olaylar geniş olarak anlatılmakta ve birçok fethin tarihi verilmektedir. Özellikle Rumeli'nin fethi ve Süleyman Paşa'nın buradaki faaliyetleri diğer kaynaklara göre daha geniş olarak anlatılmıştır.

12. Kemal Paşa-zâde(İbn-i Kemal, öl. 940/1534):

Tam adı Kemal Paşa-zâde Şemseddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa olan müellif 873/1468-1469 yılında Tokat'da doğmuştur. Dedesi Kemal Paşa'ya izâfetle Kemal Paşa-zâde, veya İbn-i Kemal diye tanınmıştır. Edirne'de çeşitli hocalardan ders alan Kemal Paşa-zâde uzun süre müderrislik yaptıktan sonra 932/1525-1526 yılında şeyhülislâmlığa getirildi. 940/1534 yılında vefât

1. Bilinen nüshaları için bkz. Hadidî, Tevârih-i Âl-i Osmân, (Kaynak Tahlili-Metin Tenkidi), Yayınlanmamış Doktora Tezi, hazırlayan Necdet Öztürk, İstanbul 1986.

etti¹. Kemal Paşa-zâde birçok eser kaleme almış olup, en mühim eseri Edirne'de müderris iken, II. Bâyezid'in isteği üzerine yazmış olduğu Tevârih-i Âl-i Osmân'dır. Eser Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan başlayıp 1527 yılına kadar gelen olayları 10 defter halinde anlatmaktadır. Her defterde bir padişah devrini anlatan bu eserin sırasıyla VII., I. ve II. defterleri Şerafettin Turan tarafından neşredilmiştir².

Kemal Paşa-zâde'nin eserinde olaylar oldukça geniş ve tarih verilerek anlatılmıştır. Meselâ Ermeni-beli savaşında, kendisinden önceki kaynaklar tarih vermemesine rağmen Kemal Paşa-zâde hem tarih belirtmiş, hem de Osmanlı ve Bizans kuvvetlerinin sayısı hakkında bilgi vermiştir. Bunun gibi daha pek çok olayda tarih verilmiş, hem de açıklayıcı bilgi kaydedilmiştir.

13. Hoca Sa'deddin Efendi(öl. 1599):

Sa'deddin b. Hasan Cân b. Hâfız Muhammed Isfahânî, Osmanlı şeyhülislâm ve müverrihlerinin meşhurlarından olup aslen Isfahan'lı bir aileye mensuptur. Çaldıran seferi sonucunda, Yavuz Sultan Selim tarafından İranlı alim ve san'atkârlarla birlikte İstanbul'a getirilmiştir. Sa'deddin, İstanbul'da 943(1536-37) yılında doğmuştur. Ebussuud Efendi'den ders gören Sa'deddin Efendi önce müderris, daha sonra da şeyhülislâm oldu. Vefâtına kadar bu görevde kaldı ve 1599'da vefât etti. Arapça ve Farsçaya da vâkıf olan Sa'deddin asıl şöhretini tarihçiliğinden ve

1. Kemal Paşa-zâde'nin hayatı ve eserleri hakkında bkz. İsmet Parmaksızoğlu, "Kemal Paşa-zâde" mad., İA, VI, s. 561-565; A. Uğur, İbn-i Kemâl, Ankara 1987.
2. İbn-i Kemal(Kemal Paşa-oğlu Şemsüddin Ahmed), Tevârih-i Âl-i Osmân, yay. Şerafettin Turan, VII. Defter, Ankara 1957; I. Defter, Ankara 1970; II. Defter, Ankara 1983.

Hoca Tarihi diye anılan Tâcü't-Tevârih adlı eserinden almak-
tadır. Hoca Sa'deddin eserini 1575 yılında Sultan II. Murad'a
takdim etti. Kuruluşundan I. Selim'in ölümüne kadar Osmanlı hü-
kümdarlarının zamanlarında geçen olayları, daha çok süslü ve
ağdalı bir dille anlatan bu eserin pek çok yazması olup, bazı
zeyiller de yazılmıştır¹. Avrupa'da büyük bir rağbet kazanan
Tâcü't-Tevârih, Maarif Nâzırı Nevres Paşa tarafından Sa'ded-
din'in hayatına dair bir mukaddime ve sayfa kenarlarına yazıl-
an bazı notlar ile 1863 yılında 2 cild olarak basılmıştır².

Hoca Sa'deddin Efendi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan
itibaren her dönem için oldukça geniş ve açıklayıcı bilgi ver-
miştir. Bu bakımdan araştırmamızın bir çok başlığında Sa'deddin
Efendi'nin verdiği bilgiler değerlendirilmiştir. Ayrıca bazı o-
laylarda da kendisinden önceki kaynaklarda bulunmayan bilgiler
vermektedir. Meselâ Savcı Bey isyanı yalnızca Hoca Sa'deddin
Efendi ve ondan naklen Müneccimbaşı Tarihi'nde vardır.

14. Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi(öl.1702):

XVII. asrın büyük âlim ve tarihçilerinden olan Ahmed b.
Lütfullah 1631 yılında Selânîk'de doğdu. Öğrenimine burada baş-
ladı. Çeşitli sahalarda eserler veren Münecimbaşı Ahmed Dede
Efendi asıl şöhretini Arapça olarak yazdığı Câmiü'd-Düvel adlı
tarih eseriyle kazanmıştır³. Eser 1673 yılına kadar meydana ge-
len hadiseleri anlatan bir Dünya tarihidir. Câmiü'd-Düvel te'lif

-
1. M. Aktepe, "Hoca Sa'deddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârih'i ve
bunun zeyli hakkında", Türkiyat Mecmuası, XXIII, s. 106-110.
 2. Sa'deddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, I-II, İstanbul 1279-1280.
 3. Eserlerinin listesi için bkz. N. Atsız, Müneccimbaşı Şeyh
Ahmed Dede Efendi, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1940, s.4.

edildikten 30 sene sonra Nedim başkanlığındaki bir heyet tarafından Sahâifü'l-Ahbâr adıyla 1285(1868-1869) yılında İstanbul'da üç cilt halinde basıldı. Uzun yıllar bu tercümesi kullanılan Câmiü'd-Düvel'in Anadolu Selçukluları kısmı Hasan Fehmi Turgal¹, Karahanlılar bölümü ise Necati Lugal² tarafından Arapça aslından tercüme edilmiştir. Câmiü'd-Düvel'in Osmanlılar'a ait bölümü ise İsmail Erünsal tarafından iki cilt halinde tercüme edilmiştir³. Ayrıca bu kısım Ahmet Ağırakça tarafından Doktora tezi olarak yapılmıştır⁴.

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin eserinden de, geniş bilgi vermesi dolayısıyla bir çok konuda yararlanılmıştır. Özellikle Savcı Bey isyanı ile Alâşehir'in fethi hakkında bilgi veren ikinci kaynak Münecimbaşı'nın eseridir. Bunun yanında bir çok fethin tarihi verilmiş ve konular geniş olarak anlatılmıştır.

1. H. Fehmi Turgal, Anadolu Selçukluları, Münecimbaşı'ya Göre, İstanbul 1935.
2. Necati Lugal, Müneccimbaşı Seyh Ahmed Dede Efendi'nin Sahâ-yifü'l-Ahbâr fî Vekayi'il-Âsâr yahut Câmiü'd-Düvel adlı eserinden: Karahanlılar Fasikülü, İstanbul 1940. Bu tercüme N. Atsız'ın Münecimbaşı'nın hayatı ve eserlerine dair yazdığı bir önsözle basılmıştır. Ayrıca eserin sonuna H.F. Turgal'ın yaptığı tercüme de ilâve edilmiştir.
3. Münecimbaşı Ahmed Dede, Müneccimbaşı Tarihi(Sahâifü'l-Ahbâr fî Vekayü'l-a'sâr), I-II, Arapça aslından Türkçeye çeviren: İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul(tarihsiz).
4. Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Câmiü'd-Düvel Adlı Eserinin Osmanlı Devleti'nin Başlangıcından Fatih'in Vefâtına Kadarki Kısımının Tenkidli Metin Neşri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hazırlayan: Ahmet Ağırakça, İstanbul 1983.

15. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân:

Çeşitli kütüphanelerde yazma halinde bulunan Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'ların bir kısmı Alman Türkoloğu ve tarihçisi F. Giese tarafından neşredilmiştir¹. Giese, yayınlamış olduğu Anonim eser için Viyana Kraliyet Kütüphânesi'ndeki nüshayı esas almıştır. Aynı bilim adamı bu nüshanın yanısıra Avrupa'nın değişik şehirlerindeki kütüphanelerde bulunan 13 adet Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'ı da birbiriyle karşılaştırarak, nüsha farklarını da belirtmek suretiyle neşretmiştir. Eser, Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferinden dönüşüne, yani 959(1549) yılına kadar gelmektedir².

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'dan Bilecik, Yarhisâr, İnegöl, Yenişehir, Köprühisâr, İzmit, Rumeli ve Edirne'nin fethi ile İstanbul muhasaraları ve Fetret devrindeki olaylarda istifade edilmiştir. Özellikle şehzâdeler arasındaki mücâdeleler ve bunda Bizans İmparatorluğu'nun rolü hakkında açıklayıcı bilgiler vermesi bakımından önem kazanmaktadır.

b. Takvimler:

Selçuklular'daki takvim geleneğinin bir devamı olarak, Osmanlılar'ın kuruluş devrinde de takvimlerle karşılaşılmalıdır. Kısa metinler manzumesi halindeki saray takvimlerinde Hz. Âdem'den itibaren peygamberlerin ve Abbasî halifelerinin krono-

1. F. Giese, Tevârih-i Âl-i Osmân, Die Altosmanischen Anonymen Chroniken, Breslau 1922.

2. Giese'nin Neşrettiği Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Hazırlayan: N. Azamat, İstanbul 1986, s. XIX.

lojik olarak listeleri verildikten sonra Selçuklu, Osmanlı ve Karaman-oğlu hanedânlarının önemli hadiseleri anlatılmaktadır. Takvimlerin muhtevâsı, düzenlendiği yıldan uzaklaştıkça çok kısa ifade edilmekte, yalnızca padişahların doğumu, tahta çıkışları ve önemli fetihleri belirtilmektedir. Yakın yıllara gelindiğinde ise bilgiler daha detaylı olarak anlatılmaktadır. II. Murad'a takdim edildiği tahmin olunan 840/1436 ve 848/1444 tarihli iki takvim O. Turan tarafından yayınlanmıştır¹. Bundan başka Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü, No. 309'da bulunan ve Fatih Sultan Mehmed için fetihten bir yıl önce yazılmış olan 856/1452 tarihli takvim ise N. Atsız tarafından neşredilmiştir². Bunların dışında yine N. Atsız 824/1421, 835/1431 ve 843/1439 yıllarına ait üç takvim daha yayınlamıştır³. Araştırmamızda bu takvimlerden, olayların tarihini karşılaştırırken istifade ettik.

c. Araştırmalar:

Bugüne kadar bizim incelediğimiz şekilde Osmanlı-Bizans münâsebetlerini ele alan müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Ancak Prof.Dr. Şerif Baştav, özellikle Bizans kaynak ve batılı araştırmalara dayanarak Bizans İmparatorluğu, Son Devir(1261-1461), Osmanlı Türk-Bizans Münâsebetleri adlı bir eser neşretmiştir. Bunun yanında Hüseyin Dağtekin, "I. Murad Devrinde Osmanlı-Bizans Münâsebetlerine Genel Bir Bakış" (AÜDTCFD, XIX, sayı 3-4, Ankara 1961, s. 189-199) adı altında bir makale yayınlamıştır.

1. İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, Yay. Osman Turan, Ankara 1984².
2. N. Atsız, "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihî Bir Takvim", İstanbul Enstitüsü Dergisi, III, İstanbul 1957, s. 17-23.
3. Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, nşr. N. Atsız, İstanbul 1961.

G İ R İ Ő

OSMANLILAR'IN ANADOLU'YA GELİŞİ VE BİZANS SINIRINA YERLEŐTİRİLMELERİ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin çökmeye yüz tuttuğu XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu'da birçok Türk beyliği ortaya çıktı. Tarihte "Anadolu Beylikleri/Tavâif-i Mülûk" adıyla anılan bu devletciklerden biri de Osmanlı Beyliği'dir. Bizans sınırlarına yakın bölgelerde kurulan beylikler arasında yer alan Osmanlılar, kısa sürede büyüyerek bir devlet haline geldi ve yüzyıllarca hüküm sürdü.

Oğuzların Bozok kolunun Kayı boyuna mensup olan Osmanlılar'ın menşei tarihçiler arasında münakaşalara konu olmuştur. Osmanlı kaynaklarının birçoğunda hanedanın Kayı boyuna mensup olduğu ifade edilmektedir. Ancak P. Wittek ve H.A. Gibbons gibi batılı modern tarihçiler bu görüşü reddederek, söz konusu iddianın kuruluştan çok sonra, II. Murad devrinde (1421-1451) ortaya atıldığını belirtmişlerdir¹.

Alman tarihçi J. Marquardt ise Kayı ismini Kay'la karıştırmış ve bu itibarla Kayı'ların Türk değil Moğol olduklarını ve bilâhare Türkleştiklerini ileri sürmüştür².

-
1. P. Wittek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, trc. Fahriye Arık, İstanbul 1947, s. 5-22; H.A. Gibbons, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, trc. R. Hulûsî, İstanbul 1928, s. 7-11.
 2. W. Bangund J. Marquardt, Osttürkische Dialektstudien, Berlin 1914, s. 184-194'den naklen İ. Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi(1071-1920), Ankara 1980, s. 28-29.

Osmanlılar'ın menşei hakkındaki bu münakaşalara çok daha ciddi çalışmalarıyla cevap veren F. Köprülü; Wittek, Gibbons ve Marquardt'ın görüşlerine karşı çıkarak Osmanlılar'ın Oğuz boylarından Kayılara mensup olduğunu ispatlamıştır¹. V. Barthold'un da, çeşitli yazılarında Köprülü'nün fikirlerini desteklediğini görmekteyiz².

A. Zeki Velidî Togan da, Osmanlılar'ın menşei hakkındaki bu tartışmalara; Köprülü'nün görüşlerinin aksine bazı yeni buluşlara dayanarak, J. Marquardt tarafından ileri sürülen fikri tekrar canlandırarak katılmıştır³. Ancak, W. Eberhard, Çin kaynaklarına göre hazırladığı makalesinde A. Zeki Velidî Togan'ın bu görüşünün imkânsız olduğunu ispata çalışmıştır⁴.

Oğuz hükümdarlarını çıkaran beş boydan en önemlisi olan Kayı boyu'nun⁵, Orta Asya'daki anayurtlarından ayrılarak Anadolu'ya nasıl ve ne zaman geldikleri kesin olarak anlaşılmış değildir. Osmanlılar'ın ilk devirlerine ait bilgiler veren kaynaklarda, Kayı boyunun Anadolu'ya gelişi iki ayrı rivayet halinde anlatılmıştır. Meselâ ilk devir hakkında bilgi veren tarihçilerden Enverî, Mehmed b. Hacı Halil Konevî, Şükrullah

-
1. F. Köprülü, "Osmanlı İmparatorlu'nun Etnik Menşei Mes'eleleri", Belleten, Sayı 28, Ankara 1944, s. 219-315; Aynı mlf. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Ankara 1972², s.123 vd.
 2. V.V. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, İstanbul 1927, s. 96.
 3. A.Z. Velidî Dogan, Umumî Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1981³, s. 138-140, 466.
 4. W. Eberhard, "Kayılar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar", Belleten, Sayı 23, Ankara 1944, s. 567-584.
 5. F. Sümer, Oğuzlar(Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları, İstanbul 1980³, s. 216.

ve Karamanî Mehmed Paşa; Osmanlılar'ın kurucusu olan Kayı boyunun Selçuklularla birlikte Anadolu'ya geldiklerini söylerler¹. Öte taraftan Oruç b. Âdil, Âşık Paşa-zâde ve Neşrî gibi tarihçiler ise bu hanedânın Selçuklular'dan çok sonra, XIII. yüzyıldaki Moğol istilâsı sonucunda bulundukları bölgeden ayrılarak batıya doğru hareketle Anadolu'ya geldiklerini belirtirler². Bu ikinci gruptaki kaynaklar Osmanlıların kendilerinden yıllarca önce Anadolu'yu feth etmiş olan Selçukluların hizmetine girdiklerini söylerler.

Ancak, özellikle F. Köprülü ve başka araştırmacıların da belirttikleri gibi³, te'lif tarihi daha önce olan kaynak grubunda, Osmanlılar'ın Selçuklular'la birlikte Anadolu'ya geldiklerinin ifade edildiği göz önüne alınırsa, bu fikri kabul etmek daha mümkün olacaktır. Nitekim bu konuda yapılan bir kısım

-
1. Bkz. Enverî, Düstûrnâme, nşr. M.H. Yınanç, İstanbul 1928, s. 76-79; Mehmed b. Hacı Halil Konevî, Tevârih-i Âl-i Osmân, Trc. R. Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halil ül-Kunevî'nin Tâ-rih-i Âl-i Osmân'ı", Tarih Dergisi, Sayı 3-4, İstanbul 1952, s.52-53; Şükrullah, Behçetü't-Tevârih, Trc. N. Atsız, Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultânları Tarihi, İstanbul 1939, İstanbul 1939, s. 27; Karamanî Nişancı Mehmed Paşa, Tevârihü's-Selâtinî'l-Osmâniyye, Trc. İ.H.Konyalı, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1949, s. 343.
 2. Bkz. Oruç b. Âdil, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. F. Babinger, Hannover 1925, s. 5-6; Âşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. Âlî Bey, İstanbul 1332, s. 3-4; Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihan-nümâ(Neşrî Tarihi), I, nşr. F.R. Unat - M.A. Köymen, Ankara 1983², s. 57-59.
 3. M. Fuat Köprülü, age., s. 129-130; M. Halil Yınanç, Düsturnâme-i Enverî'ye Medhâl, İstanbul 1930, s. 89; M. Tayyib Gökbilgin, "Osman I" mad., İA, IX, s. 433; İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1972³, s. 98 vd.

araştırmalarda da, Kayılar'ın Anadolu'ya 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçuklu akıncılarıyla birlikte girdikleri ve parça parça değişik bölgelerde, özellikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin Bizans sınırlarındaki uc sahalarında yerleştikleri kabul edilmektedir¹.

Tarihî kayıtlara göre, Osmanlılar'ın bağlı olduğu Kayı boyunun bir kısmı, Türkiye Selçuklu sultanı I. Alâaddin Keykubad devrinde(1219-1237) Ankara'nın batısındaki Karaca-dağ taraflarında bulunuyordu. Ertuğrul Bey başkanlığındaki Kayıların Karacadağ'a geliş tarihi kesin olmamakla birlikte 1230-1231 yıllarına rastlamaktadır. Bunların Karacadağ'dan Söğüt ve civarına yerleşmeleri ise kaynaklarda farklı şekillerde anlatılır.

Oruç Beğ ve Âşık Paşa-zâde, Ertuğrul Bey'in Karacadağ'a yerleştikten sonra, oğlu Saru-yatı(Savcı Bey)'yı Türkiye Selçuklu sultanı I. Alâaddin Keykubad'a göndererek ondan yurt istediğini belirtir. Sultan da bunlara, Karahisâr'la Bilecik arasındaki Söğüt ile Domanic ve Ermeni Derbendi'ni verir. Bunun üzerine Karaca-dağ havalisinde bulunan Kayılar, buradan ayrılarak Söğüt ve çevresine yerleşirler².

Neşrî ise, Söğüt ve çevresinin Ertuğrul Gazî'ye verilmesini değişik şekilde anlatmaktadır. Buna göre, Ertuğrul Bey, Sürmeli-çukur³'dan Karaca-dağ'a giderken yolda savaşmakta olan iki orduya rastlar. Bunlardan zayıf olanına yardım eder ve sa-

1. İ. H. Uzunçarşılı, age., I, s. 98; Cevdet Türkây, Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979, s. 13.

2. Bkz. Oruç b. Âdil, s. 5-7; Âşık Paşa-zâde, s. 3-4.

3. Sürmeli-çukur, Kars ili Kağızman ilçesinin doğusunda bir ovadır. Krş. İ.H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I, İstanbul 1971, s. 509.

vaşı kazandırır. Bunun üzerine savaşı kazanan taraf Selçuklular, kaybeden ise Moğollar olur. İşte bu yardım üzerine Selçuklu sultanı Âlâaddin Keykubat Ertuğrul Bey'e Söğüt mevkiini kışlık, Domaniç ve Ermeni-beli dağlarını da yazlık olarak verir¹.

Ertuğrul Gazî ve yanındaki Türkmen grubunun 10 Ağustos 1230 tarihinde meydana gelen Yassıçimen savaşında Selçuklulara yardım etmesi hakkında Neşrî Tarihi'nde bulunan bu bilgiye diğer Osmanlı tarihlerinde rastlayamadığımız gibi, Selçuklu kaynak ve araştırmalarında da Yassı-çimen savaşı anlatılırken Ertuğrul Bey'in yardımından söz edilmez².

Kaynaklardaki bu bilgiler incelendiğinde kesin olmamakla birlikte şu sonuç ortaya çıkmaktadır.

Ertuğrul Bey, Anadolu'da yerleştiği Karaca-dağ'da bir müddet kaldıktan sonra Selçuklu sultanından izin alarak, batıya doğru hareketle Bizans sınırlarına geldi. Konya Selçuklu sultanı I. Alâaddin Keykubat'ın izniyle Söğüt dolaylarına, aşağı Sakarya havzasına yerleşti.

Ertuğrul Bey Söğüt ve çevresine yerleştikten sonra Bizans hudutları üzerindeki kasaba ve köylere karşı bazı akınlar yapmaya başladı. İlk Osmanlı kaynaklarına göre Kayılar'ın buradaki faaliyetleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

Sultan I. Alâaddin Keykubat ülkesinin batı sınırındaki çatışmalara son vermek amacıyla Bizans ülkesine sefer düzenler.

-
1. Neşrî, I, s. 38; M.T. Gökbilgin, "Söğüt Ertuğrul Gazî Türbesi", Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı 4-5, İstanbul 1974, s. 84-85; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 102.
 2. Bkz. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul 1984, s. 369-370.

Konya'dan 1231'de hareket eden ordu Eskişehir civarındaki Sultan-öyüğü'ne geldiğinde Ertuğrul Bey de Selçuklu sultanının yanında yer alır. Selçuklu ordusuyla, Remile'deki Aktav Tatarları'yla desteklenmiş Bizans ordusu, bugünkü Pazaryeri ile Bözüyük arasındaki Ermeni Derbendi'nde karşılaşır. Savaşı Ertuğrul Bey komutasındaki Kayı boyundan gelen akıncı süvarilerinin kahramanlıklarıyla Selçuklu ordusu kazanır. Bu haber Sultan-Öyüğü'nde bulunan I. Alâaddin Keykubad'a iletilindiğinde Ertuğrul Gazî taltif edilerek Sultan-öyüğü kendisine verilir. Daha sonra Alâaddin Keykubad düşmanı iyice yıpratmak amacıyla Karaca-hisâr'ı muhasara ederse de, doğuda Moğolların Anadolu'ya girdikleri haberi üzerine geri dönmek zorunda kalır. Ertuğrul Gazî uzun süren mücadele sonrasında kaleyi almayı başarır¹.

Karaca-hisâr 629(1231-1232) yılında ele geçirilir ve tekfur da yakalanır. Ertuğrul Gazî elde ettiği ganimetlerin beşte birini ve yakalanan tekfur kardeşi Dündar Bey ile birlikte Sultan Alâaddin Keykubat'a gönderir. Ganimetin geri kalanını da gazîleri dağıtır². Daha sonra kale ve çevresini yağmalayarak Söğüt üzerine yürür ve burayı Bizans egemenliğinden Selçuklu egemenliğine katar. Ayrıca Bilecik tekfurunu da vergiye

-
1. Karaca-hisâr ilk defa Ertuğrul Bey tarafından fethedilmekle beraber buradaki Osmanlı hakimiyeti çok kısa sürmüş ve şehir tekrar Bizans'a tabi olmuştur. Burasının kesin fethi Osman Bey devrinde gerçekleştirilmiştir.
 2. Bkz. Neşrî, I, s. 65-69; Ruhî Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osmân, Süleymaniye Ktp., Mikrofilm No 1919 (Tübingen Ktp. Ms. Or Quart 821'den alınan mikrofilm); Kemal Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osmân, I. Lefter, Yayına hazırlayan Şerafettin Turan, Ankara 1970, s. 52-57.

bağlar. Bu hizmetleri karşılığında Selçuklu sultanı da mülk olarak Söğüt'ü Ertuğrul Gazî'ye verir¹.

Ertuğrul Bey Söğüt ve çevresine hakim olduktan sonra, şecaat ve adaleti sayesinde büyük başarılar kazandı. Komşuları ile dostca geçinmeye başladı. Özellikle Bilecik(Belocome) ve Lefke(Melangeia) tekfurları Ertuğrul Gazî ile gayet iyi geçiniyorlardı². Ertuğrul Bey, Kayı Türklerinden olup Selçukluların Kastamonu uç beyi bulunan Hüsamettin Çoban'ın oğulları ile de dostane münâsebetlerde bulundu.

Öte taraftan Ertuğrul Bey, zaman zaman Bizans sınırlarındaki bölgelere akınlarda bulunuyordu. Bizans'ın bu hudutları o zaman Türkler için bir gazâ diyarı, yani bir akın sahası idi. Böyle akınları Osmanlı Türklerinden daha önce bu ülkeye gelmiş olan Germiyan, Aydın ve Candaroğulları gibi diğer Anadolu beylikleri de yapıyordu. Fakat Ertuğrul Bey'in yaptığı akınlar bu sefer Bizans'ı daha ciddi endişelere sevk ediyordu. Ertuğrul Bey'in 1236 yılına kadar devam eden bu akınları sırasında diğer Türkmen beyleri de onun etrafına toplandılar. Bu Türkmen beyleri Akça Koca, Samsa Çavuş, Kara Tekin, Aykut Alp, Turgut Alp ve Konur Alp gibi tecrübeli kumandanlardı. Böylece Söğüt'te kurulan bu beylik büyük bir kuvvet haline gelmiş oldu.

Selçuklu sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev(1265-1282)

1. Ahmedî, İskender-nâme(İnceleme-Tıpkıbasım), Nşr. İsmail Ünver, Ankara 1983, vrk. 65b; Hammer, Devlet-i Osmâniye Tarihi, I, Trc. M. Âtâ, İstanbul 1336, s. 58; M.H. Yınanç, "Ertuğrul Gazî" mad., İA, IV, s. 333; Sefa Öcal, "Ertuğrul Gazi Türbesi ve Haziyesinde Yatanlar, Türk Dünyası Araştırmaları, sayı 45, İstanbul 1986, s. 110.
2. İ.H. Uzunçarşılı, age., s. 103.

Cimri vak'asından sonra Bizans sınırlarına geldiği vakit, Kayı boyunun reisi Ertuğrul Bey, sultanın hizmetine varıp kendisini selamladı ve hediyelerini takdim etti(1279)¹.

Ertuğrul Bey, uzunca bir mücâdele hayatından sonra oldukça yaşlandığı için beyliğin idaresini oğlu Osman Bey'e bıraktı. Kendisi de birkaç yıl daha yaşadıktan sonra 1281 yılında yaklaşık doksan iki veya doksan üç yaşında vefat etti. Ertuğrul Gazî, Osmanlıların bölgeye kararlı olarak yerleştiklerinin bir kanıtı olarak Söğüt'te gömüldü.

1. Yazıcı-zâde Selçuknâmesi, vrk. 258b. Naklen İ.H.Uzunçarşılı, age., I, s. 103.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEY DEVRİNDE TÜRK-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ (1281-1326)

1. Bizanslılarla Yapılan İlk Mücâdeleler:

Osman Bey, babası Ertuğrul Gazî'nin 1281 yılında vefat etmesinden sonra beyliğin başına geçti. 1258 yılında Söğüt'te doğan Osman Bey, daha babasının sağlığında iken beyliğin kuvvetlerinin başına geçmiş ve Bizans topraklarına yapılan akınlarda büyük başarılar göstermiştir. Bu sırada Anadolu'daki Bizans hakimiyeti zayıflamış ve bu durum Osman Bey'in fetihlerini bir derece kolaylaştırmıştır.

Şimdi, Osman Bey devrinde Bizans İmparatorluğu ile olan mücâdeleleri başlıklar halinde inceleyelim:

- a. Eskişehir ve Harman-kaya tekfurlarının Osman Bey'i yakalamak istemeleri ve Harman-kaya tekfuru Köse Mihal'in esir edilmesi:

Osman Bey, daha babası hayatta iken, kardeşi Gündüz Bey ile birlikte komşuları ve dostu olan İnönü tekfurunu ziyarete gitmişti. Ancak bu sırada Eskişehir tekfuru, yanına Harman-kaya¹ tekfuru Köse Mihal'ı da alarak buraya gelmiş ve İnönü tekfurundan Osman Bey'in kendilerine teslimini istemiştir. İnönü tekfuru bu isteği kabul etmeyince Eskişehir ve Harman-kaya kuvvetleri ile Osmanlı kuvvetleri hisâr dışında savaşa girmiştir.

1. Harman-kaya(Prminios), Bilecik vilâyetinin Söğüt ilçesine bağlı bir köy olup(krş. İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1972³, s.107, not 3), bugünkü adı Mihal-Gazî'dir.

İlk devir Osmanlı kaynaklarından Neşrî ve Kemal Paşa-zâde'nin eserlerinde belirtilen bu olay hakkında diğer kaynaklarda bir bilgi mevcut değildir.

Neşrî¹ Harman-kaya tekfurı Köse Mihâl'in esir alındığı ve Osman Bey'in Bizanslılara karşı kazandığı bu ilk mücâdele hakkında şunları zikreder:

"Osman dahi ceng iderek, hay diyince Osman'un yanına hayli yiğit cem' olub dönüb Eskişehir beyinin halkını münhezim kılub Harman-kaya kâfirlerinin tekfurı Köse Mihâl'ı tutdılar. Andan Osman Bey Köse Mihâl'ı bahadır olmağın öldürmeğe kıyamayıb günahın afv idüb azad itdi. Köse Mihâl dahi heman cân ü dilden Osman Bey'e etbâ'ıyle nöker olub gerçek muhibbi oldı. O Harman-kaya'yı dahi Köse Mihâl'ün şimdi oğlu oğlanları malikâne mutasarrıflardır".

Köse Mihâl'in esir alınarak serbest bırakılması Kemal Paşa-zâde'nin Tevârih-i Âl-i Osmân²'ında da Neşrî Tarihi'n-deki bilgilere benzer şekilde anlatılmaktadır.

Görüldüğü gibi yalnızca Neşrî ve Kemal Paşa-zâde'nin eserlerinde bulunan bu kayıtlara göre Osman Bey, Bizans'a tâbi Eskişehir ve Harman-kaya tekfurlarıyla yaptığı bu ilk mücâdeleyi kazanmış ve Köse Mihâl'ı da esir almıştır. Ancak Osman Bey onu öldürmeye kıyamayıp affetmiş, Köse Mihâl de, Osman Bey'in bu iyiliğine karşılık gün geçtikçe Osmanlılara daha çok yakınlık duymaya başlamış ve ileride görüleceği üzere müslümanlığı kabul ederek Osmanlı hizmetine girmiştir.

1. Neşrî, I, s.76.

2. Kemal Paşa-zâde, I, s. 75-81.

b. Osman Bey'in İnegöl tekfuru ile yaptığı savaş
(Ermeni-beli Muhârebesi)

Osman Bey babasının ölümünden sonra idareyi ele alınca O'nun siyasetini takip ederek komşusu olan Bizans tekfurlarıyla iyi geçindi. Osmanlılar, Ertuğrul Bey devrinden beri yaylaya gittiklerinde ağır eşyalarını Bilecik Rum beyine bırakırlar, yayladan döndüklerinde de çeşitli hediyeler verdikten sonra eşyalarını alırlardı. Yani Bilecik tekfuru ile Osman Bey dostça geçinirdi. Ancak İnegöl tekfuru Aya Nikola Türklerin yaylaya gidiş-gelişlerinde yollarını keser ve birçok zarar verirdi. Bazan da bu yüzden çarpışmalar olurdu. İnegöl tekfuru bununla da yetinmeyip, Osman Bey'in kudret ve nüfuzunun günden güne arttığını görünce bu durumun ileride kendileri için bir tehlike doğuracağını belirterek komşu tekfuruları Osman Bey'in aleyhine kışkırtıyordu. Bu durum karşısında ileri gelen beyleri Akça Koca, Abdurrahman Gazî, Konur Alp, Turgut Alp ve Aykut Alp'le görüşen Osman Bey İnegöl hisârının fethine karar verdi. Osman Bey bir miktar kuvvet ile, ansızın İnegöl kalesini basmak için yola çıktı. Ancak İnegöl tekfuru bir casusu aracılığıyla bunu önceden haber alarak Ermeni-Derbendi denilen yerde pusu kurdu. Osman Bey'in İnegöl tekfuru ile yaptığı bu mücâdele Âşık Paşa-zâde Tarihi¹'nde aşağıdaki gibi anlatılmaktadır:

"Aya Nikola (ایانیکولا) dirler bir kâfir vardı
Ya'nigöl²'de. Osman Gazî yaylaya ve kışlaya
gittikleri yirde bunların göçünü üşendirirdi.

1. Âşık Paşa-zâde, s. 4-5.

2. İnegöl.

Osman Gazî Bilecik tekfurına bundan şikâyet itdi. Bilecik tekfurına eyitdi: "Sizden dileğimiz budur ki bizim göçkünümüzü yaylaya gitdiğimiz vakt sizde emânet koyalım". Ol dahi kabul itdi. Her vakt kim Osman Gazî yaylaya gitse esvâblarını öküzlere yükledirdi. Bir nice hâtun kişilerle varırlar kal'ada korlardı. Kaçan kim gelseler peynir ve halı ve kilim ve koz getürürlerdi. Emânetlerin yine alurlardı ve bu kâfirler bunlara begayet itimâd iderlerdi. Ve illâ İnegöl kâfirleri Osman'dan ihtirâz iderlerdi. Meğer bir gün Ermeni-beli¹'nde Osman Gazî geldi kim İnegöl'ü giceleyin oda ura. Bu kâfirlerin casusu vardı pusu kodılar. Aratun dirlerdi, Osman Gazî'nin bir martaluza vardı geldi haber bildirdi kim bel tükendiği yerde pusu kodılar. Gazîler dahi Hakk'a sığındılar doğru pusuya vardılar. Cemî'si yayakdı. Kâfirler çokdı, 'azîm ceng itdiler. Osman Gazî'nin kardâşı oğlu Sâru Yâtı'nın oğlu şehîd oldu kim ol Bay Hoca'dır. Ermeni-beli'nin tükendiği yerde Hamza Beğ Köyü nevâhisindedir ve hem ziyâretinin yanında bir harâbca kârbân-saray dahî vardır. Oradan döndiler yine Osman Gazî yaylaya gitdi".

Bu konuda Neşrî² de aynı bilgileri vermektedir. Kemal Paşa-zâde³ ise savaşın cereyan tarzını Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'deki gibi anlattıktan sonra bu kaynaklardan fazla olarak savaşın 684(1285-1286) yılında vuku⁴ bulduğunu ve Türk kuvvetlerinin yüz kişi, Bizans kuvvetlerinin ise iki yüz

1. Kaynaklarda Ermeni-beli olarak geçen bu yer İnegöl civarında bir dağ geçididir. Krş. İ.H.Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I, İstanbul 1971, s.481.

2. Neşrî, I, s. 78-80.

3. Kemal Paşa-zâde, I, s. 82-87.

kişi olduğunu kaydetmiştir.

Osman Bey'in İnegöl tekfurı ile yaptığı bu savaş hakkında Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi¹ ise şunları zikreder:

"Osman Gazî ilk defa 684(1285-1286) tarihinde yetmiş yiğitle İnegöl köylerini basıp yağmaladı. İnegöl tekfurunu da ansızın basmak istedi. Fakat mel'un haberdar olup tuzak kurdu. Osman Gazî o tuzığa düştü. Şiddetli bir çarpışmadan sonra kâfirleri bozup mallarını yağmaladı. Bu gaza Osman Gazî'nin ilk gazâsıdır. Kardeşi Saru Yatı'nın oğlu da bu gazada şehid olmuştur".

Osman Bey'in İnegöl tekfuruna karşı kazandığı bu savaş, Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin belirttiği gibi 684(1285-1286) yılında meydana gelmiştir². Osmanlılar'ın tarihte elde ettikleri ilk başarı sayılan bu savaşta Osman Bey'in yeğeni Bay Hoca şehit düşmüştür.

c. Kulaca-hisâr'ın fethi:

Ermeni-beli savaşında şehit düşen yeğenin intikamını almak isteyen Osman Bey, İnegöl'e bir-iki fersah mesâfede ve Emirdağı eteklerinde bulunan Kulaca-hisâr'ı ele geçirmeye karar verdi. Osmanlılar'ın bu ilk fetih harekâtı hakkında Âşık Paşa-zâde³ aşağıdaki bilgileri vermektedir:

"Hemandem bu ta'biri işitdi himmet kılıcın
muhkem gönlünde bağladı. Bir gice sürdü İne-

1. Münecimbaşı, I, s.62-63.

2. Münecimbaşı dışındaki tarihlerde bu savaş hakkında herhangi bir tarih verilmemesine rağmen M.T.Gökbilgin("Osman I" mad., İA, s.435) ve İ.H.Danişmend(Kronoloji, I, s.3) 683(1283-1284) yılını vermişlerdir.

3. Âşık Paşa-zâde, s.7.

göl'e vardı, yanında Kulaca dirlerdi bir hisâr vardı onu yağmaladı, oda urdı ol gice kâfirlerini kırdı ve bunun tarihi hicretin altıyüz seksendördünde(1285-1286) vâki' oldu. Osman Gazî'nin evvelki fethi bu oldu".

Kulaca-hisâr'ın fethi Oruç Beğ Tarihi¹'nde "andan sonra Osman Bey ol yirde Kulaca adlu bir hisâr vardı" şeklinde çok kısa olarak ifade edilmiştir. Bu fetih Nesrî Tarihi²'nde de bir cümle ile aşağıdaki şekilde zikredilmiştir:

"Osman Gazî dahi himmet kılıcun biline muhkem bağlayub bir gice yârenleriyle sürüb İnegöl'e gelüb, yanında Kulaca nâm kal'ayı oda urub kâfirin kırdı".

Kulaca-hisâr'ın fethi hakkında Kemal Paşa-zâde³ daha ayrıntılı bilgi vererek şöyle demektedir:

"(Osman Gazî) her ay gazâyâ gidüb kâfir ucuna akın idüb cihâd yolunda sa'y ve ictihâdıyla cihânda ad çıkarub 'alemden 'alem oldu. Aheng-i cengin sâz ü selbin müretteb idüb yarağın yasağın gördü. Esbâb-ı gîr ü dâr ve alât-ı kâr-zârıyla bir nice yüz merd-i neberd ve süvâr-ı nizedâriyle bindi gitdi. Leşker-i gâretker-i şam gibi ilk ahşamdan yürüyüb İnegöl diyârındaki bed-fercâmların üzerine ilgâr itdi... Ol diyârda Kulaca dirler bir hisâr var idi. Anı oda urub tûvde-i hâk itdiler. Esbâb ve davar bulduklarını aldılar ve küffârını kılıçdan geçirüb helâk itdiler. Ol vilâyete cârub-ı nehb u gâreti calub kîse-i tama'ları alabildiği kadar alub

1. Oruç b. Âdil, s. 11.

2. Nesrî, I, s. 84.

3. Kemal Paşa-zâde, I, s. 96-97.

kahir u zâfir gâlib ve sâlib olub fevz ve ne-câhiyle nur-server dolub döndüler. Sabah olma-dan gine makamlarına geldiler. Etrâf ve eknâf-da olan kefere-i fecerenin seyf-i hayf ve tiğ-i diriğiyle yüreklerini yardılar ve ciğerlerini deldiler".

Kulaca-hisâr'ın fethi hakkında bilgi veren XVI. yüzyıl müverrihlerinden Hoca Sa'deddin Efendi ise Tâcü't-Tevârih¹ isimli eserinde: "Sene seb'a ve semânîn ve sitte mie²'de bir gice İnegöl üzerine ılgâr idüb Kulaca nâm kal'ayı yıkub yakub kâfirini kırub yağma eyledikde" dedikten sonra ileride ele alınacağı üzere İnegöl tekfurunun Karaca-hisâr tekfurun-dan yardım istemesinden bahsetmektedir.

Bu konuda Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi³ ise şunları zikreder:

"Osman Gazî, İnegöl tekfurunun, kabilesinin yaylak ve kışlağa gidişinde davar ve malla-rına zarar vermesine kızdı. İntikam almak için yetmiş kadar yiğitle, İnegöl'ün kaza-larından Kulaca-hisâr'ı bastı, ahalisini kılıçtan geçirtti, mallarını yağmalattı ve kaleyi de yaktırdı".

Müneccimbaşı, bu açıklamadan sonra Kulaca-hisâr'ın fet-hini bir kez daha anlatmış ve şöyle demiştir:

"Osman Gazî, kâfir kellelerini mızrak uçlarına taktı-rıp, selâmet ve ganimetle döndü. Bir zaman sonra, yani 685(1286-1287) tarihinde, üç yüz yiğitle varıp İnegöl'ün kazalarından Kulaca-hisâr'ı feth ve ahalisini katlettirdi. Ganimetleri alıp hisârı yıktırdı, mansur ve muzaffer olarak döndü".

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 17.

2. 687/1288.

3. Müneccimbaşı, I, s.61-62.

Osman Bey'in Kulaca-hisâr'ı fethi, kaynaklarda yukarıdaki gibi belirtilirken savaşın yapıldığı tarih hakkında değişik rakamlar verilmektedir. Âşık Paşa-zâde bu fethin 684 (1285-1286) yılında gerçekleştiğini belirtirken, Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi 685(1286-1287) tarihini vermektedir. Hoca Sa'deddin Efendi ise Kulaca-hisâr'ın 687(1288) yılında fethedildiğini söyler.

Osman Gazî'nin bu ilk fethi gerçekleştirdiği tarih hakkında araştırmacılar ise kaynak göstermeden 1284 ve 1285 yılını kabul etmektedirler¹. Biz de, kaynaklardaki bu değişik tarihlerden dolayı, Kulaca-hisâr'ın 684-687(1285-1288) tarihleri arasında fethedildiğini söyleyebiliriz.

d. İkizce savaşı(Osman Gazî'ye karşı İnegöl ve Karaca-hisâr tekfurlarının birleşmesi):

Osman Bey'in gün geçtikçe güçlenmesinden ve özellikle Kulaca-hisâr'ı ele geçirmesinden hoşlanmayan İnegöl tekfuru Aya Nikola, komşusu Karaca-hisâr² tekfurunu Osman Bey aleyhine kışkırtmaya devam etti. Kısa bir süre sonra İnegöl tekfuru ile Karaca-hisâr tekfuru birleşerek Osman Bey'e karşı harekete geçtiler. Müttefik Bizans kuvvetleri ile Osmanlı ordusu 1288 yılında Domanic civarında İkizce denilen yerde karşı karşıya geldiler. Osman Bey yapılan savaşta galip gelmesine rağmen bu defa da kardeşi Saru-yatı(Savcı Bey)'yı kaybetti. Düşman tarafında ise Karaca-hisâr tekfurunun kardeşi

-
1. Kulaca-hisâr'ın fethi hakkında bkz. M.T.Gökbilgin, "Osman I" mad., İA, s.435; İ.H.Danişmend, Kronoloji, I, s.4.
 2. Karaca-hisâr(Karahisâr, Karaca-şehir/Melangea, Melangia) Eskişehir vilâyeti merkez nahiyesinde ve Porsuk çayı üzerinde bir köy olup, kaynaklarda İnönü sancağı olarak da geçmektedir.

ve Bizans ordusunun kumandanı olan Latos(Philatos, Kalanos) ve pek çok kimse öldürüldü.

Âşık Paşa-zâde¹ Osman Bey'in müttefik Bizans kuvvetlerine karşı kazanmış olduğu bu savaş hakkında şöyle der:

"Ânı beyan ider kim Osman Gazî ol hisârı(Kulaca-hisâr) kim aldı, sabah olıcak vilâyetin kâfirleri cem' oldılar. Karaca-hisâr tekfurına geldiler. Yine durursın, kim seni ve neslini esir iderler ve hem bu vilâyeti bizim elimizden alırlar, harâb iderler, kendileri hod bir sufî Türkmân değillerdir ki, biz dahi anınla muâmele ideydik. İmdi bunları bu vilâyetden çıkarmazsanız veyahud komazsanız, âhir peşimânlık fayda virmez didiler. Ânın dahi bir kardâşı var idi. Adına Filanoz (فلانوز) dirlerdi. Ona 'azîm leşker koşdı. İnegöl kâfirleriyle cem' oldılar. Osman Gazî dahi gâzileri cem' itdi. İkinci²'ye geldiler. Tomalic-beli'n aşdıkları yirde uğraşdılar. Gayet 'azîm ceng oldı. Osman Gazî'nin kardâşı Saru-yatı³ anda şehid oldı ve ol Filanoz didikleri kâfir düşdi. Osman Gazî eydür: "Ol itün karnını yarun dahi it gibi bir yire göme kon" didi. Buyruğı gibi itdiler ve ol yirin adı şimdi İt-eşeni kaldı. Saru-Yatı'yı dahi getürdiler, Söğüt'de atasının yanına kodılar. Saru-Yatı düşdiği yir-

1. Âşık Paşa-zâde, s. 7.

2. Bu yerin adı kaynaklarda İkizce, Eğrice, Ekizce veyahut İkinci şeklinde geçmekte olup tarihî atlaslarda Bilecik ile İnegöl arasında gösterilir. Ancak şimdi o bölgede İkizce isminde bir köy olmadığına göre bu mevkiin şimdiki Bilecik vilâyetindeki Eğrice köyü olması ihtimali vardır. Krş. İ.H.Danişmend, Kronoloji, I, s.486-487.

3. Osman Bey'in kardeşi olan bu şahsın ismi kaynaklarda Saru-Yatı(Yatu) veya Savcı Bey olarak geçmektedir.

de bir çam ağacı vardır. Kandilli Çam dir-
ler. Şimdi anda gâh gâh bir şu'le görünür.
Bu fethin tarihi hicretin altıyüz seksen-
beşinde(1286-1287) vâki' olmuşdı".

Neşrî, Karaca-hisâr'ın fethinden önce yapılan İkizce
savaşı hakkında Âşık Paşa-zâde'nin verdiği bilgileri tek-
rarlarken¹, Kemal Paşa-zâde² diğer olaylarda olduğu gibi bu-
rada da daha geniş bilgi vererek şunları zikretmiştir:

"Çün Osman Bey mezkûr hadiseyi itdi ve İnegöl
tekvurunun canına yetdi, Karaca-hisâr tekvu-
rına şikâyet idüb ol vâkı'ayı hikâyet idüb
eyitdi: "Bu Türkler ucundan vatanımız terk
idüb gitmelu olduk, dârımızı yıkub diyârı-
mızdan çıkub gitmelü olduk, bu şomlar cıva-
rımızdaki buma gelüb makam idineli bizim hu-
zurumuz kalmayub ârâmımız gidibdür, malımız
ve menâlımız garet kılub vilâyetimize çok
hasâret kılub beyleri bize hayli iş idübdür.
Eğer ikimiz el-bir idüb ... erden kayd görüb
tedbir idüb anı ortadan götürmeğe himmet it-
mezsek işimiz bitdi, memleketimiz elden git-
di, raiyyetimiz ayakta yitdi". Ol zamanda
Karaca-hisâr'ın tekfurı bir yavuz kâfir idi.
İli ve günü güvenc genc ve malı hayli hayl
ve haşemi vâfir idi. Sultan 'Alâaddin-i ev-
velin eyyâm-ı saltanatında mezkûr hisâr bir
def'a feth olduktan sonra Ertuğrul Bey'in
ikdâm ve ihtimâmiyle ol diyâr dâr-ı islâma
inzimâm bulduktan sonra tekrar küffâr eline
düşmesine bâis bu idi ki mezbûr sultân ol
yiri sulh ile teshîr itmişti. Ol sebebden
kâfirlerine bâc ve harâc ta'yin idüb tekvür-
lerini gine içlerinde mukarrer itmişti...
Mezkûr tekvur esnây-ı fetretde fırsat bulub

1. Neşrî, I, s. 85-6.

2. Kemal Paşa-zâde, I, s. 97-104.

güllen züllen itâati boynundan çıkarub ol zincirden şimşîr düzetmişdi. Cüll-i ihti-
mâmın ehl-i islâmdan intikamın almağa sarf
idüb tuğyanda tavaggul ile dest-i tetavülü
uzatmışdı. Çün İnegöl tekvurının haberi ol
la'in-i pür-kîne vardı, irdi tennûr-ı gazâ-
bın pür-şirer ve leheb idüb hiddetine şid-
det virdi... Kışverinin leşker-i cerrârın
ihzâr idüb yarağını gördı. Ol bed-girdâr-
rın girüdâre yarârını ve sağını urdı. Fila-
noz(¹فلانوز) dirler bir bahâdır karındâşı
var idi. Anı baş eyleyub gönderdi. İnegöl ö-
nündeki sahrâyı adem fevcleriyle mevc urur
deryâya döndürdi, ol diyârın dahi küffârı
hazır olub leşkerinin varı bir yere cem' ol-
dı. İki çeri katışub birikdi. San, iki nehir
belki iki bahr biribirine koyuldu. Osman Bey
bu haberi işidüb yöresindeki gazîlere adam
saldı. Sefer yarağını gördı. Cihâd ilmini
kaldırdı. Gazâ tablın çaldı. Bezm kaftanın-
dan çıkub rezm haftânına girdi ve şimşîr ve
hançerden iki başlu ejder kuşandı... Domanic-
beli'nden aşağı hayl-i bâd girdârıyla gâzi-
ler seyl-i kühsâr gibi akıb çoğaldılar.
Ceyş-i küffâr-ı bed-gişi İkizce dedikleri
yerde karşılayub ol bağîlerin önün bağladılar... İki leşker biribirine girişib karış-
dılar, kırışdılar. Bâzâr-ı kâr-zârda bir za-
man elleşdiler ve virişdiler. Nize-i dırâz
küffârıyla meydân-ı kâr-zâr bir bî-gerân or-
mana benzerdi ki içi dopdolu kiraz idi. Ol
hinzırları nehcîr tevbîrinde olan gazîler
gerçi hayli var idi ama hayl-i hasm-ı bed

1. Bu isim Âşık Paşa-zâde Tarihi'nde de bu şekilde yazılmış-
tır. Ancak İ.H.Uzunçargılı, Karaca-hisâr tekfurunun karde-
şi olan bu beyin adını Latos olarak kaydetmiştir(Bkz.
aynı eser, I, s. 107).

girdâra nazar girü az idi... Her gazî ki düşmân üzerine at salırdı, alaylar içine girüb deryâyâ daldardı... Bu esnâda savaş germ olub Osman Beğ'in karındâşı Saru-yatı seylâb-ı kühsâr gibi cûş idüb bir tarafa aka dururken sehâb-ı nevbehâr gibi hurûş idüb sâika-ı kerdâr berk-tîğ tâbdârıyla uğradığı safı yaka yürürken bâd-ı harb esub nâ-gâh darb-ı şemşîr abdârıyla gülizâr-ı vücûdunda gül seyrân açıldı. Bezm u rezmin bed-mestleri elinde sâğır peykeri şikest olub şarâb-ı hûn-ı nâbî saçıldı. Gâzi saîd idi. Gazâ yolunda şehid oldı. Âhir-i hayr ile hatem olub akıbeti hamid oldı. Ol harb-gâhda bir kadîm çam ağacı var ki anda gâh gâh şu'le peyda olur, şecer-i kilim gibi ba'zı gicelerde üzerinde eser-i nûr-ı hüveydâ olur. Ol sebebeden Kandillü Çam ünvânıyla şöhret bulubdur. Mezkûr Saru-yatı ol ağacın dibindi şehid olubdur. Gazîler dahi vâfir kâfir kırub kîse-i ömürlerin nakd-ı zindegânîden boşaldub kelleleri kâselerin şarab-ı hûn nâbiyle doldurdular. Karaca-hisâr tekvurının karındâşı Filanoz'ı ... öldürdüler. Küffâr târ u mâr oldı... Küffâr kenâr-ı asûman meydânında ebr-i behâr gibi bölük bölük olub deşt u dağa dağıldılar, gittiler. Ol dağîlerin gazîler kimini tutdılar, bağladılar. Nâr-ı kahriyle ciğerlerin dağladılar, kimini kırdılar... Gazîler ganâim-i bisyâr ve sevâim-i bî-şûmârıyla sâlim ve gânim döndüler makamlarına gitdiler. Sâir şühedây-ı süadâyı anda kabirlerine koyub Saru-yatı'nın meyyitini Söğüd'e ilettiler ve atası Ertuğrul Bey'in yanında defn itdiler. Bu feth târih-i hicretin altıyüz seksenaltısında(1287-1288) vuku' buldı".

Bu savaş hakkında Edirneli Ruhî Çelebi'nin Tevârih-i

Âl-i Osmân¹ isimli eserinde aşağıdaki bilgi mevcuttur.

"Andan sonra Osman Bey ol yirde Kulaca adlu bir hisâr vardı anı yağma idüb oda urdı. Andan Karaca-hisâr tekfurına haber gönderdiler. Ol dahi azîm leşker cem' idüb karındâşını baş idüb Osman Bey'in üzerine gönderdi. Osman Bey dahi gazîlerden leşker cem' idüb İkizce'ye geldiler. Domanic-beli'n aşdılar, uğraşdılar. Osman Bey'in karındâşı Saru-yatı anda şehîd oldu. Bellü-çam dirler bir çam ağacı dibinde defn itdiler".

Aynı konuda Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi² ise şu bilgiyi verir:

"İnegöl tekfurı Eyne Nikola durumdan haberdar olunca, bugün Karaca-şehir dediğimiz Karaca-hisâr tekfuruyla anlaştı. Toplanan çok sayıdaki askerin başına geçti. Bir rivayete göre de kardeşi Kalatur ile asker gönderip Tomalıç Dağı'nda, dar bir yerde, Osman Gazi'nin yolunu kesti. Şiddetli bir çarpışma oldu. Osman Gazi, Allahın yardımıyla kâfirleri bozguna uğrattı ve Kalator'u da esir aldı. Askerlerine, bu itin karnını deşin ve yeri eşin, diyerek Kalator'un öldürülmesini emretti. Bu yüzden burası, günümüze kadar İt Eyni adıyla anıldı. Bu savaşta, müslümanlardan birçok kimse şehit oldu. Osman Gazi'nin kardeşi Gündüz Alp da bu savaşta şehid düştü. Bazı rivayetlere göre, Savcı Bey de şehid düşenler arasındadır. Osman Gazi çok üzüldü. Kardeşinin cenazesini Söğüt kasabasına naklettirip babası Ertuğrul Gazi'nin yanına defneyledi. Gün-

1. Ruhî Çelebi, vrk.21a.

2. Müneccimbaşı, I, s.62-63.

düz Alp'in şehid olduğu yerde bulunan bir çam ağacına, o bölgenin halkı, mübârek gecelerde nur indiğini gördüklerinden Kandilli Çam adını vermişlerdir... Bu savaş 686 (1287-1288)'da vuku' buldu".

Osman Bey'in kardeşi Saru-yatı'nın şehid edildiği İkizce savaşı, Hadidî¹'nin manzûm olarak kaleme almış olduğu eserinde şöyle zikredilmiştir:

"Nevâhî begleri danışdı için
K'ideler ber-taraf Osman'un işin
Bilecük illeri vü Eynegöl'ı
Karaca kal'a cümle ol havâli
Yazup leşkerlerini cem' iderler
Kalanos la'în ser-dâr u leşker
Karaca kal'a begi ol zemânun
Karındaşıyidi ol bed-gümânun
'Alem çekdi vü çaldı kûs-i harbî
Gönülden göstere Osman'a darbı
Bu yana gaziler de oldılar cem'
Buların cem'ine Osmân idi şem'
Gazâ kasdına Osmân bindi gitdi
Tomalic Tağı'n aşduk yirde nitdi
'Adû konmuşidi Osmân irişdi
İrişdi vü turuşdı vü girişdi
Müsülmânlar 'aceb ceng eylediler
Cihânı kâfire teng eylediler
Şu denlü düşdi kâfir yire bî-cân
Hazân berkı gibi ilter gövdeyi kan
Kalanos oynadı cân ber-cehennem
Saru-yatı şehîd oldı hemân-dem
Kaçar yüz dönderüp düşmen çerisi
Diri kurtulmayıp binden birisi
Yerinde kaldı cümle bâr u bengân
Mürettep her ne varsa hayl ü hargâh

1. Hadidî, Tevârih-i Âl-i Osmân, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY.nr.1268, vrk. 23a-b.

'Adû kahroldı Osman buldı fursat
Buyurdı cem' olur mâl-ı ganîmet
Alur bir nice at mu'teberden
Cebe vü cevşen ü tîğ u siperden
Kalanın bahş ider gazîlerine
Kılur hâlince kısmet her birine
Saru-yatı'yı Osman aldı gitdi
Söğüt'de atası kabrine ilettdi".

İkizce savaşı hakkında Hoca Sa'deddin Efendi¹ de aynı bilgileri tekrarlamaktadır.

Osman Bey'in, Kulaca-hisâr'ın fethinden sonra İnegöl ve Karaca-hisâr kuvvetleriyle İkizce denilen yerde yaptığı bu savaş kaynaklara göre 686(1287-1288) yılında vuku' bulmuştur. Araştırmalarda ise İkizce savaşının tarihi 685(1286-1287)²ve 686(1287-1288)³ olarak verilmektedir.

Kaynakların bir çoğu bu savaşta, Osman Bey'in kardeşi Saru-yatı(Savcı Bey)'nin şehid edildiğini söylerken, bazıları da Gündüz Alp'in şehid olduğunu kaydetmişlerdir⁴. Aynı ihtilâf araştırmacılar arasında da görülmektedir⁵.

1. Bkz. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 17-18. Sa'deddin Efendi burada savaşın tarihini vermezken, savaşta Osman Bey'in kardeşlerinden Gündüz Alp veya Savcı Bey(Saru-yatı)'in şehid olduğunu kaydetmiştir.
2. Bkz. İ.H.Danişmend, Kronoloji, I, s. 4.
3. Bkz. M.T.Gökbilgin, "Osman I" mad. İA, s.435; İ.H.Uzunçarşılı, a.g.e., I, s. 107.
4. İkizce savaşında şehid düşen şahıs hakkında kaynakların ekserisi Savcı Bey(Saru-yatı)'in şehid edildiğini belirtirken Sa'deddin Efendi ve Münecimbaşı Gündüz Alp'in şehid edildiğini, bir rivayete göre Savcı Bey'in de şehid düşenler arasında olduğunu belirtmişlerdir.
5. M.T.Gökbilgin(a.g.m., s.435) Saru-yatı, İ.H.Danişmend(a.g.e., s.4) Savcı Bey'in şehid edildiğini söylerken İ.H.Uzunçarşılı (a.g.e., s.107) her iki rivayeti zikretmiştir.

Müttefik Bizans kuvvetlerine karşı kazanılan bu zafer ile Osmanlılar bölgede daha da güçlenmişler ve bundan sonra Karaca-hisâr'ın fethine karar vermişlerdir.

e. Karaca-hisâr(Melangia/Melancia)'ın fethi:

Osman Bey İnegöl ve Karaca-hisâr kuvvetlerini İkizce'de mağlûp ettikten sonra bu bölgede stratejik bir öneme sahip olan Karaca-hisâr'ı fethetmeye karar verdi. Öte taraftan Osman Bey'in her geçen gün biraz daha güçlenmesinden korkan ve sıranın bir gün kendisine geleceğini düşünen Karaca-hisâr tekfuru da, komşusu Yar-hisâr¹ tekfuru ile görüşerek Osman Bey aleyhine bir ittifâk hazırlığına başlamıştı. Osman Bey müttefik Bizans ordusuyla savaşa girmeden önce Anadolu Selçuklu sultanından yardım istedi. Ancak Selçuklular Moğol saldırıları yüzünden yardımcı kuvvet gönderemediler. Buna rağmen Osman Bey kendi kuvvetleri ile Karaca-hisâr üzerine yürüdü ve uzun bir muhasaradan sonra kaleyi fethetti.

Karaca-hisâr'ın fethi ile bol miktarda ganimet ve çok sayıda esir ele geçiren Osman Bey, bu ganimetlerin beşte birini yeğeni Ak Timur ile Anadolu Selçuklu sultanına gönderirken geri kalanlarını da gazîler arasında taksim etti.

Fetihten sonra kalenin içerisindeki kilise camiye çevrildi. Burada kılınan ilk cuma namazında okunan hutbede Osman Bey'in adı Selçuklu sultanından sonra ilk olarak zikredildi.

İlk Osmanlı kaynaklarının bu fetih hakkında verdiği bilgiler şöyledir.

1. Yar-hisâr Bilecik merkez kazâsına bağlı bir nahiye olup bugünkü adı İlyasbey Köyü'dür. Bkz. Danişmend, Kronoloji, I, s. 514.

Karaca-hisâr'ın fethi Oruç Beğ Tarihi¹'nde şöyle anlatılmıştır:

"Osman Gazî evvel cum'a namazını, Kara-hisâr'ı aldıkda Tursun Fakih dirlerdi bir kişi vardı ol kıldı, evvel Osman adına. Seksen dokuzunda (1290) idi. Pes Osman Gazî aldığı vilâyetleri bahş eyledi. Kara-hisâr sancağını kim ana İn-önü dirler, oğlu Orhan'a virdi. Subaşılığı karındâşı oğlu Alp Gündüz'e virdi".

Bu fetih hakkında Âşık Paşa-zâde² ise şunları zikreder:

"Ânı beyan ider kim bu haber Sultân Alâaddin'e irişdi, bu kâfirler müslümanlara ne iş itdi ve kâfirler Osman Gazî'nin üzerine ne vecihle galebe itdüğü ve kardâşı Saru-yatı şehîd olduğu her kangı kâfirin leşkeri vardıysa bildirdiler. Sultân dahi eğitmiş ki, Karaca-hisâr tekvurı bizimle yağı olmuş didi ve hem Germiyan-oğlu ol garibleri sevmez didi. Ek-ser ol kâfir anın ihmâлиндendir. Ben bilirim didi. Tiz leşker cem' idin didi. Ol kâfir bunun gibi iş ider didi veya gayret-i islâm bizde yok mıdır didi. Leşker-i 'azîm cem' oldu. Hücûm itdiler. Karaca-hisâr'ın üzerine düşdiler. Osman Gazî geldi. O da bir taraf-dan cenge meşgul oldu. Bir-iki gün ceng olınca feryâdcılar geldi. Bayıncıs Tatarı geldi Ereğli'yi aldı ve yıkdı ve halkını kırdı ve şehrini oda urdı didiler. Sultân Alâaddin dahi Osman Gazî'yi okudı, getürdü. Hisâr için getürdikleri yarakların cem'isini virdi. Eydür: "Oğul Osman Gazî. Sende sa'âdet nişânları çokdır. Sana ve senin nesline âlemde mukabil olıcı yokdır. Benim duâm

1. Oruç b. Âdil, s. 12.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 8-10.

Allah'ın inâyeti ve evliyânın himmeti ve Muhammed'in mu'cizâtı seninle bilebilir" didi ve kendüsi vilâyetine gitdi. Sultân kim gitdi, Osman Gazî dahi bir kaç gün sabr itdi. Âhir yağma itdi. Hisâr feth olındı. Tekfurını dahi tutdı ve gazîlerin dahi doyum itdi. Şehrin evlerini gazîlere virdi ve gayriye virdi. Ol şehri müslümanlar şehri itdi. Bu fethin tarihi hicretin altıyüz seksenaltısında(1287-1288)¹ vâki' olmuştur. Osman Gazî kim hisârı aldı ve tekfurını tutdı ve dahi bir hayli teberrüklerle kardâşı oğlu Ak Temür'ı sultâna gönderdi. Sultânun dahi ferahlığı dahi ziyâde oldu... Osman Gazî'ye dahi sancak yarağıyla eyu atlar gaza yarakları bile virdi".

Karaca-hisâr'ın fethi Neşrî Tarihi²'nde ise şu ifadelerle anlatılmıştır:

"Çünkü Sultân Alâaddin-i sâni Saru-yatı'nın şehid olduğun bilüb tafsîle vâkıf oldu, eyitdi: "Ma'lûm oldu ki Karaca-hisâr tekvurı bize yağı olmuş. Germiyan oğlu ol garibleri sevmezdi. Bu kâfirler ol sebebdan guzâtı incidür" deyü Eskişehir'i Osman'a virdi. Dahi destur virdi, kim Karaca-hisâr'ı varub yağma ve talân ide. Pes Osman dahi ol yirde olan mü'minleri Sultân Alâaddin-i sâni işâretiyile cem' idüb gelüb Karaca-hisâr'ı feth idüb kâfirlerini kırub tekvûrını tutub, malın gazîlere kismet idüb humsını ihrâc idüb tuhfe ve teberrükâtıyla karındâşı oğlu Ak Temür'ı Sultân Alâaddin-i sâni'ye gönderdi.

1. Bu tarih Âşık Paşa-zâde Tarihi'nin Atsız neşrinde 687 (1288) olarak verilmiştir. Bkz. Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, Tevârih-i Âl-i Osmân, Düzenleyen N. Atsız, Osmanlı Tarihleri I, İstanbul 1949, s. 97.

2. Neşrî, I, s.86.

Ol zamanda Osman Gazî otuz beş yaşında idi. Dirler ki bu feth hicretin altıyüz seksenye-disinde(1288) vâki' oldu".

Karaca-hisâr'ın fethi Ruhî Çelebî'nin Tevârih-i Âl-i Osmân¹'ında "andan Osman Bey leşkeriyle Karaca-hisâr üzerine düşüb feth itdi" şeklinde bir cümle ile ifade edilirken Kemal Paşa-zâde²'nin eserinde diğer kaynaklara göre biraz daha geniş olarak anlatılmış ve şöyle zikredilmiştir.

"Osman Bey bir nice def'a Karaca-hisâr tekvûrunun cem'iyetini dağıttı. Âhir ol müfsîdi ortadan ref' idüb madde-i fesâdın kat' itmeğe himmet itdi. Her mâh diyârını urub her g gâh davârını sürüb ol bâz-ı hilebâzın kolun kanadın kırdı. Gazîlerin türk ve tâzı elinden zebûn olub ol mel'ûn ilin-günün terk idüb kaçdı, hisâra girdi. Gazîler dahi geldiler, irdiler, kal'ayı etrâf ve eknâfından kuşâdub kondılar. Yürüyüş idüb hendekine seyl-vâr koyulub der ve duvârına top gibi dokundılar. Ol şehri yağma ile aldılar. Nehr-i pür aşub hasâreti ocak komadılar, saldılar ve cârub gareti bucak komadılar, çaldılar, olan oldu, savaşta ölen öldü, sağ kalanların esîr itdiler. İrisini diri komayub kırdılar, uşağını dest-gîr itdiler. Tekvurlerini Osman Bey, karındâşı oğlu Ak Temür ile dergâh-ı pâdişâha îsâl eyledi. Mezkûr-ı makhûrun hazînesinde bulunan turfe metâ'lardan ba'zı tuhfeleleriyle irsâl eyledi. Ol zamânda diyâr-ı Rûm'da Sultân Gıyâseddin Mes'ûd b. Keykâvus³ şehriyâr-ı tâc-dâr idi... Ol zamanda Osman otuz beş yaşında idi. Tarih hicretin adedi

1. Ruhî Çelebi, vrk. 21a.

2. Kemal Paşa-zâde, I, s.104-107.

3. Türkiye Selçuklu sultanı II. Mes'ud'un birinci saltanatı (1283-1297).

altıyüz yedi dahi seksen(1288) idi. Oradan Osman Bey etba'ı ve eşya'ıyla göçdü vardı Eskişehir'e girdi. Mesâlih-i enâma ihtimâm eliyle ol ilde-günde hüsn-i nizâm virdi".

Karaca-hisâr'ın fethi hakkında Ahmedî, Enverî, Şükrullah ve Hadidî gibi ilk Osmanlı müverrihlerinin eserlerinde hiçbir bilgi yoktur. Hoca Sa'deddin Efendi¹ ise bu komuyu aşağıdaki şekilde anlatmaktadır.

"Düşmen-i hâk-sâr ihtiyâr-ı firâr idüb Karaca-hisâr teyid-i kerd-kâr ile meftûh olub makarr-ı ebrâr ve mehbit-i envâr oldu ve bu haber-i nusret eser-i sultân Alâaddin-i sâni Keykubâd bin Ferâmürz bin İzzeddin Keykâvus bin Gıyâseddin Keyhüsrev bin Alâaddin Keykubâd huzûrına îsâl olundukda sultân-ı mezbûr dahi envâ'-ı tevkir ile sancak-ı devlet mâsîr ve kôs ve nefîr ve kemer ve hançer ve şemşir ve zîn-i zerrin ile esb bî-nâzîr irsâl idüb Eskişehir'i ve İn-önü'nü makarr-ı eyâlet olmağıçün mukarrer kıldı ve bu fethin haberi sultâna vârid oldukda asker-i Moğol münhezim olub husyelerinden sâyebân itmeğe fermân-ı sultânî sudûr itmeğin ol sahrâ bu nâm ile mezkûr ve filan yazusu demekle meşhûr oldu ve bu umûrun zuhûru şuhûr sene-i semân ve semânin ve sitte mie²'de vukû' buldıktan sonra devlet-i rûz efzûn makrûn-ı rûzgâr-ı hümayûn olub futûh günâ-gün müyesser oldu ve ol mefhar-ı mülûk-ı hüsn-i sülûk ile Karaca-hisâr'ı bir vecihle ma'mur itdi ki izdihâm-ı enâm icâb-ı binâ'-i câmi' ve nasb-ı kadı ve imâm itdi".

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 18.

2. 688(1289).

Karaca-hisâr'ın fethini diğer kaynakların verdiği bilgilere göre biraz daha değişik şekilde anlatan Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi¹ ise bu konuda şunları zikreder:

"Osman Bey 688(1289)'de, küffârdan Karaca-hisâr adlı kaleyi almıştır. Bundan önce yapılan savaşların hepsinde müslümanlar galip geldiklerinden kâfirler korkuya düşüp, müslümanları bu bölgeden söküp atmak için büyük hazırlıklar yaptılar. Bunun üzerine Osman Gazi, kardeşinin oğlu Ak Timur'u, Gündüz Alp ve kabilesinin ileri gelenlerinden Aygud Alp'la, Selçuklu sultanı Gıyaseddin İbn Mesud tarafına gönderdi. Kâfirlerin hazırlıklarını haber verip yardımını istedi. Gıyaseddin, Osman Gazi'ye mühimmat ve silâh göndererek yardım etti. O havalide bulunan beylere de Osman Gazi'ye yardım edesiniz diye emreyledi. Osman Gazi kendi askeri ve yardıma gelenlerle Karaca-hisâr üzerine yürüdü. Hisarı feth ve ahalisini katleyledi. Tekfurunu da esir aldı. Kiliseli yıktırarak yerlerine mescid yaptırdı. Kalenin evlerini ve ganimetlerini gazilere paylaştırdı. Gazilerin bir kısmını da orada iskân etti. Şehre bir hakim ve kadı tayin eyledi. Tursun Fakih, Osman Gazi adına hutbe okudu. Bu, Osman Gazi adına okunan ilk hutbedir. Osman Gazi, birçok kâfir esirini, öldürülenlerin başlarını ve esir alınan tekfurunu Sultan Gıyaseddin'e gönderdi. Sultan Gıyaseddin çok memnun olup, fethedilen Karaca-hisar'ı, Eskişehir'i, İnönü ve civarını ve babasından miras kalan Söğüt'ü Osman Gazi'ye ikta² olarak verdi. Ayrıca, hil'at, topuz, kılıç ve kendi cins atlarından donanmış birkaç at gönderdi.

1. Münecimbaşı, I, s. 63-64.

Fethettiği yerler kendine ait olmak üzere gazaya izin verdi. Tabl, nakkare ve alem ihsan eyledi".

Osman Bey'in Bizanslılardan almış olduğu bu ilk büyük kale hakkında kaynakların verdiği bilgiler yukarıda görüldüğü gibi bazı noktalarda farklılık göstermektedirler. Meselâ fethin tarihini Âşık Paşa-zâde 686(1287-1288), Neşrî ve Kemal Paşa-zâde 687(1288) olarak kaydederken Hoca Sa'deddin Efendi ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi 688(1289) yılını vermektedirler. Oruç Bey ise Karaca-hisâr'ın 689(1290) yılında fethedildiğini belirtmiştir.

Karaca-hisâr'ın fethedildiği tarih, kaynaklardaki bu farklılıklardan dolayı araştırmalarda da ihtilâf konusu olmuştur¹. Kanaatimize göre Karaca-hisâr'ın, kaynakların çoğunluğunun belirttiği 687(1288) yılında fethedilmiş olması daha muhtemeldir.

Osman Bey'in Türkiye Selçuklu sultanından yardım isteyip istemediği de ihtilâflıdır. Hatta Selçuklu sultanının ismi dahi kaynaklarda farklı şekillerde verilmektedir. Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin eserlerinde Selçuklu sultanının adı Alâaddin olarak kaydedilmiş, hatta Neşrî özellikle bunun II. Alâaddin olduğunu belirtmiştir. Oysa Kemal Paşa-zâde ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin eserlerinde Osman Bey'e yardımcı kuvvetler gönderen Selçuklu sultanının adının Gıyaseddin İbn Mes'ud İbn İzzeddin İbn Keykavus olarak kaydedilmiş olduğu

1. Karaca-hisâr'ın fethini İ.H.Uzunçarşılı (aynı eser, I, s.107) 691(1291-1292) olarak kabul ederken, İ.H.Danışmend (Kronoloji, I, s. 4) bu fethin 687(1288) yılında gerçekleştiğini belirtmiştir.

görülür ki, gerçekten bu devirde Selçuklu Devleti'nin başında II. Gıyaseddin Mes'ud bulunmaktadır¹.

Yine Âşık Paşa-zâde Tarihi'nde Selçuklu sultanının Osman Bey'in daveti üzerine bizzat Karaca-hisâr'a gelmiş olduğu belirtildikten sonra Bayıncar Tatar'ın Ereğli'yi yağma ettiği haber alınınca geri dönmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir. Neşrî ve Müneccimbaşı ise Selçuklu sultanının Karaca-hisâr'ın fethinde bulunmayıp, yalnızca yardımcı kuvvetler gönderdiğini kaydetmişlerdir. Öyle anlaşıyor ki, Âşık Paşa-zâde ve Neşrî Karaca-hisâr'ın fethini Ertuğrul Gazî devrindeki ilk fetihle karıştırmışlar ve bu sebeple Selçuklu sultanının adını da Alâaddin olarak kaydetmişlerdir. Hatta Âşık Paşa-zâde, sultanın Karaca-hisâr'a gelerek Tatar tehlikesini duyunca geri dönmek zorunda kaldığını hem Ertuğrul Gazî devrindeki ve hem de Osman Bey devrindeki fetihler için aynen yazmıştır.

Fetihten sonra Osmanlı tarihinde ilk olarak bir kilise camiye çevrilmiş ve Karaca-hisâr'a bir kadı tayin edilmiştir.

-
1. Kaynakların genellikle 687-8(1288-89) tarihlerinde yapıldığını belirttikleri Karaca-hisâr'ın fethedildiği bu yıllarda Türkiye Selçuklu Devleti'nin başında Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin kaydettikleri II. Alâaddin'in bulunması mümkün değildir. Çünkü bu tarihte Türkiye Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Mes'ûd(1284-1296)'dur. II. Alâaddin Keykubat'ın sultanlık dönemi ise 1249-1254 yılları arasında I. Keykavus ve IV. Kılıç Arslan ile birlikte olmuştur. Bu hususta bkz. O.Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul 1984², s. 613 vd.; C.E.Bosworth, İslâm Devletleri Tarihi, Çevirenler: E.Merçil-M.İpşirli, İstanbul 1980, s. 164.

Ayrıca burada Dursun Fakih'in kıldırıldığı ilk cuma namazında okunan hutbede, Osman Bey'in adı Türkiye Selçuklu sultanının isminden sonra ve ilk olarak zikredilmiştir¹.

Karaca-hisâr'ın fethinden sonra burada kılınan ilk cuma namazında okunan hutbede Osman Bey'in adının Selçuklu sultanından sonra zikredilmesi, Osmanlılar'ın istiklâl meselesini ortaya çıkarıyor. Fakat hutbe olayını zikreden kaynaklar geç devir tarihçilerdir. Bu bakımdan hutbe olayını şüphe ile karşılamak gerekiyor. Onların verdiği bilgi doğru ise Osmanlı Devleti'nin kuruluşu 689(1290) tarihine gelmektedir.

Osman Gazî bu savaştan sonra esir edilen tekfur ve diğer esirleri çeşitli ganimetlerle birlikte Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Mes'ûd'a gönderdi. Sultan onun bu başarısına karşılık fethedilen Karaca-hisâr'ın yanı sıra Eskişehir, İnönü ve civârını, babasından miras kalan Söğüt'e ilâveten Osman Gazî'ye ikta' olarak verdi. Ayrıca sultan, Osman Gazî'ye hil'atler, topuz, kılıç ve iyi cins birkaç at gönderdi. Ona tabl, nakkare ve alem ihsan eyledi². Bu tarihten itibaren Osman Gazî uc beyliğine yükselmiş oluyordu.

f. Eskişehir pazarında Bilecik'li satıcıların korunması:

Osmanlılar Karaca-hisâr ve Eskişehir bölgesine hakim olduktan sonra civardaki Bizans tekfurlarıyla bir süre dostca geçindiler. Özellikle Bilecik tekfuruyla Osman Bey arasındaki

1. Bkz. Oruç b. Âdil, s.12; Kemal Paşa-zâde, I, s.111 vd.; Münecimbaşı, I, s. 65. Ayrıca bkz. A.Ağırakça, "Osmanlılarda İlk Culus Merâsimi", Türk Kültürü Aylık Dergi, XXIV/282, (Ekim 1986), s. 636.

2. Münecimbaşı, I, s. 64.

dostluk oldukça gelişmişti. Eskişehir'de kurulan pazarda Bilecik'den gelen pazarcılar da mallarını rahatca satabiliyorlardı. İlk devir Osmanlı kaynaklarında Bilecik'den gelen bu pazarcılar bilgi bulmak mümkündür. Bu konuda Âşık Paşa-zâde¹ şunları zikreder:

"Osman Gazî dahi Eskişehir'de Hamam yöresinde pazar durgurdu. Etrâfın kâfirleri dahi gelürlerdi. Birgün Bilecük pazarcı kâfirleri gelmiş ve hem Germiyan'dan dahi gelmişler ve Bilecük'de kâfirler eyi bardak düzerlerdi. Yükle pazara satmağa getürmüşler. Germiyanlı bunun bardağın almış, nesne virmemiş. Bu kâfir gelüb Osman Gazî'ye şikâyet eylemiş. Osman Gazî dahi ol kişiyi getürmüş. Belki döğmiş, dahi kâfirin hakkını alıvirmiş, gayet eyu yasak itmiş, her kez Bilecük kâfirlerinin avratları dahi Eskişehir pazarına gelürler, pazar iderlerdi emn ü emânla. Bu Bilecik'in kâfirleri gayet itimâd itmişlerdi. Bu Türk bizimle iyi doğrılık ider dirlerdi".

Âşık Paşa-zâde, Bilecik'den gelen pazarcıların Eskişehir pazarında Osman Bey tarafından nasıl korunduğunu anlattıktan sonra O'nun Bilecik tekfuru hakkındaki düşüncelerini de şöyle ifade etmektedir:

"Ânı beyan ider kim, çünki Osman Gazî bunca-layın gazâlar itmeğe başladı, etrâfın kâfirleri ihtirâz itmeğe başladılar. Osman Gazî Bilecük kâfirlerine hürmet ider. Sordılar ki: "Bu Bilecük kâfirlerinin senin katında hürmeti var, nedendir" Didi kim: "Konşılarımızdır, Biz bu vilâyete gârib geldik. Bunlar bizi hoş tutdılar. İmdi bize vâcibdür kim bunlara hürmet idelim"².

1. Âşık Paşa-zâde, s. 11-12.

2. Aynı eser, s. 13-14.

Neşrî ve Kemal Paşa-zâde de eserlerinde aynı bilgileri tekrar ederler¹.

Kaynaklarda görüldüğü gibi Osman Gazî, komşusu olan Bilecik tekfuruna ve halkına karşı gayet dostane davranmaktadır. Bu tutum onun adâlet ve hoşgörüsünü yansıtmaktadır.

g. Osman Gazî'nin Sorkun, Göynük ve Taraklı-Yenicesi taraflarına yaptığı akın:

Osman Gazî Karaca-hisâr'ı aldıktan sonra bu kez Sakarya vadisindeki Sorkun, Göynük ve Taraklı-Yenicesi taraflarına bir akın yapmayı düşündü. Bu vesile ile, Ertuğrul Gazî'nin adamlarından olup, daha önceleri İnegöl taraflarına giden ve oradan Mudurnu tarafına göç etmiş olan Samsa Çavuş'a haber göndererek onun da bu akına iştirakini sağladı. Ayrıca kendisine yakınlık gösteren Harman-kaya tekfuru Köse Mihâl'ı da klavuz olarak yanına alan Osman Bey bu akını gerçekleştirdi.

Osman Bey'in 1291 veya 1292 yılında tertiplemediği bu akın hakkında Âşık Paşa-zâde² şöyle demektedir:

"Osman Gazî kim sancak beği olup ata bindi,
Köse Mihâl dâim ânınla bile olurdu. Ekseri
bu gazîlerin hıdmetkârları Harman-kaya kâfirleri idi. Bir gün Mihâl'e eydür: "Taraklı-Yenicesi'ne segirdelüm diriz, ne dırsın" dir. Mihâl eydür: "Sorgun üzerine Saru-kaya'dan, Beş-taş'dan geçelim ki Sakarya suyun geçebilelim. Gâzîler bize ol taraftan gelürlerdi. Mudurnı vilâyetini dahi urmağa kolaydır" didi ve hem vilâyet-i ma'mûrdır. Samsa

1. Bkz. Neşrî, I, s. 92; Kemal Paşa-zâde, I, s. 107-110.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 12-13.

dahi ol vilâyete yakın yirde olur ve ana dahi haber idelim ki bir fırsat olduğu gibi bize bildire. Ve hem ânın gibi itdiler. Vardılar, Beşiktaş'ın tekyesine kondılar. Şeyhine sordılar: "Geçid var mı" didiler. Şeyh eydür: "Gazîlere geçiddir. Allah fazl eyleye" didi. Atları yemin kesum bindiler. Samsa Çavuş'ı su kenarında buldılar. Aldı bu gazîleri, Samsa Çavuş'la olmuşlardı. Hem ki anı gördiler ve askeri gördiler mûti⁶ ve münkad oldılar. Eri ve avreti karşı geldiler. Aralarında bir ma'ince kâfir vardı. Anı okudılar, geldi. Osman Gazî'yle ahd ü peymân itdiler. Samsa Çavuş her ne dirse anı kabul itdiler... Ve ol aradan Osman Gazî segirdim itdiler. Göynük vilâyetinin yirine ve Taraklu-Yenicesi'n dahi urdılar. Vilâyetini harâb itdiler. Geldiler, girü Filanoz(فلا نوز)'a çıktılar. Yine Harman-kaya'dan Karaca-hisâr'a çıktılar. Mihâl önlerince klaguz oldu. Esir almadılar. Mâl-ı ganimet çok aldılar. Anıncün kim halkı kendülere tâbi⁶ itmekçün. Ve bunun tarihi yukarıdaki tarihinde(686/1287-1288) vâki⁶ oldu".

Osman Gazî'nin Sorkun, Göynük ve Taraklı-Yenicesi taraflarına düzenlediği bu akın hakkında Neşrî'nin Kitâb-ı Cihân-nümâ¹'sında da Âşık Paşa-zâde'nin verdiği bilgilerin bir benzeri bulunmaktadır. Kemal Paşa-zâde² de aynı bilgileri tekrarlar, ancak bu akının 691(1291-92) yılında yapıldığını kaydeder. Bu konu hakkında Ruhî Çelebi³ ise şunları zikreder:

"Bir gün Osman Beğ Mihâl'e eyitdi ki, "Taraklu Yenicesi'ne segirtmek dilerim, sen ne dirsın".

1. Neşrî, I, s. 90-92.

2. Kemal Paşa-zâde, I, s. 113-119.

3. Ruhî Çelebi, vrk. 21b.

Mihâl eydür: "Hanum, Sorkun üzerine Saru-kaya'dan Biş-taş'dan geçelüm. Şayet Sakarya suyun geçebilâvüz. Mudurnu vilâyetin urmağa ondan kolaydır" didi. İlerleyub gazîler Sorkun üzerine döküldiler. Ol yerün halkı muti' oldılar. Andan Taraklu-Yenicesi'n urdılar".

Aynı konuda Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi¹ ise şu bilgileri veriyor:

"Osman Gazi Karaca-hisâr'ın fethinden sonra burada oturmaya başladı. Bazen Eskişehir ve Söğüt'e de giderdi. Bu sırada Harman-kaya tekfurı Köse Mihal, Osman Gazi'yi, Sorkun, Mudurnu, Göynük ve Tarakçı Yenicesi'ni fethetmek için teşvik etti. Osman Gazi, 691(1291-92)'de, Köse Mihal'in de yardımıyla, Saru Kaya yolundan Sorkun üzerine yürüdü. Ertuğrul Gazi'nin kumandanlarından Samsama Çavuş, Sorkun yakınlarında oturuyordu. Osman Gazi'yi karşıladı ve Sorkun halkıyla, savaş yapmadan anlaşmasını sağladı. Sorkunlular, Osman Gazi'ye itaat edip haraç vermeyi kabul ettiler. Osman Gazi buradan Göynük üzerine varıp burasını da kolayca fethetti. Çokca ganimet aldı. Sonra Tarakçı Yenicesi'ne vardı. Bura halkının kadın ve erkeği tarak, kaşık yapıp İstanbul'a götürüp satarlar ve çok para kazanırlardı. Bu yüzden çok zengindiler. Osman Gazi kaleye iltifat etmeyip civarını vurdu. Hadd ü hesaba gelmez ganimet ve esir aldı. Sonra, Köse Mihal'in memleketi olan Harman-kaya yolundan Karaca-hisâr'a döndü".

Kaynakların tetkikinden de anlaşılacağı üzere Osman Bey Karaca-hisâr'ın fethinden sonra Sorkun, Göynük ve Taraklı-Yenicesi taraflarına bir akın yapmış ve pek çok ganimet ile

1. Müneccimbaşı, I, s. 65-66.

beraber Karaca-hisâr'a geri dönmüştür. Âşık Paşa-zâde bu akının 686(1287-88)'da yapıldığını söylerken Kemal Paşa-zâde ve Müneccimbaşı 691(1291-92) yılında yapıldığını kaydetmişlerdir.

Gerek kaynakların ve gerekse araştırmaların verdiği bilgilere bakacak olursak bu akının 1291-1292 yıllarında yapıldığı anlaşılmaktadır¹.

h. Osman Bey'in, Köse Mihâl'in kızının düğünü münâsebetiyle Bizans tekfurlarıyla görüşmesi:

Köse Mihâl'in kızının Filanoz beyinin oğluyla evlenmesi dolayısıyla tertip edilen düğün merâsimi, Osman Bey ile Bizans tekfurlarının bir araya gelmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu vesile ile kaynakların verdiği bilgileri Âşık Paşa-zâde²'den başlayarak inceleyelim:

"Ânı beyan ider kim Köse Mihâl düğün ider, kızını Kela-Filanoz(کلافلانوز) oğlının beğine virir. Mübâlağa yarak gördü kim ulu düğün eyleye. Esbâb tamâm oldu. Etrâfın kâfirlerine haber gönderdi kim "gelin bu Türk ile âşinâ olun kim bunun şerrinden emin olasız" didi. Va'de olındığı gün geldiler. Mübâlağa saçulukla getürdiler. Osman Gazî cem'inden sonra geldi. Eyi halılar ve kilimler ve süriyle koyunlar getürdiler. Ve illâ Osman Gazî'nin saçusını gayet de beğendiler. Hâsılı üç gün düğün oldu. Bu tekfurlar Osman Gazî'nin keremine hayran kaldılar. Ve illâ fırsat bulmazlar kim Osman Gazî'yi kavrayalar. Bilecik kâfirine Osman Gazî muhab-

1. Bkz. M.T. Gökbilgin, agm., s. 435; İ.H. Danişmend, age., I, s. 45; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 107.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 14.

betler gösterdi. Evvelden bununla gâibâne âşinâlıkları vardı. İllâ surreten biri birini görmemişlerdi. Zira Osman Gazî yaylaya gitse cemi' emânetlerin Bilecik'de kordlardı. Ol sebebdan âşinâ olmuşlardı. Bilecik tekfurı dahi düğün itmek niyyet itdi".

Osman Bey'in komşu Bizans tekfurlarıyla ve özellikle Bilecik tekfuruyla görüştüğü bu düğün hakkında Neşrî Tarihi¹'nde de aynı bilgiler mevcuttur. Ancak Neşrî, ilâveten bu tekfurların Osman Bey'den nasıl kurtulmak istediklerini söyle belirtmiştir:

"Pes cümle tekvürler düğüne gelüb mübâlağa saçular getürdiler. Ammâ Osman'un saçusu cümlesine gâlib idi. Kalılar ve kilimler ve yağlar ve sürüyile koyunlar getürdi. Kefere anı gördı, ta'accüb idüb biribirine eyitdiler: "Bu Osman tutumından şöyle gösterir ki az zamânda bunda birimüzi komıya. Tedbîr oldur ki bunu karvayub heman tizcek öldürevüz". Tekvürler bu re'yi savab görüb Osman'un emrini Bilecük tekvurına tefviz itdiler. Zira gayet muhîl kâfirdi. Hem içlerinde andan büyük tekvur yoğ idi. Osman Bilecük tekvurına sûret-i muâmele-i ehvâ' ile ihtirâm idüb tevâzu' gösterdi. Bilecük tekvürü dahi eyitdi: "Yakında biz dahi düğün iderüz. Kadem rencide kılasız. Müşerref olavuz" didi. Osman dahi el başa urub "hoş ola" didi. Amma tekvürin garazı düğün bahanesine getürdüb tutub helak itmekdi".

Kemal Paşa-zâde² de, Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin eser-

1. Neşrî, I, s. 94-96.

2. Bkz. Kemal Paşa-zâde, I, s. 120-121.

lerinde bulunan bu bilgileri benzer ifadelerle tekrarlamak-
tadır.

Görüldüğü gibi Harman-kaya hakimi Köse Mihâl'in daveti üzerine bir araya gelen Osman Bey, bölgenin ileri gelen tek-
furlarıyla ilk defa bir araya gelmiş ve özellikle Bilecik tek-
furuyla gayet dostanı görüşmüştür. Ancak burada, Osman Bey'in
güç ve kuvvetini gören diğer tekfurular ondan kurtulmanın yol-
larını aramışlar ve nihayet Bilecik tekfurunun yapacağı düğün
merâsimine onu da davet ederek öldürmeyi plânlamışlardır.

2. Önemli Bizans Kalelerinin Ele Geçirilmesi

a. Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethi:

Osman Bey ile Harman-kaya'da görüşen Bilecik(Belocome)
ve Yar-hisâr(Ancyra) tekfuruları onu ortadan kaldırmanın yol-
larını aramaya başladılar. Daha önce kararlaştırdıkları gibi
Bilecik'de yapılacak olan düğün merâsimine Osman Bey'i de da-
vet ettiler. Ancak, onların bu plânlarından Köse Mihâl saye-
sinde haberdar olan Osman Bey hazırlıklı giderek önce Bile-
cik'i, sonra da Yar-hisâr'ı fethetti.

Bir düğün daveti vesilesi ile fethedilen Bilecik ve
Yar-hisâr'ın Osmanlılar eline geçmesi hakkında Âşık Paşa-
zâde¹ şunları zikreder:

"Bilecik tekfurunun düğünün bildirir kim ol
dahi Yar-hisâr tekfurunun kızın alsa gerek.
O l dahi bu etrâfın tekfurına sürüyle koyun-
lar gönderdi, eyitdi kim kardâşım bunu düğü-
ne hidmet idenlere yidirsün didi. İnşâallah
ben dahi vardığım vakt saçumı iledim didi ve

1. Âşık Paşa-zâde, s. 15-16.

eğer kardâşıma lââyık saçum yoğise bize lâ-yıkın eyledim didi. El-hâsıl bunlar okuma-dan gönderüğüdür. Ânınçün Mihâl düğününde va'adler itmişlerdi. Tekfur dahi Osman Gazî ye okuyucılık gönderdi ve hayli gümüş ve al-tun ve at otluğun bile gönderdi. Mihâl dahi Osman Gazî'ye tekfurların murâdı nedir bil-dirdi ve hem düğüne dahi okıdı. Osman Gazî dahi okuyucılık hayli nesne virdi. Osman Gazî Bilecik tekfurına eydür: "Mihâl, Bey kardâşıma benden çok çok selâm irişdir. Üşde şimdi biz dahi yaylaya göçeriz ve hem kayna-nam ve hâtunım dahi kardâşımın hâtuniyle bi-lişmek ister. İmdi kardâşım hod bilür, Ger-miyan-oğlı bizimle ne haldedir. Yine kerem itsünler dâim zahmetimiz çeke gelmişlerdir, bu yıl dahi çeksünler. Âtamin ve benim ha-vâyiclerimizi yine hisâra gönderelim" didi. Bilecik tekfurı dahi gâyet sevindi. Canla sözün kabul itdi. Mihâl'ı yine gönderdi. Bir gün va'de olundı kim Osman Gazî anda vara ve hem didi kim bizim hâtunlarımız sahrâya öğ-renmişlerdir. Bilecik tar yirdir. Düğünü Çakır-pınarı'nda itsün ve Osman Gazî dahi va'de olunduğı gün öküzlerini yükletdi. He-mîşe ileten hâtunlara virdi ve keçeler ara-sınâ bir nice âdemler bile sardılar, sürdiler akşam karanlığında hisâra girdiler. Bir iki katar öküz kim girdi, keçe yüklerinden âdem-lerle yalın kılıcılar döküldü. Kapucıları ya-raladılar. Hisârda hod âdem az kalmışdı. Ek-seri düğüne gitmişlerdi. Hisâr feth olundı. Bu tarafda Osman Gazî dahi görelim neyler ve bir nice gazîleri baş bezleriyle avret tonına koydı. Tekfura haber gönderdi. Eydür: "Bunları ayrıca bir yire kondırsunlar ki hâ-tunlarımız andaki tekfurları görüb utanma-sun" didi. Tekfur dahi bu söze gayet sevindi

kim Türk'ün eri avreti ele girdi diye yer hazırladılar. Osman Gazî öküzleri getürenlerle kavlı itmişlerdi ki anlar hisâra girdikleri sa'atde Osman Gazî dahi tekfura gelaydı ve hem ol dahi akşamın geldi, ya'ni hâatunların âşikâre getürdiler. Tekfur dahi karşıladı, ta'zimle kondurdu. Dahi tekfur odasına varmadan Osman Gazî Mihâl ile bindiler, hey Türk kaçdı didiler. Tekfur dahi sarhoşdı. Bindi Osman Gazî "Kıldırık" dirler bir dere vardır, Bilecik'e yakın yirde, anda vardı. Tekfur dahi ol araya irdi, hemân boğazını ele virdi. Osmân Gazî tekfurın başın kesdirdi. Döndi ale's-sabâh Yar-hisâr'a indi, tekfurını tutdı ve düğüne gelân halkın ekserîn dahi esir itdiler. Fi'l-hâl Turgud Alb'ı İnegöl'e saldılar. İnegöl tekfurı dahi işidüb kaçmasın didiler. Turgud Alb dahi İnegöl'ı çevirdi. Osman Gazî dahi her ne kim aldılar, hemân kim geldi yağma itdi. Gazîler yağma âvâzın işitdiler, hemândem hisâr içine koyuldılar. Tekfurını pâre pâre itdiler. Erlerini kırdılar, dişisini esîr itdiler. Ânınçün kim çok müslümânlar kırılıub şehîd olmağa sebeb olmuşdı".

Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethi Neşrî Tarihi¹'nde de benzer ifâdelerle kaydedilmiştir. Osman Bey'in, Bilecik tekfurunun yaptığı bir düğün vesilesi ile fethettiği bu yerler hakkında Oruç b. Âdil² ise şunları zikreder:

"Osman Beğ önce gelüp Bilecik'i ve İnegöl'ü feth itdi".

Karamanî Mehmed Paşa³ da kısaca:

-
1. Neşrî, I, s. 97-105.
 2. Oruç b. Âdil, s. 12.
 3. Karamanî Mehmed Paşa, s. 345.

"Yar-hisâr, İnegöl, Yenişehir ve çevresiyle birlikte Bilecik beldeleri Allah'ın yardımıyla Sultân Osman'ın fethettiği yerlerdendir"

demektedir.

İlk Osmanlı müelliflerinden olan Ahmedî¹ ise Bilecik ve İnegöl'ün fethini şu mısralarda anlatmıştır:

"Oldı Osman bir ulu gâzî kim ol
Nireye kim vardıyise buldı yol
Her yana virbiydi bir bölük çeri
Ki il uralar katl ideler kâfiri
Bilecüg'i feth itdi ol nâm-dar
İnegöl ilâ dahi Köpri-hisâr
Dürmadı , her yana leşker saldı ol
Az zamanda çok vilâyet aldı ol".

Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethi hakkında Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân² ise şunları zikreder:

"Çün Osmân Gazî atası yerine kaim-makam oldu.
Yiğit-yeğil katına cem' oldu. Çok gazâlar
itdiler. Gelüb evvel Bileciğ'i ve Köprü-hisâr'ın ve Yar-hisâr'ın ve İnegöl'ü feth itdi. Hicretin 687(1288) yılında vâki' oldu".

Osman Bey'in, Bizans tekfurlarından aldığı bu kalelerin Hadidî'nin Tevârih-i Âl-i Osmân³'ında da Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin eserlerindeki gibi düğün hikâyesi ile birlikte anlatılmıştır. Bu fetihler, Şükrullah'ın Behçetü't-Tevârih⁴ isimli eserinde ise aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

1. Ahmedî, vrk. 65b.

2. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s.6.

3. Hadidî, vrk. 24b-27a.

4. Şükrullah, s. 52-3.

"Osman Bey babasının ölümünden sonra İslâm çerisini topladı. Bir takımı kendisiyle Bilecik üzerinde durdu. Bir takım çeriye öteki kâfir ülkelerine gönderdi. Çok öldürüp çapul ettiler. Kâfir sındı. Bileciğ'i aldılar. Osman Beğ Bileciğ'i 699(1299-1300)'da aldı... Bilecik Osman'ın eliyle alındı. Ondan sonra İnegöl, Köprü-hisâr ve Yenişehir'i aldı".

Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethedilmesi Kemal Paşa-zâde¹'nin eserinde de düğün hikâyesi ile birlikte Âşık Paşa-zâde'nin anlattığı şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca Kemal Paşa-zâde bu fethin 698(1298-1299) yılında yapıldığını kaydetmiştir.

Osman Bey'in Bilecik ve Yar-hisâr'ı fethi Müneccimbaşı Tarihi²'nde ise aşağıdaki gibi zikredilmiştir:

"Köse Mihal'in yardımıyla, Bilecik tekfurunun da itaat etmesi sağlanmıştı. Osman Gazi, yaylağa giderken eşya ve yüklerinin bir kısmını Bilecik kalesine bırakırdı. Bir müddet sonra Bilecik tekfuru münaflıklık etti. Civardaki tekfurlarla anlaşarak, Osman Gazi'yi ortadan kaldırmak için tuzak kurdu. Bu sırada Yar-hisâr tekfurunun kızıyla evlenmek için bir ziyafet tertiplenmişti. Osman Gazi'yi de, tuzığa düşürmek için, bu ziyafete davet etti. Fakat Köse Mihal, Osman Gazi'ye, kendisi için kurulan tuzığı haber verdi. Osman Gazi, Bilecik tekfuruna birini göndererek, her sene olduğu gibi bu sene de eşyalarının bir kısmını kaleye bırakmak için izin istedi. Ziyafetten sonra da yaylağa gideceğini bildirdi. Bilecik

1. Kemal Paşa-zâde, I, s. 120-129.

2. Münecimbaşı, I, s. 66-68.

tekfuru, Osman Gazi'nin teklifini sevinerek kabul etti. Osman Gazi yüklerini, kadın kılığına girmiş kırk yiğitle kaleye gönderdi. Yiğitler, kale halkının çoğu, kale dışındaki Çakır Pınarı denen yere ziyafete gittiğinden, kaleyi bomboş buldular. Hemen zaptettiler. Osman Gazi, adamlarının bir kısmını yol üstünde pusu kurmaları için bıraktı. Kendisi az kimse ile ziyafete vardı. Bir müddet sonra, kalenin alındığı gizlice bildirilince, ziyafet sofrasından kalkıp beraberindekilerle pusu kurduğu yere doğru kaçmaya başladı. Kâfirler de hemen ardına düştüler. Osman Gazi pusu kurduğu yeri geçince dönüp kâfirlere önden, pusudakiler de arkadan, hücum ettiler. Diledikleri kadar kâfir kırdılar. Kâfirlerden pek azı kurtulabildi. Osman Gazi hemen Yar-hisâr'a vardı. Kaleyi alıp halkının bir kısmını kılıçtan geçirdi. Gelinle birlikte, kale ileri gelenlerinden birçoğunun kızlarını esir etti. Gelini, oğlu Orhan Bey'e nikâhladı. Gelinin ismi Nilüfer Hatun'du. Nilüfer Hatun, Orhan Bey'in oğullarından Sultan Murad ve şehid Süleyman Paşa'nın annesidir. Bursa yakınlarındaki bir nehrin üzerine köprü yaptırmıştır. Bu nehir, halâ Nilüfer diye anılır. Daha birçok hayratı vardır. Ölünce, Bursa'da Orhan Gazi'nin türbesine defnolunmuştur. Bilecik ve Yar-hisâr'ın fethi çok kolay oldu. Çokca ganimet alındı. Bu iki kalenin fethi 697(1297-1298), bir rivayete göre de 698(1298-1299) yılındadır. Bu hadisenin ardından, Osman Gazi, Aygud Alp'ı İnegöl'e gönderdi. Kendisi de askeriyle varıp İnegöl civarını yağmaladı, hisarını muhasara etti. Bir müddet sonra da Allah'ın izniyle aldı. İnegöl tekfurunu ve kalenin ileri gelenlerini esir etti. Bu mel'un tekfur, müs-

lûmanlara eziyet eden kâfirlerin en zâlimiydi. Osman Gazi, tekfur ve adamlarının öldürülmesini emretti. Kadınları ve kızları da esir etti. Kaleye muhafızlar koydu ve alınan ganimetleri gazilere paylaştırdı. Gazilerin hepsi servet sahibi oldular".

Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethi hakkında Edirneli Ruhi Çelebi¹'nin eserinde ise şu kayıtlar bulunmaktadır:

"Andan Osman Bey Kıldırık adlu Bileciğ'e yakın bir dere var, anda geldi. Bilecük tekvuru anda ale'l-gâfile gelicek tutub başın kesdiler. Ânı dahi feth idüb ekser halkını esir itdiler. Andan Osman Bey Gazî Turgud Alb'ı İnegöl'e gönderip andan Osman Bey her ne ki eline girdiyse Bilecük'de koyub İnegöl'e gelüb yağma itdirdi. Feth oldu. Kâfirin kırub dışisin esir itdiler. Osman Bey feth itdüğü vilâyetde kendi kanunun icrâ itdi".

Osman Bey'in Bilecik ve Yar-Hisâr'ı ele geçirerek esir aldığı gelini oğlu Orhan Bey ile evlendirmesi Hoca Sa'deddin Efendi'nin eserinde de Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin eserlerinde olduğu gibi ifade edilmektedir². Sa'deddin Efendi bu fetihlerin 698(1298-1299) yılında yapıldığını belirtmiştir.

Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethi hakkında kaynakların verdiği bu bilgilere bakacak olursak, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân dışındaki eserler bu fethin tarihini 697 ile 699 (1297-1300) yılları arasında göstermektedirler. Anonim ise bu tarihi 687(1288) olarak kaydetmiştir. Bilecik, Yar-hisâr

1. Ruhî Çelebi, vrk. 21b-22.

2. Bkz. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 19-22.

ve İnegöl'ün fethini Hammer¹ ve Uzunçarşılı² 699(1299-1300) olarak gösterirken Danişmend³ bu fetihlerin 698(1298) yılında yapıldığını kabul etmekle beraber 699(1299-1300) yılının da muhtemel olduğunu söylemektedir.

Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren kaynaklardan birçoğunun 699(1299-1300) yılını vermeleri ve Osman Bey'in bu tarihten itibaren bağımsız hareket etmesi dolayısıyla bu fetihlerin 699(1299-1300) yılında yapıldığı kanaatindeyiz. 849(1445-1446) yılında yazılmış olan bir Takvim⁴'de ise bu bölgelerin 648 (1250-1251) yılında fethedildiği kayıtlıdır ki, bu tarihi doğru kabul etmek imkânsızdır.

b. Orhan Bey'in Yar-hisâr tekfurunun kızı ile evlendirilmesi:

Osman Bey, Bilecik ve Yar-hisâr'ı fethettikten sonra Bilecik tekfuruyla evlenecek olan Yar-Hisâr tekfurunun kızını esir alarak onu genç yaştaki oğlu Orhan Bey ile evlendirdi. Böylece, Bilecik tekfuru ile evlenmek üzere gelinlik giymiş olan ve kaynaklarda adı Lülüfer (لولوفر) veya Ülüfer(اولوفر) olarak geçen bu Rum kızı Osmanlı sarayına gelin oldu.

-
1. J.Von Hammer, Devlet-i Osmâniyye Tarihi, I, Terc. Mehmed Âtâ, İstanbul 1336, s. 92.
 2. İ.H.Uzunçarşılı, age., I, s. 107.
 3. İ.H.Danişmend, Kronoloji, I, s. 5.
 4. İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, Yayınlayan: Osman Turan, Ankara 1984², s. 17. 849(1445-46) yılında yazıldığı anlaşılan bu takvimde "Ve Bilâcük ve Yar-hisâr ve İnegöl ve Yenişehir ve cemi' vilâyetler ile Osman Beğ elinde feth olaldan berü ikiyüz bir yıldır" denilmektedir.

Bu konuda Âşık Paşa-zâde¹ aşağıdaki bilgiyi vermektedir:

"Ol gelin kim aldılar, Yar-hisâr tekfurının kızıydı, ânı kime virdiler, ânı bildirir. Osman Gazî ânı oğlu Orhan Gazî'ye virdi kim Ulûfer (**اولوفر**) Hâtûn'dır. Orhan dahi ol demde yiğit olmuşidi ve bir oğlu dahi vardı kim ânı göç üzerinde koyub tururdu. Bu dört pâre hisârları yerine mukarrer itdiler. El-hâsıl Osman Gazî düğün eyleyüb Ulûfer Hâtûn'ı oğlu Orhan Gazî'ye virmek ister ve hem öyle itdi. Ulûfer Hâtûn oldur kim, kaplıca kapusına yakın yirde Bursa hisârı dibinde tekyesi var ve hem Ulûfer suyu köprüsün ol hâtûn yaptı ve ol suya Ulûfer diyü ad virdiler ve hem Murâd Hân Gazî ve Süleyman Paşa dahi anın oğlıdır, ikisinin dahi âtası Orhan Gazî'dir. Hâtûn ki vefât itdi, Orhan Gazî'yle bile defn olundu".

Âşık Paşa-zâde'nin Ulûfer olarak kaydettiği bu gelinin Orhan Bey ile evlendirilmesi Neşrî Tarihi²'nde de aynı şekilde anlatılmış, ancak adı Lülûfer (**لولوفر**) olarak kaydedilmiştir.

Yar-hisâr tekfurunun kızının esir alınarak Orhan Bey ile evlendirilmesi Hadidî'nin manzûm Osmanlı Hanedânları Tarihi³'nde ise şöyle anlatılmaktadır:

"Seherden Yar-hisâr'a irdi bî-hâk
Tekûri tutdı vü kaydın kayurdu
Geline hem serâ-perde buyurdu
Düğün halkını kırdı itdi yağma
Tekür-i Yar-hisâr'un kızın ol dem

1. Âşık Paşa-zâde, s. 17.

2. Neşrî, I, s. 102-105.

3. Hadidî, vrk. 25b-26b.

Alup itmişidi 'ursını mâtem
Meğer ol hinde Osman oğlu Orhan
Civân olmuşidi çün şîr-i gurrân
Düğünler eyleyüb Osman-ı Gâzî
Virür Orhan'a ol alduğı kızı
Ciger ismi kızun Lülüfer idi
Süleyman Paşa vü Gazî Murâd'un
Anasıdur ol iki hoş nihâdun".

Aynı olaya temas eden Kemâl Paşa-zâde¹ise şöyle der:

"Oradan sabah olinca Yar-hisâr'a varub tekvurın
esîr itdiler. Gelini cihâziyle alub düğüne ge-
len halkın ekserin dest-gîr itdiler. Anlar dü-
ğünü tutub zahmet çekdiler. Gelini ve geleni
bunlar aldılar... Gelini müslüman idüb oğlu
Orhan Beğ'e virdi. Gayrîler düğün idüb zahmet
çekdi, ol gerdeğe girdi... Adı Lülüfer idi.
Üzeri dürr-i dürc nezâfet idi ve gözü dürriy-i
burc letâfet idi ve yüzü lülüfer idi. Hayrâ-
tıyla ellerde meşhûr oldu. Hasenâtıyla diller-
de mezkûr oldu. Bursa hisârının kenârında Kap-
luca kapusu civârında bir tekve bünyâd itmiş-
dir. Cüybâr-ı Lülüfer'in içi ana nisbetle iş-
tihârı var, köprüsün ol abâd itmişdir. Mezkûr
Orhan Bey'in mezbûr Hâtûn'dan iki nâmdâr ve
kâmkâr oğlu oldu. Biri Süleyman Paşa ve biri
Sultân Murâd".

Hoca Sa'deddin Efendi² bu düğün hikâyesini "düğün
alayından esir alınan yıldızı parlak geline Nilüfer adı
verilerek Orhan Han'la evlendirildi" şeklinde anlatılırken
Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi³ de aynı bilgileri tekrarla-
maktadır.

1. Kemal Paşa-zâde, I, s. 127.129.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 20-1.

3. Müneccimbaşı, I, s. 67.

Kaynakların verdiği bu bilgilere göre, Osman Bey davet edildiği düğüne gitmiş ve bu fırsatı değerlendirerek önce Bilecik'i almış, sonra da Yar-hisâr'a giderek tekfurunu öldürmüş ve Bilecik tekfuruna verilecek olan kızını da oğlu Orhan Bey'e nikâhlamıştır¹.

Bilecik ve Yar-hisâr'ın fethi 699(1299-1300) olduğuna göre bu evlilik de aynı tarihte gerçekleşmiştir².

c. Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın fethi:

Osman Bey Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ü aldıktan sonra İznik taraflarına daha rahat akın yapabilmek maksadıyla Bursa yakınlarındaki Yenişehir ve Köprü-hisâr'ı fethetti. Yenişehir'i ele geçirdikten sonra bu şehri yeniden inşa ederek beylik merkezini buraya nakletti.

Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın fethiyle ilgili olarak Osmanlı kaynakları şu bilgileri verirler:

İlk Osmanlı kaynaklarından biri olan Ahmedî³

"Bilecüg'ü feth itdi ol nâmdâr
İnegöl ile dahi Köpri-hisâr
Durmadı her yana leşker saldı ol
Az zamanda çok vilâyet aldı ol"

derken Şükrullah⁴, Osman Bey'in Bilecik'i aldıktan sonra

-
1. Hammer ise, bu gelinin Bilecik tekfuruyla evlendikten sonra Bilecik tekfurunun elinden alındığını kaydetmiştir (Bkz. age., I, s. 91-2).
 2. Bu konuda ayrıca bkz. C.B., "Nilüfer Hâtun" mad. İA, IX, s. 284; M.Tayyib Gökbilgin, "Osman I" mad., İA, IX, s. 436; İ.H.Uzunçarşılı, age., I, s. 107.
 3. Ahmedî, vrk. 65b.
 4. Şükrullah, s. 53-4.

İnegöl, Köprü-hisâr ve Yenişehir'i ele geçirdiğini kaydetmiştir.

Yenişehir'in fethinden hiç bahsetmeyen Oruç b. Âdil¹ ise Köprü-hisâr'ın Bilecik, İnegöl ve İznik'in fethinden sonra alındığını kaydetmektedir. Karamanî Mehmed Paşa² da, Köprü-hisâr'ın fethine temas etmeden "Yar-hisâr, İnegöl, Yenişehir ve çevresiyle birlikte Bilecik beldeleri Allah'ın yardımıyla Sultan Osman'ın fethettiği yerlerdendir" demektedir. Hacı Halil Konevî³ ise bu konuda şunları zikreder:

"Yenişehir, İnegöl ve Köprü-hisâr kasabalarıyla birlikte, Bilecik de kolaylıkla 669 (1270-1271)'da feth edildi. Sultân bundan sonra beş sene muzaffer askerleriyle İznik önünde kaldı".

Âşık Paşa-zâde⁴ ise bu olayı şöyle anlatır:

"(Osman Bey) kendisi Yenişehir'e vardı. Yanındaki gazîlere evler yaptırdı. Anda duraklandı. Ânın adını Yenişehir kodılar. Ve bir oğlu kim ol Alâ'addin Paşa'dır ânı yanında kodı. Gâh gâh âtası ile Orhan Gazî segirdirlerdi. İznik'e dahi inerlerdi. Köprü-hisâr'a dahi bir nice kere vardılar. Ânı dahi sonra yağmayla feth itdiler. Sonra Marmara vilâyetine vardılar. Kâfirleri itaat eyledi. Osmân Gazî dahi yerli yerinde kodı. Yine Yenişehir'e geldi".

1. Oruç b. Âdil, s. 12.

2. Karamanî Mehmed Paşa, s. 345.

3. Robert Anhegger, "Mehmed b. Hacı Halîl ü'l-Kunevî'nin Târih-i Âl-i Osmân'ı", Tarih Dergisi, Sayı 3-4, İstanbul 1952, s. 54.

4. Âşık Paşa-zâde, s. 20-21.

Köprü-hisâr'ın fethi, Neşrî Tarihi¹'inde diğer kaynaklardan farklı olarak İnegöl, Yar-hisâr, Bilecik ve Yenişehir'in fethinden önce aşağıdaki şekilde anlatılmıştır:

"Eydürler ki Yenişehir civarındaki Köpri-hisâr kâfiri ve tekvurı Bilecük tekvurının üzerine hurûc idüb Bilecük tekvurı dahi Osman Gazî'-den istimdâd idüb yoldaşlık taleb itdi. Osman Gazî dahi ammûsı Tundâr'ı kethüdâ idinüb gazîleri alub, varub Bilecük tekvurına muâvenet idüb Köprü-hisâr tekvurını sıyub kırub hisâra bıraktılar. Andan Osman Gazî ikdâmıyla varub Köpri-hisâr'ı muhâsara idüb feth kılub tekvurını depeleyüb Bilecük tekvurı şâd olub geçüb mukabelesinde İncir Pınarı nâm köyin pınarı üzerinde Osman'a 'azîm ziyâfet idüb fâhir hil'at giyürüb gazîlere dahi in'amlar idüb elin öpdürdü. Osman Gazî Bilecük tekvurının beğlenüb kendünün elin öptürdüğüne rencide olup diledi ki hemân dem karvayub tekvurı tuta. Ammûsı Tundâr'la müşâvere itdi. Tundâr eyitdi: "Öte tarafta Germiyan-oğlı 'aduv ve bu etrâfun kâfirleri hep bize düşmân. Bunu dahi düşmân idicek, bize turacak yir kalmaz" didi. Tundâr'un bu sözi Osman'a güc geldi. Kendünün hurucına men' anlayub okla Tundâr'ı urub öldürdü. Anda yol kenarında yapma mezarı vardır. Köprü-hisar'dan Çakır-Pınarı'na giden yol üzerinde yatur. Dirler ki tekvur bu hâle vâkıf olmayub gelub Bilecük civârında Kaldırayık (قلدرایق) deresindeki pınarda sohbet idüb Osman'ı yine da'vet itmiş ve Bilecük kal'asına tekvurın ekser halkı vârub "tekvur bu gice gelmez" didiler. Osman ol gice tekvura zâfer bulub varca halkıyla kırub kendüler anların vaz'ında gelüb kal'a-ya girüb bu vechile feth itdiler. Ammâ esah ve

1. Neşrî, I, s. 92-94.

ezhar oldur ki Tundar'un ölmesi feth-i kal'aya mâni' olub sonra feth olundu".

Neşrî'nin bu kaydından anlaşıldığına göre Osman Bey daha Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl alınmadan önce Köprü-hisâr'ı ele geçirmiş, sonra da Bilecik'e giderek orayı da almak istemiş, ancak amcası Dündâr Bey'in doğudaki Germiyân tehlikesinin daha önemli olduğunu söylemesi dolayısıyla Bilecik'in fethi sonraya bırakılmıştır. Hatta Köprü-hisâr'da da, tam anlamıyla hakimiyet te'sis edilememiş olmalı ki Neşrî, Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethinden sonra Köprü-hisâr'ın ele geçirilmesini aşağıdaki şekilde tekrar zikretmektedir.

"Rivâyet iderler ki, Karaca-hisâr sancağım oğlu Orhan Gazi'ye virdi. Su-başılığını kendü birâderi Gündüz'e virdi ve Yar-hisâr'ı Hasan Alp'e virdi. İnegöl'ü Turgut Alp'e virdi. Şimdi dahi ol ile Turgud-ili dirler ve kayın-atası Edebâli'ye Bilecük hâsılını tımâr buyurdi ve hem hâtununu anasıyla Bilecük'de bile kodı. Kendü Yini-şehir'e varub tahtgâh idindi. Yanında olan gazîlere evler buyurdi. Ma'mûr itdi. Andan ötürü ana Yini-şehir denildi ve bir oğlu 'Alae'd-dîn Paşa'yı kendü yanında kodı. Gâh gâh oğlu Orhan ile dört yana seğırdürlerdi ve İznik'e dahi inerlerdi ve Köprü-hisâr'ı nice kerre seğırdim idüb sonra yağma ile feth idüb andan Marmara dolayına varub kâfirleri gelüb itaat itdiler"¹.

Bu konu hakkında Ruhî Çelebi² ise

"Kendi Yenişehir'e vardı... Gâh gâh Orhan Bey atasıyla dört yana seğırdim iderlerdi.

1. Neşrî, I, s. 112-114.

2. Ruhî Çelebi, vrk. 22a.

İznik'e dahi inerlerdi. Köprice-hisâr'a nice kerre vardılar. Ahir yağma itdiler. Bir kaç gün arâm idüb İznik'e vardılar"

demektedir.

Osman Bey'in Köprü-hisâr'ı fethi Giese'nin neşretmiş olduğu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"(Osman Gazî) gelüb evvel Bileciğ'i ve Köprü-hisâr'ın ve Yar-hisâr'ın ve İnegöl'ü feth itdi. Hicretin 687(1288) yılında vâki' oldu".

Ancak aynı eserde İznik muhâsarası anlatılırken "Orhan Gazî bu tarafda iller açardı, gelüb Köprü-hisâr'un yağmayile alub feth itdi" kaydı bulunmaktadır ki, hem Neşri'de, hem de buradaki bu ifadeye göre Köprü-hisâr'ın birkaç kez el değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Bu olay, Hadidî²'nin eserinde ise şöyle anlatılmıştır:

"Sürüp kendüsi Yenişehir'e vardı
Makam idindi anı anda kaldı
...
Yini ev eylediler anda bünyâd
Pes ol şehre Yinişehir urdılar ad
Bir oğlu 'Alâ'üddin Paşa nâm
Umûr-ı saltanat idirmedi kâm
...
Anı Osman-ı Gazî kendüyile
Yenişehir'e alub gelmişidi bile
Birez kim gazîlerle itdi ârâm
Bunun üstine geçdi bir kaç eyyâm
Süvâr oldu gazâ atına Osman
Mihâl ü Turgud Alp ü Gazî Orhan
Sürüp Köpri-hisârı'na gelürler

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 6.

2. Hadidî, vrk. 27a-27b.

Hemân yağmayile anı alurlar".

Osmanlı tarihçilerinden Kemal Paşa-zâde¹ ise Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın fethini aşağıdaki gibi anlatmıştır:

"(Osman Gazî) kendüye makam olmağa Bursa ile İznik arasında bir şehir bünyâd itdi. İçinde gazîler durmağıçün evler yaptırdı ve yürüb ol diyârı âbad itdi. Mezkûr diyâr-ı makam-ı ma'murı dârü'l-mülk-i tahtgâh idinüb Yenişehir deyu âd urdı. Bilecik'de olurdu. Hadem u haşemiyle göçdi vardı anda durdı. Cihâddan safalu nâmdâr gazîleri her kında işitdiyse âdıyla kaygırub yanına aldı. Ol emâkin-i guzzâta mesâkin oldu. Tâzî atlarla yazılar topladı. Turmadılar etrâfa akın saldılar. Bu kazıyye-i maraziyye sene ihda ve seb'a mie² şuhûrundi zuhûr buldı. Osman Hân'ın mi'râc-ı hurûca 'urucu illerde ve dillerde meşhûr ve mezkûr oldu. Çün Yenişehir ma'mûr oldu ve içinde gazîler yerleşdi gâh Bursa cânibine ve gâh İznik tarafına akına aşdılar. Nöbetce ol iki diyârın hâsılını dökdiler ve tavarını sağdılar. Guzzâtın mağlûk-i su'ulûkleri felâket-i hâkinden servet-i eflâkine ağdılar. Yaz ve kış ceys-i zafer-gîşin işleri nehb u gâret itmek oldu. Leyl ü nehâr kârları hayl-i küffârı kırub hasâret itmek oldu. Yel gibi gâh bî gâh ansuzın çıkarlardı, seyl gibi küffârın iline gününe akarlardı. Köprü-hisâr'ın kenârına çapub kapub kazub yıkarlardı. Ol diyârın davârını sürüb geş ü kârın yakarlardı. Birez müddet ki vilâyet-i küffârda bu hâlet istimrâr buldı. Kefere-i fecerenin kâr-zârıyla dün ve gün kârı-zârı oldu. Gazîlerin bir

1. Kemal Paşa-zâde, I, s. 140-143.

2. 701/1301-1302.

gider bir bölüğü gelürdi. Öndenkilere baki kalanın sonra gelenler olurdu. Bir bölüğü tığ-i mîğ rengi çekub kanıyla ol diyârı nemnâk iderdi. Bir bölüğü dahi gelub cârub gâretiyile hân ve mân küffârı pâk iderdi. Bu vech üzerine ol diyârı seylâb gâretiyile harâb ve yebâb idüb ilin günün dağıttılar. Mezkûr hisârın küffârını sûr içinde mahsûr eyleyub darb u harbiyle döne döne zebun itdiler. Bir gün gine Osman Hân livây-i gazâyı ref' etmek istedi. Tâzî süvâr gâzîleri cem' eyleyub akına gitmek istedi. Hayl-i cerâr seyl-i reftâr haberdâr olub mühimmât-ı girüdârı ihzâr idüb cem' oldılar. Yarağ ve yatıyla esbâb ve âlâtıyla gelüb derya gibi Yeni-şehr'in sahrâsına doldular. Hemân ki ahşâm oldu ve ât yemini yedi Osman Hân bindi ve gazîlere dahi binün didi. Tiz hiz-i tâzîlerle gâzîler seher yili gibi Köprü-hisâr'a yitdiler. Kal'anın duvarı dibine irdiler. Fi'l-hâl kapusın bozub girdiler. Nehr-i misâl şehre doldular. Andan tuyuldılar. Kâfirler görünce yerlerinden turunca başların gözlerin dirince biribirine haber virince bunlar koyıldılar. Seylâb-ı şemsîr âbdârıyla hisârın sokakları içi mala-mâl oldu. Serkeşlerin âteş-i hayatları sevinüb yüzleri hâk-setr gibi pâ-y-mâl oldu. Mul gibi hûn-ı gülgün revân olub Köprü-hisâr alındı. Küffârın pul gibi belleri büküldü. Seng-i cengiyle başları döküldü. Sineleri söküldü. Gözlerinden yaş yerine kan döküldü. Sâir kâfirler gibi ol azgun mel'unlar dahi kenar-ı cuyibâr tığ-mîğ günde âb-ı revân-ı zindegâniden el yudılar. İl geçdiği köprüden geçüb kendüler dârü'l-bevâre göçüb hisârı ve diyârı bestânî ve güşte-zârî gazîlere kodılar. Mezkûr hisârın fethi ve ol diyârın Dârü's-selâm-ı islâma zımmî eâm-ı ferhunde encâm isna ve seb'a mie(702/1302-1303) vuku' buldı".

Bu hususta Hoca Sa'deddin Efendi¹ de kısmen aynı bilgileri kaydetmiş, fakat fetihlerin 701(1301-1302) yılında gerçekleştiğini ve Köprü-hisâr'ın bir kaç kuşatmadan sonra alındığını ifade etmiştir.

Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın 698(1298-1299) veya 699 (1299-1300) yılında fethedildiğini söyleyen Müneccimbaşı² ise bu olaylar hakkında başka bilgi vermez, ancak fazla olarak Osman Bey'in bu fetihlerden sonra Yund-hisâr³ ve İnönü'yü ele geçirdiğini belirtir.

Kaynaklardaki bilgilerden hareketle Osman Bey'in Yenişehir'i ele geçirerek burasını beyliğinin başkenti yaptığı sonucuna varabiliriz. Ancak kaynakların bir kısmı Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın hangi tarihte fethedildiğini açıkca zikretmeksizin bu fetihlerin genellikle Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün zaptından sonra gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir. Köprü-hisâr'ın fethedildiği tarih hakkında Kemal Paşa-zâde 702(1302-1303), Hoca Sa'deddin Efendi 701(1301-1302) ve Müneccimbaşı ise 699(1299-1300) ile 700(1300-1301) yılını vermektedirler. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân ise bu fetihlerin tarihini daha erken yapıldığını belirterek 687(1288) yılını kaydetmiştir. Ancak bu tarihte Osman Bey henüz Söğüt ve çevresinde bulunduğundan fetih için verilen bu yıl olaylar açısından uygun düşmemektedir.

Yenişehir'in fethedilmesi ve başkent haline getirilme-

1. Bkz. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 21-22.

2. Müneccimbaşı, I, s. 68.

3. Yund-hisâr Bilecik vilâyetine bağlı Söğüt kaza merkezinin kuzey-batısında eski bir kale. Bkz. M.T.Gökbilgin, "Osman I" mad., İA, IX, s. 437.

sini Köprü-hisâr'ın alınmasından sonra kabul eden İ.H. Uzunçarşılı¹ bu fetihlerin 701(1301-1302) yılında gerçekleştirildiğini kabul etmektedir. İ.H.Danişmend ise², Yenişehir'in fethinden sonra Köprü-hisâr'ın ele geçirildiğini belirtmiş ve bu olayların 701-702(1300-1303) yılları arasında meydana geldiğini kaydetmiştir.

M.Tayyib Gökbilgin³ de, Osman Bey'in 1301 yılında Yenişehir ve Yund-hisâr'ı Bizanslılar'dan aldığını ve İznik'in zaptı açısından stratejik mevkide bulunması dolayısıyla Yenişehir'i beyliğin başkenti yaptığını kaydetmektedir. Gökbilgin bu olaydan sonra Köprü-hisâr'ın 1302 yılında alındığını belirtiyor.

Gerek kaynakların ve gerekse araştırmaların verdiği bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Osman Bey Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethedilmesinden sonra 701(1301-1302) yılında Yenişehir bölgesini ele geçirmiş ve burasını imar ederek beylik merkezi haline getirmiştir. Bundan sonra da aynı yıl içerisinde Köprü-hisâr üzerine bir kaç kez hücum etmiş ve nihâyet burayı da Osmanlı topraklarına katmıştır.

Neşrî ise bu olayları diğer kaynaklardan farklı şekilde anlatmaktadır. Neşrî, Köprü-hisâr'ın fethini Bilecik ve Yar-hisâr'ın fethedilmesinden önce kaydetmiştir. Ona göre; bu sırada Bilecik tekfurı Köprü-hisâr tekfurunun kendisini rahatsız etmesi üzerine Osman Bey'den yardım istemiş, Osman Bey de amcası Dünder Bey'le birlikte Köprü-hisâr üzerine yürümüş ve

1. İ.H.Uzunçarşılı, age., I, s. 21-22.

2. İ.H.Danişmend, age., I, s.6-7.

3. M.T.Gökbilgin, agm., s. 437.

burasını ele geçirmiştir. Bu yardımından dolayı Bilecik tekfuru Osman Bey'e bir ziyâfet vermiş ve yaşlı olması dolayısıyla herkese elini öptürmek istemiştir. Ancak onun bu tutumuna kızan Osman Bey Bilecik'i fethetmek istemiştir. Osman Bey bu düşüncesini amcası Dünder Bey'e açıklayınca O, Germiyanogullarının ve Bizans tekfurlarının düşmanlığından bahsederek bu sırada Bilecik tekfuru ile düşman olmanın zamansız olduğunu söylemiştir. Osman Bey amcasının bu düşüncesini onun kendisine karşı Bilecik tekfuru ile anlaştığını zannederek onu öldürtmüştür.

İşte yalnızca Neşri Tarihi'nde bulunan bu bilgi doğru kabul edilecek olursa Köprü-hisâr'ın ilk fethi Dünder Bey'in öldürülmesi¹ yüzünden gerçekleştirilememiş ve bölge Bilecik, Yar-hisâr ve İnegöl'ün fethinden sonra 701(1301-1302) yılında ele geçirilmiştir.

d. Osman Bey'in İznik'i muhasara etmesi ve Bizans ordusuyla yapılan ilk savaş (Koyun-hisâr savaşı):

Osman Bey Yenişehir'i fethedip burasını beyliğin merkezi yaptıktan sonra fethettiği yerleri, savaşlarda üstün hizmetleri görülen güvendiği kimselere dağıttı. Kendisi Yenişehir'de otururken oğlu Orhan Bey'e Sultan-önü'nü, büyük kardeşi Gündüz Bey'e Eskişehir'i, Aykut Alp'a İnönü'yü, Hasan Alp'a Yar-hisâr'ı, Turgut Alp'a İnegöl'ü verdi. Böylece Yenişehir ve Köprü-hisâr'ın fethi ile İstanbul-Bursa yolu kontrol altına alınmış oluyordu. Osman Bey bundan sonra 1301 yılında

1. Dünder Bey'in öldürülmesi hakkında bkz. M.T.Gökbilgin, agm., s. 437.

İznik şehrini muhasara etti. Bunun üzerine Bursa tekfurı ile Adranos¹, Kite² ve Kestel³ tekfurları birleştiler. Öte taraftan Osman Bey'in Bizans'a karşı yürüttüğü bu fetih hareketlerinde büyük başarılar kazanması komşu Bizans tekfurlarının yanı sıra, Bizans İmparatoru'nun dahi harekete geçmesine sebep oldu. İmparator II. Andronikos Paleologos(1282-1328) İznik'i kurtarmak için müttefik tekfurlara yardımcı kuvvetler gönderdi. Osman Bey ile müttefik Bizans kuvvetleri Koyun-hisâr(Baphaeon)⁴ denilen yerde karşı karşıya geldiler. Bizans kuvvetlerinin bozguna uğratıldığı bu ilk Osmanlı-Bizans karşılaşması dolayısıyla bazı çağdaş Bizans kaynakları Osman Bey'den ilk defa bahsetmişlerdir⁵.

Osmanlı kuvvetleri ile Bizans ordusunun ilk karşılaşması bakımından oldukça önemli olan bu İznik muhasarası ve Koyun-hisâr savaşı hakkında Osmanlı tarihlerinin verdiği bilgiler aşağıdaki şekildedir.

İlk Osmanlı tarihlerinden Ahmedî, Enverî ve Şükrullah Osman Bey'in bu seferinden bahsetmezken Oruç b. Âdil⁶ aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

1. Adranos bugünkü Orhaneli ilçesinin merkezi olan Adrianos yahut Adriani adlı Olimpium kasabası. Krş. M.T. Gökbilgin, agm., s. 438.
2. Kite veyahut Kete Bursa merkez nahiyesinde bir köy.
3. Kestel Bursa merkez kazâsının Soğuk-Pınar nahiyesinde bir köy olup eski adı Castellum'dur. Bkz. Gökbilgin, agm., s.438.
4. Koyun-hisârı(Baphaeon)'nı, M. T.Gökbilgin(agm., s.438) İznit'in güney-doğusunda eski bir kale olarak gösterir. Burası Gemlik'in güneyinde ve İznik'e yakın bir yerdir.
5. Bkz. Halil İnalcık, The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600, London 1973, s. 6; Aynı mlf., "Türkler" mad., İA, XII/2, s. 290.
6. Oruç b. Âdil, s. 12-13.

"Bu taraftan Orhan Gazî'yle atası buluşub dört yana iller açmağa başladılar. İznik'i ve Köprü-hisârı'nı yağmayla feth itdiler ve bu taraftan Bursa tekfurı ve Adrenos (اوردنوس) tekfurı ve Betnos (بطنوس)¹ tekfurı ve Kite (کیتہ) tekfurı ittifâk itdiler kim Türk'ün üzerine yürüyeler, aradan götüreler. Çokluk leşker cem'idüb Osman Gazî'nin üzerine geldiler. Osman Gazî'ye haber oldu. Ol dahi gazîler cem'idüb Allah Ta'alâ'ya tevekkül idüb kâfir leşkerini karşıladı. Koyun-hisârı önünde buluşdılar. Azîm ceng itdiler. Gâyet kırgun oldu. Gazîlerden ve kâfirlerden. Bu ceng içinde Osman'ın karındâşı oğlu Ay Toğdı(yı) şehid itdiler. Rahimehullah. Dinboz (دنبوز)² sınırunda Koyun-hisârı'na gider yolda defn itdiler. Kaçan ol vilâyetde at sancılanur olsa götürürler ol mezârın üç kez dolandırırılar. Hakk Ta'alâ inâyetinde şifa bulır. Şimdi ana Mezar-ı Türk Hân dirler. Ol vilâyetde meşhûrdur. Biz giru geldik İslâm leşkeri ve kâfir çerisi birbirleriyle ceng idüb Hakk Ta'alâ'nın inâyeti yetişub ve Muhammed Mustafa'nın sal'im mucizâtı berekâtında kâfir leşkerine şikest vâki' olub Adrenos tekfurı kaçub ve Bursa tekfurı çıkub hisâra girdi ve Kestel ve Kite tekfurı düşdü. Gazîler toyum olub gelüb Ulubâd (اولوباد)³ feth itdiler. Tekfurula sulh itdiler".

-
1. Betnos(Bednos, Madenos, Mednos) Bursa ili merkez nahiyesinde ve Bursa'nın kuzey-batısında bulunan bugünkü Balat köyü. Kaynaklarda Bilâd-ı Yunus şeklinde de yazılmaktadır. Bkz. İ.H. Danışmend, age., s.497.
 2. Dinboz Bursa vilâyeti merkez kazası Soğuk-Pınar nahiyesinde bir köy.
 3. Ulubad(Lopadion) Bursa vilâyeti Mihaliç(Karaca-bey) kazası merkez nahiyesinde halen Ulu-Abad köyü. Bkz. M.T. Gökbilgin, agm., s. 438.

Osman Bey'in İznik'i muhasarası ve bunun üzerine civardaki tekfurların birleşerek Koyun-hisârı denilen yerde iki taraf arasında yapılan bu savaş hakkında Âşık Paşa-zâde¹ ise aşağıdaki bilgileri vermektedir:

"Gâh gâh atası ile Orhan Gazî segirdirlerdi, İznik'e dahi inerlerdi. Köprü-hisâr'a dahi bir nice kere vardılar âni dahi sonra yağmayla feth itdiler. Sonra Marmara² vilâyetine vardılar, kâfirleri ita'at eyledi. Osman Gazî dahi yerli yerinde kodı, yine Yenişehir'e geldi. Bir kaç gün gazîler atların dinlendirdiler. İznik vilâyetine segirttiler, şehrin kapusını yaptırdılar. Bir nice gün ceng itdiler. Dört yanı vilâyet tapdılar. Kal'a üzerine er kodılar. Tapan vilâyeti tîmar erlerine virdiler, kendileri yine Yenişehir vilâyetine çıktılar. Âni beyân ider kim Bursa tekfurı ve bir kaç tekfurlar Adrenos tekfurı ve Kestel tekfurı ittifâk itdiler ve cem' oldılar, Türk'ün üzerine varalım, biz bunu buradan götürelim ki biz bunun şerrinden emîn olalım didiler. Leşker-i 'azîm cem' itdiler yürüdüler. Osman Gazî dahi Allah Te'alâ'ya sığındı karşı yürüdü. Hazır olan gazîlerle Koyun-hisâr'ında buluşdılar, ceng ide ide Dinboz'a geldiler. Kâfirler dağa arka virdiler durdılar, gâyetde kırgın oldu. Osmân Gazî'nin kardâşı oğlu Ay Doğdı şehîd oldu. Dinboz'da Koyun-hisârı'na giden yolda yatur, mezarına taş çevirüb turdılar. Ol vilâyetde at sancılansa ânin mezârına iledüb çevirirler. Allah Ta'alâ 'inâyetinde şifâ bulır. Dinboz tekfurı kaçdı, Kestel tekfurı düşdü ve Bursa tekfurı

1. Âşık Paşa-zâde, s. 21-22.

2. Marmara(Marmaracık) Bursa ili Yenişehir ilçesine bağlı bir köy.

hisârına girdi. Kestel tukfurının dahi Osman Gazî ardın sürdü, tekfur vardı Ulubat'a düşdü. Osman Gazî vardı, Ulubat köprisinin başında kondı, haber gönderdi kim, zebûnımı virin, ve illâ başından dolanırım, küllî vilâyetini harâb iderim dir. Ulubat tekfurı eydür: "Ahd idelim, sen ve senin neslinden kimesne bu köprüden geçmesinler, zebunımı vireyim" didi. Osman Gazî dahi kabul itdi. Ol zamandan bu zamana değin Âl-i Osmân'dan hiç kimse Ulubat köprüsünden geçmediler, sudan kayıkla geçeller. Zebûnını virdiler, gelub hisârına karşı pâre pâre itdiler, hisârı dahi aldılar, içine er kodılar, vilâyetin hıfz itdiler. Ve bu gazânın tarihi hicretin yediyüz ikisinde(1302-1303) vâki' oldu ve bu gazânın adına Dinboz gazâsı dirler".

Bizans imparatorundan da yardım alan müttefik tekfurlarla Osman Bey arasında yapılan Koyun-hisâr savaşı hakkında Neşri Tarihi¹'nde de Âşık Paşa-zâde'nin verdiği bilgiler bulunmaktadır. Ancak Neşrî, bu savaşın 706(1306-1307) yılında yapıldığını kaydetmiştir.

Koyun-hisâr savaşı hakkında Giese'nin neşretmiş olduğu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân²'da ise şöyle denilmektedir.

"Bursa tekvurı gelüb Bursa'da hisâra girdi. Gazîler anı kova kova hisâra koyub andan göçüb gelüb Ulubâd'ı aldılar. Tekvurıyla sulh itdiler. Bunlara mûti' oldu. Gine yerinde kodılar, gitdiler. Bursa'nın üzerine düşdiler".

Osman Bey'in İznik'i muhâsarası ve müttefik Bizans ordularına karşı kazandığı Koyun-hisâr savaşı Ruhî Çelebi'nin

1. Neşrî, I, s. 114-116.

2. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 11-12.

Tevârih-i Âl-i Osmân isimli eserinde de Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin anlattığı gibi ifade edilmiştir¹.

Bu konuda Kemal Paşa-zâde² daha teferruatlı bilgi vererek şunları zikretmiştir:

"Osmân Hân Marmara diyârını müzahhar idüb tapdırdığını, tekrar İznik hisârının üzerine varub kapusını yaptırdığını beyân eyler: Çün Köprü-hisâr'ın diyârı gazîler elinde feth oldu, ol avcıların tehcîr esirle eli ve avucı doldı, sâlim ve gânim dönüb makamlarına vardılar. Birkaç gün ârâm itdiler. Kendüler dinlenüb atları dincledikten sonra gine akına ikdâm itdiler. Osman Hân buyurdı. Sefer-i zafer-i eserin yarağı görüldü, ilm-i âlem-gîr gazâ kalkub kös-ı sehâb-ı hurûş-ı cihâd uruldu. Seylâb-ı kühsâr gibi hayl-ı neyl-i cûş u bâd riftâr yürüdü... Şevket ve savlet ve mehâbetiyle yola girdiler. Selâbetiyle Marmara nâhiyesine irdiler. Ol vilâyetin halkı ita'at eyleyub gâretden halâs buldılar, harâca râzı oldılar, târâcdan kurtuldılar, raiyyet oldılar. Osman Hân dahi anları riâyet idüb yerlü yerine mukarrer itdi. Oradan göçüb leşker-i kişver-küşâyı çeküb İznik üzerine gitdi. İlini-günü urdu yıkdı, küffârı kovub hisâra tıkdı, eknâfını ihâta idüb kapusın yaptırdı. Etrâfında olan diyâra akın salub çaptırdı. Ne anlar kapıyı açub taşra çıkabilürlerdi, ne bunlar anı darb-ı harb ile bozub yıkabilürlerdi, ne bunlar anı darb-ı harb ile bozub yıkabilürlerdi. Ol zamânda İznik sûr-ı ma'mûr içinde mahsûr hisâr-ı üstüvâr idi. İçinde yarağ ve yâtı esbâb u âlâtı sâz u selbi müretteb çok merd-i neberdi var idi. Dâirası sazlıklar ve bataklıklardı. Geçidleri sarb, yolları yaramazdı.

1. Ruhî Çelebi, vrk. 22b-23a.

2. Kemal Paşa-zâde, I, s. 143-146.

Küffâr-ı bed-kerdâr yol virmiyecek yanına atlu değil yaya dahi varamazdı. Gazîler tâzîleriyle yâzîlerde olan geştizâr-ı küffârı çîğnetdiler, yatdılar. Akd-ı ikdâmı muhkem habl-ı ihtimâmı mübrem idüb reşte-i muhâsarayı uzatdılar. Osman Hân çün ol hisâr girüdârıyla alınmaz ve dâmân-ı suruna çeng-i cengiyle ilinmez gördü Yenişehir'den yana olan kühsâr dibinde bir hisâra bünyâd urdı, âbâd olunca ol diyârda durdı, yarağ u yatın esbâb u âlâtın görüb içine kırk hisâr eri kodı. Namdârların yarârını çîn idüb kendüye inanan dilâverleri kodı. Yarnında Taz Ali dimekle iştiyhâr bulmuş bir se-refrâz var idi. Savaşta yüz kişiden yüz döndürmezdi... Ânı ol yaptığı hisârın içinde kodığu şîr-gîr-i delîrlere ki her biri bir âtılmış tîrdi, salâr itdi. Ol yalın kılıçları İznik içindeki bed-fiâllerin üzerlerine havâle idüb kendi göçdi, diyârına gitdi. İznik feth oldıktan sonra mezkûr kal'a yıkıldı. Amma henüz mezbûr ma'mûrede âsârı vardı. Taz Ali hisârı dirler. Üstü yanında kühsârda bir yüksek kaya var, dibinden bir sovak pınar çıkar, ayağı akar, ana da Taz Ali Pınarı dirler. Zikr olunan kazâyâ Hazret-i Risâlet'in hicreti tarihinin yediyüz üçünde(1303-1304) zuhûr buldı. Havâli-i İznik'in gâretiyle mezkûr havâlenin imâreti bir senede vâki' oldı".

Kemal Paşa-zâde, İznik'in muhâsarasını ve burasını kontrol altına almak için bir havâle¹ yapıldığını yukarıdaki gibi ifade etmiştir. Bundan sonra ise Koyun-hisâr savaşı diğer kaynaklarda anlatıldığı gibi kaydedilmiştir.

-
1. Havâle alınması güç bir kalenin çevresine yapılan küçük kale veya istihkâm demektir. Havâledeki askerler, kuşatılan şehir veya kaleye dışardan yardım gelmesini önleyerek şehri âciz bırakmaya çalışırlardı.

Osman Bey'in Bizans tekfurlarına karşı yaptığı bu savaş hakkında Hoca Sa'deddin Efendi¹ de Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin verdiği bilgileri verir. Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi² ise bu olayı biraz daha teferruâtli olarak şöyle anlatır:

"Osman Gazi, Yenişehir'de bir çok mescid ve hamam yaptırdı. Bütün gayretini cihâda ve yeni memleketler fethetmeye sarfediyordu. 702 (1302-1303) yılında, İznik kalesini almak istedi. O zamanlar İznik, sağlam ve müstahkem bir kale idi. İstanbul gibi geniş ve mamurdu. Osman Gazi hemen varıp kalenin civarını fethetti ve askerine dağıttı. Kaleyi de muhasara etti. Lâkin kale gayet müstahkem olduğundan az zamanda fethi mümkün değildi. Bu yüzden, Yenişehir tarafında olan dağ üstüne, kaleye hakim bir yerde, bir kale yaptırdı. İçine kırk yiğit ve Tarğan, bir rivayete göre de Tar Ali adında namli bir kumandanı, kâfirleri tazyik için bırakıp Yenişehir'e döndü".

Müneccimbaşı, İznik'in muhâsarasından sonra yapılan Koyun-hisâr savaşısını ise diğer kaynaklarda belirtildiği gibi anlatmıştır.

Osman Bey'in İznik'i muhâsara etmesi ve daha sonra müttetik Bizans tekfurlarına karşı Koyun-hisârı denilen yerde yaptığı savaş hakkında Osmanlı kaynaklarının verdiği bilgiler bu şekildedir. Görüldüğü gibi Osman Gazi ve etrafındaki beylerin sürekli başarıları çevredeki tekfurları ve Bizans imparatorunu bir hayli tedirgin etmiş ve bir araya gelip bu Osmanlı akınlarını durdurmak için Atranos, Kite

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 22-23.

2. Müneccimbaşı, I, s. 70-71.

ve Kestel tekfurları birleşerek Osman Gazi üzerine harekete geçtiler. Bizans imparatoru II. Andronikos Paleologos da, Georgios Muzalon komutasında bir miktad ordu gönderdi. Bu ordu ile Osman Gazi'nin emrindeki Türk kuvvetleri Bursa'nın kuzey-doğusunda ve Gemlik'in güneyinde bulunan Koyun-hisâr yakınlarında karşı karşıya geldiler. Şiddetli bir savaş sonucunda Bizans kuvvetleri ağır bir yenilgiye uğratıldı. Düşman kuvvetlerinin komutanı Muzalon canını zor kurtarabildi.

Osmanlılar'ın kazandığı bu zafer sonucunda Osman Gazi'nin yeğeni Aydoğdu şehid oldu. Su savaşta Kestel tekfuru öldürüldü. Kite hisârı ele geçirildi. Fakat bu müttefik kuvvetlerin bir araya gelmesinde büyük gayretleri bulunan Kite tekfuru buradan kaçıp Ulubat kalesine sığındı. Osman Gazi onu takip ederek Ulubat tekfurundan istedi. Ulubat tekfuru, Osman Gazi ve soyundan gelecek hükümdarların Ulubat köprüsünden hiçbir zaman geçmemeleri şartı ile Kite tekfurunu Osman Gazi'ye teslim etti. Osman Gazi, bu Bizans beyini, savaşta şehid olan yeğeni Aydoğdu'ya karşılık olarak kendi kalesi önünde idam ettirdi.

Kaynaklarda, Koyun-hisâr savaşının tarihi 702(1302-1303) ve 703(1303-1304) olarak gösterilmektedir. Bizans'dan yardım alan müttefik tekfurlarla Osmanlı kuvvetlerinin yaptığı bu karşılaşmanın tarihini İ.H. Danişmend¹ 1301, İ.H. Uzunçarşılı² 27 Temmuz 1302 ve M.T. Gökbilgin³ de 1303 olarak kabul etmişlerdir. Bu savaşın tarihi Hammer Tarihi 'nde de 1301 olarak

1. İ.H. Danişmend, age., I, s. 6-7.

2. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 109.

3. M.T. Gökbilgin, agm., s. 437.

belirtilmiştir¹. Kaynakların verdiği tarihlerden anlaşıldığına göre bu savaş 1302 veya 1303 yılında yapılmıştır.

Koyun-hisâr savaşı müttefik Bizans tekfurlarıyla ve onlara yardıma gelen Bizans kuvvetlerine karşı Osman Bey'in kazandığı önemli bir savaştır. Bu savaş sonucunda Marmara kıyıları Türklere açıldığı gibi, önemli bir Bizans şehri olan Bursa'nın etrafı tamamen Osmanlıların eline geçmiş oldu. Böyle olmakla birlikte müstahkem bir şehir olan Bursa, Gemlik üzerinden deniz yoluyla Bizans'dan yardım almaya bir süre daha devam etti.

Osman Bey, Koyun-hisâr muhârebesinden sonra İznik ile İzmit yolu üzerinde bulunan ve İznik'in en mühim ileri karakolumu teşkil eden Karahisar(Trikokiya)'ı aldı(1308). Buraya yerleştirdiği kuvvetlerle İznik'i sıkıştırmaya başladı. Yine aynı yıl Osmanlı kuvvetleri Bursa'yı da her taraftan sıkıştırmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Bursa tekfuru Osman Bey'le anlaşmak istedi ve aralarında yapılan bir antlaşmaya göre burası bir zaman için Türk tazyikinden kurtuldu.

Gerek Osmanlıların Bursa ve İznik şehirlerini ablukaya almaları ve gerekse Aydın ve Menteşe gibi Türkmen beyliklerinin Bizans aleyhine genişlemeye başlaması, Bizans'ın Türklere karşı yardım aramasına sebep olmuştur². Bu sebeptendir ki,

1. Hammer 1301 yılında yapılan bu Koyun-hisâr savaşının yalnızca Bizans'dan gelen Georgios Muzalon komutasındaki ikibin kişilik orduya karşı yapıldığını belirtmiş ve müttefik Bizans tekfurlarıyla yapılan savaşın ise 1306-1307 yılında olduğunu kaydetmiştir(Bk. Aynı eser, I, s. 99). Danişmend de Hammer'den naklen aynı bilgiyi vermektedir.

2. M.T. Gökbilgin, agm., s. 437.

İmparator Andronikos, Osman'ın üstün başarıları karşısında Gazan ve Olcaytu Han'a şikâyetlerde bulunuyor, Osmanlılar'dan ve Aydın oğullarından kurtulmak için İlhanlılar'dan yardım diliyordu. Bunun yanında hemşiresini de Moğol sarayına gelin gönderiyordu¹. Ancak daha prenses Maria yolda iken Gazan Mahmud Han'ın ölmesi(1304) ve yerine geçen Olcaytu Han(1304-1317)'in bu işe pek ehemmiyet vermemesi, Bizans imparatorunu iyice ümitsizliğe düşürdü. Zaten bu sırada İlhanlılar'ın bir taraftan iç meselelerle uğraşması, diğer taraftan da Mısır Memlûkleriyle mücadele etmesi, böyle bir yardımın yapılmasını imkânsız kılmakta idi².

e. Harman-kaya tekfurı Köse Mihâl'in müslüman olması:

Osman Bey'in şahsiyet ve başarılarına ve aynı zamanda İslâm dinine karşı samimi bir alâka duyan Harman-kaya tekfurı Mihâl 1313 yılında islâmiyeti kabul ederek Osmanlıların hizmetine girdi. Kendisi islâmiyeti kabulünden senelerce evvel Osman Bey'e karşı duyduğu yakınlık ve dostluk hislerini, daha önce belirtildiği üzere Bilecik ve Yar-hisâr tekfurlarının Osman Bey'i tuzaga düşürerek öldürmek istedikleri zaman açığa vurarak, bu suikastten Osman Bey'i haberdar etmekle belli etmişti. Müslüman olmadan önce ismi Mihail Kasses veya Michel Kaezé şeklinde kaydedilen Harman-kaya tekfurı islâmiyeti kabul edince Abdullah Mihal adını almış ve o tarihten sonra Köse Mihal veya Mihal Gazi diye anılmıştır. Cesur bir

1. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul 1984², s. 652; Z.V. Togan, Umumî Türk Tarihi'ne Giriş, İstanbul 1981³, s. 332-333.

2. O. Turan, age., s. 652.

insan olan Mihal Gazi islâmiyeti kabul edince Osman Bey'in fetih hareketlerine katıldı. Birçok savaşta klavuzluk yaptı. Gazi Mihal Bey ve onun soyundan gelenler Osman Bey zamanından başlayarak XVI. asır ortalarına kadar Osmanlılara değerli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Harman-kaya tekfurı Köse Mihâl'in müslüman olması ve Osman Bey ile birlikte fetihlere katılması hakkında kaynaklarda aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır.

Bu konuda Âşık Paşa-zâde¹ şunları zikreder:

"Gazîler gördiler kim her tarafa yürüdiler, mansûr ve muzaffer oldılar. Gelüb Osman Gazî'ye eyitdiler. Elhamdulillah Hânım kâfir mağlûbdır ve ehl-i islâm gâlibdir. Çünkü senin gibi gayretli hânımız vardır, bize şimden sonra turmak câiz değildir didiler. Osman Gazî eydür: Mihâl'i okuyalım, islâma da'vet idelim, ânı müslüman idelim, andan sonra her nereye derseniz varalım. Eğer müslüman olmazsa evvel ânın vilâyetin uralım. Mihâl'e âdem gönderdiler, tiz gel, eyi seferimiz vardır, biz hazır olub tururuz. Mihâl'e kim haber irişdi, ale't-ta'cil geldi, eyi atlar ve kılıçlar pişkeş çekdiler. Hemandem ki el öpdı, eydür: Hânım, Hazret-i Resûl Sallahlah-ı Aleyh-i vesellem'i düşümde gördüm. Bana İslâm arz ile ben müslümân olurum didi. İslâm arz itdiler, hâlis ve muhlis müslümân oldu. Tiz hil'at giydirdiler. Oğlı Orhan Gazî'ye koşdı, Karaca-hisâr'da oğlıyla ve hem bir gazî dahi vardı, Saltuk Alb dirlerdi, ânı dahi bile kodılar".

Köse Mihâl'in müslüman olması Neşrî² ve Kemal Paşa-

1. Âşık Paşa-zâde, s. 23-24.

2. Neşrî, I, s. 118-120.

zâde¹'nin eserinde de Âşık Paşa-zâde'nin belirttiği şekilde kaydedilmiştir. Bu olay Ruhi Çelebi'nin Tevârih-i Âl-i Osman²'inde ise kısa olarak aşağıdaki şekilde zikredilmiştir:

"Andan Osman Bey Mekece ve Ah-hisâr ve Geyve hisârların almak dileyecek Köse Mihâl'e adam gönderdi, gelicek, İslâma da'vet itdi, müslüman eyledi. Andan Allah tevekkül idüb Lelebici hisârına vardılar".

Köse Mihâl'in müslüman olması Hadidî'nin eserinde de, Âşık Paşa-zâde'nin belirttiği gibi rüya hikâyesi ile birlikte anlatılmaktadır. Ona göre, Köse Mihal bir gece rüyasında Peygamberimizi görmüş, Rasullah ona, Osman Gazi'yi bularak yanına gitmesini söylemiş ve müslüman olmasını istemiş. Köse Mihal de bu rüyanın tesiri ile Osman Gazi'yi bulmuş ve müslümanlığını kabul etmiştir³.

Bu olay Hoca Sa'deddin Efendi⁴'nin eserinde de Âşık Paşa-zâde Tarihi'ndeki gibi anlatılmıştır. Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi⁵ ise bu konuda şu bilgileri vermektedir:

"Bir müddet sonra, gaziler ve kumandanlar, Osman Gazi'den Yenice, Geyve, Lelebüci, Çadırlu ve Akhisar bölgelerinin fethedilmesini istediler. Osman Gazi "bu husus benim de hatırımdadır. Fakat o memleketler meçhulümüz olduğundan giriş ve çıkış yerlerini gösterecek, bizi düşmanın tuzağına düşmekten koruyacak bir yol göstericiye

1. Kemal Paşa-zâde, I, s. 159-160.

2. Ruhi Çelebi, vrk. 22b.

3. Bkz. Hadidî, vrk. 21a-21b.

4. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 24-25.

5. Münecimbaşı, I, s. 75.

muhtacız. Köse Mihal'i davet edelim. Müslüman olmasını istiyelim. Eğer müslüman olursa bize yol gösterir, iş kolaylaşır" buyurdu. Köse Mihal'i davet ettiklerinde, çeşit çeşit hediyelerle gelip, teklif edilmeden müslümanlığı kabul ettiğini bildirdi. Böylece şeref-i İslâm ile müşerref oldu. Osman Gazi ve diğer müslümanlar buna çok sevindiler".

Buraya kadar verdiğimiz kaynakların dışındaki ilk Osmanlı kroniklerinde Köse Mihal'in müslüman olması hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Osman Bey Köse Mihal'in müslüman olmasına çok sevinmiş ve ona kıymetli hediyeler yanında bir de hil'at vermiştir. Ayrıca, ona olan güveni bir kat daha artmış ve idaresindeki yerleri yine kendisine bırakmıştır¹. Köse Mihal'in bir oğlunu da kendi hizmetine alan Osman Bey, bu tarihten sonra yapılan fetihlerde ondan çok istifade etmiştir. Köse Mihal'in sülâlesinden gelen beyler Osmanlı devleti hizmetinde büyük yararlılıklar göstermiştir. Özellikle Rumeli'nin fethedilmesinde bu Mihaloğulları önemli başarılar kazanmışlardır².

f. Osman Bey'in Köse Mihal ile birlikte Leblebici, Lefke, Mekece, Akhisar ve Geyve kalelerini fethi:

Osman Bey, Köse Mihal'in müslüman olmasından sonra onun klavuzluğundan istifade ederek önce Bursa yakınlarında bulunan Leblebici³ hisârına hücum etti. Bu bölgenin tekfurı Osman Bey'e itaat arzedince yerinde bırakıldı ve ricası üzeri-

1. M.T. Gökbilgin, agm., s. 439.

2. Mihaloğulları hakkında daha geniş bilgi için bkz. M.T. Gökbilgin, "Mihaloğulları" mad. İA, VIII, s. 285-292.

3. Leblebici (Cubuclea) hisârı Uludağ'ın eteğinde bulunan eski bir kale.

ne oğullarından biri Osmanlı hizmetine alındı. Bundan sonra sırasıyla Lefke, Yenice, Çadırılı ve Mekece hisârları, yine tekfurlarının itaatlerini arzetmeleri sonucunda alındı. Osmanlı kuvvetleri buradan Akhisar ve Geyve¹ taraflarına giderek bu hisarları ve Tekfur-Pınarı'nı da ele geçirdiler.

Bu hisârların fethi hakkında ilk Osmanlı kaynaklarında bulunan bilgileri Âşık Paşa-zâde²'den başlayarak inceleyelim.

"Kendi (Osman Gazi) Hakk'a sığındı, yürüdü, toğrı Leblebici hisârına vardı. Tekfûrî ita'atle karşı geldi, yine yerinde kodı ve ol kâfirin bir oğlu vardı, oğlın bile âlub Lefke'ye geldi ve Çadırılı tekfûrî ve Geyve tekfûrî mutî' olub karşı geldiler, memleketlerin teslim itdiler, kendiler Osman Gazî'nin yanında yarar nökerler oldılar. Samsa Çavuş geldi, eydür: "Bu vilâyeti bana vir kim, bunlar yine yağı olmuşlar" Osman Gazî eydür: "Vilâyetin ba'zısın virmezim, zira bunları vilâyetinden çıkarmazım". Lefke yanında dere ağzında Yenişehir suyunun kenarında bir hisârcık vardı, ânı Samsa Çavuş'a virdi, şimdi dahi ol aranın köyüne Çavuş köyü dirler. Andan Mekece'ye vardılar. Ol dahi itâ'atle tekfurî geldi. Akhisâr tekfurî leşke cem' idüb karşı geldi. Gayet de eyi ceng itdiler. Âhir kaçdı hisârına girmedi. Gazîler hisârı yağma itdiler, tekfurî kaçdı, Kara-ceyş hisârına girdi. Ol hisâr Sakarya kenârında dere içinde sarpca hisârdır. Birkaç gün yürüdiler, döndiler, Geyve'ye vardılar. Kâfiri hisârı boş komış gitmiş. Kurd deresi dirler, ânda becene olmuş oturmuş. Os-

1. Geyve hisârı bugünkü Pamukova. Bkz. Ş.Turan, Kemal Paşa-zâde, I, s. 41, not 162.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 24-25.

man Gazî'ye bildirdiler. Eydür kim "hey ne turursız". Yüridiler, tarfetu'l-¹ayn içine koyuldılar, aralarında tekfurın tutdılar. Osman Gazî'ye getirdiler. Mâl-ı ganimetlerin aldılar. Andan Tekfur Pınarı¹'na geldiler ve ânı dahi aldılar ve anda bir ay mikdârı turdılar. Muti² olan vilâyetleri tımâr virdiler, halkına emn ü emân itdiler. Bu feth-i gazânın tarihi hicretin yediyüz dördünde(1304-1305) vâki³ oldu".

Bu kalelerin fethi Neşrî², RRuhî Çelebi³, Kemal Paşazâde⁴ ve Hoca Sa'deddin Efendi⁵'nin eserlerinde de benzer şekilde anlatılmıştır. Yalnızca Neşrî tarih belirtmiş ve 713 (1313-1314) yılını vermiştir.

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi⁶ ise bu konuda şunları zikretmiştir.

"Osman Gazi, oğlu Orhan'ı Saltuk Alp ve bir mikdar askerle Karaca-hisâr'ı muhafaza için gönderdi. Mihal Bey, diğer kumandanlar ve askerler, yukarıda sayılan memleketlerin fethine azimet buyurdular. Leblebüci hisarına vardıklarında buranın tekfuru eman isteyerek kaleyi teslim etti. Osman Gazi, tekfuru yerinde bıraktı ve oğlunu yanına rehin olarak alıp Lefke ve Çadırılı'ya doğru hareket etti. Bu iki kalenin tekfuru da Osman Gazi'yi karşılayıp eman isteyerek kalelerini teslim ettiler. Osman Gazi'nin babasının kadim dostlarından ve kuman-

-
1. Tekfur-Pınarı Sakarya vilâyet merkezinin güney-doğusunda ve Sakarya nehrinin sağ sahilinde bulunan eski bir kaledir. Bkz. İ.H. Danişmend, age., I, s. 510.
 2. Neşrî, I, s. 118-122.
 3. Ruhî Çelebi, vrk. 23b.
 4. Kemal Paşazâde, I, s. 162-167.
 5. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 24-26.
 6. Müneccimbaşı, I, s. 75-76.

danlarından Samsama Çavuş bu iki kalenin kendisine has olarak tayin buyurulmasını rica etti. Fakat Osman Gazi "bu doğru bir şey olmaz. Zira bize itaat edenlerin mülkünü ellerinden alırsak, sonra bize kimse itaat etmez ve daima savaşımaya mecbur oluruz" diyerek ricasını kabul etmeyip tekfurları yerlerinde bıraktı. Kendi haslarından Yenişehir yakınlarındaki bir kaleyi de Samsama Çavuş'a vererek gönlünü hoş eyledi. Yenice tekfuru da itaat arzedince yerinde bırakıldı. Sonra Akhisar üzerine varıldı. Akhisar tekfuru teslim olmadı. Yapılan savaşta ordusu bozuldu, kalesi fethedildi. Çok ganimet alındı. Geyve Hisar'ı boş olarak bulundu. Ahalisi dağlara kaçmıştı. Karargâhları basıp yanlarında bulunan mallar ganimet olarak alındı. Sonra Tekfur Pınarı fethedildi. Alınan memleketler tımarlara taksim ve gazilere tevcih buyruldu".

Osman Bey'in Köse Mihal'in klavuzluğu ile bu bölgeleri ele geçirmesi kaynaklarda görüldüğü gibi farklı tarihlerde gösterilmiştir. Âşık Paşa-zâde bu fetihlerin tarihini 704 (1304-1305) olarak kaydederken, Neşrî 713(1313-1314) yılını vermiştir. M.T. Gökbilgin, İ.H. Danişmend ve İ.H. Uzunçarşılı da Neşrî'nin verdiği tarihi kabul ederek bu olayların 1313 yılında yapıldığını kaydetmişlerdir¹. Kanaatimize göre bu tarih olayların cereyan tarzına uygun düşmektedir².

-
1. Bkz. M.T. Gökbilgin, "Osman I" mad., İA, s. 439-449; İ.H. Danişmend, age., I, s. 9; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 110-111.
 2. Ancak H.A. Gibbons (Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Trc. Ragıb Hulûsî, İstanbul 1928, s. 31) ve Hammer(age., I, s. 119)'e göre Akhisar, Lefke ve Mekece'nin fethi 1308 yılında gerçekleşmiştir.

g. Bursa'nın ilk muhasarası:

Osmanlı kuvvetleri İznik muhasarasından sonra yapılan Koyun-hisâr savaşından sonra Bursa tekfurunun kendi hisârına kaçması sonucunda onu takiben Bursa önlerine kadar gelmişlerdi. Bu konuda yalnızca Nesrî Tarihi¹'nde aşağıdaki bilgi bulunmaktadır.

"Andan Bursa hisârına gelub bir kapu tarafına bayıra kónub bir gün ceng itdiler. Kal'a sarp olmağın nesne başarılmadı. Çok gazîler şehid oldı. Ol tarafda olan burgazda iki çigre atar kâfir var idi. Erlikde biribiri yanında durub hayli gazîler helâk itdiler. Bir gici bir gazî kal'a dibine varub gizlenub bunlar yine çigre atmaya meşgulken ol gazî aşağıdan birer okla ikisin bile tepeleyub kuşağundan birer eline alup Osman Gazî'ye getirürken kal'adan ol gazîyi prangayla urub şehid itdiler".

Burada görüldüğü gibi Osmanlı kuvvetleri, 1301-1302 yıllarında yapılan Koyun-hisâr savaşından sonra yenilgiye uğrayan Bursa tekfurunu takiben hisârın yanına kadar gelmişlerdi. Ancak kalenin surlarının oldukça sağlam olması dolayısıyla bir başarı elde edemedi geri dönmüşlerdir. Bu tarihten sonra Osman Bey ve beraberindekiler bir yandan İznik'i sıkıştırırken, diğer yandan da Bursa'nın etrafındaki küçük kaleleri fethederek bu bölgeyi her geçen gün biraz daha tazyik altına almaya başlamışlardır.

Bursa'nın etrafındaki küçük kaleler fethedildikten sonra Osmanlı kuvvetleri toplanarak Bursa şehrini muhasara altına aldılar(1317). Ancak, Bursa kalesinin alınamıyacağı anlaşıl-

1. Nesrî, I, s. 116.

linca, hisâr dışında iki küçük kale(havâle) yaptırılarak, buraya bir miktar kuvvet bırakıldı. Böylece Osmanlılar Bursa'nın giriş ve çıkışını kontrol altına aldılar.

Osmanlı kaynaklarında Bursa'nın muhasarası hakkındaki kayıtlar aşağıdaki gibidir.

İlk Osmanlı kaynaklarından Ahmedî, Enverî ve Şükrullah Bursa'nın muhâsarası ve şehir yakınına iki kale inşasından hiç bahsetmezler. Oruç b. Âdil¹ ise bu konuda şu bilgiyi verir.

"Osmân Gazî geldi, Bursa'nın üzerine havâle yaptı. Gördü kim cengle alınmaz, bir dahi Kapluca'da yaptı. Kardeşi oğlu Ak-Timur'ı baş kodı. Gâyet bahâdırlardandı ve ana yarar yoldaşlar koşdı. Balabancık dirler bir yarar kuli vardı. Ol dahi tağ tarafında bir havâle yaptı. Bir yılun içinde bu havâleleri yaptılar. Bursa'yı eğirttiler. Hisârdan taşra âdem çıkartmaz oldılar. İlini vilâyetini cümleten aldılar. Hisâr şöyle yalnız kaldı. Bunlar bu taraftan böyle edüb Osman Gazî Yenişehir'e geldi".

Oruç Bey'in naklettiği bu olay Âşık Paşa-zâde², Neşrî³, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân⁴ ve Kemal Paşa-zâde⁵'nin eserlerinde de aynı şekilde anlatılmaktadır. Ancak Kemal Paşa-zâde ilâve olarak Bursa tekfurun adını Bursuk(بورسق) şeklinde kaydetmiş ve bu kalelerin yapıldığı tarihi de 714(1314-1315) olarak belirtmiştir.

1. Oruç b. Âdil, s. 13.

2. Bkz. Âşık Paşa-zâde, s. 22.

3. Bkz. Neşrî, I, s. 116-119.

4. Bkz. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 11-12.

5. Bkz. Kemal Paşa-zâde, I, s. 155-159.

Bursa kalesinin kuşatılması ve çevreyi kontrol altına almak için ayrıca iki kalenin(havâle) yapılması hakkında Hoca Sa'deddin Efendi de; Oruç Bey, Âşık Paşa-zâde, Neşrî ve Kemal Paşa-zâde'nin verdiği bilgileri tekrarlamış, fazla olarak bu olayın 717(1317-1318) yılında yapıldığını belirtmiştir¹.

Bu olay Müneccimbaşı Tarihi²'nde ise aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

"Osman Gazî, 717(1317-1318) yılında, Bursa'yı muhasara etti. Lâkin burayı zorla almaya çalışırsa çok askerin kırılmasına sebep olacağını anladı. Bu ise O'nun arzu etmediği bir şeydi. Kapluca tarafında bir kale yaptırıp buraya kardeşinin oğlu Ak Timur'u kumandan olarak tayin etti. Bu cihetten, Bursa'ya giriş ve çıkışı kapattı. Dağ tarafına yaptırdığı kaleye de kölesi Balabancık'ı tayin buyurdu. Bu cihetten de Bursa halkının kaleye giriş ve çıkışına mani oldu. Adamlarına, köylerde ve civarda bulunan reayaya zulmetmemelerini, onlara iyilikle muamele etmelerini emretti. Kalelerde bulunan gaziler, Osman Gazi'nin emrinden çıkmadıklarından reaya tarafından sevildiler ve uzun zaman reayanın yardımını gördüler. Osman Gazi, muhasara için lüzumlu olan şeyleri ikmal ettikten sonra Yenişehir'e döndü".

Kaynakların verdiği bilgilere göre Osman Bey 1317 yılında bütün kuvvetlerini toplayarak Bursa üzerine yürüyüp şehri muhasara altına aldı. Ancak burası son derece müstahkem bir şehir olduğu için ele geçirilemedi. Bursa'nın uzun bir muhasara sonunda veya değişik ve kolay bir yolla alınmasından

1. Kemal Paşa-zâde, I, s. 156, 159.

2. Müneccimbaşı, I, s. 73-75.

başka çaresi olmadığını gören Osman Gazî muhasarayı kaldırıp şehrin yakınında iki kale inşa edilmesini emretti. Şehri sürekli sıkıştıracak ve fethi kolaylaştıracak olan bir miktar askeri barındırmayı tasarladığı bu kalelerden birini kaplıcalar tarafında, diğerini de Uludağ yakınlarında inşa ettirdi.

Şehrin giriş çıkışlarını kontrol etmek üzere Kaplıca'daki kaleye yeğeni Ak Timur'u, dağ tarafındaki kaleye de Balabancık adındaki komutanı bir miktar askerle yerleştirdi. Çevreye karşı gayet iyi ve adaletle davranan bu asker ve komutanlara halk itaat etmiş, hatta zaman zaman onlara yardım dahi etmişlerdi. Böylece Bursa çevresinde gerekli tedbirleri alan Osman Gazî, ileride yapılacak büyük bir muhasara için hazırlıklar yapmak üzere idare merkezi olan Yenişehir'e geri döndü.

Bursa'nın bu ilk muhasarası kaynaklarda 717(1317-1318) yılında gösterilirken, bazı araştırmacılar bunu kaynak belirtmeden 1314 ve 1315 olarak kaydetmişlerdir¹.

h. Osman Bey'in oğlu Orhan'ı, Kara-ceyş ve Kara-tegin'in fethi için göndermesi:

Osman Bey, Bizans'ın Anadolu'da elinde kalan önemli şehirlerinden biri olan Bursa'yı yukarıda gördüğümüz şekilde abluka altına aldıktan sonra bir süre Yenişehir'de kaldı. Bu sırada kendi yaşlı ve hasta durumda olduğu için ordusunun başına oğlu Orhan Bey'i getirerek fetihlere onun devam etmesini iste-

1. Bursa muhasarasının tarihini M.T. Gökbilgin ("Osman I" mad. İA, s. 440) ve İ.H. Danişmend(age., I, s. 9) 1314; İ.H. Uzunçarşılı(age., I, s. 111) ise 1315 olarak kabul etmektedirler.

di. Osman Bey, oğlu Orhan'ı ilk önce İznik yakınlarındaki Kara-ceyş¹ ve Kara-Tegin² hisârlarının alınması için gönderdi. Yanına Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazî ve Köse Mi-hal'ı da alan Orhan Bey, Yenişehir'den ayrıldı. Orhan Bey'in yalnız başına yaptığı bu ilk fetih hakkında Osmanlı kronikle-rinde aşağıdaki bilgiler verilmektedir:

Bu fetihler Neşrî Tarihi³'nde şöyle anlatılmıştır:

"Osman Gazî, Çavdar Tatar'ın oğluna and virüb atasına mu'ahede vechile yine gönderdi. Son-ra oğlu Orhan'a eyitdi: "Oğul, eğerçi bu Ta-tar ile ahd idüb and virüb gönderdük, ammâ Tatar and bekler taife olmaz. Ben bunda otu-rayın. Bu kerre var, sen gazâ it. Ümiddür ki, Hak Teâlâ zafer vire" diyüb Akça Koca'yı ve Konur Alp'ı ve Gazî Abdurrahman'ı ve Köse Mi-hal'ı bile koşub Kara-Çepiş ve Kara-Tigin'e gönderdi. Orhan'un yalunuz ibtidâ seferi bu-dur. Pes Orhan dua kılıcını beline muhkem bağlayub atasından safâ-yi himmet alub toğru Kara-Çepiş'e vardı. Çünkim bir konak yir kal-dı hisâra, Orhan gazîleri üç bölük idüb bir bölüğüyle kendü hisâr üzerine düşüb bir bö-lüğün geceyile hisârın ardına kodı ve bir bölüğünü de hisârın yanında bir derede kodı.

1. Kara-ceyş'in ismi kaynaklarda muhtelif şekillerde yazılmak-tadır. Âşık Paşa-zâde(s.25)'de *قره جیوش*, Neşrî(I, s.120)'de *قره جیش*, Kemal Paşa-zâde(I, s. 165)'de *قاراجیش*, Hoca Sa'deddin Efendi(I, s.25)'de *قره جیش* şeklinde geçmekte-dir. Bu ismi T.Gökbilgin Karacış şeklinde okumuştur(Bkz. "Osman I" mad. İA), Danişmend ise Karacebiş ve Karacebeş şekillerinde kaydetmiştir. Burası Geyve'nin kuzeyinde ve Sakarya nehri kenarında bulunan eski bir kaledir.
2. Kara-tegin İznik şehir merkezinin kuzey-doğusunda eski bir kaledir. Krş. Danişmend, age., I, s. 492.
3. Neşrî, I, s. 124-128.

Orhan Gazî, hisârda birkaç gün ceng ider gibi oldu, ammâ zebunlık suretin gösterdi. Bir gün singun sûretinde çekilüb kaçtı. Kâfirler bunu görüb kal'adan çıkub ordu yirine gelüb bir Türk bulub tekvura iletdiler. Tekvur dahi ana sordı. Kim "hiç dahi Türk var mıdur". Ol kişi eyitdi: "Bunda dahi Türk neylesün. Gözinüz önünde işte kaçub nâ-pedîd oldılar didi. Tekvur bu söze gâ-yet ferah olub eyitdi: "Türk gayet zebündür. Ardına düşüb anları dereden çıkarmamak gerek" diyüb tekvur heman-dem binüb Orhan'un ardına düşdiler. Hisâr yanında pusuda olan gaziler, hisârın kapusın aldılar ve hisâr dibinde olan gazîler dahi hurûc idüb tekvura göründiler. Tekvur bunları göricek eyitdi: "Vâveylâ, dahi Türk var imiş" diyüb hemen istedi ki, gelüb hisâra gire. Hisâr önindeki gazîleri görüb çar ü nâ-çâr kendüyi anlara urub boğazı bu gazîlerin eline virüb, tutub hisârı feth itdiler. Malını gazîlere kısmet itdiler ve anun aşağı yanında Ap-suyı dirlerdi, bir hisârcuk dahi var idi. Ana gelüb ahd ü âmânla anı dahi aldılar. Bu iki hisâra er koyub muhkem berkitdiler. Kara Çepiş'i Komur Alp'e virüb Ap-Suyı'nı Akça Koca'yı virdi ve Orhan Gazî dahi ol tekvurı sipâhisiyle Ak-hisâr'a getirdi. Halka emn ü emân gösterdi. Amma Konur Alp gâh gâh çıkub Ak-Yazı'ya segirdürdi ve Akça Koca dahi Ayan gölü'nün suyu akduğı Biş-köprü'de bir boğazcık var idi. Anda turaklanup, ol arada Orhan, arasında olan ile segirdürdi. Ve bi'l-cümle ol ucu Orhan berkidüb bu dutsakları, kâfirleri atası Osman'a gönderdi ve kendüsi gelüb Kara-Tigin hisârı üzerine düşüb tekvurına âdem gönderüb didi ki, "hisârı bana vir, yine seni hisârında ibka ideyim. Henüz ad benim olsun. Benum garazım İznik'dür" didi. Kâfir bu sözi işidicek, hayli güc geldi. Kal'ayı virmedi. Orhan dahi heman saat kal'aya yağma buyurdi. Gazîler, heman-dem yağma idüb

kal'anun kapısını yıkub tekvurını tutub öldürdiler. Kızını maliyle, Orhan atasına gönderdi ve bu alınan esirleri Orhan yine gazîlerden satun alub ahd ü emânla yine hisârda kodı. Samsa Çavuş'ı dahi hisârda koyub, kendü Yini-şehir'de yine atası Osman yanına geldi. Andan Kara-Çepiş'de Konur Alp'e ve Kara-Tigin'de Samsa Çavuş'a âdem gönderdiler, ta ki İznik'e havâle gibi olalar. Gâh gâh varub, İznik'in bağçelerin harâb iderlerdi. Vardukça İznik'a rahatlık virmez oldılar".

Herhangi bir tarih belirtilmeden anlatılan bu fetihler Âşık Paşa-zâde¹ ve Kemal Paşa-zâde²'nin eserlerinde de buna benzer şekilde anlatılmıştır. Ruhî Çelebi³ ise Orhan Bey'in, yalnızca Kara-ceyş'i feth ettiğini kaydederek bu konuda şöyle demektedir.

"Andan Osman Bey, Orhan Gazî'yi Ak-yazı'ya ve Koca-ili'ne gönderüb Akça Koca ve Konur Alb ve Gazî Ralman'ı ve Köse Mihâl'ı yanına koşdı. Atasından himmet alub doğru Kara Çapeş (قروچايش)'e yürüdü. Ana dek Osman dahi varmışdı. Anda bir konak yer kalınca gazîleri üç bölük idüb bir bölüğü Orhan'la hisâra düşdiler. Bir bölüğünü hisâr yanında pusuya bir yirde kodılar. Bir bölüğü dahi hisârın öte yanına geçdi. Birkaç gün ceng itdiler. Hisârdan çıkub leşkerin ardına düşdiler ve her taraftan asker çıkub kâfirin tekvürin tutdılar. Andan aşağı Âlub suyu (ألوب صوي) dirler bir hisâr dahi var, anı dahi alub sipâhilerini emn ü emânlık birle Ak-hisâr'a

1. Âşık Paşa-zâde, s. 25-28.

2. Kemal Paşa-zâde, I, s. 171-178.

3. Ruhi Çelebi, vrk. 23a-23b.

getürüb kodılar. Yerlü yerinde olalar. Andan Ak-yazı'ya segirttiler. Orhan'ın evvel fethi budur".

Kara-ceyş ve Kara-tegin kalelerinin fethi Müneccimbaşı Tarihi¹'nde ise şöyle anlatılmaktadır.

"Sonra Orhan Gazi'yi, yanına Gazi Abdurrahman, Akça Koca ve Konur Alp'ı katarak Sakarya nehri kenarında bulunan Kocaili, Akyazı ve Kara Çiş'i fethi gönderdi. Orhan Gazi önce Kara Çiş'i, hüsn-ü tedbirle feth, tekfurunu katl ve muhafazasına Konur Alp'ı tayin eyledi. Kendisi de Akyazı üzerine vardı. Akça Koca'yı da Kocaili taraflarına gönderdi. Akça Koca varıp, bugün Koaili dediğimiz yerleri fethetti. Osman Gazi, Kara Tegin hisarını feth ve tekfurunu katletti. Kalenin muhafızlığına Samsama Çavuş'u tayin edip ganimetlerle Yenişehir'e, babasının yanına döndü".

Kara-ceyş ve Kara-tegin kalelerinin fethi hakkında Hadidî²'nin verdiği bilgiler ise aşağıdaki gibidir:

"Karaca kal'ada olurdu Orhan
Meğer Orhan'ı da'vet itdi Osman
Gelür Orhan-ı Gazî devletile
Çıkarlar karşularlar 'izzet ile
Gelürler cümle gazîler selâma
Varup kondurdılar bir hoş makama
Çü vâsıl oldu Osman hazretine
Didi ben olmadın hâkile yek-sân
Gerek kim sen gazâlar eyleyesin
Guzâta çok 'atâlar eyleyesin

1. Müneccimbaşı, I, s. 76-77.

2. Hadidî, vrk. 29b-31a.

Tur imdi gazîlerden ihtiyâr it
Kara-cepiş hisârını hisâr it
Didi Orhan ki hânûm devletünle
Hüdâ feth ide anı himmetünle
İcâzet aldı Orhan himmetile
Makamına irişdi devletile
Mihal ü Konur Alp'ı koşdı Osman
Bile Akça Koca'yı aldı Orhan
Didi Orhan'a Osman kim bu begler
Gerekdür kim olalar sana rehber

...

Çeküb leşker göçer Orhan'ı Gazî
Dilâverlerle aşup tağ u yazı
Hisâra çün iki menzil kalurlar
Seçer Orhan-ı Gazî üç bölük er
Diler kim koya pusı gice ile
Meseldür erlik on, dokuzı hîle

...

Giceyle bir bölük er kor kemîne
Didi kim göz dutun fırsat demine
Yine ol gice ile bir bölük er
Salub hem cânib-i âherde gizler
Sürüb kendü bölügiyle üşdi
Birez gün kal'a ceng itdi dürüşdi

...

Görür kâfir didi kim Türk kaçdı
Tekür didi çıkub ardın basalum
Kılıçdan geçürüp kökin keselüm
Hemân kapu açıldı çıkdı leşker
Birez Orhan'un ardınca sürerler
Kemînden iki leşker çıkdı geldi
Birisi kal'anun kapusın aldı
Haber virdi çün Orhan'a nigh-bân
Hemân-dem gazîlerle döndi Orhan
Alurlar ortaya kâfir çerisin
Diri komadılar binden birisin
Teküri dutup ilterler hisâra
Hisâr ehli görür kalmadı çâre

Hisârı itdiler Orhan'a teslîm
Kamu 'adlile zabt olundı iklîm
Virür Orhan Konur Alp'a hisârı
Yarar yoldaş ile zabt ide diyârı
Konur Alp Akyazı iline dâim
Segirdüp cem' ider mâl-ı ganâim
'Ayangöl'inde Koca-ili duşında
Göl ayağında Beşköpri başında
O Burgoz kim dahi vardur nişânı
Makam idindi Akçakoca ânı
Ne denlü yir ki feth itdise ol er
Dahi şimdi ana Koca-ili dirler
Çün ol iklîmi Orhân eyledi râm
Diledi kim ide Osmân'a i'lâm
Tekürile sipâhi hayli kâfir
Bile ceng âletin cem' itdi vâfir
Viribir cümle Osmân'a koşup er
Heman-dem bindi Orhan çekdi leşker
Kara-tekin hisârına irişdi
Gözün açdurmayub gazîler üşdi
Hisârı aldı yağmayile âhir
Kırıldı vü tutuldu hayli kâfir
Koyulduğında gazîler hisâra
Teküri eylediler pâre pâre
Tekürin bir kızı var idi meh-rû
Gül-endâm u sehî-kad yâsemen-bû
Esîr ü mâlile Orhan-ı Gazî
Hemân Osmân'a gönderdi ol kızı
...
Hisârın kaydını görüb kodı er
Yine devletle Yinişehr'e göçer
...
Yazılmışdur Nebî'nün hicretinden
Bunun tarihi yidiyüz beşinden".

Orhan Bey'in yalnız başına ilk fethi olan Kara-ceyş ve
Kara-tegin'in ele geçirilmesi hakkında ilk devir Osmanlı kay-

naklalarının verdiği bilgiler bu şekildedir. Görüldüğü gibi bu fetihler hakkında yalnızca Hadidî 705(1305-1306) tarihini vermektedir. Araştırmacılar ise bu iki kalenin fethinin 1317 yılında yapıldığını kabul etmişlerdir¹. Kanaatimizce bu kalelerin fethi 1317-1318 yıllarında gerçekleşmiş olmalıdır.

1. Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazi'nin fetihleri(Ak-yazı ve Koca-eli'nin fethi):

Kara-ceyş ve Kara-tegin'in fethinden sonra Konur Alp Ak-yazı, Akça Koca Kocaeli ile İznikmid(İzmit) ve Abdurrahman Gazi de Yalova taraflarını fethettiler. Bunların bu fetihleri hakkında Âşık Paşa-zâde²,

"Bir taraftan Konur Alp, Ak-yazı'ya meşgul ve İznikmid tarafına Akça Koca meşgul ve bu uclar gayet işler oldu ve bu gazîler şöyle turuşdılar ki gicelerde uyku uyumazlardı ve gündüz de at arkasından inmezlerdi"

derken, Neşrî³ biraz daha tafsilâtlı olarak şu bilgileri vermektedir.

"Vardukça İznik'e rahatlık virmez oldılar. Ve bu taraftan dahi Akça Koca İznikmid'e meşgul olup bu uclar be-gâyet aşılur olmuşdı, şöyle ki rûz u şeb gazîler at arkasından inmeyüb feth-i fütuha duruşurlardı. Konur Alp, Ak-yazı'da Tuz-pazarı'nı alub Uzunca-bil'de kâfirlerle buluşub iki gün iki gice duruşub kâfiri gönderüb yine Tuz-pazarı'na geldi. Akça Koca dahi Ak Temür'le

1. Bkz. M.T. Gökbilgin, agm, s. 441; İ.H. Danişmend, age., s.10.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 28.

3. Neşrî, I, s. 126-128.

Ak-ova'ya segirdür oldılar. Ve Gazî Abdurrahman dahi İstanbul'dan geçen kâfiri kırardı, kovardı. Her vakit bu hal ile duruşurlardı. İslâm için can ve baş oynarlardı".

Ak-yazı ve İznikmid taraflarının fethi Kemal Paşa-zâde'nin eserinde¹ de aynı şekilde anlatılırken Münecsimbaşı Ahmed Dede Efendi² aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

"Kendisi(Orhan Gazi) de Akyazı üzerine vardı. Akça Koca'yı da Kocaili taraflarına gönderdi. Akça Koca varıp, bugün Kocaili dediğimiz yerleri fethetti. Osman Gazi, Kara-tegin hisârını feth ve tekfurunu katletti. Kalenin muhafızlığına Samsama Çavuş'u tayin edip ganimetlerle Yenişehir'e, babasının yanına döndü. Orhan Gazi, Kara-tegin muhafızını, bir miktar askerle, İznik'i muhasara eden gazilere yardıma gönderdi. İznik halkının İstanbul kayserinden yardım istemeleri üzerine birkaç sefine asker ve mühimmat gelip Yalak-ova iskelesinden karaya çıktı. Gazi Abdurrahman bunları basıp çoğunu kılıçtan geçirdi. Sadece gemilerde kalan askerler kurtulabildiler. Gemilerin bazılarını da batırdı. İznik halkı yeni bir yardım gelmesinden ümidlerini kestiler. Ancak Orhan Gazi zamanına kadar teslim olmadılar".

Ak-yazı ve Kocaeli'nin fethi Hadidî³'nin eserinde ise aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

"Konur Alp Ak-yazı ili'ne dâim
Segirdüb cem' ider mâl-ı ganâim

1. Kemal Paşa-zâde, I, s. 180.

2. Münecsimbaşı, I, s. 77.

3. Hadidî, vrk. 31a.

'Ayangöl'inde Koca-ili dışında
Göl ayağında Beşköpri başında
O Burgoz kim dahi vardur nişânı
Makam idindi Akça Koca ânı
Ne denlü yir ki feth itdise ol er
Dahi şimdi ona Koca-ili dirler
Yazılmışdur Nebi'nün hicretinden
Bunun târihi yidiyüz beşinden".

Hoca Sa'deddin Efendi de eserinde¹, Ak-yazı ve Kocaeli'nin fetihlerini Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin verdiği bilgilere benzer şekilde anlatmıştır.

Kaynaklarda verilen bütün bu bilgilere baktığımızda Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazî'nin Ak-yazı ve Kocaeli taraflarını fethi şöyle özetlenebilir.

Orhan Bey, başta Bursa olmak üzere İzmit ve İznik gibi önemli Bizans şehirlerini ele geçirebilmek için önce bu şehirlerin çevresindeki küçük kaleleri fethetmiştir. Bu maksatla Konur Alp Ak-yazı ve Karadeniz taraflarının, Akça Koca İzmit yöresinin ve Abdurrahman Gazî de Yalova'nın fethi için görevlendirilmişlerdi. Bunlardan Konur Alp önce Ak-yazı ve Mudurnu'yu ele geçirmiş, sonra da Düzce taraflarındaki Konrapa'yı fethetmiştir. Akça Koca ise İzmit yakınlarına kadar giderek Sapanca ve Kandıra'yı ele geçirmiştir.

Öte taraftan Abdurrahman Gazî de Yalova'yı almış ve böylece, bu yönden deniz yolu ile gelecek Bizans yardımını engellemiştir. Hatta muhasara altında bulunan İznik halkına yardım için gelen Bizans kuvvetlerini Yalova'da karaya çıktıklarında bozguna uğratmıştır.

1. Bkz. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 26-27.

Kaynaklardaki bilgilere bakacak olursak Ak-yazı ve İzmit taraflarına yapılan bu seferlerin tarihi hakkında Hadidî dışındaki eserlerde hiçbir kayıt bulmak mümkün değildir. Hadidî bu fetihlerin 705(1305-1306) yılında yapıldığını kaydetmiştir. Buna rağmen İ.H. Danişmend¹ bu bölgelerin 717(1317-1318) yılında fethedildiğini kabul eder. M.T. Gökbilgin² ise, Kara-tegin ve Kara-ceyş hisârlarının 1317 yılında alındığını söylerken Ak-yazı taraflarının 1318'de fethedildiğini belirtir.

Kaynaklarda belirtildiği gibi Kara-ceyş ve Kara-tegin hisârlarının fethinden sonra Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazî fetihlere devam ederek 1317-1318 yılları içerisinde Ak-yazı, Mudurnu, Kocaeli ve Yalova taraflarını ele geçirmişlerdir. Böylece Osmanlılar Bursa, İzmit ve İzmit gibi Bizans'ın önemli şehirlerini ele geçirebilmek için, önce bu şehirlerin çevresini fethetmişlerdir. Sonra da hiçbir taraftan yardım almayan bu kalelere tek tek hakim olmuşlardır. Nitekim Bursa'ya İstanbul'dan deniz yoluyla yardım gönderilmesine mani olmak, Bursa kalesindekileri zor durumda bırakmak ve böylece kaleyi teslim almak isteyen Orhan Bey Yalova'nın fethinden sonra Mudanya'yı da ele geçirmiş ve buradan Gemlik üzerine yürümüştür. Osman Bey devrindeki bütün bu fetihler sonucunda Bursa'nın fethine adım adım yaklaşmış oldu.

1. İ.H. Danişmend, age., I, s. 10.

2. M.T. Gökbilgin, agm., s. 441.

3. Osmanlı Devleti'nin Kurulduğu Sırada Bizans İmparatorluğu'nun Durumu

1071 yılında yapılan Malazgirt savaşından sonra Bizanslılar Anadolu'yu yavaş yavaş kaybetmeye başlamışlardı. Gerçi Bizanslılar bu savaştan sonra Türkleri Anadolu'dan atmak için gayret sarfetmişlerse de başarılı olamamışlardır. Buna rağmen Avrupa'dan gelen Haçlı orduları Türklerin Anadolu'ya tamamen yerleşmesine bir süre için engel olabildiler.

Öte taraftan Haçlı seferleri Bizans devleti için de pek faydalı olmamış, zira bu seferler İstanbul'un tahrip edilmesi ve IV. Haçlı seferinde idarenin 57 yıl müddetle Lâtinler'in eline geçmesine sebep olmuştur. Lâtinler 13 Nisan 1204'te Bizans'ın başkenti İstanbul'u işgal ettiler. Böylece Büyük Constantin zamanından beri ele geçirilemez bir şehir olarak bilinen İstanbul, Haçlılar'a boyun eğmişti. Nihayet İstanbul'da 16 Mayıs 1204'te Flandre kontu Baudouin imparatorluk tacını giydi.

Bunun yanında III. Alexios zamanın meşhur komutanlarından Theodoros Laskaris, İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya kaçarak İznik'te bir devlet kurdu. İznik devleti İstanbul'u geri almak için mücadele etti. Nihayet Palaiologoslar sülâlesi 1261 yılında Lâtin İmparatorluğu'na son vererek arzusunu gerçekleştirdi. Neticede VIII. Mihail, 15 Ağustos 1261'de parlak bir merasimle İstanbul'a girdi¹.

1. C. Diehl, Bizans İmparatorluğu Tarihi, Trc. T. Bıyıklıoğlu, İstanbul 1937, s. 163; G. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Trc. F. Işıltan, Ankara 1981, s. 415; Ş. Baştav, Bizans İmparatorluğu Tarihi, 1261-1461, Ankara 1989, s. 1.

Bu sırada imparatorluk her bakımdan zayıflamış, arazisi küçülmüş ve ordu zayıflamıştı. Mihail Palaiologos, Lâtin İmparatorluğu'nun yerine Bizans İmparatorluğu'nu bu durum içinde yeniden tesis ederken, Anadolu'da Bizans'ın lehine sayılacak olaylar cereyan etmekteydi. Bu tarihlerde Anadolu, Moğol istilâsına uğramış ve Selçuklu devleti İlhanlı nüfuzu altına girmişti. Buna rağmen Bizanslılar, bu sırada zayıf durumda oldukları için Anadolu'nun bu durumundan faydalanamadılar.

Mihail Palaiologos'tan sonra imparator olan II. Andronikis zamanında(1282-1328) ise Anadolu'da yepyeni bir kuvvet ortaya çıkıyordu. Selçuklu devleti ucunda kurulan Osmanlı Beyliği, Osman Bey'in yönetiminde hızla gelişmeye başlamış ve daha kuruluş yıllarında Bizans'a ait pek çok kale fethedilmişti. Bu Türk akınları karşısında Bizans'ın durumu zayıftı¹.

Bizans'ın İznik devleti zamanında kurulan savunma sistemi yıkılmış ve memleket dıştan gelen hücumlara karşı koyamaz duruma düşmüştü. 1261 yılında devletin tekrar İstanbul'a taşınma hadisesi, Bizans'ın Anadolu'daki savunma sisteminin zayıflamasına sebep olmuştu. Devlet merkezi bu hadiseden sonra doğu hududundan uzaklaşmakla kalmamış, aynı zamanda imparatorluk siyasetinin ağırlık noktası batıya kaymıştı. Bunun yanında Türk fetihleri gittikçe sınır bölgeleri üzerine yükleniyor ve Bizans şehirleri ancak bazı yerlerde karşı koyabiliyordu. Daha 1300'lerde İznik, Bursa ve İzmit gibi birkaç önemli şehir dışındaki yerler Türklerin eline geçmişti².

1. Bkz. Ş. Baştav, age., s. 17.

2. Levçenko, Bizans, Trc. E. Berktaş, İstanbul 1979, s. 332-333.

Bu sırada Batı Anadolu'da Osmanlılar'ın yanısıra birçok Türk beyliği daha kuruldu ve bunlar Bizans aleyhinde fetihlere devam etmekte idiler. Bir zamanlar Bizans ülkesi olan Anadolu, artık tek tek elden çıkıyordu. Bu durumda II. Andronikos, Türklere karşı Alanlar'dan yardım istemek zorunda kaldı¹. İki taraf arasında yapılan anlaşma gereğince, çoluk çocuk 10.000 kişi imparatorluk topraklarına kabul edildi. Ortak imparator IX. Mihail tarafından Anadolu'ya sevkedilen Alan kitaları, daha ilk karşılaşmalarında Türkler karşısında yenilgiye uğramışlar ve geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Öte taraftan Bizans devletinin zor durumda olduğu bu sırada Katalan reisi Roger de Flor, imparatora, Türklere karşı yardım etmeyi teklif etti. Nihayet Katalanlar da bu amaçla 1303 yılı sonunda İstanbul'a girdiler. Ancak Katalanlar, Bizans için yararlı olmaktansa daha da tehlikeli oldular. 1304 yılı başlarında Erdek yarımadasına çıkarak Türklerin muhasara altında tuttukları Alâşehir üzerine yürüyen Katalanlar, burada Türkleri yenilgiye uğrattılar². Ancak bu ilk başarılarından sonra çok şımaran Katalanlar, müslüman veya hristiyan gözetmeksizin halka karşı şiddet hareketlerine başladılar. İmparatorluk bu durum üzerine Katalanlar'ı, Bulgarlara karşı göndermek bahanesiyle İstanbul'a çağırdı. Bu sırada İstanbul'da Katalan reisi Roger'in IX. Mihail'in sarayında bir Alan tarafından öldürülmesi(Nisan 1305), Katalanlarla Bizanslılar arasında ciddi bir mücadelenin başlamasına sebep oldu. Alanlarla Türk yardımcı kuvvetlerinin de katıldığı bir Bizans ordusu, Katalan-

1. Bkz. D.M.Nicol, The Last Centuries of Byzantium 1261-1453, London 1972, s. 454.

2. Ostrogorsky, age., s. 455.

lar ile savaşa tutuştu. Ancak yapılan savaşta Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğramış ve yaralanan IX. Mihail canını zor kurtarabilmiştir.

Bu olaydan sonra Katalanlar, surların dışında kalan Trakya'daki bütün Bizans arazisini yağma ettiler¹. Her tarafı yakıp yıkan Katalanlar'a Anadolu'dan gelen Halil idaresindeki Türk ücretlileri de katılmışlardır. Böylece Katalanlar, daha sonra Bizans arazisi üzerinde fetihlere girişecek olan Osmanlılar'a bu harekât için uygun bir zemin hazırlamış oldular². Katalanlar Gelibolu ve civarında bir süre kaldıktan sonra Atina taraflarına giderek oraya hakim olmuşlardır.

Katalanlar'dan sonra Trakya'da kalan Türk birliklerine karşı Bizanslılar söz geçiremeyince, bu kez Sırlardan yardım istemek zorunda kaldılar. Böylece, 1311-1312 yıllarında Halil'in idaresindeki Türk kuvvetlerinin verdiği mücadele, Gelibolu yakınlarında Sırlar tarafından kılıçtan geçirilmeleri ile sona erdi. Ancak, imparatorluğun yardımcı olarak çağırdığı Sırlar, Ege sahillerinden hoşlanarak bu bölgeye yerleşmek arzularını açığa vurunca Bizans için yeni bir tehlike oluşturmaya başladılar. İşte Bizans'taki bütün bu olaylar tam Osmanlılar'ın ortaya çıktıkları bir zamanda meydana geldiği için ayrı bir önem taşımaktadır.

-
1. Katalanlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Le Beau, Histoire du Bas-Empire, Fran. Trc. M.De Saint-Martin, M. Brosset, XIX. cilt, Paris 1835, s. 31 vd; The Catalan Chronicle of Francisco de Moncada, Trans. F. Hernandez, Texas 1975, s. 11-13.
 2. Şerif Başta, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu Sırasında Türk-Bizans Münâsebetleri", Türk Kültürü Araştırmaları, XXVI/1, Ankara 1988, s. 206.

Öte taraftan Selçuklu Devleti'nin Moğol istilâsı sonucunda dağılması ve onun arazisi üzerinde Türk beyliklerinin kurulması Anadolu cephesinde Bizans'a geçici bir ferahlık sağlamıştı. Bizans Devleti'nin bu sıralarda içinde bulunduğu karışık durum, Bizanslıların bu değişiklikten faydalanmasına fırsat vermedi. İmparatorluğun Anadolu'da kullanabileceği kuvvetli bir ordusu da yoktu. Özellikle Katalanlar'ın çekilmesinden sonra Anadolu tamamıyla Türk fetihlerine açık kalmıştı. Germiyan ve Menteşe beyliğinin yanı sıra Osmanlılar da 1308'den sonra Bizans'a karşı akınlarını artırdılar. Türklerin bu akınlarına karşı koyamayan Bizans devleti, onlara karşı bu kez de İlhanlılar'dan faydalanmayı tasarlamış ve bu maksatla Gazan Han'a imparatorluk ailesinden bir kız verilmek suretiyle ittifak düşünülmüştür¹. Ancak, Bizans prensesi daha Tebriz'e varmadan Gazan Han'ın ölümü(1304), bu ittifak projesinin gerçekleşmesine engel olmuştur. Buna rağmen, Moğollarla devam eden müzakereler somunda Türk emirliklerine karşı Moğollar'ın taarruzlara giriştikleri olmuşsa da bunlar Anadolu'daki durumu pek değiştirememiştir.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu XIV. yüzyıl başında Bizans İmparatorluğu'nun askerî gücü buraya kadar belirtmeye çalıştığımız gibi Anadolu'daki Türk yayılmasını durduracak güçte değildi. Bunun yanında imparatorluk, dinî münakaşalar yüzünden de bir türlü huzura kavuşamıyordu. Özellikle II. Andronikos devrinde Bizans devleti fevkalâde bir buhran devresi geçiriyordu. Bitinya, Frigya ve Paflagonya gibi dağlık bölgelerde

1. Z. Velidî Togan, age., s. 332-333.

Bizans sınırlarını koruyan halk, eskiden vergilerden muaf tutulduğu halde, Andronikos bunlara ağır bir vergi tarhetmiş ve böylece bunların nefretini kazanmıştı. Bunun yanında ordu da durumundan memnun değildi. Derme çatma bir orduyla Bitinya'nın müdafaasına gönderilen askerler, erzak yollanamadığı ve maaşları da düzenli ödenemediği için dağılmak zorunda kaldı¹.

İşte Osman Bey'in tek tek Bizans topraklarını ele geçirdiği yıllarda Bizans İmparatorluğu'nun durumu bu şekilde idi.

1. Z. Velidî Togan, age., s. 336-337; Ş. Baştav, age., s. 24.

İKİNCİ BÖLÜM

ORHAN BEY DEVRİNDE TÜRK-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1326-1362)

1. Bursa, İznik ve İzmit'in Fethi

a. Bursa'nın fethi(6 Nisan 1326):

Osman Bey Sakarya vadisinde ve Marmara kıyılarında bulunan bazı mevkiileri ele geçirirken, başta Bursa olmak üzere İznik ve İzmit'in zaptını ilk hedef olarak görüyordu. On yıldan fazla süren Bursa kuşatmasının 1314-1315 yıllarında başladığını daha önce izah etmeye çalışmıştık. İlk zamanlarda şehrin kuşatmasına bizzat katılan Osman Bey, daha sonraları hastalanınca kumandayı oğlu Orhan Bey'e bırakmak zorunda kaldı. Orhan Bey babasının Bizans'a karşı yürüttüğü yayılma siyasetine aynen devam ederek hazırlıklarını tamamladıktan sonra uzun bir süreden beri kuşatma altında bulunan Bursa üzerine yürüdü. İlk önce Bursa yakınındaki Orhaneli(Atranos) fethedildi. Buranın fethinden önce ise, Kara Mürsel Bey, Marmara kıyısında bulunan Prenetos'u fethederek burasını da Osmanlı topraklarına katmıştı. Prenetos, fetihten sonra fâtihinin adına nisbeten Karamürsel olarak anılmaya başlandı. Yeni ismiyle Karamürsel'e yerleşen Osmanlılar böylece İzmit körfezinin güneyine tamamen hakim duruma geçtiler(1324).

Bütün bu fetihlerden sonra Orhan Bey, yanında tecrübeli kumandanları Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Mahmut, Ahi Şemseddin ve Ahi Hasan olduğu halde Bursa önünde Pınarbaşı mevkiinde karargâhını kurarak kuşatmayı başlattı. Bursa valisi önce savunmaya girmek istediye de, çevreden hiçbir yardımın gele-

meyeceğini anlayınca şehri teslim etmekten başka çare bulamadı. Öte taraftan Orhan Gazî de, şehrin savaş yapılmadan teslim edilmesini istediği için bunu sağlamak maksadıyla Köse Mihal'ı Bursa valisine gönderdi. Yapılan görüşme sonucunda Bursa valisi sulh yoluyla kaleyi teslim etmeye razı oldu. Nihayet 6 Nisan 1326 günü Bursa Osmanlıların eline geçti.

Bizans'ın Anadolu'daki en önemli şehirlerinden biri olan Bursa'nın Osmanlılar tarafından fethi hakkında ilk Osmanlı kaynakları şu bilgileri vermektedir.

Bu konuda şâir Ahmedî¹ şunları zikreder:

"Kâfirun begların itdiler zebun
Az zamânun arasında ol bölük
Yohsul iken cümlesi oldu mülûk
Çünkü nusret buldı Hak'dan nâm-dâr
Bursa'yı aldı idiben hisâr".

Enverî² ise Bursa'nın fethini şu mısralarla anlatır:

"Ata bindi çünkü Orhan Beg olur
Bursa'yı İznik'le geldi alur
Karesi-ili'yle Saruhan-ili hem
Ona tâbi oldu dahi çok ümem".

Bu fetih Oruç Bey Tarihi³'nde ise şöyle anlatılmaktadır.

"Osman Gazî ve oğlu Orhan ve Köse Mihâl kim
adı Abdullah idi ve Turgud Alp'ı bile koşdı.
Geldiler Bursa üzerinde 'azîm ceng itdiler.
Bursa tekfurına Bersuk (**بَرْسُوق**) dirlerdi.
'Aciz olub sonra Orhan'la sulh eylediler.

1. Ahmedî, vrk. 66a.

2. Enverî, s. 82.

3. Oruç b. Âdil, s. 13-14.

Hisârı virdi, ahd-ı peymânla tekfurı oğlıyla kızıyla, malıyla-esbâbıyla çıktı, İstanbul'a gitdi. Orhan Gazî Bursa'yı feth itdi. Hicretin yetiyüz yigirmialtısında(1325-1326) vâki' oldı. Orhan Gazî Bursa'yı feth itdikden sonra Osman Gazî henüz hayatda idi. Amma ayağı ağrırdı, anıñçün Bursa gazâsına gelmedi ve hem bir sebep dahi buydı kim, Orhan benim zamânımda şevket tutsın, il memleket ana dönsün dirdi, anıñçün varmadı".

Karamanî Mehmed Paşa¹ ise Bursa'nın fethi hakkında

"(Sultan Orhan) 725(1324-1325) yılında övmeye değer uğraşmaları sonunda bütün çevresiyle Ulubâd'ı, 726(1325-1326) yılında -ahalişi sıkıntıdan uzak olsun- Bursa'yı fethetti"

demektedir.

Bu konuda Hacı Halil Konevî² ise şunları zikreder:

"Emir Osman muhasara esnasında vefât etdi ve ona istirahat yeri olarak dar üs-selâm makar yapıldı. Emir Osman 710(1310-1311)'da bir Pazartesi günü ölünce Emir Orhan babasının yerine tahta oturdu. Bu yeni emirin sayesinde islâmîyet ve bilhassa hanefilik kuvvet buldu ve kâfirler perişan oldular. Onun zamanında Uluabad ve Bursa fethedildi".

Bursa'nın fethi hakkında Âşık Paşa-zâde³ ise biraz daha tafsilâtlı olarak şunları kaydetmiştir:

"Ânı beyan ider kim Osman Gazî oğlu Orhan Gazî'yi Bursa'ya gönderdi kim ne suretle feth olundu ve hem Bursa kâfirlerinin hali nice oldı. Şöyle haber olundu kim açlık-

1. Karamanî Mehmed Paşa, s. 345.

2. Hacı Halil Konevî, s. 54.

3. Âşık Paşa-zâde, s. 28-31.

dan gayet bunalub bahâne isterler kim hisârı vireler ve illâ gayretlenirler, pâdişâhdan gayri kimseye virmezler. Osman Gazî eydür: Orhan Gazî'ye, evvel sen Adranoz¹'a var kim ol kâfirin atası Dinboz gazâsında benim Bay Hoca'nın düşmesine sebep ol oldu. Yine Mihâl ve Turgud Alb'ı buna koşdı. Bu kere Orhan Gazî Şeyh Mahmud dirlerdi âni ve hem Edebalı'nın kardâşı-oğlu Hasan'ı bile diledi. Toğrı Adranoz'a çıkdılar. Tekfur işitdi kim Türk geliyor, kaçdı. Elte dağı (^{الطغی}) 'na çıkdı. Hisârını boş kodı. Orhan Gazî yayak oldu sürdü, ardınca tağa çıkdı. Bile kaçan il karşı geldi, tapdılar, tekfûrı yine kaçdı. Bir kayadan uçdı, pâre pâre oldu. Adranoz'ın kal'a-sını bozdılar, halkını istimâletle yerli yerinde kodılar. Orhan Gazî bu gazâyı kim itdi, doğrı Bursa'ya geldi, Pınarbaşı'nda suyun ortasında kondı... Orhan Gazî Mihâl'ı gönderdi, Bursa tekfurına hisârı vir didi. Bursa tekfurı eyitdi. "Ahd idelim, bize kimsenin zararı değmesin hisârı virelim" didi. Mihâl yine geldi haber virdi. Orhan Gazî kabul itdi. Tekfur yine haber gönderdi kim, bana bir kaç yarar âdem gönderün ki, biz hisârdan çıkarken bizi Türk incitmesünler didi. Mihâl eydür. "Varan âdemlere ne virirsin kim geleler" didi. Mihâl otuz bin filoriye kavl itdi. Bursa tekfurı razı oldu... Elhâsıl hemân kim tekfûr hisârdan çıkdı, kapular galabe oldu ve her taraftan müslümanlar girmeğe başladılar. Ahi Hasan burca varmışdı ve dahi niceler bile. Bursa tekfurı kim âdemler koşmışlardı, anları âdemler gemiye iletdiler, kimsenin bir çöpün aldırmadılar. Bursa tekfûrın hazinesin Orhan Gazî gâzîlere bahş

1. Âlî Bey, tekfûr Adriyanos'un isminden dolayı bu yerin Adranoz olduğunu belirtmektedir. Bkz. Âşık Paşa-zâde, s. 28, not 3.

eyledi. Mübâlağa malı vardı. Cem'isin virdi. Gazîler ganî oldu. Tekfurın bir veziri vardı, ol gitmedi ve hem bu hisâr virilmeğe sebep ol olmuşdı. Ânın dahi mübâlağa çok malı vardı, ol dahi kendi ihtiyâriyle hayli mal getürdü. Orhan Gazî ânı dahi gazîlere virdi. Hayli kâfirler kırılmış bulundu. Orhan Gazî bu vezire sordı kim bu hisârı kim virdiniz neden bunaldınız virdiniz didi. Vezir eydür: "Bir nice nesne içün virdik" didi. Biri bu kim sizin devletiniz yevmen fe-yevmen ziyâde oldu ve bizim devletimiz döndü, tahkık bildik ve biri dahi bu kim baban üzerine havâle yaptı gitdi, ânın devleti köylerimizi zabt itdi. Size muti' oldılar ve bizi hiç anmazlar. Biri dahi bildik kim anlar rahat oldılar, ânınçün kim bizi anmazlar didik. Biz dahi ol rahatlığa heves itdik. Biri dahi bu kim tekfurımız mal kodı faide virmedi, ânınçün kim mal virmeğe nesne bulmadı, vaktiyle ancak nesne almadı. İhtiyacımız vakti satıcı bulunmadı. Hisar bize habs oldu. Ve biri dahi pâdişâh kim zebun ola, memleket tiz harâb olurmuş ve biri dahi bu kim yaramaza uyduk kim yine ol tekfurdu ve biri dahi bu 'âlemin tebdilâtı eksik değil, imdi bu tebdilât bize dahi oldu. Sordı kim ya bu kırıgın ne çok olmuş diyicek cevâb virdi kim, açlıktan kırıldı. Ve bu fethin tarihi hicretin yediyüz yigirmialtısında(1325-1326) vâki' oldu".

Bursa'nın fethi Neşrî Tarihi¹'nde de aynı şekilde zikredilmiş, ancak bu olayın 722(1322) yılında yapıldığı kaydedilmiştir. Bu fetih Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân²'da ise şöyle

1. Neşrî, I, s. 128-135.

2. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 13.

şöyle anlatılmaktadır:

"Osman Gazî bir zamandan sonra oğlu Orhan'ı Bursa fethine gönderdi. Köse Mihal'ı ve Turgud Alp'ı bile aldı koşdı. Gelüp Bursa'yı hisâr itdiler. Kâfirler dahi 'aciz kaldılar. Açlıktan bunaldılar. Orhan Bursa üzerinde hayli ceng itdi. Bursa tekfurına Bersak dirlendi. Nâ-çâr olup sonra elçi gönderüp Orhan ile sulh itdiler, hisârı virdiler ahd ile peymân ile tekvurı oğlu, kızı malı esbâbiyle salıvirdiler. Çıkub İstanbul'a gitdi. Osman Gazî'ye Bursa fethin didiler. Sâz oldu. Orhan Gazî Bursa'yı feth itdi, hicretin 726 (1325-1326) yılında vâki' oldu. Orhan Bursa'yı feth itdüğünde (Osman Gazî) hayatta idi. 727(1326-1327) yılında vefât itdi".

Bursa'nın Osmanlılar'ın eline geçmesi Ruhî Çelebi'nin Tevârih-i Âl-i Osmân¹ isimli eserinde de aynı şekilde anlatılmıştır. Ancak fethin tarihi hakkında herhangi bir kayıt verilmemiştir. Bursa'nın fethi Hadidi'nin eserinde de bütün bu bilgilere benzer şekilde kaydedilmiştir².

Atranoz(Orhaneli) ve Bursa'nın fethi Kemal Paşa-zâde³'nin eserinde ise daha geniş olarak aşağıdaki şekilde zikredilmiştir:

"Bunlar vardılar, ol bed-kerdârı kaçmış, gitmiş, hisârı(Atranoz) tahliye itmiş buldılar. Orhan Bey yanındaki gazîlere buyurdu. Tazîlerden inüb piyâde oldılar. Dest-i ihtimâm-la kemân-ı ikdâmı kurdılar. Şikârlarını izleyu gitdiler. Berk-var fark-ı kühsârı çalub çarpub seyl-i girdâr tar derelere girdiler.

1. Ruhî Çelebi, vrk. 24a.

2. Hadidî, vrk. 32a-33a.

3. Kemal Paşa-zâde, I, s. 185-187.

İçinde genc var ola deyu gunc gâr komadılar. Mâr gibi girüb dibine irdiler. Mezkûr hisârın ve civârındaki diyârın dağîleri gördiler ki dağdan dağa kaçmağla seylab gibi derelere girüb sehâb gibi kulle-i kühsâra âğub kâr u bâr-ı saçmağla kurtulmazlar, nâ-çar kaldılar. Orhan Bey'den emân aldılar. Fermânına muti' ve semi' oldılar. Diyârlarından göçüp ol kûhsârda dereden dereye uçub âvâre olmadan halâs buldılar. Amma tekvurleri inkıyâd itmeyüb cadede-i sedad-ı reşâda gitmeyub ol bed-nihâdın inâdı iştîdâd buldı. Sehâb gibi tâb-ı şîtâbla doldı. Kulle-i kûh-sâra çıkdı gitdi. Ahar kâr gördi ki ardından gazîler irdi yetdi, şişe-i hayatı senge çalub kendüyi bir kayadan per-tâb itdi. Depesi üzerine indi. Başı taşa dokundu. pâre pâre oldu. Serâser hâmî çâk olub câm-ı endâmı sındı. Peymâne-i ömrı doldı. Ol nâb-kârın işin bitirdikden sonra gazîler döndiler, sâlim ve gânim geldiler. Atranaz(اطراناز) hisârının üzerine kondılar. Orhân Bey buyurdi. Mezkûr kal'anın surını yıkub burcların harâb ve yebâb itdiler. Bir zamânda gine dağîlere mesken ve bağılere me'men olmasun deyu ol yuvayı dağıtdılar. Atranaz tekvurının hisârı alınmak diyârına nâr-ı ılgâr salınmak hicretin yediyüz yigirmibeşinde(1324-1325) vuku' buldı. Mezkûr-ı makhuk nekbet-i encâmın kürresine ceys-i nusret gîş-i islâm müstevlî olmak Bursa'nın fethine mukaddeme oldu. Çün ol iş dahi bitdi. Ol teşvişde aradan gitdi. Orhan Bey ceys-i (bî)kerânla doğru Bursa'ya azm itdi".

Kemal Paşa-zâde Atranoz(Orhaneli)'un fethini bu şekilde anlattıktan sonra Orhan Bey'in Bursa üzerine yürümesini ve burasının fethini Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin kaydettiği gibi ifade etmektedir. Ancak fethin tarihi hakkında 727(1326-1327) yılı verilmiştir.

Orhan Bey'in Atranoz ve Bursa'yı ele geçirmesi Hoca Sa'deddin Efendi'nin Tâcü't-Tevârih¹ isimli eserinde de bu-
raya kadar incelediğimiz kaynaklardaki gibi zikredilmiş ve
fethin 726 yılının yaklaştığı günlerden birinde gerçekleştiği
belirtilmiştir.

Bursa'nın fethedilmesi hakkında Müneccimbaşı² ise aşağı-
daki bilgileri kaydetmiştir:

"725(1324-1325) yılının sonlarında, ardı ar-
dına gelen hastalıklar, Osman Gazi'de ata bi-
nip sefere gidecek hal bırakmadı. Osman Gazi,
oğlu Orhan Gazi'yi sekiz seneden beri muhasa-
ra edilen Bursa hisarını fethe gönderdi. Bur-
sa halkı, uzun zamandan beri devam eden muha-
saradan bıktıklarından hisarı teslim hazırdı-
lar. Orhan Gazi, önce Evrenos kalesini aldı.
Kale tekfuru dağlara kaçtı. At ile takip müm-
kün olmadığından yaya olarak takip edildi.
Mel'un kaçarken bir yüksek yerden düşüp helâk
oldu. Tekfurun adamları eman istediler. Bun-
lara emin verilip kale yağmalandı ve tahrip
edildi. Sonra Bursa üzerine varıldı. Orhan
Gazi, tekfura, Mihal Bey'i gönderip teslim
olması için nasihat etmesini istedi. Bursa
tekfuru, Mihal Bey'le aralarında kadim bir
dostluk bulunmakla, onun nasihatlarını ka-
bul etti. Orhan Gazi'ye, eman vermesi için
kıymetli elbiseleriyle kırk bin altın gönder-
di, ailesinin ve adamlarının mallarıyla bir-
likte kaleden ayrılıp deniz kıyısına kadar
gidebilmeleri için izin istedi. Orhan Gazi,
babasının tasvibini aldıktan sonra Bursa tek-

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 28-29.

2. Müneccimbaşı, I, s. 77-78.

furuna izin verdi. Bursa tekfurunu, adamları ve ailesiyle Gemlik sahiline gönderdi. Tekfur buradan bir gemiye binip İstanbul'a gitti. Orhan Gazi, 726(1325-1326) yılında Bursa hisârını aldı. Müslümanlar buna çok sevindiler".

İşte, ilk Osmanlı kaynaklarında Bursa'nın fethi hakkında verilen bilgiler bu şekildedir. Kaynaklarda görüldüğü gibi, babası tarafından Bursa'nın fethi için görevlendirilen Orhan Bey, Yenişehir'den ayrılarak önce Bursa yakınlarındaki Atranoz(Orhaneli)'a gelmiş ve burasını ele geçirmiştir. Orhan Bey buradan, yanında belli başlı kumandanları Turgut Alp, Köse Mihal, Şeyh Mahmud, Ahi Hasan ve Ahi Şemseddin olduğu halde Bursa üzerine hareket etti. Nihayet Bursa önlerine gelen Orhan Bey, bir taraftan o zamana kadar yapılan ablukayı kuşatmaya ve sıkıştırmaya çevirirken, diğer yandan da Köse Mihal'ı Bursa tekfurunun yanına göndererek, çok zor duruma düşmüş bulunan kalenin teslimini istedi. Kalenin tekfuru şehri teslim etmekten başka çare olmadığını anlayınca, kendisine dokunulmaması şartıyla kale kapılarını açtı.

Orhan Bey ve beraberindekiler kaleden içeri girerken, tekfur da yapılan anlaşma gereğince ailesiyle birlikte Gemlik'e gönderildi ve oradan da İstanbul'a gitti. Şehrin teslim şartları kesinleşip Bizanslı yöneticilerin Bursa'yı terketmelerinden sonra Orhan Gazi ve ileri gelen kumandanları şehir kapılarının birinden içeri girerek cuma namazını bir manastırda kıldılar¹. Orhan Bey, askerlerine verdiği bir emirle şehir halkına asla eziyet edilmemesini, son derece adaletle

1. H.A. Gibbons, age., s. 24; M.T. Gökbilgin, "Orhan" mad., İA, s. 401.

davranıp hiç kimsenin malına el uzatmamalarını istemişti. Bu arada şehrin valisi burayı terkederken, onunla birlikte Bizans'a gitmeyip Bursa'da kalan yardımcısı Osmanlı tabiiyetine girmiş ve müslüman olmuştur.

Bursa'nın fethi hususunda kaynaklarda değişik tarihler verilmektedir. Meselâ Oruç b. Âdil, Karamanî Mehmed Paşa, Âşık Paşa-zâde, Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, Hadidî, Hoca Sa'deddin Efendi ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi Bursa'nın fethinin 726(1325-1326) yılında yapıldığını kaydederken, Neşrî 722(1322-1323) ve Kemal Paşa-zâde 726(1325-1326) ile 727 (1326-1327) tarihlerini vermektedirler. Bunlara rağmen 824 Tarihli Takvim¹ ile Osman Turan'ın neşrettiği 848 Tarihli Takvim²'de Bursa'nın fethi hakkında 724(1323-1324) tarihi verilmektedir. Ayrıca 843 Tarihli Takvim³'de ise bu fethin 725 (1324-1325) yılında yapıldığı kaydedilmiştir.

Kaynaklarda görüldüğü gibi, Bursa'nın fethi hakkında daha çok 726(1325-1326) yılı verilmiştir. Bu sebeple de araştırmalarda, Bursa'nın 726(1325-1326) yılında fethedildiği kabul edilmiştir⁴. Hatta İ. H. Uzunçarşılı, Rumca vekayinâmelere dayanarak Bursa'nın 2 Cemaziyelevvel 726(6 Nisan 1326) tarihinde alındığını belirtmektedir⁵.

-
1. N. Atsız, Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, I, İstanbul 1961, s. 25.
 2. O. Turan, İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, s. 17.
 3. N. Atsız, age., s. 101.
 4. M.T. Gökbilgin, "Osman I" mad. s. 442; Aynı mlf., "Orhan" mad., İA, s. 401; E. Diez, "Bursa" mad., İA, II, s.811; İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, s. 118; M. Turgut Koyunluoğlu, İznik ve Bursa Tarihi, Bursa 1935, s.76; Kâzım Baykal, Bursa ve Anıtları, İstanbul 1982², s. 12-13.
 5. İ.H.Uzunçarşılı, age., s. 118, not 3.

Osmanlıların ilk dönemlerinde gerçekleştirdikleri en büyük fetih olan Bursa'nın Türklere geçmesi Bizans kaynakları ve batılı araştırmalarda da 1326 olarak kabul edilmiştir¹.

Bursa tekfurunun adı da kaynaklarda Barsuk, Bersak ve Borsuk gibi değişik şekillerde geçmektedir².

Bursa'nın fethinden sonra Orhan Bey'in ilk işi, ağır hasta olan babası Osman Bey'in yanına dönmek oldu. Kısa bir süre sonra babası vefat edince, onu vasiyeti üzerine Bursa kalesi içinde Gümüşlü Künbet denilen türbeye defnettirdi³.

1. I. Cantacuzenus, Historiarum, I, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, nşr. L. Schopen, Bonnae 1828, 45, p.220; N. Gregoras, Byzantina Historia, I, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, nşr. L. Schopen, Bonnae 1829, s. 384; H.A. Gibbons, age., s. 32-34; C. Diehl, Bizans İmparatorluğu Tarihi, trc. T. Bıyıklıoğlu, İstanbul 1937, s. 175; D.M. Nicol, age., s. 154, 166, 174; G. Ostrogorsky, age., s. 463, 506.
2. E. Diez ("Bursa" mad. İA, s. 811), eski Türk ümerâsından bir çoğunun adının Borsuk olmasına göre, Bursa muhafızının da Bizans hizmetinde bulunan bir hristiyan Türk olabileceğini söylemektedir. Nitekim Selçuklu kumandanları arasında da Borsuk ismine rastlanmaktadır. Bkz. İ. Kafesoğlu, Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İstanbul 1953, s. 59, 75, 91, 102, 105, 159.
3. Osman Bey'in vefâtıyla ilgili olarak kaynaklar çok değişik tarihler vermektedirler. Meselâ Oruç b. Âdil, Âşık Paşa-zâde ve Nevrî Osman Bey'in Bursa fethedildiği sırada hayatta olduğunu kaydetmişlerdir. Şükrullah ise (Behçetü't-Tevârih, Farsça yazma, Nuruosmaniye Ktp., No. 359, vrk. 159b) Osman Gazî'nin Bursa muhâsara edilirken vefât ettiğini belirtir. Bu konuda Oruç Beğ, "amma ayağı ağrırdı, nikris zahmeti vardı, ânın çün Bursa gazâsına gelmedi ve hem sebab dahi bu idi kim Orhan benim zamanımda şevket bulsın, il ve memleket ona dönsün derdi. Anınçün varmadı" demektedir. Ayrıca bkz. İ.H. Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", Belleten, sayı 19, Ankara 1941, s. 282 vd.

Bursa'nın ele geçirilmesinden sonra beylik merkezi buraya nakledilerek şehir inşa edilen dinî ve sosyal eserlerle yeni bir çehreye kavuştu.

b. Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazî'nin
fetihleri:

Orhan Bey 1326 yılında Bursa'yı fethedip beyliğin başına geçtikten sonra gazîler Ak-yazı ve Marmara kıyılarındaki fetihlerine devam ettiler. Konur Alp Ak-yazı, Konrapa(Düzce) ve Mudurnu'yu ele geçirirken, Akça Koca Kandıra tarafına gitti ve Samandıra'yı aldı. Abdurrahman Gazi de Akça Koca ile beraber Aydos¹ hisârını ele geçirdi. Böylece Osmanlı sınırı Karadeniz ve İstanbul boğazına doğru her geçen gün biraz daha genişliyordu.

Bursa'nın ele geçirilmesinden sonra yapılan bu fetihler hakkında Oruç b. Âdil² aşağıdaki bilgiyi vermektedir:

"Bu taraftan Konur Alp ve Gazî Rahman ve Akça Koca ittifâk itdiler kim her tarafa yürüyeler. Konur Alp Gazî Akça-yazı ovasını ve Konrapa'yı ve Bolu'yı ve Mudurnu vilâyetlerini feth itdiler. Kendülere müsahhar itdiler ve Akça Koca dahi Koca-ili'ni feth itdi. Ânınçün Koca-ili dirler. Sonra Konur Alp Gazî ve Akça Koca ahrete nakl itdiler. Rahmeten vâsi'aten. Orhan Gazî dahi ol vilâyetleri sancak idüb oğlu Süleyman Paşa'ya ısmarladı..."

Âşık Paşa-zâde³ ise bu konuda şunları zikreder:

-
1. Aydos, İstanbul'un Kartal ilçesinin kuzeyinde ve Samandıra'nın güney-doğusunda eski bir kaledir. Bk. Kronoloji, I, s.473.
 2. Oruç b. Âdil, s. 14-15.
 3. Âşık Paşa-zâde, s. 32.

"Bu tarafda Konur Alb ve Akça Koca ve Gazî Rahmân halleri ne oldu ânı bildirir. Bu tarafda Konur Alb Ak-yazı ve Konurapa-ili'ni ve Bolı ve Mudurnı vilâyetlerini mukarrer itdi ve döndi yine Kara-ceyş'e ve Ab-suyı'na geldi ve Gazî Rahmân'ı anda koyub kendi yine gitdi. Akça Koca'yı Kandırı'da kodı, maksudları Samandra'ya varmak oldu. El-hâsıl gice ve gündüz bunlar kâfirle gâh gâh müdârâlar iderler. Bir gün Samandra tekfurının oğlu ölmüşdü. Bu kâfirlerin hisâr önünde yolın basmışlar tekfurı tutmuşlar, Samandra hisârı feth oldu. Tekfurı hisâr karşısına iletdiler. Gelin bu tekfurı alın hisârınızı dahi bize virin dimişler. Kâfirler dahi dimişler bunu İstanbul'a iletin, anda satın. Orhan Gazî'ye haber gönderdiler, tekfurı öldirelim, yahud satalım mı? Orhan Gazî "satın, gazîlere harclık olsun" dimiş. Gelmişler İstanbul kâfiri(ne) eyitmişler, ne âdem satun alırız veya ne hod satarız dimişler. Leşker cem' idüb uğraşdılar. Kâfiri basdılar, eyi kırgın oldu. El-hâsıl andan sonra İznikmid tekfurını ve Samandıra tekfurını satun aldılar. Akça Koca geldi Samandıra'yı makam idindi. İstanbul tekfurıyla ve Aydos tekfurıyla dâim ceng iderlerdi. Ve her dem Akça Koca'yla gazîler at arkasından inmezlerdi. Ânınçün kim İstanbul tekfurının dâim cengi eksik değil idi. Ânınçün kim Aydos hisârından Türk'i sürmek isterlerdi. Akça Koca etrâfın köylerini mukarrer itmiş idi emn ü emânla".

Âşık Paşa-zâde¹, Aydos hisârının alınması hakkında ise aşağıdaki bilgiyi vermektedir:

"Aydos hisârı ne suretle alındı ânı bildirir. Meğer tekfurın bir kızı varmış, bir gice Resûlullah Sallallahu Aleyhi Vesellem'i düşünce gördü.

1. Âşık Paşa-zâde, s. 33-35.

Bu kız gördü kim kendüsi bir çukurda, bir menbûb suretlu latîf kişi gelir, bunu çukurdan çıkarır. Giyindiği giyeceklerin çıkarır yabana atar, göğdesini yuvar ve harîr giyecekler giydirir. Kız uyanur, düşe acebe kalır ve illâ bu gördüğü kişinin hayâli kızın aklını alır, gicede ve gündüzde hayâli gözünden ve gönlünden çıkmaz. Beni bu çukurdan çıkardı, gayrı giyecek giydirdi ve hem durduğım yerden vardı. Ma'lûm oldu kim benim hâlim bir dürlü dahi dönse gerekdir, döner yürürdü. Dâim bu hâli fikr idüb yürürken nâ-gâh Türk gelüb hisâr üzerinde ceng ider iken kız eydür: Ben dahi varayın ceng ideyin dir. Hisâr halkına geldi gördü o çukurdan çıkaran kişi bu leşkerin serveridir. Kız eydür: Bildim neymiş, Fi'l-hâl evlerine geldi, Rumca bir kâğıd yazdı, düş mâcerâsın bildirdi ve dahi eyitdi: Gerçek bu hisâr üzerinden gidin bir giceyi ta'yin itdi. Eyitdi kim i'tikad itdiğiniz kişilerden bir kaç kişiler gönderdin, ben hisârı size vireyin didi. Bu kâğıdı bir taşa yapıştırdı. Ceng ider gibi oldu. Ol taşı attı. Taş geldi, Gazî Rahmân'ın önüne düştü. Gazî Rahmân taşı aldı, Akça Koca'ya iletti. Bir Rumca bilir kişi buldılar. Mektubun mealini bildiler ve hem inandılar. Akça Koca eydür: Gazîler kimdir kim, bu yola Hakk yoluna başını koya ve bir nişân koya ve ben dahi ânınla olam didi. Gazî Rahmân eydür: Ben hazırım. Konur Alp eydür: Bir hal dahi idelim. Sordılar kim ne idelim. Eyitdi: Oturdugumuz hisârı oda uralım. Kabul itdiler, hemândem geldiler, Samandıra'yı oda urdılar, kendileri göçdiler gitdiler. Aydos tekfurı ve kâfirler bi-gayet şâd oldılar. Tena'ummlar itmeğe başladı. Kızın va'desi temâm oldu. Hemân gice ile Gazî Rahman bir nice gazîlerle kızın didiği yere geldi. Kız dahi muntazır idi. Kız Gazî Rahman'ı gördü, bedene ip bağladı, aşağı sarkıtdı. Gazî

Rahman fi'l-hâl ipe yapışdı. Hisâra çıkdı, kızla buluşdı. Hisârın kapûsına vardılar, kapucıyı paraladılar, kapuyı açdılar. Hazır olan gazîler koyuldu. Doğrı tekfurın sarayına vardılar. Tekfur gice ferah olub sohbet itmişdi. Serhoş yattardı. Boğazın aldılar. Sabah olıncaya değin Akça Koca dahi irişdi. Hisârı zabt itdiler. Bu fethin tarihi dahi yukarıdaki tarihinde vâki' oldu (726/1325-1326). Ânı beyân ider kim tekfurı kızıyla Gazî Rahmân'a virdiler. Orhan Gazî'ye gönderdiler. Gazî Rahmân dahi geldi, Yenişehir'de buldı. Haber ne ise virdi. Tekfurı ve kızı ve malını teslim idüb Orhan Gazî dahi kızı Gazî Rahman'a virdi. Getirdiği maldan dahi hayli mal virdi. Ve bu zamânda bir "Karaca Rahmân" dahi vardı. Söylenür, ol dahi Gazî Rahmân'ın neslindendir. Ol dahi İstanbul'a hayli iş idüb turır. Tâ anın zamânında oğlancıklar ağlasa hey Karaca Rahmân geldi dirlerdi. Hey gazîler bu menâkıbı kim yazdım, vallahi cemî'sine ilmim yetişub yazdım, sanmanız kim yabandan yazdım".

Ak-yazı, Konrapa ve Aydos kalelerinin fethi Neşrî Tarihi¹'nde ise şöyle zikredilmiştir:

"Rivâyet iderler kim, Konur Alp Ak-yazı'yı ve Mudurnı'yı ve Konurpa(Düzce) ili'ni temâmet müsahhar idüb ili kendüye döndürdi. Girü Kara-çepiş'e ve Ap-su'ya gelüb Gazî Abdurrahman'ı anda koyub kendü gitdi ve bu taraftan dahi Akça Koca Kandıra'yı ve Ermeniyye²'yi müsahhar idüb içlerine er koydı. Andan Samandıra'ya varmağa kasd itdi ve bi'l-cümle bu gazîler leyl ü nehâr küffarla gâh ceng ve gâh

1. Neşrî, I, s. 136-138.

2. Burası muhtemelen Ermeni Pazarı denilen yer olmalıdır. Bugünkü adı Akmeşe olan bu bölge Kocaeli'ne bağlı bucak merkezidir. Bkz. Kemal Paşa-zâde, II, Metin notları, not 11.

müdâra iderlerdi".

Neşrî bu ifâdelerden sonra Samandıra ve Aydos kaleleri-
nin fethini Âşık Paşa-zâde Tarihi'nde anlatıldığı gibi kaydet-
miştir.

Ak-yazı, Konrapa, Bolu, Mudurnu ve Kocaeli'nin fethi,
Giese'nin neşretmiş olduğu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise
aşağıdaki gibi anlatılmıştır:

"Bu taraftan Konur Alp Gazî ve Rahman ve Akça
Koca ittifâk itdiler. Konur Alp Ak-yazı ova-
sın ve Konurpa ilin ve Bolı şehrini ve Mudurnı
vilâyetin feth itdi. Kendüye müsahhar itdi.
Akça Koca dahi Kocaili'ni feth itdi. Ânınçün
o ile Kocaili dirler. Sonra Konur Alp ve Akça
Koca dâr-ı fenâdan dâr-ı bekaya rihlet itdiler.
Allah emrine vardılar. Orhan ol vilâyet sanca-
ğın oğlu Süleyman Paşa'ya virdi".

Görüldüğü gibi Anonim'de Ak-yazı, Mudurnu, Konrapa, Bo-
lu ve Kocaeli'nin fethinden bahsedilirken Aydos hisârının
ele geçirilmesi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bu kalelerin fethi Hadidî²'nin eserinde ise aşağıdaki
mısralarla ifade edilmiştir.

"Dimişdük Konur Alp ü Akça Koca
Havâleydi ikisi iki uca
Konur Alp Ak-yazı vü Konrapa'yı
Urup dutup ider dâim gazâyı
Mudurnı vü Bolı cümle ol iller
Konur Alp'ün elinde oldı müsahhar
Hem aldı Kandıra'yı Akça Koca
Koca-ili'n eyledi feth ucdan uca

1. Anonim, s. 13.

2. Hadidî, vrk. 33b.

Deve-hisârı¹ içre kıldı mesken
Ol ili eyledi 'adlile me'men
Varup Aydos hisârı'na segirdür
Alınmaz kal'ayı gâh gâh igerdür".

Hadidî, bundan sonra Aydos hisarının fethini Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin eserlerinde anlatılan rüya hikâyesi ile anlatır ve sonuçta şöyle der:

"Tekür gâfil ele virdi boğazı
Çü Akça Koca feth itdi hisârı
...
Bu dahi Bursa fethinde idi
Bunun da tarihi ol hinde idi".

Konur Alp, Akça Koca ve Gazî Abdurrahman'ın yaptığı bu fetihler Kemal Paşa-zâde²'nin eserinde de yukarıdaki bilgilere benzer şekilde anlatılmıştır.

Müneccimbaşı³ ise Aydos hisârının fethini aynen Âşık Paşa-zâde'nin zikrettiği şekilde anlatmış, ancak bu fethin Osman Bey devrinde yapıldığını kaydetmiştir. Aynı müellif Samandıra'nın fethini ise şöyle anlatmaktadır:

"Tahta cüluslarından hemen sonra oğlu Murad Han'ın doğması ve Samandıra'nın fethi haberi gelmesi bahtlarının açık olduğunu gösterir. Samandıra'yı fethetmek için, Akça Koca ve Konur Alp nice zamandanberi fırsat kolluyordu. Bu sıralarda tekfurun oğlu öldü. Tekfur oğlunu defnetmek için adamlarıyla kaleden çıkınca, gaziler erişip kâfirlerle kalenin arasını kestiler. Kâfirleri kırıp tekfuru esir

-
1. Deve-hisârı Bolu'nun Kıbrıscık yahut Düzce kazâsının köylerinden biri. Bkz. Kronoloji, I, s. 478.
 2. Kemal Paşa-zâde, II, s. 3-23.
 3. Müneccimbaşı, I, s. 72.

ettiler ve kaleyi de aldılar. Sultan'ın izni ile bu tekfur, pahalı bir fiyata İznikmid tekfuruna sattılar. 728(1327-1328)'de, bazı tarihçilere göre, Gazi Abdurrahman ve Konur Alp, yukarıda zikredildiği şekilde Aydos kalesini fethettiler. Gazi Abdurrahman'ın, Aydos tekfurunun kızından cesur ve bahadır bir oğlu oldu. Adını Kara Abdurrahman koydu. İstanbul'daki ve diğer memleketlerdeki kâfirler, çocuklarını onun adını söyleyerek korkuturlardı"¹.

Bu fetihler Hoca Sa'deddin Efendi²'nin eserinde ise aşağıdaki gibi anlatılmıştır:

"Konur Alp ki Bolı ve Konunrapa(قونراپا) ve Ak-yazı ve Mudurini(موطنینی) vilâyetini devlet-i islâm yümni ile bi't-temâm feth itmiş ve Akça Koca dahi ol velâda vilâyet-i Kandırı ve Ermeni Pazarı'nı ve 'Ayan gölü'nü darb-ı şemşîr ile teshîr eylemiş idi. Ve bu iki serdâr-ı nâm-dâr Koca-ili memleketinin vasatında olan Samandıra kalesini ve vilâyetini teshîr-i tedbîrinde iken devlet-i Orhânî zuhûr itdikde meğer bir gün Samandıra tekvurı oğlunu defn için kal'adan hurûc idüb ol gürûh-ı dalâl kemâl-ı hüzn ve melâl ile defne iştigal üzre iken yümni-ı ikbâl sa'adet meâl-i Orhânî ile meydân-ı kıtâlın ol iki şîr-i jejânı 'âdet-i sâbıkaları üzre hisâr-ı mezbûre didebânlık üslubı üzre güzâr eylediklerinde bu vakı'aya rast gelicek ol çapkisvârân-ı ma'reke-i cihâd imdâd-ı baht-ı hudâdât ve rehnümûnı is'ad-ı Rabbü'l-i'bâd ile kel berki's-satı' hisâr ile küffâr-ı hâk-sâr beyninde vâki' ve müraca'at-ı

1. Müneccimbaşı, I, s. 85-86.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 30-31.

kal'adan serrişte-i ümidlerini katı' oldıkda ol fırka-ı hayret-medâr 'acz ve inkisâr ile târ u mâr oldılar. Asker-i islâm ol müteferrik olan fırka'-i bed-fercâm üzre hücum idüb serdârları giriftâr olıcak bî-meşakkat intizâr-ı feth-i hisâr müyesser oldu ve tekvur-ı mezkûre serdâr-ı küffârın ba'zısı harıdâr olmağın bu iki nâm-dâr dergâh-ı devlet-medâr şâh-ı cihândârdan istihbâr idicek tahsîl-i din dinâr ihracât-ı asker-i bî-şumâr için evla ve ol zelîl-i hâk-sâr halâs olduğu takdirce idrâra ne mikdâr iktidâr bula deyu fermân-ı sultanî ısdâr olundukda ol mahbûs-ı menhûs delâletiyle İstanbul ve Aydos tekvurlerine dellâl irsâl olundu. Anlar dahi ittibâ'dan imtinâ' idüb cebren almak mülâhazasıyla leşker cem' idüb ol mücâhidîn üzre irsâl itdiler. Ba'de tekâbuli'l-ferîkayn ihtimâm-ı temâm ile asker-i islâm gâlib ve leşker-i hasm hârib olub bâ-vücûd hüsrân-ı dünya ve dîn-i masduka (fen galebu hasirine) oldılar ve Samandıra tekvurını âhir İznikmid tekvurı mâl-ı azîm ile ıstirâ' itdi ve ol meblâğ-ı kesîrgîr ve müşteri diyârını teshîr için levâzım-ı cihâda sart olındı ve Samandıra vilâyeti etrâfıyla Akça Koca'ya fermân-ı lâzımü'l-iz'ân Orhân-ı âlişân ile mustakarr-ı hükûmet olub İstanbul'a kurb ve civarı olmağın ekserya vilâyet-i İstanbul nehb u gâretine meşgul oldu".

Sa'deddin Efendi bu ifâdelerden sonra Aydos kalesinin fethini Âşık Paşa-zâde ve Neşrî tarihlerindeki gibi anlatmış ve olayın 728(1327-1328) yılında meydana geldiğini belirtmiştir.

Osmanlı tarihçilerinin kaydettikleri bu bilgilere göre Orhan Bey Bursa'yı fethettikten sonra Konur Alp, Akça Koca ve Abdurrahman Gazi Ak-yazı ve Kocaeli taraflarında daha önce

başlatmış oldukları fetih hareketlerine devam etmişlerdir. Nitekim Bursa'nın ele geçirildiği 1326 yılında; Komur Alp Ak-yazı, Konrapa(Düzce), Bolu ve Mudurnu illerini Osmanlı topraklarına katarken, Akça Koca da Kandıra'yı fethetmiştir. Öte taraftan Abdurrahman Gazî ise Samandıra yakınlarına kadar ilerlemiş ve burasını Bizanslılardan almıştır. Samandıra'dan sonra Aydos kalesi, Konur Alp ve Abdurrahman Gazî tarafından Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır. Bu kalelerin fethi ile Osmanlılar Marmara sahillerine tamamen hakim olmuşlar ve İzmit ile İznik dışında kalan bütün kaleleri ele geçirmişlerdir.

c. Pelekanon savaşı ve İznik'in fethi:

Osman Bey Kocaeli yarımadasındaki kaleleri alarak Bizans'ın başkentine iyice yaklaştıktan sonra, muhasara altında bulunan İznik üzerindeki baskısını daha da artırdı. Bu durum Bizans imparatoru III. Andronikos(1328-1341)'u telâşa düşürdü. İmparator, hem fethedilen kaleleri geri almak ve hem de uzun zamandan beri muhasara edilmekte olan İznik'i kurtarmak için büyük bir ordu hazırlayarak İzmit'e doğru ilerledi. Orhan Bey, Bizans imparatorunun harekete geçtiğini haber alınca, bir miktar kuvvetini İznik önünde bırakarak bu orduyu karşılamak için o da İzmit tarafına doğru hareket etti. İki ordu Darıca ile Eski-hisâr arasında bulunan Pelekanon mevkinde karşılaştı¹. Burada yapılan savaşta Bizans ordusu ağır

1. Bu savaş hakkında Bizans kaynaklarına dayanılarak yapılan bir araştırma için bkz. V. Mirmiroğlu, "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos arasındaki Pelekanon Muhârebesi, Belleten, sayı 50, Ankara 1949, s. 309-321.

bir yenilgiye uğradı ve yaralanan imparator da kendisini güç-
lükle kurtarabildi. İmparator önce, karargâh olarak kullandı-
ğı Flokrini¹ kalesine, oradan da İstanbul'a kaçtı(Haziran
1329)².

Tarihte Pelekanon savaşı adı ile anılan bu savaş bir
Osmanlı sultanı ile bir Bizans imparatorunun karşı karşıya
geldikleri ilk karşılaşma idi. Bu tarihten sonra Bitinya'da-
ki Bizans direnişi sona ermiş oldu³.

Orhan Bey ile Bizans imparatoru III. Andronikos arasında
yapılan bu savaş hakkında ilk Osmanlı kaynaklarında nedense
hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Orhan Bey, İznik'in fethinden önce yapıldığı anlaşılan
bu savaştan sonra aynı sene içinde tekrar İznik üzerine döndü.
Artık kendisine hiçbir taraftan yardım gelemeyeceğini anlayan
kale kumandanı burasını teslim etmek zorunda kaldı(1330). İlk
Osmanlı kaynakları Pelekanon savaşından bahsetmemelerine rağ-
men İznik kalesinin fethi hakkında oldukça geniş bilgi ver-
mektedirler.

Bu konu Ahmedî'nin İskendernâme⁴'sinde şu mısralarla
anlatılmıştır:

"İznik'i dahi çeküp renc ü ta'ab
Aldı çün fethini eyledi taleb
Aldı anı kâfirin kıldı helâk
Şimdi mü'min yeridür ol âb u hâk".

-
1. Flokrini kalesi, İzmit körfezi sahilinde ve Larıca ile Tuz-
la arasında bir yerdedir. Bk. V.Mirmiroğlu, agm., s. 318.
 2. V. Mirmiroğlu, agm., s. 318.
 3. H.A. Gibbons, age., s. 44; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s.119-
120; D.M. Nicol, age., s. 175.
 4. Ahmedî, vrk. 66a.

İznik'in fethi Enverî¹'nin eserinde ise kısaca

"Ata bindi çünkü Orhan Beğ olur
Bursa İznik'le geldi alur"

mısralarıyla anlatılmaktadır.

Bu konuda Karamanî Mehmed Paşa² "Sultan Orhan 731(1330-1331) yılında İznik şehrini fethetti" derken, Şükrullah³ bu olayı "Orhan Bey Ulubad ve Bursa'yı aldıktan sonra birçok uğraşıp İznik'i de aldı" ifadesiyle zikretmektedir.

İznik kalesinin fethi Oruç Beğ Tarihi⁴'nde ise aşağıdaki gibi zikredilmiştir.

"Bundan sonra Orhan Gazî gelüb İznik'i feth itdi. Tevâbi'yle bir ulu cami' yaptırdı ve bir 'imâret bile âşını kendü eliyle üleşdirdi. Ol imâreti Rûm vilâyetinde Orhan Gazî bünyâd itdi".

Bu fetih hakkında Âşık Paşa-zâde⁵'nin verdiği bilgiler ise aşağıda görüleceği üzere daha mufassaldır.

"Ânı beyan ider kim İznik ne suretle feth oldu ânı bildirir. O padişâh kim vardı ânı almışdı(Kara-tegin hisârı) ve bu İznik'e havâle gibi olmuşdı. Ânınçün kim bu Kara-deniz hisârı içinde olan gazîler dâim İznik'in kapusın açdırmazlardı. Begayet açlıktan buhalmışlardı. Zira memleketindeki köyleri tımâra virmişlerdi vecihen mine'l-vücûh köylerin halkı hisâr halkına zevâd virmezlerdi. Vakt olurdu kim

1. Enverî, s. 82.

2. Karamanî Mehmed Paşa, s. 345.

3. Şükrullah, s. 53.

4. Oruç b. Âdil, s. 16.

5. Âşık Paşa-zâde, s. 41-42.

müslümanlarla bile savaşa varırlardı. İznik halkına eydürlerdi kim bî-çâreler gelin rahat olun, biz rahat olduk dirlerdi. Şehrin halkı göle balık avlamağa çıkmaz olmuşlardı. Ba'zı kâfirler gazîlere haber gönderdiler kim biz gayet buhaldık dirlerdi. Ol zamânda cemi'an vilâyeti müslümânlar almışlardı. Tımâr ilinin ellerinde tasarruf iderlerdi. Orhan Gazî'ye kâfirlerin halini bildirdiler. Ol dahi İznik üzerine geldi. Kâfirler dahi bir i'timâd itdikleri kâfiri gönderdiler kim bizimle ahd idin bizi kırmayın ve gidenimiz gitsün ve turanımız tursun, hisârı size teslim edelim didiler. Orhan Gazî dahi kabul itdi. Geldiler, İstanbul kapusından çıkardılar. Hemin kendi halkı gitdi, şehrin halkı ve ekser sipâhisi gitmediler. Orhan Gazî tekfure âdem gönderdi bile koşdı, gemiye iletivirdiler. Murâdı olduğu iklîme gitdi. Tekfûr kim kapudan çıkdı, Orhan Gazî Yenişehir kapusından girdi. Kapunun içi bir bağçe idi. Ayakelsus (أياكلسوس) dirlerdi, gâyet hub makamdır. Orhan Gazî toğdı ol bağçeye ilettiler. Bu şehrin kâfirleri karşıladılar. Kâne padişâhları oldu. Oğlını tahta geçirdiler. Bir çok hâtunlar geldi. Orhan Gazî sordı kim bunların erleri kanı. Cevâb virdiler kim kırıldı, kimi cengden ve kimi açlıktan. Gâyet hub suretlu çıkdı. Orhan Gazî gazîlere üleşdirdi. Emr itdi kim bu dul hatunlara nikâh idin ve hem ânın gibi ittiler. Şehr dahi ma'mur oldu. Ol evlenen gazîlere evleri virdiler. Bu fethin tarihi hicretin yetiyüz otuzunda(1329-1330) vâki' oldu".

Orhan Bey'in İznik kalesini elegeçirmesi Neşrî Tarihi¹'nde de de Âşık Paşa-zâde'nin anlattığı gibi zikredilmiş, ancak

1. Neşrî, I, s. 156-159.

fethin tarihi 734(1333-1334) olarak kaydedilmiştir. Ayrıca Neşrî, Âşık Paşa-zâde gibi İznik'in fethini İzmit(İznikmid)'in ele geçirilmesinden sonra kaydetmiştir ki, bu yanlış bir sıralamadır. Zira İzmit kalesi İznik'ten 7 yıl sonra 1337'de Türk hakimiyetine geçmiştir.

İznik'in fethi Ruhî Çelebi¹'nin eserinde ise:

"Yediyüz yirmiyedinci(1326-1327) yılda merhûm Orhan Bey leşker-i islâm cem' idüb İznik vilâyetine müteveccih olub kal'ası muhâsara itdi. İnâyet-i Rabbânî ve tevîk-i samedânı yetişüb feth itdi"

şeklinde ifade edilmiştir.

Bu fetih Hadidî'nin Tevârih-i Âl-i Osmân² isimli eserinde de aynı şekilde anlatılmış ve tarih olarak 731(1330-1331) yılı verilmiştir. Bu konuda Kemal Paşa-zâde³ de Neşrî'nin verdiği bilgileri vermekte ve tarih olarak da Neşrî'nin zikrettiği tarihi kabul etmektedir.

İznik kalesinin fethi Hoca Sa'deddin Efendi⁴'nin eserinde ise diğer Osmanlı kaynaklarından biraz daha farklı olarak aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"Kara-tegin ve Targan kal'alarında mütemekkin olan dilâverler kal'a-i İznik küffârını bir vecihle tazyîk itdiler ki havâli-i İznik'de olan bağ ve bostânlarına hurûca iktidârları kalmadı. Hâric-i hisârda olan gölden gâhi mâhî saydına çıksalar ol nihenklerin saydı

1. Ruhî Çelebi, vrk. 25a.

2. Hadidî, vrk. 37b-38b.

3. Kemal Paşa-zâde, II, s. 42-45.

4. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 41-43.

olurlar idi. Bu üslûb üzre zamân-ı tavîl mürûr itmeğin İstanbul tekvurından mükerrer istimdâd idicek beyinlerinde olan karâbet muktezâsıyla ve İznik feth olunıcak nevbet İstanbul'a düşmek ihtimâliyle İstanbul tekvurı cem'-i leşkerde sarf-ı makdûr idüb asker-i 'azîm ve zâd u zevvâd idâd idüb imdâd için Yalak-ova sâhiline irsâl itdi. O rhan Gazî'nin casusu gelüb arz-ı ahvâl idicek tertîb-i leşker buyurub şehzâde Süleyman Paşa'yı serdâr idüb asker-i küffâra karşı gönderdi ve askerden mukaddemâ bir kaç dilâver asker küffârı gözlemeye irsâl olındukda kâfirin Yalak-ova'ya çıkub İznik'e karîb mahalle vusûllerinden istihbâr idüb ale't-ta'cil Süleyman Paşa-yı Gazî'ye arz idicek devlet ü ikbâl ile ol gürûh-ı dalâl cânibine isti'câl buyurdu... Süleyman Paşa-yı Gazî sehâb-ı midrâr gibi sâika-i tîğ-i âteş-bâr ile ol fırka-ı nekbet-medâr üzre hücûm ve ılgâr itdikde avn-ı kerd-kâr ile muzaffer ve mansûr olub küffâr-ı nâ-bekârdan bakıyyetü's-suyuf olanlar esîr ve serdârları ve sipeh-salârlarından ba'zı nâmdârları beste-i zincîr olub şah-ı bâ-ikbâl dergâhına îsâl olundukda takdîm-i şükr cenâb-ı Rabbü'l-erbâb idüb feth-i İznik'e şitâb eyledi. Ehl-i İznik zamân-ı medîdde elem-i şedîd çekub mezîd hafv ve hirâs ve tûl-i eyyâm ihtibâs ile kaht ve tâ'ûn ol tağun arasında zuhûr idüb ekseri bu tarîk ile helâk olmuşlar idi. Tekvur-ı nâ-pâk idbârını idrâk idüb ikbâl-ı şâhîden zühre terâk oldı. Husûsen ümidgâhları olan sipâh tebâh olub serdârları mahbûs olduğın göricek me'yûs olub emân istedikde şah-ı muzaffer (el afv u zekâtü'z-zâfir) mazmûnı ile âmil olub emân virdi. Ehl-i İznik zamân-ı ihtibâslarında müşâhede itdikleri 'adâlet ve ehl-i vilâyetlerinden istimâ' itdikleri hüsn-i eyâlet-i Or-

hâniyye sebebi ile terk-i menzil ve mutaba'at-ı tekür-ı gördil itmeyub mevkuf itâ'atde ikamet itdiler ve tekürleri İstanbul'a gitdikde istikbâl-ı şâh-ı bâhirü'l-ikbâl idüb bir dil-güşâ bağ-ı surûr-ı efzâda inzâl ve hıdmet-i merâsimini ikmâl itdiler. Sene ihda ve selâsine ve seb'a mie¹'de şehir-i İznik yümn-i kudûm-ı mesâcid ve me'âbid binâsına fermân buyurıldı".

İznik kalesinin fethedilmesi Müneccimbaşı Tarihi²'nde de aynen Hoca Sa'deddin Efendi'nin anlattığı gibi ifade edilmiş ve fetihten önce, Bizans imparatorunun gönderdiği yardımcı kuvvetlerle Osmanlılar arasında Yalova ile İznik yolu üzerinde bir savaş yapıldığı kaydedilmiştir.

Görüldüğü gibi, ilk Osmanlı kaynaklarında İznik'in fethedilmesinden önce, Orhan Bey ile Bizans imparatoru III. Andronikos arasında Darıca yakınlarında yapılan Pelekanon savaşı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Buna mukabil yalnızca Hoca Sa'deddin Efendi ile Münecimbaşı, İstanbul'dan gelen yardımcı kuvvetlerin Yalova-İznik arasında Gazi Süleyman Paşa tarafından bozguna uğratıldığından bahsetmektedirler ki, bu muhtemelen Bizans kaynaklarının belirttiikleri, Pelekanon savaşına bir âtîf olmalıdır. Ancak Pelekanon ile Yalova-İznik arasındaki bir yerin uzaklığını düşünürsek, Osmanlı kaynaklarının İznik fethi öncesi Yalova yakınlarında yapılan bu savaş hakkında yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Belki de Hammer'in belirttiği gibi, yalnızca Bizans kaynaklarında bahsedilen Pelekanon savaşı, Osmanlı müverrihlerince pek ehemmiyetli sayılmamış ve

1. 731/1330-1331.

2. Bkz. Münecimbaşı, I, s. 90-91.

nakline bile lüzum görülmemiştir¹.

İznik kalesinin fethedildiği tarih hakkında da kaynaklarda farklılıklar görülmektedir. Meselâ Âşık Paşa-zâde 730 (1329-1330), Şükrullah, Hoca Sa'deddin Efendi, Hadidî ve Müneccimbaşı 731(1330-1331) tarihini verirken Neşrî ve Kemal Paşa-zâde 734(1333-1334) yılını kaydetmişlerdir. Ruhî Çelebi ise bu fethin 727(1326-1327) yılında yapıldığını belirtmiştir. Bu konuda Tarihî Takvimler'de de farklılık görülmektedir². Verilen bu tarihler arasında İznik'in kaynakların çoğunun üzerinde ittifak ettiği 731(1330-1331) yılında ele geçirildiği kabul edilmiş olup, bu tarih olayların cereyan tarzına da uygun görülmektedir. Nitekim araştırmacılar da İznik'in Osmanlı hakiyetine geçmesini 1331 olarak kabul etmektedirler³.

Orhan Bey'in İznik'i ele geçirmesi, aynen Bursa'nın alınmasına benzemektedir. Osmanlı kuvvetleri Bursa'da olduğu gibi İznik'i de yıllarca önce, 1302-1303 yıllarında muhâsaraya başlamışlardı⁴. Yine burada da fethi kolaylaştırmak için bir havâle(kale) yapılmış ve komutanının adına nisbetle Taz Ali veya Targan hisârı adını almıştı. Bu sayede İznik'e yapılacak yardımlar önlenmiş oldu. Nihayet Pelekanon zaferinden sonra yar-

1. J.Von Hammer, age., I, s. 128-129.

2. Bkz. N. Atsız, Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, I, s. 25, 69, 101; O. Turan, İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, s. 17-53.

3. H.A. Gibbons, age., s. 44-45; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s.119-122; D.M. Nicol, age., s. 174-176. İznik'in fethi Hammer'in eserinde 732(1331-1332) olarak gösterilmiştir(bkz. age., I, s. 136).

4. Nikephoros Gregoras, Byzantina Historia, I, nşr. L. Schopen, Bonn 1829, s. 458.

dım elde etmek imkânı bulamayan İznik'in Bizanslı komutanı, metinlerde belirtilen bazı şartlarla şehri teslim etti¹.

Osmanlılar tarafından Bursa'nın fethinden sonra halka karşı gösterilen yumuşaklık ve teslim şartlarına riâyet, İznik şehrinin tesliminde de aynen uygulandı. Orhan Bey, halktan arzu edenlerin eşyalarıyla beraber gitmesine müsaade etti. Gitmeyenlerin ise Osmanlı tebaasından olmak ve sadece vergi vermek şartı ile din ve âdetlerini muhâfaza edebileceklerini bildirdi. İznik muhâfızı olan Bizanslı kumandan deniz yolu ile İstanbul'a gittiyse de, halkın çoğu yerinde kaldı².

Yukarıda belirttiğimiz üzere, İznik'in fethinden sonra şehrin en büyük kilisesi olan ve meşhur İznik konsillerinin toplandığı Ayasofya kilisesi camiye çevrildi. Ayrıca şehirde bulunan bir manastırın yerine de medrese inşa edilerek müderrisliğine Davud el-Kayserî getirildi.

Bunların yanısıra İznik'de geniş çaplı bir imar faaliyetleri başlatıldı. Yenişehir kapısı civarında bir imaret yaptırılıp halkın hizmetine açıldı. İznik, kısa bir süre sonra, Osmanlıların kuruluş devri sırasında en gelişmiş ve her yönden zengin bir şehri durumuna geldi³.

İznik, Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun'un sürekli yaşadığı ve onun meşhur seyyah İbn Batuta'yı huzuruna kabul ettiği önem-

1. Şartlar için bkz. Tez, s. 116-117.

2. Neşrî, I, s. 158-159.

3. F. Taeschner, "1453 Yılına Kadar Osmanlı Türkleri", trc. Necmi Ülker, Tarih İncelemeleri Dergisi, V, İzmir 1990, s. 289.

li bir merkezdi¹. Nilüfer Hatun burada bir imâret, oğlu Süleyman Paşa da bir medrese inşâ ettirdi. Böylece Bizans'ın önemli şehirlerinden biri olan İznik kısa zamanda bir Türk şehri manzarası göstermeye başladı².

d. İzmit(İznikmid/Nikomedia)'in fethi:

Osmanlılar, Bursa'nın fethinden sonra, bir ticaret merkezi olan İzmit'i de ele geçirmek için bu bölgelere akınlara başlamışlardı. Bu amaçla Koca-eli yarımadasının fethi için gönderilen Akça Koca ve Konur Alp, İzmit çevresindeki bir çok kale ve köyleri fethederek İzmit kalesi önlerine kadar gelmişlerdi. Ancak, bu sırada Akça Koca'nın vefat etmesi sonucunda İzmit alınamadığı gibi, çevresi de tekrar Bizans hakimiyetine geçmiştir.

İznik'in alınmasından bir sene sonra İzmit yeniden muhasara edildi. Ancak, bizzat Orhan Bey'in idare ettiği bu muhasarayı haber alan Bizans imparatoru III. Andronikos'un, İzmit'e yardıma gelmesi üzerine Orhan Bey kuşatmaya kaldırmak

-
1. İznik'in fethinden kısa bir süre sonra, 1333 yılında İznik'e gelen Arap seyyahı İbn Battuta, Anadolu'da hüküm süren beyler arasında bir mukayese yaparak Orhan Bey için: "en büyüğü, en kalabalık ordulara sahip olanı ve en çok gaza yapıp en büyük şehirler fethedeni" demektedir. Bkz. İbn Battuta, Seyahatnâme, II, trc. M. Şerif Paşa, İstanbul 1330, s. 341.
 2. İ.H. Uzunçarşılı(ge., I, s. 121), Tâcü't-Tevârih ve İbn Battuta Seyâhatnâmesi'ne dayanarak İznik'in, harb sahasına yakın olması dolayısıyla kısa bir süre beylik merkezi olduğunu söylerse de burasının ancak bir üs olarak kullanıldığı düşünülebilir.

ve imparatorla anlaşmak zorunda kaldı¹. Orhan Bey bu kuşatmadan altı sene sonra şehri şiddetli bir şekilde tekrar kuşattı ve sonunda İzmit Türklere teslim edildi(1337).

İzmit'in fethi Oruç Beğ Tarihi²'nde aşağıdaki gibi zikredilmiştir:

"Orhan Gazî gelüb İznikmid'i feth itdi. Kili-sâlarını yıkdı, mescidler medreseler yapdı. Şimdi henüz İznikmid'de medresesi vardır. Kara Mürsel dirler bir dilâver vardı, ol kenarı ana virdi. Vilâyetini timâr üleşdirdi. Timâr erenleri ol kenara geldiler. Konstantiniyye'den gemi çıkartmaz oldılar. Muhkem beklediler, gemi çıkub ol kenarları urmıyalar ve Yalak-ova'yı Akça Koca'ya virdi".

1. Bu hususta kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Buna mukabil İ.H. Uzunçarşılı(age., I, s. 122) Kantakuzenos'tan naklen bu bilgiyi vermektedir. Orhan Bey ile Bizans imparatoru Andronikos arasında 1333 yılında yapılan bu anlaşma hakkında D.M. Nicol(age., s.175) Kantakuzenos'tan naklen şöyle der: "Nicomedia 1337'ye kadar dayandı. Bu tarihten önce imparator kibirle davranıp, Osmanlılara şartlar ileri sürüyordu. 1333 Ağustos'unda ise O, Nikomedia muhasarasına yardım bahanesiyle Anadolu'ya geçerek Orhan ile karşılaştı. Fakat Andronikos savaşmak yerine Orhan'ı görüşmeye ve bir anlaşma için maddeleri müzakereye çağırdı. Bu, imparator ve Orhan Bey arasında ilk diplomatik karşılaşmaydı ve Türk problemine yeni bir Bizans yaklaşımının ilk işaretiydi. Bu politikanın arkasında Kantakuzenos'un yönlendirici elinin olduğu görünüyordu... Bütün şartlar sadece bir kronik tarafından bildirilmektedir. İmparator Bitinya'daki Bizans arazilelerinin kalan birkaçının tasarrufu için Osmanlılara yıllık 120.000 hyperpyra ödemeye razı oldu".

2. Oruç b. Âdil, s. 15.

Bu fetih hakkında Âşık Paşa-zâde¹'nin verdiği bilgiler ise aşağıdaki şekildedir:

"Orhan Gazî leşkeri aldı, İznikmid'e vardı. Ânınçün kim Gazî Rahmân geldiğinde cemi' gazîleri ana bildirmişdi İznikmid'i ne suretle alalar. Kaçan kim leşker cem' oldu, bir sürü gibi şehre çıktılar, sürdiler Geyve'ye vardılar. Oğlı Süleyman Paşa'yı Ab-suyı'nda buldılar. 'Ayan gölü'nün kenârı Aydos'da olan gazîler Orhan'ı karşıladılar. İznikmid'e vardılar. Ânın sâhibi bir hâtun idi. İstanbul tekfûrına ta'allukı vardı². Adına Belekonde (بالقونده) dirlerdi. Yalak-ova'sının sâhibi idi. Deredeki hisâr anındır ve hem bir kardâşı vardı, adına Kalbun(قلوبون) dirlerdi. Yukarudaki hisâr anındır. Şimdiki hinde Türk ana Koyun-hisârı dirler. Bunların hisârının üzerine Türk vardı. Ceng iderken göğsüne ok dokundu öldü. Orhan geldi üzerine kondı. Hâtun eydür: "Ben bu Türklerle ceng itmezim, ânınçün kim eğer bunlar bizden öldürürlerse ölen gitdi, yerine kalandan faide ne ve eğer biz bunlardan öldürürsek bunlarla kan düşmanı oluruz, tâ kıyâmete değin ceng eksik olmaz didi. Bu halkın bir yarar kişisi vardı, ânı gönderdi kim ahd idelim hisârı dahi virelim didi. Orhan Gazî dahi kabul itdi kim ol avret her nesi varsa ala dahi hisârı teslim ide. Hâtun haber gönderdi kim ben gece çıkarım ve illâ beni Türklerden beklesün didi ve hem ânın gibi itdiler ve her kâfirin gitmede ve durmada ihtiyârı elinde olsun didiler. İskeleye gemiler getirdiler, muradlarınca doldurdular. Orhan Gazî eydür kim, sakının bir

1. Âşık Paşa-zâde, s. 38-39.

2. Muhtemelen cümlelerin burada bitmiş olması lâzım, ya da burada eksik bir bilgi vardır.

çöpü gitmesin kim biz ahdımızda hâin olmayavuz didi ve hem öyle oldu. Orhan Gazî ve ba'zı gazîler dahi hisâra vardılar ve Aydos'da olan müslümânların cem'isi İznikmid'e geldiler, sâkin oldılar. Orhan Gazî Süleyman Paşa'yı İznikmid'e getirdi. Kilisâları mescid itdi ve bir kilisâyı dahi medrese itdi. Şimdi dahi medresedir. Kara Mürsel dirler bir bahâdır vardı. Ol kenârı ana tımâr virdiler. Gazîleri tımâr erlerini kenâra getirdiler. İstanbul'dan gemi çıkub vilâyet urmesün diyü. Yalak-ova'yı dahi tımâra virdiler. Akça Koca'yla olan gazîleri bu vilâyete cem' itdiler. Ermeni-yazıdanı'na (ارمنی یازیدانی) vardılar. Tahtalu'yı ve Kandırı vilâyetini Ak Paşa'ya virdiler. Bunların neslinden şimdi dahi vardır. Fazlullah Kadı kim Kiliyoz (کلی یوز)'da tekyesi vardır, ol Akça Koca'nın neslindendir. Koca-ili'nin ve Ak-yazı'nın ve Konurpa'nın ve bu vilâyetin cemî'sinin asl-ı fütûhı ve hakikatı budur kim fakir şerh itdim".

İzmit'in fethi Neşrî Tarihi¹'nde ise şöyle zikredilmiştir:

"Andan asker cem' idüb İznikmid'e azm itdi. Zira Abdurrahman geldüğünde, kazıyyeyi tafsiliyle i'lâm idüb, İznikmid ne vechile alınacağını dimişdi. Evvel Yini-şehir'e gelüb, andan Geyve'ye varub oğlu Süleyman Paşa'yı Ap-suyı'nda bulub Ayan göli kenârında ve Aydos'da olan gazîler dahi anda gelüb Orhan'a yoldaş olub İznikmid'e vardılar. Ol vakit İznikmid'ün sahibesi bir hâtundu. İstanbul tek-vurına 'alâkası varidi. Yalak-ova'da turduğı hisâarda bir kâfir var idi, Yelekonye (بالقنه)

1. Neşrî, I, s. 148-153.

dirlerdi, Yalak-ova'nun sahibiydi ve sırtda bir hisâr dahi vardur ki, şimdi ana Koyun-hisârı dirler. Yelekonye'nün bir karındâşı var idi, adına Kileyon(قليون)¹ dirlerdi. Ol hisârcuk ânındı ve bi'l-cümle. Çünkü bu hisârlarun üzerlerine düşüb cenge başladılar, Yelekonye'nün gögsine ok tokınub ol mel'un eğlenmeyüb öldi. Ol esnâda Orhan dahi gelüb İznikmid üzerine düşdi. Ol hatun dahi yanındagileri cem' idüb eyitdi: "Ben bu Türk ile çıkışamazın. Zira bizden ölürse, zayıdır, yabana gider. Eğer anlardan ölürse, bizümle kan düşmanı olurlar. Ebedî üzerümden Türk gitmese gerekdür" didi ve ol cem' idüb danışdığı kimesneler dahi bu işi savab gördiler. Andan ol hatun bir has âdemisini Orhan'a gönderüb eyitdi: "Bizümle ahd idün ki, bize ziyanun değmiye. Kal'ayı size teslim idüb biz İstanbul'a gidevüz" didi. Orhan dahi kabul idüb razı oldu, ve ol Hatun eyitdi: "Gice çıkarın. Bana âdem koşun, tâ ki Türkden kimse bize el uzatmaya". Pes Orhan âdem seçüb eyitdi: "Olmaya ki bir kimse bu kâfirün bir puluna yokuya". Bu vechile yasak idüb

-
1. Osmanlı kaynaklarında Kalbun, Kileyon, Kalayon, Kaloyan gibi isimlerle geçen Koyun-hisârı tekfurı, XVIII. yüzyılda Fransa'da bir heyet tarafından yapılan eserde İzmit valisi olarak gösterilmiş ve bu konuda şöyle denilmiştir: "Valisi Calojean Orhan'ın ordusunu görür görmez gece vakti Koyun-hisâr kalesine çekildi. Orhan kaleyi kuşattı, vali bir okla öldürüldü ve başı bir mızrağın ucunda İzmit halkına teşhir edilince burası da teslim oldu"(Başlangıçtan Bugüne Kadar Dünya Tarihi, IXX. cilt, Başlangıçtan 1566'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Paris 1783, trc. Şiar Yalçın, Havass Yayınları, İstanbul 1978, s. 78.

buyurdu kim ihtiyâriyle anda turan tura, giden gide. Kimse kimseye zarar itmeye. Ol hatun gemiler hazır itdirüb iskeleyle inüb mâl ve esbâbın muradınca yükledüb İstanbul'a gitti. Gazîler, kal'aya koyulub Aydos'da olan gazîler dahi anda gelüb mesken tutdılar. Orhan dahi oğlu Süleyman Paşa'yı İznikmid'de koyub kilisaları mescidler idüb, bir âli kilisayı medrese itdi, el'an dahi medresedür. Ve ol zamanda Kara Mürsel dirlerdi, bir bahadır var idi, ol kenarı ol ere virdi. Ol yere Kara Mürseller dirler. Şimdi dahi ol yirde köyler vardır ve dahi Yalak-ova'yı tımar erlerine üleşdirüb buyurdu ki, ol kenarı hıfz ideler, ta ki İstanbul'dan gemi gelüb urmıya, ve dahi Akça Koca ile olan gazîleri ol vilâyete cem' itdiler".

Kemal Paşa-zâde¹ İzmit'in fethini Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'ye göre biraz daha değişik anlatmış ve İzmit'in Yalova ile Koyun-hisârı'ndan önce alındığını kaydederek şunları zikretmiştir:

"Sultân Orhan diyâr-ı küffâra deryâ-yı gazâyı saldığını leşker-i kişver gîrle varub İznikmid hisârını aldığı beyân eyler. İznikmid ki, Koca-ili'nde Dil-başı'nda leb-i deryâda şehir-i meşhûrdır. Ol zamanda sûr-ı metin ve divâr-ı sengîn içinde mahsûr hasîn-i hısn ve muhkem hisâr idi. Cıvârında olan diyâr ehlinin me'meni küffâr-ı bed-girdârlarının meskeniydi. Başka tekürü var idi. Şehriyâr-ı kâm-kâr düşmen-i şikâr mezkûr tekür-i bed-girdârın cadde-i 'inâdda ısrârın işidicek, cıvârında olan kişver-i islâmda ol fâsid ni-

1. Kemal Paşa-zâde, II, s. 32-36.

hâd-ı bed-fercâmın tuhm-ı fesâdı ekdiğin gûş
idicek kasd itdi ki cüyûş-ı deryâ-cûş ve sah-
râ pûşı harekete getürüb efvâc-ı gûh-ı şükûh-
le üzerine yürüye, emvâc-ı tîğ girdârıla hisâ-
rını girdâgird kuşadub kerd-i neberdle diyâ-
rını baştan başa bürüye. Niyet-i gazâyı tas-
mîm ve azîmet-i cihâdı takdîm idüb ümerây-ı
rezm-ârayı pür-hazm verâya buyurdı. Akdâm-ı
ikdâm ve ihtimâm üzerine durdılar. Sipâh-ı
kişver-penâh ve leşker-i nusret-rehberi â-
lât-ı gir ü dâr ve mühimmât-ı kâr-zârıla ih-
zâr idüb sefer-i zafer-eserin yarağın ve ya-
sağın gördiler. Gürûh gürûh ve fevc fevc leş-
ker-i deryâ mevc-i cûşa gelub kühsârı ve me-
yân-ı sahrâyı tutdı, nistân-ı meydân-ı gazâ-
nın hizebirleri ebr gibi hurûşa gelub ejder
nîze deşt ve deri yutdı. Livâ-yı himmeti
kaldırub kôs rihleti çalub felek-i 'azîmeti
deryây-ı gazâya salub dârü'l-mülk Bursa'dan
çıkdı vardı, Yenişehir ovasına kondı. Mevâ-
kib-i pür 'uded kevâkib 'adedle yer-i serâ-
ser bürünüb nîzeler altında deşt u der yüz
bin başlu ejder görünüb ordu yeri mahşer sah-
rasına döndü. İznik hisârı küffâr elindeydi,
dahi feth olmamışdı. Ol yolun üzerindeki sedd-i
küfr henüz bozulmamışdı. Maksada doğru gideme-
diler. Dolanub Geyve tarafına gitdiler. Gerçi
keman gibi eğildiler ammâ tirdâr-ı azm-ı rezmi
tiz itdiler. Ol gün ki Aba suyu didikleri cû-
yun kenârına konuldı. Şehzâde-i kâmkâr Süley-
man Paşa-yı nâmdâr hadem ve haşemiyle geldi,
ordu-yı gerdûn-pûya mülhak oldı. Serdâr-ı
tûs-heybet Abdurrahman Gazî dahi Aydos tara-
fında olan tâzî süvarlarla geldi. Sultân kâ-
vus-ı şevketin huzûr-ı pür-hubûrunda şeref-i
zemîn bûse vüsûl buldı. Cüyûş-ı cevşen pûşun
cübbesi ve sâir yarağı yasağı görüldü. Oradan
göç olub küs-ı rihlet urulub kürre-nây 'azî-

met uruldu. Serdârların kimisi önce karâvul ve kimisi ardıca dündâr olub yürüdüler... Ol es-nâda ittifâk mezkûr hisârın tekvurı ölmüş ve hükm-i verâsetle emâret emri bir avrâta mün-takil olmuş bulundu. Ol zen-i bed-dil-i be-den başlarındaki savaşçıların bayrak gibi yüzleri kana bulandığın görünce tuğ gibi saç-ların çözüb yolundu. Çeng-i ceng ü peykârdan giribân-ı zindegânîsin kurtarmağıçün hemân-dem dâman-ı emâne yapışub dergâh-ı 'âlem-pe-nâh sultân-ı cihâna âdem gönderüb ihtiyâriyle kal'ayı virmeğe razı oldu. Ol kavl üzerine ki yol vireler, malı ve menâlı etba'ı ve eşya'ıyla çıka İstanbul'a gide. Hisârını ve diyârını teslim idüb tenknây-ı havfdan kurtuldu ve gir-dâb-ı deryây-ı bîmden halâs buldı. Ol hısn-ı hasıyn ki dârü'l-küfrde rûkn-ı rekindir. Su'-ubetle zamânede nişâne olmuşken suhûletle feth olub ma'mûre-i mezkûre havze-i himâyet-i islâm nusret-i encâme girdi. Hisâr içindeki sipâhiye Cenâb-ı kâmyâb-ı saltanat-penâhdan icâzet oldu, çıkdılar, gitdiler. Erbâb-ı geşt ü kâr raiyyet olmağa rağbet gösterüb diyârında oturdu. Harâ-cın ve bâcın virdi. Akın yazılarında avare ge-zen gazîler geldiler. Ol diyârda yerleşdiler".

Kemal Paşa-zâde İzmit'in fethini bu şekilde anlattıktan sonra Yalak-ova ve Koyun-hisârı'nın ele geçirilmesini ise şöy-le zikretmiştir¹.

"Kara Mürsel Yalakonya(^{باقونية})² didikleri tekûri makhûr itdiğini, diyârını ve hisârını

1. Kemal Paşa-zâde, II, s. 36-41.

2. Kemal Paşa-zâde'nin Yalak-ova(Yalova)'nın hâkimi olarak gösterdiği Yalakonya, Âşık Paşa-zâde ve Münecimbaşı'nın eserlerinde ise İzmit sahibesi olarak geçmektedir. Ancak Kemal Paşa-zâde'nin belirttiği gibi Yalakonya'nın Yalova

alub etba' ve aşya'ını mahûz itdiğini beyân eyler. Sultân Orhan çün İznikmid hisârını feth itdi. Âsâr-ı çerk-i şirk ve küfr ol diyârdan mahv olub gitdi. Kara Mürsel ki peyk-i peygân tîr-i tîz reftârı resûl-ı sultân-ı ecelldi. Cevher-i hançer-i ejder-i girdârı 'aruz-ı feth u zafer için mihr-i mu'aceldi. Ol kenârın merzubânlığını erzânî görüb ma'mûre-i mezbûreyi ana tımarlığa viridi. Mezkûr serdâr zikr olan hisârda karâr idüb kendüye ittibâ' iden etbâ' ve eşyâ'ın yanına dirdi, gemiyle yaliya çıkacak yerleri ol havâlîde olan iskeleleri hıfz idüb leb-i deryâyı a'dây-ı bed-râydan korudı. Şimşîr-i âteş-bârunın teff u tâbiyle küffâr-ı bed-fi'âlin çeşme-sâr-ı ümidi soğulub keştizâr âmâli kurudı. Ol hevâ-yı gâza şahbâzı tabl-ı cihâdı çaldı turdı, bir nice bin gazî ile Yalak-ova'ya akın saldı turdı. Râvi eydür: Ol zamanda Yalak-ova ve nevâhisindeki diyâr âbâdandı. İçinde muazzam şehirler ve köyler muhkem kal'alar ve hisârlar çoğdı. İznikmid'le İznik arasındaki dağlarda bir ağaç yoğdı ve bağlar ve bostanlardı. Şimdi çengilistân olan kühsârlar baştan başa âçuğdı. Cıvârındaki mekânlarda gazîler karar tutdıktan sonra nâr-ı

hakimi olması daha uygun görünmektedir. Nitekim Ahmet Refik(Bizans Karşısında Türkler, İstanbul 1927, s. 88), Âşık-Paşa-zâde Tarihi'nde Belkonde olarak gösterilen İzmit hakiminin adının Marika adında bir kadın olduğunu ve Paleologos hanedanına mensup bulunduğunu söylemektedir. Uzunçarşılı(Osmanlı Tarihi, I, s. 122) da İzmit sahibesinin adının prenses Marika olduğunu kabul etmiştir. Bu konuda Hammer ise(ge., I, s. 115) "İzmit'e gelince, Moğol Hanı'nın nişanlısı Mari Paleologos'un kardeşi Kaloyani tarafından müdafaasına gayret gösterildiyse de faydası olmadı, şehir zabtedilerek Kaloyani idam olundu" demektedir.

ılgar ve seyl ü gâretle ol il-gün yakılıb yı-
kılıb harâb ve yebâb oldı gitdi. Berk u bâr
bağ ve bostânı hasâret yili alub dağlar başı
ve dereler ayağı ıssuz kalub içine âdem bas-
maz olıcak ağaçlar bitdi. Yalak-ova'nın hisârı
ki şimdi harâb ve yebâb olubdur, küffâr-ı bed-
girdârın encümeni neşîmen-i gurâb olubdur. Ol
zamânda devri bî-kusûr ma'mur ve sûr-ı sengîn
ve metîn içinde mahsur ve masundı. Merd-i ne-
berdle mala-mâl ve âlât-ı darb u harb ve es-
bâb-ı kâr-zârı meşhûndı. Yalakonya dirlerdi,
fart-ı şecâ'at ve mezîd-i cür'etle meşhûr bir
tekürı var idi. Deryâbar-ı şehriyârlarının
ortasında celâdetle itibâr ve iştihâr bulmış
nâm-dâr idi. Sultân-ı cihâna baş eğmeyub tu-
rurdu, âteş-i suzân gibi serkeşlik ider yü-
rürdü. Peleng-i çeng ve niheng-i âheng gazî-
lerle yazîlerde ceng bâzısın korurdu. Mağlub
olıcak hisârına kaçır ve gâlib olıcak üzerle-
rine sürürdü. Ol bed-girdârların şirer-i za-
rarı intişâr ve iştihâr bulıcak, şehriyâr-ı
kâm-kârın huzûr-ı pür hubûrunda zâhir olıcak
cenâb-ı kâmyâbdan fermân-ı vâcibü'l-iz'ân
vârid oldı ki Kara Mürsel yanında hâzır ve
âheng-i cenge nâzır olan âlâtı müretteb ve
esbâbı mükemmel gazîlerle tazî cihâda süvâr
ola, ılgarla Yalak-ova hisârının üzerine va-
rub seylâb-ı gîr ü dârı ol kühsâr-ı salbın
kalbin yarub Yalakonya didikleri nâkesin ki,
kerker gibi yizânkârdır, çeng-i cengle pür
vebâlin yola. Serdâr-ı mezkûre emr-i mezbûr
vusûl bulıcak sâz u selb-i kâr-ı zârı mükem-
mel ve müretteb görüb hank-i cenge süvâr ol-
dı. Hademi ve haşemi bilesince bindiler, hayl-
i seyl reftârı Yalak-ova'ya indiler. 'Adûy-ı
kine cûy-ı haberdâr oldı. Hisârında ve diyâ-
rında ne kadar neberde yarar neberde süvâr
var ise cümlesin ihzâr itdi. Âlât-ı cidâl ve

kıtâlle hasmı fi'l-hâl istikbâl idüb merdâne meydana girdi, kâr-zâr itdi. Ol bed-girdâr gönder gibi baş âçup savaşa girince zahm-ı rumhla şemşir-vâr sernigun itdiler. Cevşen gibi bedenini serâser-i pâre pâre idüb so-kar-ı tîr gibi dihânını pür-hûn itdiler. Gazîler ol kirâzı it gibi depeleyince hadem u haşemi zebûn olub içine kurd girmiş koyun sürüsü gibi târ u mâr oldılar, kimsesi kurtulmadı, kaçmağla halâs bulmadı. Birkaçı diri tutuldu. Bâkisi ulef-i şemşir telef ve hedef tîr-ı dimâr oldılar. Ol diyârda olan küffârın girüdâra yararı helak olıcak rehğüzâr-ı gülizâr pür berk u bâr gazâ-i hâr ağyârdan pâk olıcak Yalak-ova hisârını içindeki nâ-bekârlar emân alub virdiler. Mallarını ve 'iyâllerini seyl-i gâret ve hasâretin yolundan irdiler. Mezkûr-ı makhûr bed-fercâmın Kalayon (قالیون) nâm bir karındâşı var idi. Küffâr-ı bed-girdârlarının biriydi. Koyun-hisârı ünvânıyla iştihâr bulan kal'anın ve civârında olan diyârın emiriydi. Kara Mürsel Yalakonya'nın kanın yire kardıktan sonra kasd itdi ki birâderinin dahi ödin soyundura, hisârını ve diyârını elinden ala. Âteş gibi serkeşlik iderse nâr-ı dimarla harmen-i vücudun göyündüre. Ol niyyet üzerine asker-i nusret eseri çekdi ve gitdi. Bilesindeki kurtlarla Koyun-hisârı muhâsara itdi. Kerd-i neberdle kal'anın etrâf u eknâfı bürünicek, rûşen-i nehâr düşmenin gözlerine şeb-i târ görinicek ol bed-girdârın başına cihân dârı dar oldu, kenar-ı nigâr mülk ve diyârdan canı bî-zâr oldu. Bahr-ı harb cûşa ve peleng-i ceng hurûşa gelmeden aman dileyub kal'ayı virdi¹. Haşem-i hışm-gîn

1. Kalayon, Âşık Paşa-zâde'ye göre kuşatma sırasında bir okun göğsüne saplanmasıyla ölmüştür.

pür hışm u kinden emîn olub hışn-ı hasiyn-i zimmete girdi. Zikr olan diyârlarda şemşîr-i âbdârla dârü'l-küfrün ocağına su koyulub küf-fârın nârı söyündükden sonra tund-bâd cihâd esub feleke kelek dimeyan mağrur tekürlerin fülk-i mülkünün altı üstüne döndükten sonra Kara Mürsel sâlim ve gânim bilesince bî hadd ve ad megânim döndü, makamına gitdi. Vardı İznikmid'de arâm itdi. Dergâh-ı 'âlem-penâha âdem irsâl eyleyüb haber-i zaferi ve peyâm-ı fethi sultân-ı cihân Orhan'a 'ilâm itdi. Ol feth olan iklîmi tımâr-ı kadîmine zamime idüb Kara Mürsel'e virdi".

İzmit'in fethi, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'da ise şöyle anlatılmıştır¹.

"Orhan Gazî kendi geldi İznikmid'i feth itdi. Kilisâlarını yıkdı, yirlerine mescidler ve medreseler yaptı. Şimdiki halde İznikmid'de medresesi vardır. Kara Mürsel dirlerdi, bir er vardı, ol kenarı ana virdi. Vilâyetin tımâr üleşdüirdi. Tımâr erleri gelib kenârları beklediler kim, tâ kim İstanbul'dan gemi çıkartmaz oldılar. Yalak-ova'sın Akça Koca'y ile olan gazîlere tımar üleşdirdiler".

Hadidî² ise bu fethi aşağıdaki mısralarla ifade etmiştir.

Yapup İznik'i ma'mur itdi Orhan
Kamu begler tutup etrâfun evtân
Pes andan beğlerine şehr ü iklim
'Ata ider idüp taksîm ü teslîm
Süleyman Paşa'ya virdi Koca-ili'n
Kim andan eyleye etrâfa akın
Yapar bir medrese İznikmit'de
O dem feth olmuşıdi İznikmit de".

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 13-14.

2. Hadidî, vrk. 38b-39a.

Bu fetih Hoca Sa'deddin Efendi'nin eserinde "Zikr-i Feth-i Hisâr-ı İznikmid" başlığı altında biraz daha tafsilâtlı olarak şöyle zikredilmiştir¹.

"Şehr-i İznikmid zamân-ı kadîmde gayet de 'azîm ve ma'mur ve Makdun ismi ile meşhûr idi. İskender-i Rûmî'nin babası Filikos'un taht-gâhı ve İskender'in mevlidi olduğu e-cilden İskender-i Makdûnî dirler bir belde-i hoş-âyendedir ki havâsı hob ve kazâsı mergûbdur ve dört fersah mesâfesinde bir fezâ-yı vâsi' ki mesîre-i yûmindir ve vasatında bir gadîr-i azîm vâki' olmuştur ve Ağaç Denizi didikleri Drahtistan ki vasf olunsa bir dasitân olur. Ol beldenin civârındadır ve halic bahr-ı firenk ve Rum ki Dil ismi ile mevsumdur. Ol hisâr-ı behcet-âsâra muttasıldır ve ol memleket bekâya-yı evlâd-ı Kıyasara'dan Yalakonya(يلاقونيا) nâm bir duhtere irs tarîki ile müntakil olub ânın taht-ı tasarrufunda idi. Akça Koca ol nevâhinin vilâyet ve kila'ını fermân-ı şâh-ı kışver-i gîr ü darb-ı şemşîr ile teshîr idüb yemin-i ihtimâm-ı guzât ile tantana-i şevket-i millet-i Muhammedî ol diyârda şâyi' ve asker-i islâmın avâze-i istilâsı mesâmi' küffâr-ı bergeşte rûzgâra mettâbi' olıcak İstanbul tekürî ol kal'ayı ahkâm ve top ve tüfenk ve sâir âlât-ı ceng irsâl idüb bâb-ı imdâdda ihtimâm itmeğin eğerçe hisâr-ı İznikmid sedîd ve üstüvâr ve bahr ü berden ol serhad hıfzına i'ânet iden küffâr bî-şımâr olduğu cihetden ahzı rûzgâr ehline düşvâr görünür idi. Amma şah-ı bülend-himmet ol memleket fethine 'azîmet idüb esbâb-ı sefer

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 34-36.

ve levâzım-ı zafer tedârikine iştigâl üzere iken Akça Koca intikal idüb Kandırı vilâyetinde ziyâretgâh-ı ehl-i hâl ve merci'l-es-hâb-ı âmâl olan mezârda defn olındığı şah-ı bâ-nevvâl cânibine îsâl olunub ol kal'a-i dişvâr-gîr teshîrine sarf-ı himmet bâbında ol 'azîz-i sahib-i temyîz itdiği vasiyyet-i şah ba şevket dergâhına ma'ruz olıcak müekked-i niyyet ve müeyyed-i 'azîmet oldu ve Koca-ili hükümeti Süleyman Paşa-yı Gazî'ye tevcih buyurıldı ve bu esnâda Konur Alp ki, Konurapa vilâyetinin fâtihi idi ve ol diyâr bu namla ol sebebeden iştihâr bulmuşdır, civâr-ı rahmete rihlet itdiğiidir. Devlete ma'rûz olıcak, mücerred ol kişver civârında olan dilâverler tevcihi ile İznikmid musahhar olmak mansur olmadığın şah-ı bâ-tevfik cezm ve tasdîk ve 'azîmet seferi tahkik buyurub Sultân-öyüğü'nü ve ol serhadda olan Konurpa vilâyetini ferzend-i nig nihâd âlî-nejâd Gazî Murad Han'a virüb te'yid-i mülk-i mecid ve rehnemûnı baht-ı sa'id ile (sene semân ve işrîn ve seb'a mie)¹de İznikmid cânibine teveccüh buyurdu. Sakarya köprüsi hâlel-i pezîrve muhtâc-ı ta'mîr olmağın termîm olınca te'hîr olındı veyüz hânedan ziyâde binâyı kârgîr ol reh-güzârda mukarrer buyurulup ol köprünün muhâfazatı ile me'mûr ve tekâlif-i örfiyeden ma'zur oldılar. Şâh bâ zuhûr-ı sipâh-ı pür-zûr ile mezbûr köprüden 'ubur itdikde bundan esbak Abdurrahman Gazî Samandıra tekverinin bey'i bahânesiyle İznikmid'i görüb duhûl-ı mevâzi'ini ve muhârebe mevâki'ini isti'lâm ve etrâf ve cevânibine tahsîl-i vukuf-ı tâm itmeğın bu sefer zafer-i

1. 728/1327-1328.

rehberde rehmemûn ve pişvâ-yı asker-i nusret-makrûn olmasına fermân-ı sultânî sudûr buldı ve bî-tevakkuf İznikmid etrâfı makarr-ı ‘a-lâm-ı sipâh-ı islâm oldu ve itmâm-ı levâzım muhasarada ihtimâm ve mevârid-i i‘ânet düş-men-i bed-fercâm sedd-i tâm olundu. Ama Yalakonya'nın Kalayon(قلايون) nâm bir birâderi var idi ki, leşker-i tâm ve şevket-i nekbet encâm ile halâ Koyun-hisârı didikleri kal‘ada istihkâm bulub ol etrâfda guzzât-ı islâm tasarrufunda olan kur‘âya te‘addî ve ol reh-güzârdan mürûr iden mücâhidîn ile cenge tasaddî eyler idi. Ânın şer‘ini def‘ ve mazar-ratını ref‘ için Kara Ali ve Aykud Alp sipâh-ı zafer-i destgâh ile hisâr-ı mezbûrî muhâsara için irsâl olundılar. Kalayon dahi şikak ve gurur üzre mürûr idüb mukabele makamında ısrâr ve mukatele ile kasd-ı ızrârda istimrâr üzere iken nâ-gâh bir tîr-i dildûz cansuz ol la‘în-i bî-dinîn sîne-i pür-ginesi-ne yetişüb peygân-ı tir ol şerîrin canı yerinde câgir olub burc-ı kal‘adan düşecek ol tîr-i nâ-gehânı ve kazâ-yı âsumânîden kal‘a sükkânı gâyetde hirâsân olub bîm-i cân ile emân istediler. Gazîler dahi kemâl-ı surûr ile hisâr-ı mezbûrî emvâl-ı nâ-mahsûr ile zabt itdiler ve Kalayon'un ser-i pür hevesin cesed-i necesinden cüdâ idüb dergâh-ı pâdişâha irsâl itdiler. Şehriyâr-ı gerdûn iktidâr dahi hisâr öninde ser-i serdârı berdâr idicek haheri haberdâr olub âh-ı âteşbâr ile kal‘a-i duvâr kubbesin pür-şerâr idüb kemâl-ı inkisâr ve ıztırâr ile ihtiyâr-ı teslim-i hisâr eyledi ve envâ‘-ı tuhaf ve hedâyâ ile vezirini şâh-ı bâ-ikbâl cânibine irsâl idüb tazarru‘ ve ibtihâl ile muhafaza-i arz ve mâl ve keştilerine îsâl inâyetin ricâ itmekle arz-ı hâl itdikde mazmûnı üzre me'mulleri

karin-i kabul olub ol gürûh mahzûl himâyet-i hakanî birle keştilerine vüsûl bulub azm-ı İstanbul itdiler. Şâh-ı kişver-gîr avn-ı mülk-i kadir ile ol hisâr-ı dil-peziîri kemâl-ı suhûlet üzre teshîr buyurıcak Aydos kal'ası ol semte gâyet de karîb olmağın tahrîb buyurılub nigezbânları bu hisâr muhâfazatı ile me'mur oldılar".

İzmit'in fethi hakkında Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi¹'nin verdiği bilgi ise şöyledir:

"Bir müddet sonra, Orhan Gazi, İznikmid'i fethetmek için hazırlıklara başladı. İznikmid kadîm bir belde olup eskiden Makdon adıyla maruftu. Bazı rivayetlere göre, İskender'in doğum yeri ve babası Filikos'un da devletinin merkeziydi. İznikmid'in etrafı, gazilerden korkup da kaçan kâfirlerle dolmuş, kalesi de muhkem bir hale getirilmişti. Kalenin hakimi Yılakonya adında bir kadındı. Kale, babasından miras kalmıştı. Akça Koca ve Konur Alp kalenin civarını fethetmişler, Orhan Gazi'yi de daima, kaleyi almaya teşvik ediyorlardı. Orhan Gazi, 728(1328) yılında İznikmid'i fethetme karar verdi. Bu esnada Akça Koca'nın vefatı haberi ve Sultan'dan İznikmid'in fethine azimet etmesini isteyen vasiyeti ulaştı. Orhan Gazi, Akça Koca'nın eyaletini oğlu Süleyman Paşa'ya verdi. Bir müddet sonra Konurpa vilayetinin valisi ve fatihi Konur Alp'in da vefat ettiği haber alındı. Orhan Gazi, Konur Alp'in eyaletini, Sultan Özü'ne kattı ve oğlu Sultan Murad'a ikta olarak verdi. Sonra İznikmid'i almak için hareket etti. Sakarya nehrini bir köprüden geçip köprü'nün tamirini ferman bu-

1. Müneccimbaşı, I, s. 86-88.

yurdu. Köprünün başına da bir köy kurdurup tekâliften muaf olmak üzere, köprünün muhafazasını köy halkına bıraktı. Gazi Abdurrahman, daha önce Samandıra tekfurunu satmak için İznikmid hisarına girdiğinden, Sultan, orduya öncü ve kılavuz yaptı. Orhan Gazi, İznikmid civarında konakladığında, kumandanlarından Aykuş Alp ve Kara Ali'yi, bir miktar askerle, Koyun-hisar'ı fethetmek için gönderdi. Yılakonya'nın kardeşi olan Kılasyon adlı kâfir, buranın hakimi olup müslümanlara zarar verirdi. Muhasara esnasında, bir gün Kılasyon burçların üstünden askerleri seyrederken okla vuruldu ve burçtan yere düşerek öldü. Kale halkı eman isteyerek kaleyi teslim ettiler. Tekfurun kalede bulunan hazineleri ganimet olarak alındı. Kaleye muhafızlar konuldu. Kılasyon'un başını da yanlarına alan gaziler Sultanın huzuruna geldiler. Orhan Gazi, Kılasyon'un başının kale önüne asılmasını emretti. Yılakonya kardeşinin başını görünce çok korktu ve eman isteyerek kaleyi teslim etti. Mallarını ve adamlarını alarak İstanbul'a gitti. Aydos hisarı buraya çok yakın olup, lüzumu olmamakla yıktırdı. Mühimmat İznikmid'e nakledildi. İznikmid'in kiliseleri yıktırıldı. Yerine mescidler ve mabetler yaptırıldı. Köyleri tımarlara taksim edildi. İznikmid ve civarından çok ganimet alındı. Bu fetih 728(1327-1328)'de vuku buldu. Bu esnada bir kısım kâfirlerin Hereke kalesinde toplandıkları ve yol kesip müslümanlara zarar verdikleri haber alındı. Orhan Gazi Timurtaş Paşa'nın babası Ali Bey'i, Hereke kalesine gönderdi. Ali Bey, Hereke'yi kuşattı ve zorla aldı. Cenge kadir olanların hepsini kılıçtan geçirdi, diğerlerini de esir etti. Sultanın emri üzerine de kaleyi

yıktırdı. Muhasara sırasında Ali Bey'in gözüne bir ok saplandı. Oku, tutup eliyle çıkardı ve savaştan geri kalmadı. Sultanın yanına muzafer olarak döndü".

Görüldüğü gibi Kemal Paşa-zâde dışındaki ilk Osmanlı kaynakları İzmit'in fethini Yalova ve Koyun-hisârı'nın ele geçirilmesinden sonra kaydetmişlerdir. Bu kayıtlara göre Orhan Bey İzmit'i muhasara ettiği sırada, Aykut Alp ve Kara Ali'yi bir miktar kuvvetle Koyun-hisârı üzerine göndererek burasını ele geçirmiş ve kalenin tekfuru olan Kalayon(Kaloyani)'un kesik başı İzmit önüne getirilince, bu durumu gören İzmit tekfuru kaleyi teslim etmiştir. Oysa Kemal Paşa-zâde, önce İzmit'in fethedildiğini, Yalova ve Koyun-hisârı'nın ise daha sonra ele geçirildiğini söylemektedir. Ancak, kaynakların ekserisinin belirttiği gibi, önce Koyun-hisârı'nın alınmış olması ve buranın tekfuru Kaloyani'nin kesik başının İzmit önlerine getirilerek halka gösterilmesinden sonra, kardeşinin kesik başını gören İzmit tekfurunun şehri teslim ettiği daha uygun görünmektedir.

İzmit, Bursa ve İznik'in fethinde olduğu gibi uzun kuşatmalar sonucunda ele geçirilmiştir. Bursa'nın fethinden sonra Akça Koca tarafından başlatılan akınlar, onun 1328'de ölümü üzerine Orhan Bey tarafından devam ettirilmiştir. Osmanlılar 1331 yılında İznik'i ele geçirip burasını bir üs olarak kullanmaya başladıktan sonra İzmit üzerindeki baskılarını daha da arttırırken bir yandan da şehrin yakınındaki küçük kaleleri ele geçirdiler. 734/1333-1334 yılında Bitinya'nın zahire anbarı ve cephanesi olan Gemlik fethedildi¹. Daha sonra

1. Bkz. Müneccimbaşı, I, s. 91-92.

Armutlu ve Anahor bölgelerini ele geçiren Osmanlılar böylece İzmit dışında kalan bütün Marmara sahillerine de hakim olmuş oluyorlardı. Ayrıca İznik'in fethinden sonra Osmanlıların adilâne davranmaları sonucu İzmit civarındaki yerler karşı koymadan teslim oluyorlardı. Nitekim Orhan Bey'in ve oğlu Süleyman Paşa'nın halka iyi davranmaları sonucunda, daha önce de belirttiğimiz gibi Taraklı Yenicesi, Göynük ve Mudurnu savaş olmadan ele geçirilmişti.

Şehri teslim etmekten başka çaresi olmadığını anlayan İzmit prensesi Yalakonya(veya Marika) serbest bırakılması ve İstanbul'a gönderilmesi şartıyla şehri Orhan Bey'e teslim etti. Osmanlılar Bursa ve İznik kalelerinin fethinde olduğu gibi burada da anlaşma şartlarına riayet ettiler ve hiç kimsenin canına ve malına dokunmadılar. Prenses, maiyetiyle birlikte gemiye binerek İstanbul'a gitti.

Kaynakların çoğunluğu bu fetih hakkında herhangi bir tarih belirtmezken, Hoca Sa'deddin Efendi ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi 728(1327-1328) yılını vermektedirler. Ancak gerek Bizans kaynaklarında ve gerekse araştırmalarda İzmit'in Türkler eline geçmesi İznik'in fethinden sonra 1337 tarihinde gösterilmektedir¹. Nitekim Türk araştırmacıları da İzmit'in 1337 yılında fethedildiğini kabul ediyorlar². Hoca Sa'deddin Efendi ile Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin verdiği 728(1327-1328) tarihi, Bursa'nın fethinden sonra Akça Koca ve Konur Alp'in

1. Bkz. N. Gregoras, age., I, s. 545; J.V. Hammer, age., I, s. 114-115; D.M. Nicol, age., . 175.

2. İzmit'in fethi için bkz. M.T. Gökbilgin, "Orhan" mad. İA, s. 401; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 112; İ.H. Danişmend, age., I, s. 22.

Koca-eli yarımadasında giriştiği fetih hareketleri sırasında İzmit'in ele geçirildiğini ima etmektedir. Bu fetih gerçekten olmuşsa Bizanslılar kısa bir süre sonra burayı tekrar geri almış olmalıdırlar.

Öte taraftan anlatım ve başlık olarak Hadidî dışındaki bütün Osmanlı kaynaklarının İzmit'in fethini İznik'in fethinden önce anlatmaları, burasının daha önce fethedilip tekrar Bizans hakimiyetine geçtiğini göstermektedir.

2. Rumeli'nin Fethi:

a. Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi ve ilk fetihler:

Osmanlılar Bizans'taki taht mücadelelerinden yararlanarak zaman zaman Rumeli'ye geçmek istemişlerdi. Orhan Bey, henüz babası hayatta iken, ona vekâlet ettiği tarihlerde Trakya sahillerine bir çok çıkartmalar yaptırarak bu bölgenin durumunu öğrenmişti. Nitekim 721(1321) yılında Doğu Trakya sahillerine yapılan akın, Osmanlıların Rumeli yakasına yaptıkları ilk hareket sayılır¹.

Bundan sonra 1327 yılında, İmparator II. Andronikos, torunu genç Andronikos'a karşı verdiği taht mücadelesinde, Orhan Bey'den yardım istemiş, bunun sonucunda gönderilen Türk kuvvetleri Çorlu ve Silivri'ye kadar geçerek bu bölgede bir nevi keşif yapmışlardır². Türklerin Avrupa kıtasına geçmeleri

1. Bkz. N. Gregoras ve G. Phrantzes'den naklen Hammer, age., I, s. 172; Necib Âsım-Mehmed Ârif, Osmanlı Tarihi, I, İstanbul 1335, s. 619-621.

2. M. Aktepe, "Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye Yerleşmeleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1949, s. 59; Ahmed Refik, Bizans Karşısında Türkler, İstanbul 1927, s. 78.

Kantakuzenos'un, rakibi imparatoriçe Anna'ya karşı, Orhan Bey'den yardım istemesi dolayısıyla 1345 yılından itibaren daha da sıklaşmıştır. Kantakuzenos, 1344 yılında Haçlıların bir taarruzuna uğrayan müttefiki Aydınoğlu Umur Bey'den ümidini kesince Osmanlı hükümdarı Orhan Bey'e müracaatla ona kızı Theodora'yı vereceğini va'dederek karşılığında yardımcı kuvvetler göndermesini istedi¹. Her fırsatta Rumeli'ye geçmeyi düşünen Orhan Bey, Kantakuzenos'un bu teklifine olumlu cevap vererek beş-altı bin kişilik bir orduyu Rumeli'ye gönderdi². Kantakuzenos, yardıma gelen bu kuvvetlerle, küçük imparatorun annesi Anna'ya karşı mücadele etti ve nihayet 21 Mayıs 1346'da Edirne'yi ele geçirerek burada imparatorluk tacını giydi³. Kantakuzenos bu olaydan sonra 1346 Mayıs'ında kızı Théodora'yı Orhan Bey'e gönderdi. Théodora'yı almak için İstanbul'a giden elçiler, uzun süren merasim ve ziyâfetlerden sonra gelini alarak Bizans kuvvetleriyle birlikte Silivri'ye kadar geldiler. Burada bekleyen Türk donanması gelini alarak Sultan Orhan'ın

-
1. Bkz. F. Kurtoğlu, Gelibolu ve Yöresi Tarihi, İstanbul 1938, s. 35. Bu hususta Gibbons(age., s. 74)'un verdiği bilgi ise şöyledir: "Kantakuzenos Orhan'a vâki' olan sefilâne teklifini 1345 Kanun-i sâni'sinde yapmıştır. Altı bin asker mukabilinde kızı Théodora'yı Osmanlı emirine vermek istemiştir. Orhan bunun üzerine Anna'nın müracaatlarına karşı kulaklarını tıkamıştı. Çünkü bu daha güzel bir teklifti. Osmanlılar derhal Avrupa'ya geçtiler ve bunların yardımı ile Süzebolu (Sozopolis) hariç olmak üzere Karadeniz'in bütün sahil şehirleri ele geçirildi. Kantakuzenos İstanbul'u muhasara ve civarını tahrib etti. Edirne'yi de zapt etti".
 2. H.A. Gibbons, age., s. 74; G. Ostrogorsky, age., s. 479; Ş. Baştav, age., s. 45.
 3. G. Ostrogorsky, age., s. 479; Ş. Baştav, age., s. 45.

bulunduğu Maltepe'ye geçti. Orhan Bey hükümdarlığına yakışır bir şekilde düğün yaparak Théodora ile evlendi¹.

Böylece Orhan Bey ile Bizans imparatoru Kantakuzenos arasında dostluk kurulmuş oldu. Nihayet Kantakuzenos Orhan Bey'in de yardımıyla 3 Şubat 1347'de İstanbul'a girerek bütün imparatorluğun tek hakimi oldu.

Bu tarihten sonra Kantakuzenos bazan Osmanlılarla dost geçindi, bazen de onlara karşı bir Haçlı seferi yapılması için Papa'ya dahi müracaat etti. Bunun yanında başı sıkıştıkça Türklerden yardım istemekten de geri kalmayan Kantakuzenos, 1349 yılında Sırbistan kralı Duşan tarafından zaptedilmek üzere bulunan Selânik'i Süleyman Paşa kumandasındaki yardımcı kuvvetler sayesinde kurtardı. Bundan sonra Kantakuzenos ile İoannes Palaiologos arasındaki mücadele tekrar başgösterdi. Bu sefer Kantakuzenos, yardımlarına karşılık Orhan Bey'e Gelibolu yarımadasındaki kalelerden birini vermeyi va'detmişti. Bunun üzerine Süleyman Paşa tekrar Rumeli'ye geçmiş ve Anadolu'ya döner-

-
1. Osmanlılarla Bizanslılar arasındaki ilk resmi evlilik olan bu hadise hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ducas, age., s. 21-22; H.A. Gibbons, age., s. 74; M.H. Yınanç, Düstürnâme-i Enverî'ye Medhâl, s. 67; S. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, trc. M. Harmancı, İstanbul 1982, s.37; T. İnci, "Sultan Orhan'ın Bizans İmparatoruna Damat Oluşu", Resimli Tarih Mecmuası, II, sayı 20, İstanbul 1951, s.909-911. Halil İnalcık ise bu evliliğin 1346 Haziran ayında yapıldığını belirtmiştir(Bkz. "The Rise of the Turcoman maritime, Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades" Byzantinische Forschungen, IX, Amsterdam 1985, s. 203.

ken Gelibolu yarımadasındaki Çimpe(Tyzmpe)¹ kalesine bir miktar asker bırakmıştır².

Böylece Osmanlılar 1345 ve 1353 yılları arasında Kantakuzenos'a yardım amacıyla bir kaç kez Rumeli'ye geçmişler ve sonuncusunda da imparator bu yardımlarına karşılık Gelibolu yarımadasındaki Çimpe kalesini Türklere vermiştir(1354)³.

Osmanlı kaynaklarının ekserisi, Türklerin Rumeli'ye geçmelerini 757(1356) olarak göstermekte ve daha önceki geçişler ile Çimpe kalesine yerleşmelerinden hiç bahsetmemektedirler. Oysa buraya kadar belirttiğimiz gibi Osmanlılar 1321 yılından itibaren bir çok defa ve çeşitli sebeplerle Rumeli'ye geçerek bu bölgeyi tanımışlar, bölgenin halkı ile yakından temas etmişler ve yörenin askerî, coğrafî, ictimâî ve iktisadî durumunu öğrenmişlerdir⁴. Yani Osmanlılar Rumeli'yi adım adım içten

-
1. Bu isim Osmanlı tarihlerinde Çimni, Çimbeni, Çipni, Çembi, Çimnik ve Çenbi imlâlarında yazılmış olup, yeri kesin olarak tespit edilememektedir. Bununla beraber bu konuda bir araştırma yapmış olan M. Aktepe, bu kalenin yerini "Gelibolu'nun şimâlinde ve Anadolu sahilindeki Viranca-hisâr mukabilinde olmak üzere, Şarkî Trakya'nın Marmara sahilinde.." olarak tarif etmektedir. Daha geniş bilgi için bkz. M. Aktepe, "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası" Tarih Dergisi, sayı 2, İstanbul 1950, s. 283-307.
 2. H.A. Gibbons, age., s. 82; C. Diehl, age., s. 178.
 3. Bu hususta C. Diehl(age., s. 179), "...1353'de O'na Çanak-kale'nin Avrupa sahilinde bir kale terk etmekle yaptığı hizmetleri mükâfatlandırıyor" derken Gibbons(age., s.83) "1352'de Kantakuzenos Orhan'a Gelibolu yarımadasında bir kale va'detmişti. Zimpe ya Süleyman'a verilmiş veya Kantakuzenos'un va'di ifa edilmeyince onun tarafından alınmıştı" demektedir.
 4. M. Aktepe, age., s. 59.

fethetmişlerdi¹.

Şimdi Oruç Beğ Tarihi²'nden başlayarak Osmanlıların Rumeli'ye geçişini inceleyelim.

"Bir gün Süleyman Paşa vilâyetleri seyr itmeğe çıktı. Seyrân iderken Aydıncık³'da temâşâliğa vardı seyr itdi. 'Acîb ve garâib binâlar gördi. Anlara temaşa idüb hayran olub fikra vardı. Ece Beğ dirlerdi bir bahâdır yiğit vardı. Bir dahi Fazıl Beğ dirlerdi bu ikisi gâyet bahâdırlardı. Eyitdiler: "Ey Han ne aceb fikre düşüb düşüb hayran kaldınız, bari fikrinüz neydi" didiler. Süleyman Paşa eyitdi: "Fikrim budur kim bu denizi öte geçmeye çare olaydı kim kimse duymasa, kâfirleri bî-haber olsa" didi. Ece Beğ ve Fazıl Beğ eyitdiler: "Sultânım buyurursa biz ikimiz geçelüm didiler. Süleyman Paşa eyitdi: "Ne yerden geçersiz". Bunlar eyitdiler: "Bunda yerler vardır ki öte geçmeğe yakındır" didiler. Sürdiler geldiler bir yir gösterdiler, ol yirin adına Varınça (وارنچا)⁴ dirler, bir hisâr vardır, Güvercinlik⁵'den aşağı deryâ kenârında. Ana Çimnik (چمن) hisârı dirler. Ânın mukâbelesinde Ece Beğ ve Fazıl Beğ bir sal düzdiler, bindiler gice ile Çimnik kal'asının nevâhisine çıktılar.

-
1. Osmanlıların Gelibolu ve yöresine yerleşmeleri hakkında H. A. Gibbons(age., s. 83) "kendi mülklerinde imişler gibi hareket etmişlerdi" diyerek Türklerin Trakya'ya oldukça vâkıf olduklarını göstermektedir.
 2. Oruç b. Âdil, s. 16-18.
 3. Bu isim bir kısım kaynaklarda Edincik olarak geçmekte olup Balıkesir vilâyetinin Bandırma ilçesine bağlı bucak merkezidir.
 4. Viranca-hisâr Çanakkale vilâyetinde Lapseki ilçesinin kuzey-doğusunda ve Marmara sahilinde bir mevkidir.
 5. Güvercinlik Çanakkale boğazı'nın Anadolu yakasında ve Lapseki'nin kuzeyinde eski bir iskeledir. Bk. Kronoloji, I, s.484.

Bağlarının arasında bir kâfir ele getürdiler. Döndiler yine sala bindiler. 'Ale's-sabah Süleyman Paşa'ya getürdiler. Süleyman Paşa ol kâfiri hoş görüb hil'atledi. Bu kâfire eyitdi: "Hisâra girmeye bir yir var mıdır kim kâfirleri duymadan hisâra gireviz". Bu kâfir eyitdi: "Ben sizi bir yirden ilediyim kim kimse duymadan hisâra giresiz" didi. Hemândem bir kaç sal düzdiler. Süleyman Paşa yetmiş seksen kişiyle sallara bindiler. Geceyle öte yakaya geçtiler. Bu kâfir bunları doğru Çimnik kal'asına getürdü. Hisâra karşı yığılmış terslik vardı. Hisârdan yüksek idi. Kal'anın içinde hod ziyâde kimse yoğdı. Harman vaktiydi ve bağ vaktiydi, hisâr hâliydi. Gice ile ol terslikden kal'anın içinde girdiler, ama kâfirlerini incitmediler. Belki in'amlar itdiler. Oğlına ve kızına ve mallarına el urmadılar, ama içinden yarar kâfirlerini karşı leşkere gönderdiler. Girü ol tarafda olan leşkerden iki yüz mikdârı adem geçürdiler. Geldiler, hisâra girdiler. Ece Beğ ve Fazıl Beğ hisârın âtalarından¹ bulduklarından alub bindiler. Bolayır yanında Akça-limon dirlerdi, anda hayli gemiler vardı. Ol gemileri varıb oda urdılar, geldiler girü hisâra girdiler. Bu Çimnik kal'asının gemilerini hıfz itdiler. Durmadan berü yakaya âdemler geçürdiler. İki binden ziyâde âdem oldu. Rum eline geçmeye evvel bu aradan feth olundu. Hicretin yediyüz elliye(1356)'sinde oldu ve girü ol yörenin yürüyenük kâfirlerini incitmediler. İstimâlet virdiler. Emn ü emân içinde oldılar. Hâtunlarını, oğlanlarını, kızlarını be-gâyet hoş tutdılar. Çimnik kal'ası

1. Metinde böyle olmakla birlikte bu kelimenin "atlarından" olması gerekmektedir.

nın kâfirleri bu gazîlerle ittifâk itdiler ki İşlune(¹ايسلونه) dirlerdi bir hisâr vardı. Varrıb ol hisârı dahi aldılar. Hisâr ellerinde i-ki oldu ve bunun halkıyla barışdılar. Çün hâl böyle oldu. Aydınçık'dan âdemler geldiler. Gemilerle geçdiler. Rum ili tekbir âvazıyla doldı. Bundan sonra Gelibolu tarafına segirttiler".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçerek Çimpe kalesini ele geçirmesi Âşık Paşa-zâde Tarihi²'nde ise aşağıdaki şekilde anlatılmaktadır.

"Meğer bir gün seyr iderken "Aydınçık"a geldi. "Temâşalık"a geldi, gördi bir garib binâlar. Biraz turdı, hiç söylemedi, Süleyman Paşa'ya. Ece Beğ dirlerdi bir 'azîz vardı ve hem hayli bahâdır ânılurdu. Eydür: "Hânım tefekküre vardın". Süleyman Paşa eydür: "Bu denizi geçmek fikr iderin. Şöyle geçem ki kâfirin haberi olmasa" didi. Ece Beğ ve Gazî Fazıl eyitdiler: "Biz ikimiz geçelim, görelim" didiler. Süleyman Paşa eydür: "Nereden geçersiz" dir. Eyitdiler kim "Hânım bunda bir yer vardır kim öte geçmeğe yakındır". Göçdiler ol yere vardılar, kim ol yir Viranca-hisâr'dır. Görece'den aşağı deniz kenarındadır. Ece Beğ'le Gazî Fazıl bir sal çatdılar, bindiler, ge-

1. Bu kalenin adı da Osmanlı kaynaklarında değişik şekillerde geçmektedir. Meselâ Âşık Paşa-zâde(s.48)'de ^{اياسرلونه}, Neşrî(I, s. 97)'de ^{اياسلونه}, Hadidî(vrk.36a)'de ^{اياسلونه} şeklinde yazılmıştır. Çağdaş müellifler ise bu ismi Ayaseline(Fevzi Kurtoglu, age., s.38) ve Ayaşılunye(M.A.Köymen-F.R.Unat, Tarih-i Cihannümâ, I, s. 177) şeklinde yazmışlardır. Bu kelimenin adı batılı tarihçilerden Th D'Oksza tarafından Ayasalonía tarzında yazılmıştır(bkz. Histoire de l'Empire Ottoman, s. 120). Ayasalonía'nın yeri tespit edilememiştir.
2. Âşık Paşa-zâde, s. 47-49.

ceyle Çin-hisârı¹'nin nevâhisine çıkdılar. Bağlarında bir kâfir ele girdi. Getirdiler, sala koydılar. Hemandem Süleyman Paşa'ya getirdiler. Süleyman Paşa bu kâfire bir haftan giydirdi. Başına bir şapka virdi, ve'l-hâsıl kâfiri tonatdı. Kâfire eydür: "Sizin hisârınıza nice girevüz ki bizi kimse görmiye". Kâfir eyitdi: "Ben sizi kimse görmedin hisâra koyayın didi. Tiz bir nice sâl çatdılar. Süleyman Paşa yitmiş-seksen yoldaş aldı. Giceyle geçdiler. Kâfirin bir ters dökecek yiri vardı. Bu müslümanları toğrı oraya iletdi. Tiz hisâra girdiler. Kâfirin dahi ekseri bağlarında idi ve harmanlarında idi. El-hâsıl hisârı aldılar. Kâfirini incitmediler. Belki dahi ihsânlar itdiler. İçinde bir kaç belli kâfiri tutdılar. Bu hisârın limanında gemileri vardı. Ol gemilere iletdiler, koydılar. Karşuda oturan leşkere iletdiler. Ve'l-hâsıl ol gün iki yüz âdem geçirdiler. Ece Beğ hisârın atlarından bindi. Bolayır yanında Akça-limân dirlerdi bir liman vardı. Andaki gemileri yakdı, andan sürdi, hisârına geldi. Hisârın limanında olan gemileri hıfz itdiler. Turmadılar, âdem geçirdiler. Ve'l-hâsıl leşkerin ekserisini yanlarına geçirdiler. Bu kâfirlerden hiç kimseyi incitmediler. Hatunların ve kendülerin be-gayet hoş tutdılar. Bu kâfi lerin gemicilerin gemiye koydılar. Kendüler üzerine turdılar, dahi geçirdiler. Ve'l-hâsıl bir-iki günün içinde iki bin er geçirdiler. Bu kâfirler gazîlerle ittifâk eylediler, yüridiler bir gice Ayaslonca(آياسلونجا) dirlerdi bir hisâr dahi vardı, anı dahi aldılar. Ehl-i islâm elinde hisâr iki oldu. Bunun halkını dahi istimâletleriyle bu iki hisârı berkitdiler. Hayli âdemler dahi geldiler. Aydıncık'dan gemiyle. Süleyman Paşa eydür: "Bu hisârlardan sipahi

1. Çimpe kalesinin adı burada Çin-hisârı olarak geçmektedir.

olan kâfirleri çıkarın, evleriyle Karesi-ili'ne iletin kim âhir bunlardan bize fesâd değmiş ve hem öyle itdiler. İki ay bu hisârları berkitdiler, turmadılar. Her yerden sofaları oldığını getürdiler. Bir gün Gelibolu'nun kâfirleri cem' oldılar, bunların üzerine gelmeğe. Hemân bunlar dahi karşıladılar, uğraş oldu, müslümanlar gâlib olub kâfirleri kırdılar. Hisârın kapusunu yapırdılar. Ya'kub Ece'ye ve Gazî Fazıl'a yoldaş koşdılar. Bunları Gelibolu'ya havâle itdiler. Gice ve gündüz huzur virmediler. İskelesi-ne dahi gemi getirmez oldılar ve bu Gelibolu'nun ucunda bu iki yarar gazîyi eyi yoldaşlarla kodılar, sakın oldılar. Bu fethin tarihi hicretin yediyüz ellisekizinde(1356-1357) vâki' oldu".

Osmanlıların Rumeli'ye geçişi Neşrî Tarihi¹'nde de Oruç Beğ ve Âşık Paşa-zâde'nin eserlerindeki gibi zikredilmiş, fethin tarihi olarak 758(1357) yılı verilmiştir.

Orhan Bey'in, oğlu Süleyman Paşa'yı Rumeli'ye göndermesi Ahmedî²'nin eserinde ise aşağıdaki mısralarla ifade edilmiştir.

"Ulu oğlıydı Süleyman Paşa nâm
Andayidi serverlik temâm
Hem şecâ'at, hem sahâvet ehliydi
Hem siyâset, hem riyâset ehliydi
Hûb evsâfıyla ol mevsufidi
Şöyle kim letâfile ma'ruf idi
Dâima iderdi cehd ü ictihâd
Kim ölince din yolunda ide cihâd
Fikre düşdükde ol Âsaf-rây idi
Cenge girdüğünde saff-ârâyidi

1. Neşrî, I, s. 172-176.

2. Ahmedî, vrk. 66a.

Ne faziletdür gazâ bilür idi
Hak yolında terk-i cân kılur idi
Şîr-gîr idi vü hem şimsir-zen
Hasm bend idi vü hem leşker-şiken
Virbidi Esre-kaça'ya anı Orhan
Kim gazâ ide orada bir zamân
Kim yûriye leşker ile ol nâmdar
Memleket feth ide vü şehr ü diyâr
Ne ki kâfirde bulur ise yıka
Hanmanların kamu oda yaka
Da'vet ile gelmiyeni öldüre
Leşker-i islâmı galib oldura
Tanrı emri vü atası rey ile
Vardı kâfir eline çeri ile
Din içün itdi orada çok gazâ
Oldı gazî olmağa adı sezâ
Nireye kim vardı, gâlib oldu ol
Çok diyâr-ı şehr ü kal'a aldı ol"

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesi hakkında Şükrullah¹,
ın verdiği bilgiler ise şöyledir:

"Süleyman Paşa yiğitlik, cömertlik ve binicikte
ün salmış olduğundan atası izin buyurdu ve ısmarladı ki, Tanrı yarlıgar da karşıya geçersen
önce islâma çağır. Kabul etmezlerse savaşa başla. Süleyman Paşa yeniden yer öptü. Sevinç ve
kıvançla otağa gelip yoldaşlarını topladı. Olup biteni anlattı. Atlanıp denizden geçecekleri
yere yöneldiler. Râvi der ki: Deniz kıyısında Kemer² adında ormanlık bir yer vardı.
Oraya vardılar. O yöre kâfirlerinin öküzlerinden birini yakalayıp kestiler. Derisini sıırım
gibi kestiler. Ormandan bir kaç ağaç parçası getirip o sıırımla birbirine bağladılar. Üzeri-

1. Şükrullah, s. 54.

2. Kemer Çanakkale'nin Biga ilçesine bağlı ve Marmara sahilinde bir köydür.

ne bindiler. Kırk er sığdı. Kalanı kaldı. O kırk er Tanrı'ya bel bağlayıp denizi aştılar. Önce Od-gönlek¹ kalesini alarak içindeki kâfirleri öldürdüler. Ondan sonra İksamilye² kalesini ele geçirdiler".

Osmanlıların Rumeli'ye geçişi Karamanî Nişancı Mehmed Paşa'nın eserinde ise aşağıdaki gibi anlatılmıştır³.

"Sultan Orhan büyük oğlu Süleyman Paşa'ya denizden geçerek Rumeli'nin fethi ile meşgul olmasını buyurdu. Süleyman Paşa askerinin bir takımı ile denizi geçerek 751(1350-1351) yılında Gelibolu'yu aldı".

Rumeli'nin fethi Hacı Halil Konevî'nin eserinde⁴ de, Şükrullah'ın kaydına benzer şekilde aşağıdaki gibi anlatıl-

1. Çimpe kalesinin ismi gibi Od-gönlek kalesinin yazılış ve okunuş tarzı da değişik şekillerdedir. Bu isim gerek Osmanlı kaynaklarında ve gerekse Arşiv vesikalarında **اود گونلک** veya **اوت گونلک** tarzında geçmektedir. Bu ismi Atsız(Behçetü't-Tevârih, Osmanlı Tarihleri I, s. 67) ateş-gömlek manâsına gelmek üzere Od-gönlek şeklinde okumuştur. Yeri tam olarak tespit edilemeyen bu kalenin bir adının da Balabancık olduğu M. Aktepe tarafından ispatlanmıştır(Bkz. agm., s.304).
2. Kaynaklarda **اک سلیه** veya **اک سلیه** şeklinde geçen bu kalenin yeri Trakya'ya ait haritalarda gösterilmiştir. Gelibolu Yarımadası'nın Doğu Trakya ile buluşmuş olduğu mahalde bulunan Exmail(Aksamil, İksamiliyye, Eksamil) hisârının adı daha sonraları Ortaköy olarak geçmektedir. Bkz. M. Aktepe, agm., s. 306; Ş.T uran, Tevârih-i Âl-i Os-mân, II, Metin notları, not 196.
3. Karamanî Nişancı Mehmed Paşa, s. 346.
4. Hacı Halil Konevî, s. 51-56.

mıştır.

"Orhan denizden geçmeği ve kâfirleri imana da'vet etmeği düşündü. Bu heyecanlı anlarda oğlu Süleyman Paşa onun huzuruna çıktı. Orhan kalbindekini ona açtı. Emir Süleyman bu işin ona bırakıldığı takdirde Muhammed'in mucize kuvvetiyle ve babasının himmetiyle elinden geleni yapacağını söyledi. Orhan Gazi ona itimat ediyordu. Bundan dolayı kendisine izin verdi. Süleyman geri döndü ve bu sırrı itimat ettiği namlı arkadaşlarına anlattı. Hepsi memnun oldular ve aralarında karar verildikten sonra hareket edip denizden geçtiler. Böyle rivayet olunur ki deniz kenarında Kemer isimli bir orman vardı. Orada kâfirlerin bir öküzünü öldürüp derisini yüzerek kayış şeklinde kestiler. Bunu ormandan kesilen bir kaç ağaca bağladılar, bu suretle kırk kişi alabilen bir sal vücade getirdiler ve buna binerek karşıya geçtiler. Askerin mütebâkisi beri tarafta kaldı. Önce Od-gönlek kal'ası ve İksamiliyye alındı. Kal'adakiler kılıçdan geçirildi".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesi Giese'nin neşretmiş olduğu Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da da aynen Oruç Beğ ve Âşık Paşa-zâde tarihlerindeki gibi zikredilmiştir. Bu konu hakkında Ruhî Çelebi²'nin verdiği bilgi ise şöyledir.

"Süleyman Paşa'ya atasından icâzet olub otağına geldi, kendüye tâbi' olan beğleri ve yoldaşları katına da'vet idüb mâcerayı alâ vechi'l-tafsîl bunlara bir bir haber virdi. Bunlardan nasihat-ı tevakku' idüb siz dahi

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 15-17.

2. Ruhî Çelebi, vrk. 26a-27a.

bu murâda nice maslahat görürsüz diyüb bunlara söyledi. Bunlar dahi işidüb temâm fe-rehnâk olub bir yirden eyitdiler ki ey bizim padişâhımız ve ey devletlu sultânımız. Hak Taalâ devletin ziyâde kılsın. Her ne yire varursan rehberün feth ve zafer olub başımız ve canımız ve malımız yoluna fedâ olsun. Her ne ki buyurursan ale'r-ras ve'l-ayn diyüb yerlü yerine varıb müretteb ve mükemmel cümle silâhların ve esbâb-ı ceys ve alât-ı harblerin müheyyâ idüb ve bâki havâyiclerin görüb yanına cem' olub tûğ-ı nakkare çalub deniz kenârına geldiler. Rivâyet olunur ki, bunlar sahilde Kemer nâm mevzide gelup ol etrâfın kâfirlerinin sığırların bulub boğazlayub derilerin kayışlar idüb ağaçlar bağlayub sal itdiler. Süleyman Paşa kırk yarar yoldaşıyla sala binüb bâkisin deniz kenarında koyub Allah tevekkül idüb denize girüb Rum-ili cânibine geçdiler. Tekvur-dağı tuşına çıkdılar. Andan bu vecihle bâki gazîler geçdiler. Evvel-i feth Od-gönlek nâm bir kal'a olub içinde olanın bi'l-külliyeye kılıçdan geçürüp kal'a-i Eksamiliyye'yi aldılar".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçerek Çimpe kalesini fet-hetmesi Hadidî'nin yazmış olduğu Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise şu mısralarla anlatılmıştır.

"Süleyman Paşa didi fikrüm ol kim
Nicedür bilsevüz görinen iklim
Ki gönlüm Rûm-ili'ne geçmek ister
Gazâ idüp ol ili açmak ister
Didiler buyurursan biz varalum
Ol ilün kâfiründen aparalum
Didi hazır gemi yok nice idersiz

1. Hadidî, vrk. T. 3a-4b.

Bahirdür bu, bunu nice geçersiz
Didiler ehliyüz biz düzerüz sal
Heman sen himmet eyle vü bizi sal
D idi varun hemân Allah onara
Ola kim duş olasız bir şıkâra
Düzüp salı bular yelken açarlar
Gice Cinbi hisârına geçerler
Çıkarlar bir yire etrâfı bağlar
Bulup bir kâfiri ikisi bağlar
Getürüp anı sala bindürürler
Bu cânibde getürüp indürürler

...

Giceyle bular sala binerler
Sürüp salı o yakaya geçerler
Kulağuz oldu kâfir önce gitdi
Giceyile hisar altına yetdi
Döküb çöplüğü kâfir çok zemânlar
Yıgılmış tâ hisârıyla berâber
Çeküb çöplükden ol kâfir buları
Giceyile girüp alurlar hisârı
Kalub kâfir bu hâle 'âciz ü zâr
Muti' oldu bulara çâr u nâ-çâr
Çü kâfir itdi bunlara itâ'at
Süleyman Paşa da itdi ri'âyet
Mukarrer yirlü yirinde kemâ-kân
Ziyân itmek degül çok itdi ihsân
Liman içre bulup birkaç gemiler
Kodı hıfz itmeğiçün âdemiler
Yazup bildi hisârın hâs u 'âmen
Seçüb aldı sipâhinün be-nâmın
Bile ehlin gemiye bindürürler
Karasi-ili'ne oları gönderürler
Buları sanma har ü zâr iderler
Bilüp mikdârını tımâr iderler
Limanun çekdürüp cümle gemisin
Hisâr içinde bulup âdemisin
Bir-iki gün içinde danışub er
İki binden ziyâde geçdi leşker

Ayuşoluna dirler bir hisârı
Üşüp feth itdiler bâ-'avn-i bârî
Tekür Tağı'nda Ot-gönlek hisârın
Alup feth itdiler cümle diyârın".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçerek önce Çimpe hisârını ve bundan sonra Ayaşlonya ile Od-gönlek hisârlarını alması Kemal Paşa-zâde¹ ve Hoca Sa'deddin Efendi²'nin eserlerinde de Oruç b. Âdil, Âşık Paşa-zâde ve Neğrî'nin anlattığı gibi zikredilmiştir. Ancak Kemal Paşa-zâde Od-gönlek hisârının Gelibolu'nun fethinden sonra alındığını belirtmiştir.

Bu fetihler hakkında Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi³ ise şunları zikretmiştir.

"Orhan Gazi, Rum-ili yakasına geçip buraları kâfirlerin elinden almayı düşünüyordu. Bu esnada, Bursa'ya babasını ziyarete gelen Süleyman Paşa, din ü devlete hizmet ve bu vazifeyi üzerine almak için babasından izin istedi. Himmət ve dua buyurmasını rica eyledi. Orhan Gazi, oğluna izin verip, hayır dua eyledi. Süleyman Paşa, sancağı olan Karesi'ye döndüğünde, ümerâsı ile bu hususu müşavere eyledi. Sonra Rum-ili yakasına geçilebilecek yerleri keşf için, av bahanesiyle, deniz kıyısında bulunan Aydınçık'a gitti. Ece Bey ile Kadı Fazıl'ı karşı sahile gönderip, Rum-ili kıyıları hakkında bilgi verebilecek birini yakalayıp getirmelerini istedi. Bunlar bir ağaç ile deryayı geçtiler ve Gelibolu sahilinde, Çimeni adlı kalenin bağları içinde bir kâfiri esir edip getirdiler. Şehzade hazretleri

1. Kemal Paşa-zâde, II, s. 112-138.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 51-55.

3. Müneccimbaşı, I, s. 93-95.

kâfiri serbest bırakıp, ihsan ve ikramla kendilerine bağladılar. Kılavuzluk etmeyi kabul eden bu kâfir sayesinde fetih işi kolaylaştı. Süleyman Paşa, askerlerine ağaçları kesip ok kırımleriyle de birbirine bağlayarak sal yapmalarını emretti. İki sal yaptılar. Kırk yiğit seçti. Kendileri, hizmetlerinde bulunan ümerânın çocuklarından Ak Sungur, Kara Oğlan-oğlu, Kara Timurtaş, Kara Hasan-oğlu, Balabancık-oğlu, Akça Koca oğlu ve diğer yiğitlerle salın birine, Hacı İlbeyi, Ece Bey, Kadı Fazıl, Evrenos Bey ve diğer bahadırlar da bir sala bindiler. Karanlık bir gecede, Allah'ın yardımıyla der-yayı geçip Çimeni kalesi sahiline çıktılar. Kâfirler tam bir gaflet içindeydiler. Çünkü bütün gemileri Rum-ili tarafındaydı. Anadolu tarafında hiçbir gemi ve kayık yoktu. Bu yüzden müslümanların karşı sahile geçemiyeceğinden emindiler. Esir alınan kâfirin kılavuzluğuyla kalenin bir tarafına vardılar. Kale halkının döktüğü süprüntüler birikmiş ve kale duvarıyla bir olmuştu. Gaziler buradan kaleye girerek kalede bulunan kâfirleri esir aldılar. Süleyman Paşa, esir alınan kâfirleri serbest bıraktı, kendilerine ve çocuklarına eman verdi. Mallarına dokunmadı. Bütün kâfirler Süleyman Paşa'ya kul köle oldular. Kale halkının gemileriyle, İslâm askeri, karşı yakadan bu yakaya nakledilmeye başlandı. Süleyman Paşa, Ece Bey'i, müslüman askerlerinin geçmelerine mani olmasınlar diye Bolayır ve Akça Liman'a, kâfirlerin gemilerini yakmaya gönderdi. Ece Bey, bu kıyıdaki gemileri yakarak döndü. Çimeni kalesi halkının da yardımıyla Aya Şilonya kalesi feth ve ahalisi, çoluk çocuklarıyla Anadolu'ya naklölündü. Gelibolu tekfuru olup bitenleri öğrenince gelip İslâm askeriyle muharebe etti, fakat yenilerek kalesine kapandı.

Görüldüğü gibi Osmanlı kronikleri, Rumeli'nin Türkler tarafından fethedilmesini efsanevî şekilde anlatırlar. Buna göre Orhan Bey, Karesi topraklarına sahip olunca Marmara denizinin kuzey sahillerine hakim olmuş ve oradan gördüğü Rumeli topraklarını da feth etmek istemiştir. Fikrini oğlu Süleyman Paşa'ya söyleyince bu görevi üstüne alan Süleyman Paşa, Karesi beylerinin ileri gelenleriyle birlikte sallarla Rumeli'ye geçerek Anadolu sahilindeki Viranca-hisâr karşısında bulunan Çimpe kalesini ele geçirdi.

Osmanlı kaynaklarında, Türklerin Rumeli'ye ilk geçişinin bu şekilde olduğu kaydedilmişse de, daha önce de belirttiğimiz gibi Çimpe kalesi, Orhan Bey'in yardımlarına karşılık Bizans imparatoru Kantakuzenos tarafından Türklere verilmişti. Osmanlı kaynaklarının belirttikleri geçiş ise, herhalde Türklerin bu bölgeye yerleşmek için yaptıkları ilk harekettir.

Bizans kaynak ve araştırmalarına göre 1353'te bir va'd neticesinde, Osmanlı kaynaklarına göre ise ani bir baskın üzerine kat'i olarak elde edilmiş olan Çimpe(Tzympe) kalesi her ne suretle olursa olsun, Osmanlı Türklerinin Avrupa kıtasında ilk fethettikleri bölge ve fetih hareketlerinde kullandıkları ilk üs olması dolayısıyla Osmanlı tarihinde oldukça mühim bir mevkiye sahiptir. Elde edilen bu ilk üssün askeri önemi sayesinde Osmanlılar derhal Gelibolu yarımadasını ele geçirmişler ve kısa sürede ilerliyerek Balkanlara hakim olmuşlardır.

Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerinin Rumeli'ye geçtiklerinde ilk olarak fethettikleri kale, kaynakların ekserisinde Çimpe olarak gösterilirken, Şükrullah, Hacı Halil

Konevî ve Ruhî Çelebi ilk fethedilen kalenin Od-gönlek olduğunu kaydetmişlerdir. Yine bu kaynaklar, Osmanlı Türklerinin Rumeli'de fethettikleri ikinci kalenin adını Eksamilye olarak belirtmektedirler. Oysa ilk önce Çimpe kalesinin fethedildiğini kaydeden Oruç b. Âdil, Âşık Paşa-zâde, Neşrî, Hadidî, Kemal Paşa-zâde, Hoca Sa'deddin Efendi ve Müneccimbaşı gibi müverrihler ise Rumeli'de fethedilen ikinci kalenin Ayaşılonya (Ayasalonia) olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalar sonucunda, Osmanlıların Rumeli'ye geçtikten sonra burada fethettikleri ilk kalenin Çimpe, ikincisinin de Ayaşılonya olduğu kesinlik kazanmıştır¹.

b. Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki Fetihleri

(Gelibolu, Konur-hisârı, Bolayır, Malkara, İpsala ve Vize'nin Fethi):

Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetleri Çimpe'ye yerleştikten sonra Gelibolu yarımadasının içlerine doğru ilerlemeye devam ettiler. Osmanlı kaynaklarının ekserisinin belirttiği üzere Çimpe'den sonra Ayaşılonya denilen kale fethedilmiş ve buradan Gelibolu ve civarının alınması için harekete geçilmiştir. Bu sırada meydana gelen bir deprem sonucunda Gelibolu kale duvarları ile civardaki diğer kalelerin yıkılması(1354), Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerinin bu bölgeleri ele geçirmesini daha da kolaylaştırdı².

1. F. Kurtoğlu, age., s. 36-38; M. Aktepe, agm., s. 291-306.

2. Osmanlı kaynakları bu zelzele olayından hiç bahsetmezler. Bizans kaynaklarında ise Gelibolu'nun birdeprem sonucunda surlarının yıkıldığı ve bu suretle Süleyman Paşa'nın kaleyi ele geçirdiği kayıtlıdır. Bkz. I. Kantakuzenos, Histoire de Constantinople, Fran.trc. M.Cousin, Paris 1674, VII, s. 230 vd.; VIII., s. 163.

Osmanlılar, surları yıkılmış olan Gelibolu'ya kolayca girerek burasını ele geçirdiler¹. Daha sonra da Gelibolu yakınlarındaki Konur-hisârı ve Bolayır fethedildi. Bu kalelerin ele geçirilmesi ile Gelibolu yarımadasının fethi tamamlanmış oldu. Bundan sonra Türk kuvvetleri, kuzeye Trakya içlerine doğru fetihlerini arttırdılar. Kısa süre içerisinde Malkara ile Tekirdağ'a kadar olan sahil bölgeleri Türklerin eline geçti. Süleyman Paşa daha sonra Çorlu'yu da alarak İstanbul-Edirne yolunu kesti. Süleyman Paşa ile birlikte bulunan Evrenos Bey, Hacı İlbeği, Ece Beğ ve Gazî Fazıl Beğ gibi şahsiyetler ilk Rumeli fütûhâtını beraberce başararak bu uğurda büyük hizmetler yaptılar.

Gelibolu ve çevresinin fethi hakkında ilk Osmanlı kaynaklarındaki bilgiler değişik şekildedir. Bu konuda Ahmedî herhangi bir bilgi vermezken Karamanî Mehmed Paşa² aşağıdaki bilgiyi zikretmiştir.

"Sultan Orhan büyük oğlu Süleyman Paşa'ya denizden geçerek Rumeli'nin fethi ile meşgul olmasını buyurdu. Süleyman Paşa askerinin bir takımı ile denizi geçerek 751(1350-1351) yılında Gelibolu'yu aldı. İpsala, Vize, Tekirdağı, Seydika-vağı ve Bolayır gibi bir çok kaleleri fethetti. Laz çerisi Mıgalkara ovasında bozguna uğradı. Süleyman Paşa Rumeli'ye varınca bir topluluğun yardımıyla bazı kaleleri fethetti. Fethedilen kalelerin korunup beklenmesi için buralarda bazı askerlerin durmasını emretti. Rumeli'de şehirler açtı. Düşmanlardan, azgınlardan bir çok yiğit kimseleri bunların daha başka yardımcıla-

1. F. Kurtoglu, age., s. 36.

2. Karamanî Mehmed Paşa, s. 345-46.

rını bozguna uğrattı. 755(1354) yılında bir hastalığa tutularak yüce ruhunu uçmağa gitti".

Gelibolu yarımadasının fethi hakkında Şükrullah¹ ise şu bilgiyi kaydetmiştir:

"O kırk er Tanrı'ya bel bağlayıp denizi aştılar. Önce Od-gönlek kalesini alarak içindeki kâfirleri öldürdüler. Ondan sonra İksamilye kalesini ele geçirdiler. Ondan sonra Mıkal-karya(Malkara), İpsala ve Vize'yi aldılar. Tekür-dağı, Seydi-kavağı, Bolayır ve başka çok eller Süleyman Paşa'nın oldu. Süleyman Paşa altı yıl kadar kâfirlerle savaştı. 751 (1350-1351) yılında bir kaza sonucu öldü".

Süleyman Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetlerinin Gelibolu yarımadasını fethi ve Trakya'ya doğru ilerlemesi hakkında Enverî²'nin verdiği bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

"Var iki oğlu biri sultan Murâd
Şah Süleyman biridir ol hoş nihâd
Şah Süleyman feth ider Aydıncığ'ı
Hem Biga'yı açılır ilün çoğu
Lapsekü'yı dahi çün feth itdiler
Bir beğ oğlın bahr içinde tutdılar
Ol Esen Tekfur'ın oğliydi meğer
Gelibolu'da emirî nâmver
Şâh Süleyman'ın önünde ol gulâm
Gâtürır imân Melik Beğ oldu nâm
Gelibolu'da Asen Tekfur olur
Kardeşiydi Kalyan Tekfur olur³

1. Şükrullah, s. 54.

2. Enverî, s. 82-83.

3. M.H. Yınanç, burada bahsedilen Esen Tekfur ile kardeşi Kalyon Tekfur'un, Kantakuzenos'un kainpederi Andronik Asan'ın üç oğlu Manuel Asan, Jean Asan ve Michel Asan'dan ikisi olmaları ve Melik Bey'in de bunlardan birinin oğlu olmasının muhtemel olabileceğini söylemektedir. Bkz. Medhâl, s. 93.

Ol Melik Beğ kim Süleyman'a gelür
Pehlivandır ki takarrub hem bulur
Daimâ tahrîk ider Rum-ili'ne
Fetihle bâ Hikmetullah biline
Lapseku'de yaptılar ulu gemi
Gice anınla taşırırlar âdemi
Yitmiş atludur biri dilbend-vâr
Hem kızıl börgü bir er oldu nehâr
Akça Burgus var boğazdan yukaru
Sazlık ormandır anda yok uru
Yitmiş atlu anda oldılar nihân
Burgus'un tekfuru çıktı nâ-gehân
Atmaca evlerdi tutdılar çeri
Cümlesi kal'aya girdi içeri
Tutdılar cümlesin olmadan savaş
Kaçuben kurtılmadı bir cân u baş
Kal'ada otuz er ol kırk atlu er
Bunların başı Melik Beğ namver
Kırk erdir bunların dilbendi var
Gelibolu öninde oldu aşikâr
Çıkıdı taşrada alay düzdi firenk
Kaçdı bunlar gitdi eylemedi ceng
Kal'aya gelüb girüb oldu nihân
Gurnelarıyla açılmışdır cihân".

Enverî, Gelibolu'nun alınmasından sonra yapılan fetihle-
ri ise aşağıdaki mısralarla anlatmaktadır¹.

"Üç bin er mikdârı var geçdi çeri
Kozlu Dârâ'yı bular eyler yiri
Kal'a almağa görür yok meded
Yok durur harbi firengi anda ad
Bes bular hâcet diler kılıb namâz
Kal'anın fethi içün kılub niyâz
Subh dem yıkıldı kal'a nâ-gehân
Gemiyle oldu tekfurı revân

1. Enverî, s. 83-84.

Çün haber oldu Süleyman Beğ gelür
Bursa'dan üç oğlını da'vet kılur
Biri İshâk ve Melik Nâsır biri
Biri İsmail akıncı serveri
Ol Melik Beğ hem Melik Nâsır meğer
Gark olur deryâya kıluben sefer
Şah Süleyman gerçe kim çok ağladı
Çare bulmadı yürağın dağladı
Gelibolı'dan kılur azm-i gazâ
Tâ ki Hak a'dâsına kıla ceza
Bir denizden bir denize germe-vâr
Beriklu-kavak önündeki hisâr
Kavak ovasında geldi çok çeri
Kâfiriyle uğraşur islâm eri
Saydılar küffârı hem Gazî Umur
Anda geldi kürşer oldu server
Andan ol Aydın-ili'ne azm ider
Pes Migalkara'ya gazîler gider
Dimetoka'yla Migalkara Kişen
Edrene'yle ol feth kıldı anla sen¹
...
Şah Süleyman yidi yılda kaldı nakil
İbret al âlemden olsa sende akıl
Biga'da geyik kovar iken düşer
Gitdi Orhan işidib aklı şaşar
Seyyid ânun şeyhidi şeyh-i kebîr
Ol Horasan'dan geluben tutdı yir
Gitdi İsmail ve hem İshak Beğ
Rum-ili'ne pes olur ilhâk beğ
Mîr Orhun'un ulu oğlu Murâd
Ol zaman uluydı kerrâr-ı cihâd
İşidir O rhan Süleyman mevtini
Bihâd oldu çün didiler fevtini".

-
1. Görüldüğü gibi Enverî burada, Süleyman Paşa'nın Edirne'yi de ele geçirdiğini söylemektedir. Ancak ileride görüleceği üzere Edirne, Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra kardeşi şehzâde Murad tarafından fethedilmiştir.

Osmanlıların Çimpe'ye yerleştikten sonra Gelibolu ve çevresini fethetmesi Oruç Beğ Tarihi¹'nde ise aşağıdaki gibi zikredilmiştir.

"Bundan sonra Gelibolu tarafına segirttiler. Gelibolu tekfurı karşılayub ceng itdi. Haylı âdem iki taraftan helâk oldu. 'Akıbet fırsat gazîlerin olub kâfirleri sıyub tekfurı kaçdı, hisâra girdi. Andan dönüb Tekür-dağı'nı ve ol arayı feth itdiler. Andan girü gelüb Gelibolu cebren ve kahren feth itdiler. Hicretin yediyüz ellisekizinde(1356-1357).Yıldırım Bâyezid vücûda geldi. Yediyüz kırkdördünde(1343-1344). Gelibolu feth itdikden sonra Süleyman Paşa varıb Hayrebolı ve Çorlu'yı ve vilâyetini varıb çalub çarpub girü gelürler idi. Gelibolu'ya girürlerdi. Ve dahi Evrenos Beğ dirlerdi bir bahâdır dahi vardı. Anlar dahi Dimetoka yöresini ve Hacı İlbeği Burgos yöresini çalub çapub girü Gelibolu'ya gelürlerdi. Ol vakt İlbeği Aydın Beğ'ün oğlu oğlu Gazî Umur Beğ deniz yüzünde gemilerle gazîlerle gazâ iderdi. Vilâyeti zâhir olmuş er idi. Süleyman Paşa Bolayır'ı aldıkda Gazî Umur Bey bile idi. Süleyman Paşa'ya eyitdi: "Paşa Sultân, şimdiden girü ayruk Anadolu'ya geçmeğe sana destur yokdır" didi. Süleyman Paşa Umur Beğ'in sözüne mukayyed oldu. Takdirde hod olsa gerekdi. Süleyman Paşa Anadolu'ya geçdi. Hicretin yediyüz ellisekizinde Biga tarafına vardı. Bir gün ava çıkdı. Av avlarken kazâ-yı âsumânî irişüb atının ayağı bir delüğe geçer. Atıyla bile dekerlenür. Ol arada şehîd oldu. El hükm-i Allahu'l-âle'l-meyyitini getürüb Bolayır'da defn itdiler.

1. Oruç b. Âdil, s. 18-19.

Şimdi mezarı andadır. Hicretin yediyüz-
elli dokuzunda(1357-1358) vâki' oldu".

Bu konuda Âşık Paşa-zâde'nin verdiği bilgiler ise aşağı-
daki gibidir¹.

"Bir gün Gelibolı'nın kâfirleri cem' oldı-
lar, bunların üzerine gelmeğe. Hemân bunlar
dahi karşıladılar, uğrâş oldu, müslümanlar
galib olub kâfirleri kırdılar. Hisârın kapu-
sını yapırdılar. Ya'kub Ece'ye ve Gazî Fa-
zıl'a yoldaş koşdılar, bunları Gelibolı'ya
havâle itdiler. Gice ve gündüz huzur virme-
diler. İskelesine dahi gemi getirmez oldı-
lar. Ve bu Gelibolı'nın ucunda bu iki yarâr
gazîyi eyi yoldaşlarla kodılar sâkin oldı-
lar. Bu fethin(Çimpe kalesi) tarihi hicretin
yediyüz ellisekizinde(1356-1357) vâki' oldu.
Ânı beyân ider kim bundan sonra Süleyman Pa-
şa ne tedbîr itdi ve neye meşgul oldu. Âta-
sı Orhan Gazî'ye haber gönderdi kim Devlet-
lu himmetinle Rum-ili feth olunmağa sebeb
olundu. Kâfirler gayet zebundur. İmdi şöyle
ma'lum ola kim bu taraftan feth olan hisâr-
lara-vilâyetlere ehl-i islâmcan çok âdem
gerekdir. Bu feth olan hisârlar içün içine
komağa ve hem yarâr gazîler gönderin. Orhan
Gazî dahi kabul itdi. Vilâyetine göçer Kara
Arab evleri gelmişdi. Anları sürdü. Rum-ili'
ne geçirdi. Bir nice zamân Gelibolı nevâhi-
sinde sâkin oldılar. Süleyman Paşa dahi yü-
ridi, Tekfur-dağı'nın kenârına vardı, buldı-
ğı hisârları kimini müdâra ile ve kimini
yağma itmekle aldı. Ol ^h hisârını uc idin-
di. Hayrabolı vilâyetine yürüdiler. Yevmen
fî yevmen Karesi vilâyetinden ev gelir oldu.

1. Âşık Paşa-zâde, s. 49-51.

Her gelen yurt tutub gazâyâ meşgul oldu. El-hâsıl islâm arkalandı. Her nereye varsalar kâfir durmaz oldu. Konur-hisârı ne vechle alında ânı bildirir. Konur-hisârı'nın tekfûrına Kalakonya dirlerdi. Hayli bahâdır kâfir idi. Türk kim Rum iline geçdi, ol at arkasından inmedi ve bu tarafda Gelibolı hisârı üzerine Ya'kub Ece düşüb ânırtub tururlardı. Ol kâfir dâim bunlara gâyet ezâ iderdi. Gâh gâh bunlardan âdem dahi alırdı. Bir gün Süleyman Paşa tuydı. Gazîleri mütenebbih itdi ve bir kaç yarar martalos vardı, bu kâfiri çaşutlatdılar. Yine hisârdan çıkdı, niyyeti bu kim vara Gelibolı vilâyetinden âdem kavraya. Süleyman Paşa'ya haber oldu. Hisârın her yanın bağladılar, bir nice yerde pusu kodılar. Vardı bu kâfir yine bir Türk kavradı, yine kendi hisârına döndi. Gazî Fâzıl bu kâfirin ardına düşdi, kaça-geldi kim hisârına gire. Hemân boğazı ele virdi. Hayli kâfirler dahi bile vardı. Tekfûrı hisâra karşı getirdiler. Tekfûrın hiç kimsesi yokdı. Hisârı vir didi, hisârı Süleyman Paşa'ya virdiler. Hemân-dem tekfûrın başını kesdiler ve şol nesne kim pâdişâha lâyıkdır ve ol ki gazîlere lâyıkdır, mâl-ı ganimet virdiler. Hisârdâ Hacı İlbeği kodılar. Bu taraftan Gelibolı tekfûrı gördi kim her taraftan Türk aldı kendi dahi ahdla durdı. Bu didiğim yirler temâm bir yılda feth oldu. Ya'kub Ece'ye ol vilâyeti timâr virdiler. Ol vilâyet müslümânlık oldu. Gazî Fâzıl'a dahi bile virdiler. Şimdiki hinde Gazî Fâzıl Ece ovasının ucunda yatır. Mezârı vardır ve hem Ya'kub Ece'nin dahi ol vilâyetde kabri vardır. Ânı beyan ider kim Gazî Evrenoz'la Hacı İlbeği neylediler. Süleyman Paşa dahi neyledi ânı bildirir. Hacı İlbeği'ne kim Konur'ı virdiler. Gazî Evrenoz'ı ana yoldaş koşdılar. Vilâyet-i Dimetoka ve gayri vilâyetleri çalub çırp-

mağa başladı. Yine Konurı nevâhisine gelirlerdi. Süleyman Paşa dahi Hayrabolu vilâyetini kayub kazardı. Girü Gelibolu'ya gelirdi. Bir gün av iderken okla bir canavar urdılar. Bu canavar kaçdı. Süleyman Paşa ardına düşdü, atının ayağı bir deliğe geçdi, atı düşdü. Süleyman Paşa bile düşdü, ol arada şehîd oldu. Bu fethin tarihi hicretin yediyüz ellisekizinde(1356-1357) vâki' oldu".

Süleyman Paşa'nın Konur-hisârı ve Gelibolu'yu ele geçirmesi Nesrî Tarihi¹'nde de Âşık Paşa-zâde'nin ifade ettiği gibi zikredilmiş, ancak vefat olayı biraz farklı olarak aşağıdaki şekilde anlatılmıştır.

"Amma zâhir budur ki ba'zı sikatdan menkul olan üzerine Gelibolu kal'asını Süleyman Paşa almadın vefât itdi. Amma Ece-ovası'nı gazîler dahi tutmuşdı ve bi'l-cümle mezkûrâtun fethi temâm bir yılda oldu ve Ya'kub Ece'ye ol vilâyeti tımar virdi. Ol yirlere Ece-ovası didüklerine sebeb budur ve ol vilâyet temâm müslimanlık oldu. Rivâyet iderler ki, çünkü Konur-hisârı Hacı İlbeği'ye virüb Gazî Evrenoz'ı ana yarar yoldaş itdiler. Vilâyet-i Dimetoka'yı ve gayri vilâyetleri çalub çarpmağa kodılar. Bunlar ol vilâyetleri urub, yine Konur-hisârı nevâhisine gelürlerdi. Ve Süleyman Paşa dahi Hayre-bolu ve Çorlu vilâyetini kapub kazub yine Gelibolu'ya gelürdi ve bu ol Süleyman Paşa'dur ki Bursa'da kal'a içinde Kapluca kapusına yakın yirde mescid ve Bolayır'da bir 'imâret yapmışdur. Dünya sever kimse değüldi. İttifâk bir gün Bolayır birle Seydi-kavağı arasında bir kaz'a toğan atub

1. Nesrî, I, s. 176-184, 185-187.

kendü ardınca seğırdüb giderken at kendüyle bile yıkılub, kaza yitişüb Allah rahmetine kavuşdı ve bu vakı'anun tarihi hicretin yetiyüz altmışında(1358) vâki' oldu".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fetihleri Hoca Sa'deddin Efendi¹'nin eserinde ise "Feth-i Gelibolı ve Konur-hisâr" başlığı altında aşağıdaki gibi zikredilmiştir.

"Gelibolı hisârının tekvurı ki, Kalopoli demekle meşhûr idi, ol sipehdâr-ı kişver-gîr vilâyetlerinden iki hisârı hüsn-i tedbîr ile teshîr itdiğin göricek cem'-i sipâh idüb ol dîn-i penâhdan yana yürüdü.ve tekabul-ı sufûf ve tekari'-i suyûf vukû' bulıcak lâ-cerem küffâr-ı ber-geşte rüzgâr-ı bâr edbâr ile hisârlarından yana firâr idüb tahassün idicek, Ece Beğ ile Gazî Fâzıl'ı sipâh-ı zafer-penâh ile muhâsara-i hisâr için ol mahâlde alıkoyub Bolayır'da temekkün buyurdılar ve ol gazîler Gelibolı etrâfını teshîr ve reâyâsını yerlerinde tefrîr itdiler. Halâ Ece-ovası didikleri vilâyet Ece Beğ elinden feth olunmağla bu nâm ile şöhrat bulmuştır. Konur-hisârı'nın Kalakonye(قلاقونية) nâm tekur-ı bed-fercâmı ki, Gelibolı tekurının ekaribinden ve kemâl-ı tehevvr ve eziyet ile ol diyârın eşedd-i ekaribinden idi. Asker-i zafer-şîâr ol diyâra güzâr idilden berü ol hunhar bed kirdâr-ı ızrâr makâmında isrâr ve âzar mahallinde istikrâr idüb ale'l-istimrâr etvâr-ı nâhemvâr izhârı için mürekkeb idbâra süvâr idi. Gelibolı muhâsara olıcak ekseriya sipâh-ı islâmı şebihûn ve gâret ve ol mücâhidlere isâl-ı hasâret eyler idi".

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 55-57.

Hoca Sa'deddin Efendi bu olaya devam ederek Konur-hi-sârı'nın fethini ve Gelibolu'nun teslim alınmasını Âşık Paşazâde ve Neşrî'nin anlattığı gibi ifade etmiştir. Ancak bu kaynaklardan farklı olarak Gelibolu'nun 760/1358-1359 yılında alındığını kaydetmiştir. Sa'deddin Efendi daha sonra Süleyman Paşa'nın Malkara ve İpsala'yı fethettiğini zikrederek bu konuda şöyle demiştir¹.

"İrtifâ'-ı râyât-ı zafer âyat-ı şâhzâde-i hu-
ceste sıfat-ı eyyâmında feth olunan medâin
ve vilâyâtdan biri dahi Malgara şehridir ki
letâfet-i havâ ile meşhûr ve mezkûrdur. Hacı
İlbeği ol nevâhide mahi'-i rûsûm-ı şirk ihti-
mâmı ile feth olunub ma'mur oldu. Eyyâm-ı
sa'âdet fercâm şehzâde-i nîknâmde makarr-ı
a'lâm-ı islâm olan bilâd-ı meserret-âbâdın
biri dahi İpsala şehridir ki, Gelibolu ve
Malgara'ya üç günlük mesâfede deryâ-yı Rum²
kenârına karîb mahalde vâki' olmuştur... Ol
belde-i tayyibe fethinden sonra asâkir zafer-i
mû'ser-i hasm-ı hâsır üzre hücûm idüb ve Tek-
fur-dağı'nda olan bâzı kıla' ve bika'a istilâ
idicek darb-ı şemşîr ile ekser mevâzi' teshîr
olundu ve Od-gönlek hisârını uc idindiler ve
Hayrabolu ve Çorlu üzerine def'âtle akın idüb
emvâl-i ganâim ve esîr ve behâyim ile muğtenim
oldılar ve ol hudûdda olan kıla' sâhibleri e-
linden intizâ' olunub mesâ'i-i cemîle-i mücâ-
hidîn ile arsa-i islâm ittisâ' buldı".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fetihlerini bu şekilde anlatan Hoca Sa'deddin Efendi, onun 761(1359-1360) yılında bir gün, çoğu padişahların yaptığı gibi avlanmaya çıktığını ve

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 57-58.

2. Ege denizi.

atının ayağının bir dala takılmasıyla yıkılması üzerine düştüğünü ve şehid olduğunu belirtmektedir.

Gelibolu ve çevresinin fethi hakkında Kemal Paşa-zâde¹ ise şunları zikreder.

"Gelibolu'nun ki, ol zamânda dahi ma'mûr şehri idi, nevâhisine dest-i hasâreti sunub sevâd âbadının üzerine dehân-ı gâreti açdılar. Ol hâsılı mevfûr meşhûr iskelenin ki nâdire-i dehriydi. Havâlisine lisân-ı âzer-i feşân-ı sinân ejderha-i nişândan zehr-i kahr-ı bîdâdı saçdılar. Gelibolu'nın aslı Kalipoli'dir. Niteki(m) Yanbolu'nın aslı Yanipoli ve Niğbolu'nın aslı Nikepoli'dir. Poli deyü Rumîler dilince kasabaya dirler. Bu hikâyeti rivâyet idenler eydürler. Kalı Bolayır tekürünün kızı adıdır, ânın talebiyle yapıldığı sebebdan ma'mûre-i mezkûreyi ana nisbet iderler".

Kemal Paşa-zâde bu ifâdeden sonra Ece Bey ile Fâzıl Bey'in Gelibolu'yu muhasara ettiklerini ve sur içinde mahsûr kalan tekfûrun kaleyi teslim etmekten başka çaresi kalmadığını zikreder. Ancak diğer kaynaklarda belirtilen Konur-hisârı'nın fethinden bahsetmez. Buna mukabil Süleyman Paşa'nın sırasıyla Od-gönlek, Eksemil, Bolayır, Seydi-kavağı², Tekür-dağı, Konur-hisârı, Hayrabolu³, Vize ve Pınar-hisârı⁴'nın ele geçirilmesi hakkında geniş bilgi verir. Süleyman Paşa'nın vefatı da uzun olarak anlatılır⁵.

1. Kemal Paşa-zâde, II, s. 126.

2. Burasının Saroz körfezine dökülen Kavak deresi ağzındaki Bolayır'a bağlı Kavak köyü olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Ş. T uran, Kemal Paşa-zâde, II, Metin notları, not 202.

3. Hayrabolu bugün Tekirdağ'a bağlı ilçe merkezidir.

4. Pınar-hisârı Kırklareli'ne bağlı ilçe merkezidir.

5. Bkz. Kemal Paşa-zâde, II, s. 127-141.

Gelibolu'nun fethi ve Süleyman Paşa'nın buradaki diğer faaliyetleri hakkında Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi¹'nin kaydettiği bilgi ise şöyledir.

"Müslümanların Rumeli'ye geçişi ve iki kaleyi (Çimpe ve Ayaşılonya) fethettikleri haberi Gelibolu tekfuru Kaluboli'ye ulaşınca, asker toplayıp müslümanların üzerine geldi. Onlarla savaşılar yenilince kalesine kaçtı. Süleyman Paşa, Bolayır fethiyle meşgul olup, Ece Bey'le Kadı Fazıl'ı Gelibolu fethine tayin etti. Ece Bey, Gelibolu'nun bütün yörelerini fethetti. Aldığı yerler günümüze kadar Ece ovası adıyla anıldı. Konur Hisârı Gelibolu tekfuru Kaluboli'nin akrabasından Kalakonya adlı bir kâfirin elindeydi. Bu mel'un daima müslümanlara eza ve cefa ederdi. Sık sık baskınlar yapar esir alırdı. Birgün Süleyman Paşa bu mel'unu baskın yapmak için kaleden çıktığında yakalayıp öldürdü ve Konur Hisar'ı fethetti. Gelibolu tekfuru bunu haber alınca çaresiz kalıp kaleyi eman isteyerek teslim etti ve çoluk çocuğuyla bir gemiye binerek İstanbul'a gitti. Süleyman Paşa, her iki kaleden de çokca ganimet aldı. Rivayet olunur ki, Süleyman Paşa hazretleri Mevlevî şeyhlerinden bir azizin müridi olup, başlarına Mevlevî külâhı giyerlerdi. O gün alınan ganimetler dağlar gibi yığılıp, Gazi hazretleri ganimetleri başlarında olan külâh ile gazilere taksim buyurdular ve emredip külâhlarını yaldızlattılar. Ümerâya da o şekilde külâhlar giymelerini emrettiler. Bu bölgenin fethi 760(1358-1359)'da vuku buldu. Süleyman Paşa hazretleri, etrâfa asker göndermeye başladılar. Hacı İlbeyi, Malkara ve çevresini, İpsala'yı, Tekfurdağı'nı, Hayrabolu'yu,

1. Müneccimbaşı, I, s. 95-97.

Çorlu ve civarını fethetti. Müslümanlar hadsiz hesapsız ganimet aldılar. Bu kadar kısa bir zamanda, bu kadar geniş bir bölgenin İslâm askerleri tarafından fethedildiğini duyan Efrenc, Rus, Bulgar, Las ve Engürüs kralları İstanbul kayserine adamlar gönderip ehl-i islâmı ortadan kaldırmaya cehd eyle, cümlemiz sana imdad ederiz diye tahrik ettiler. İstanbul kayseri otuz bin asker ile altmış adet sefine hazırlayıp, müslümanların üzerine gönderdi. Süleyman Paşa hazretleri durumdan haberdar olunca, üme-râsını, arkadaşlarını ve gazileri toplayıp sabr ü sebat ve Allah'a tevekkül etmelerini vasiyet buyurdu. Sanki onlara artık aralarında bulunmayacağını, bu hadiseden evvel âlem-i kuds'e göçeceğini ve onlara ervâh-ı kudsiye ile yardıma geleceğini anlatmak istedi. 761(1359-1360) yılında, bir gün Süleyman Paşa ava çıktılar. Ellerindeki doğanı uçurup bir avı takip ederlerken atlarının ayağı sürçüp yere düştüler. Murg-ı ruh-ı mukaddesleri cennete uçtu. Arkadaşları ve gazileri çok üzüldüler. Süleyman Paşa'yı Bolayır'da sarayları yanında yaptırdıkları mescide defnettiler. Süleyman Paşa'nın Bursa'da, Helvayi mahallesinde bir mescidi vardır".

Gelibolu ve Rumeli'nin fethi Giese'nin neşretmiş olduğu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise aşağıdaki şekilde kaydedilmiştir.

"Gazîler gelüp Gelibolı tairesine segirdim itdiler. Andan sonra Gelibolı tekvurı çeri cem' itdiler. Gelüp bunlarınla uğraşdılar, azîm ceng itdiler. Hak Te'alâ fursatı gazîlere virüb Gelibolı tekvurun sıldılar. Kaçdı hisâra girdi. Andan gazîler döndiler. Tekfur dağını dahi feth itdiler. Ol yiri zabt itdük-

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 17.

den sonra gelüp Gelibolı'yı dahi feth itdiler. Hicretin 758(1356-1357) yılında vâki' oldu. Çünkim Gelibolı bunların oldu, andan Süleyman Paşa Hayrabolı ve Çorlı vilâyetine akın itdiler. Akından her ne kim kaparlar kazarlardı, alup Gelibolı'ya gelürlerdi. Meğer bir beğ vardı. Adına Evrenos Beğ dirlerdi, gayet bahadır idi. Hacı İlbeği dirlerdi, bir dilâver dahi var idi. Bu iki gaziler ile gelüp Dimetoka'yı ve İlbeği burgazını çalup çarparlardı. Girü dönüp Gelibolı'ya gelürlerdi. Edrene yanında Meric kenârında ol burgozı ol zamanda İlbeği alduğıyiçün ol burgazın adını İlbeği burgozı diyü ad kıldılar. Ol hinde Süleyman Paşa merhûm ol gün atı ayağı bir delüğe göçdü. Atıyile tekerlendi. Ol arada şehîd oldu. Hicretin 759(1357-1358) yılında vâki' oldu".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesi ve buradaki fetihleri hakkında Hacı Halil Konevî¹ ise şunları zikreder.

"Önce Od-gönlek kal'ası ve İksamiliyye alındı. Kal'adakiler kılıçdan geçirildi. Lâz'lar bu haberi duyunca bir ordu toplayıp Malkara(Mi-galkarya)'ya indiler. Süleyman Paşa bu haberi işitince iki şelûnî kâseyi nakkare yapıp eğerine yerleştirdi. Kırk askerden yirmisini Od-gönlek kal'asına bırakıp öbür yirmisini de kâfirleri ortadan kaldırmak için beşer beşer ayırıp kâfir askerlerine karşı gönderdi ve kendisi de o beşlerden birisinin başında gülbank-i Muhammedî ile nakkare vurdu. Sür'atle bütün beşleri dolaştı, salavat sesleri her taraftan göklere yükseldi. Kâfirler mukavemetde fayda görmeyip her şeylerini bırakarak kaçdılar. O kadar çok ganimet alındı ki altın,

1. Hacı Halil Konevî, s. 55.

mevlevî külâhları ile taksîm edildi, altın fazlasıyla külâhlarını süslediler. Zer ile müzeyyin olan üsküblerin icadı o zaman vuku' buldu ve o zamandan beri bu âdet oldu. Kâfirler hezimete uğradıktan sonra islâmîyet kuvvet buldu. O zaman Malkara, İpsala ve Vize fetholundu. Tâ Tekirdağı, Seyyidîkavağı ve Bolayır'a kadar olan yerler Osmanlıların tasarrufuna geçdi. Kiliseler camiye tahvîl edildi. Kâfirlerin memleketleri harâc ve baca tâbî tutuldu. Böylece altı sene kâfirlerle muhkem harb edildi. Süleyman Paşa bir gün av arzusunda bulundu. Ata binib ava çıkdı, at sürçtü, Paşa düştü ve öldü".

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesi ve buradaki fetihleri hakkında Ruhî Çelebî¹'nin kaydettiği bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

"Allah tevekkül idüb denize girüb Rum-ili cânibine geçdiler. Tekvur-dağı tuşına çıkdılar. Andan bu vechile bâki gazîler geçdiler. Evvel-i feth Od-gönlek nâm bir kal'a olub içinde olanın bi'l-küllîye kılıçdan geçürüb kal'a-i Eksamiliyye(yi) aldılar. Bunların haberi çünkü Laz iline irişdi, kâfir ehl-i islâmın ubûruna hayli müteellim olub gereği gibi leşker cem' idüb gelüb Menlik sahrasına cem' olub kondılar. Bu taraftan Süleyman Paşa dahi temâm asker çekub tasdan nakkareler düzüb kendü atının eğeri kaşına berkidüb kırk âdem Menlik kal'asında koyub bâkisin bölük bölük idüb kâfirin dört cânibine gönderdi. İttifâk ol gice inâyet-i Rabbanî birle gayet karanu olub vâfir yağmur yağub leşker-i islâm kâfirin cevânib-i erba'asını alub bir uğurden tekbîr idüb

1. Ruhî Çelebî, vrk. 26b-28b.

ve salâvat getürüb nakkareler çalınub kâfire hamle itdiler. Küffâr-ı melâîn bu sîtü sadâ-nın istimâ'ından eyle tasavvur itdiler ki ehl-i islâm dört tarafın ihâta itmişdür. Bir(silinmiş) bunları helâk idüb kimisine halâs itmezler. Müslümanlar dahi ol karanu gicede berk gibi kılıcıların çeküb yürüdüler. Hayli kâfir hasâret idüb karanu gice yağmurlu vakitte kâfir leşkerine bir vecihle inhizâm vâki' oldu ki kabil-i vasf olmayub bâr u bün-gâhını koyub başlu başın alub kaçdılar. Cemâ-at-ı müslimîn bî-nihâye mâl tahsîl idüb nimet-i uzmâya ve ganimet-i kübraya vâsıl oldılar. Ravî rivâyet ider ki, ol mahalde filori kü-lâh-ı mevleviyle taksîm itdiler ve hem merdâ-ne altun üskûf giymek evvel ol vakten berü peydâ oldu. Çün kâfire ol hezîmet vâki' oldu, ehl-i islâm temâm kuvvet ve şevket tutub her ne tarafa müteveccih oldularsa gâlib oldılar ve her ne yiri ki feth iderlerdi, pirlar ve o civanlardan islâma dâ'vet iderlerdi, riâyet idüb mülkler ve kentler virirlerdi, uymayan-ları harâca keserlerdi. Anı dahi kabul itme-seler cümle kılıçdan geçirüp avratlarını esir iderlerdi. Vâkit olurdu ki islâma bin kişi(silinmiş) salurdu, ehl-i islâm kuvvet tutub hayli adem cem' oldu ve hayli vilâyet açdılar. Mugalkara ve İpsala ve Vize ve Te-kür-dag ve Seydi-kavağı'n ve Bolayır ve Ge-libolı feth idüb kilisâların mescid idüb çan-lıkların minâre idüb ve her yerde imâm ve müezzin cemâat idüb evkat-ı hamse riâyet o-lunup erkân-ı salâvat ve icrâ-yı şerâyi' ah-kâm-ı nebevîyi terakkî idüb sene 758(1356-57) bu sit ü sadâ firenge irişüb ekser kefere sulh idüb cizye virmeğe râzı ve tâlib oldılar. Süleyman Paşa bu vechile altı yıl mikdâr gazâ idüb cihâtta kusur komadı. Bir gün takdîr-i

Rabbanî ve kazâ'-i âsumânî irişüb Seydi-kavağı'y-
la Bolayır arasında şikâr iderken bir kaza toğan
salub ardına düşüb atla segürdürken atun ayağı
hata idüb at düşüb kendü dahi at altında kalub
fevt oldu".

Hadidî¹ ise Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki faaliyetleri-
ni daha teferruatlı olarak aşağıdaki mısralarla anlatmıştır.

"İki binden ziyâde geçdi leşker
Ayaşoluna dirler bir hisârı
Üşüp feth eylediler bâ 'avn-i Bârî
Tekür-tağı'nda Ot-gönlek hisârın
Alup feth itdiler cümle diyârın
Sipâhisin bulasın indürürken
Gemiyle öteye gönderürken
Gelibolı teküri çekdi leşker
Süleyman Paşa da olub beraber
Ururlar tîği kâfir leşkerine
Sınup kaçar biri bakmaz birine
Kaçup singin çeri girdi hisâra
Ganî olmuşdı gazîler şikâra
Ece Beğ'i kodı bekler hisârı
Gice gündüz karayı vü kenârı
Süleyman Paşa etrafını aldı
Sürüp yine Gelibolı'ya geldi
Ece'ye ol ili tımâr iderler
Ki ana şimdi Ece-ova'sı dirler
Ece Beğ'i kodı anda havâle
Hisâra koymaya zâd ü nevâle
...
Yarar yoldaş kodılar üç hisâra
Diledi kendü kim Koğrı²'ya vara

1. Hadidî, vrk. T.4b-8a.

2. Hadidî'nin Koğrı(قوغرى) imlâsı ile kaydettiği bu hisârın
adı diğer kaynaklarda Konur(قونور) şeklinde geçmektedir.
Burası Tekirdağ vilâyetinin Şarköy kaza merkezi civarın-
dadır. Bkz. İ.H. Danişmend, Kronoloji, I, s. 494.

Meğer Koğrı'da bir kâfir var idi
Keşan'a, Koğrı'ya ol server idi
Geçelden Rum-eli'ne ehl-i islâm
At arkasından inmez itmez ârâm
Giceyle Gelibolu'ya gelürmüş
Ece Beğ leşkerinden er alurmuş
Süleyman Paşa gözciler komışdı
O kâfir çıkduğun gözler dimişdi
Meğer bir gice kâfir yine bindi
Hisârından çıkub sahrâya indi
Süleyman Paşa tuydı bindi gitdi
Giceyle hisâr altına yetdi
Kodı bir yolda Gazî Evrenos'ı
Didi gözle senün olsun bu pusı
Kodı Hacı İlbeği'yi bir kemîne
Didi kim hazır ol fursat demine
Gelibolı yolunu kendü gözler
Çerisin tağun ormanında gizler
Gelibolı'ya kâfir gelmişidi
Yine hâricden âdem almışidi
Dönüb geldi yine gire hisâra
Boğazı ele virdi pes ne çâre
Alup etrâfın tutarlar gazîler
Oyundur bu, bu kez anı üterler
İledürler hisâra gösterürler
Hisâr ehli tekür hâlin görürler
Ururlar boynun anun biter işi
Düşer cânı cahîme, hâke başı
Hisâr ehli idüb efgân u zârı
Virürler 'ahd ü amanile hisârı
Alur bulduğun anda mu'teberden
Kemân u cevşen ve tîğ u siperden
Virür Hacı İlbeği'ye ol hisârı
Yazup tımâr itdi ol diyârı
Keşan iklîmini alup tamâmet
Yazup tımâr erine kıldı kısmet
Keşan haddinde çıkub bir kenara
Süleyman Paşa eyledi nazâra

Görür deryâ gibi bir ulu sahrâ
Bakup etrâfına itdi temâşâ

...

Süleyman Paşa indi bir kenara
Çeri çetr urdı kondı sebze-zâra
Buyurdi çın seherden göçdi leşker
Geçid bulub Meriç suyn geçerler
Birez ol sahn-ı sahrâda yürindi
Mukabil yüce bir kal'a görindi
Yüce yir Tanrı-tağı'nun kenârı
Değül Bursa Keşiş-tağı cıvârı
Kalup müşkilde dime nirecükdür
Adı vü sanıyile Firecük'dür
Anı sen sanma gayrı ile benzer
O bu gök kubbede kandile benzer
Görinür kal'adan bahr ü cezâyir
İnoz ü İpsala vü Koğrı vü sâir

...

Süleyman Paşa alur ol hisârı
İçinde var anun bir deyri a'zam
Nasâra kavmi yapmış hûb u muhkem
Ol üç dört kal'anun çoğidi
Ferecük câmi'i misli yoğidi
Buyurdi deyirde Cum'a namâzı
Okutdı hutbeler Orhan-ı Gazî
Bu Rum-ili'nde ön bu cum'a kondı
En öndin Ferecük'de hutbe okundı
Yarâr âdemle berkitdi hisârın
Yürüyüp zabt ider cümle diyârın

...

Süleyman Paşa döndi devlet ile
Gelibolı'ya geldi şevket ile
Çeri tutub karayı vü kenârı
Zebûn itmişdi kahtile hisârı
Tekür etrâfını aldı ser-â-ser
Yalunuz kal'a ana nidiserdür
Bilür kal'ada elden gidiserdür
Heman sulh eyleyüb virdi hisârın
Alup ehlin ü mâlin ü tavarın

Gemiye girdi vü deryâya gitdi
Süleyman Paşa şehri defter itdi
Yarar âdem koyub kaydını gördi
Çeküp leşker Tekür-tağı'na sürdi
Bolayır'da buyurdi bir 'imâret
Kim anda eylemişdi işâret
Tekürin sıyıcak leşkerlerini
Bolayır'da kırup serverlerini
Pes andan Hayrabolı illerine
Varup yağma didi leşkerlerine
İdüb yağma ili tutmuşdı leşker
Ganâimden ganî olmuşdı her er
Dönüp yine Bolayır'a gelürler
...

Süleyman Paşa bir gün av iderken
Atının ileyinden kaçdı tavşan
Süleyman Paşa da sıçratdı atı
Şu resme ki ok çıka yay ola katı
İrüp ol dem kazâ-yı âsumânı
Tekerlendi atile nâ-gehâni
Ecel ırmış idi ol bahâne".

Türk tarihinin en önemli hadiselerinden birini teşkil eden Rumeli'ye geçiş meselesi, görüldüğü gibi ilk Osmanlı kaynaklarında değişik şekillerde anlatılmaktadır. Süleyman Paşa idâresindeki Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye ilk geçişleri ve buradaki fetih hareketlerinin sırası ile tarihinde kaynaklar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Meselâ Enverî'nin Düstûr-nâme'sine göre, Osmanlılar'ı Rumeli'ye geçerek oraya yerleşmeye teşvik eden Gelibolu tekfurı Asen'in oğludur. Bu zât müslümanlığı kabul etmiş ve Melik adını almıştır. Yine Enverî'ye göre Süleyman Paşa emrindeki Osmanlılar Rumeli'de önce Gelibolu'yu, ardından da Mıgalkara(Malkara), Dimetoka, Keşan ve Edirne'yi fethetmişlerdir. Ancak Enverî'nin bu kaydına nazaran Edirne'nin Süleyman Paşa tarafından değil, onun ölümünden son-

ra I. Murad tarafından fethedildiği bilinmektedir¹.

Rumeli'nin fethedilmesinde Şükrullah, Hacı Halil Konevî ve Ruhî kaynak grubu ilk önce Od-gönlek kalesinin alındığını ifade ettikten sonra sırasıyla İksemilye(Eksamil), Mıgalkara (Malkara), İpsala, Vize, Tekür-dağı, Seydi-kavağı ve Bolayır'ın ele geçirildiğini belirtmektedirler. Oruç b. Âdil, Âşık Paşa-zâde, Mehmed Neşrî, Kemal Paşa-zâde, Hoca Sa'deddin Efendi ve Münecimbaşı gibi müverrihler ise önce Çimpe ve Ayaşılonya'nın fethedildiğini, daha sonra da Konur-hisarı, Gelibolu, Malkara, İpsala, Tekür-dağı, Hayrabolu, Seydi-kavağı ve Bolayır'ın ele geçirildiğini kaydetmişlerdir.

Hadidî ise Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki fütuhâtını biraz daha değişik olarak anlatmaktadır. Ona göre Osmanlılar önce Ayaşılonya, Od-gönlek, Kogrı(Konur-hisârı) ve Keşan'ı fethetmişler, daha sonra da sırasıyla Ferecik, Enez, İpsala, Gelibolu, Tekür-dağı(Tekirdağ), Bolayır ve Hayrabolu'yu ele geçirmişlerdir².

Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçmesi ve buradaki fetihleri hakkında Osmanlı kaynaklarında verilen tarihler de birbirinden farklıdır. Meselâ Şükrullah ve Karamanî Mehmed Paşa bu fetihlerin 751(1350-1351) yılında yapıldığını belirtmektedirler.

1. Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethi için bkz. H. İnalcık, "Edirne'nin Fethi", Edirne, Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara 1965, s. 137-159; A. Burmov, "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?", trc. H. Eren, Belleten, sayı 49, Ankara 1949, s. 97-106.
2. Süleyman Paşa'nın Rumeli fütuhâtı ve Ferecik'in fethi hakkında daha geniş bilgi için bkz. N. Öztürk, "Ferecik'in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair", Türklük Araştırmaları Dergisi, Yıl 1988, sayı 4, Ankara 1989, s. 135-145.

Atsız'ın neşretmiş olduğu Tarihî Takvimler'de ise Gelibolu'nun 754(1353), 755(1354) ve 757(1356) yılında fethedildiği kayıtlıdır¹. Osman Turan'ın neşretmiş olduğu Takvimler'de Gelibolu'nun 755(1354) ve 757(1356) yılında alındığı görülmektedir². Oruç Beğ, Neşrî ve Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân tarihlerinde ise bu yörelerin 758(1356-1357) yılında alındığı zikredilmiştir. Hoca Sa'deddin Efendi ile Münecimbaşı ise Gelibolu'nun 760(1358-1359) yılında Osmanlıların eline geçtiğini belirtmişlerdir.

Osmanlı kaynaklarında verilen bütün bu farklı tarihlere rağmen Gelibolu ve çevresinin Tarihî Takvimler'de de belirtildiği gibi 754(1354) yılında fethedildiğini kabul edebiliriz. Nitekim Bizans kaynakları da 1354 yılında bir deprem neticesinde Gelibolu ve çevresindeki kalelerin surlarının yıkılması üzerine bu bölgelerin Türkler tarafından fethedildiğini söylemektedirler³. Ancak Osmanlı kaynaklarının birçoğunun belirttiği gibi 758(1356-1357) yılındaki fetih bu bölgelerin ikinci fethi olabilir. Belki de Süleyman Paşa'nın 1354'den sonra Anadolu'ya dönmesi ile bu bölgeler tekrar Bizans hakimiyeti altına girmiş ve Osmanlılar 1356 ile 1357 yıllarında Rumeli'nin fethini tamamlamışlardır⁴.

1. Bkz. N. Atsız, Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, I, s.25,69,101

2. Bkz. O. Turan, Tarihî Takvimler, s. 17, 53.

3. I. Kantakuzenos, age., Fran. trc. VII, s. 230 vd.; Krş. G. Arnakis, Gregory Palamas among the Turks, Sepeculum 1951, s.26

4. Feridun Bey Münseâtı'nda da Gelibolu'nun 758(1357) yılında fethedildiği kaydedilmiştir(I, s. 71). Hammer de bu fethin tarihini 758(1357) olarak kabul etmiştir. Buna mukabil M.T. Gökbilgin("Orhan" mad. s. 403) ve H.İnalçık("Rumeli"mad. s. 768) Gelibolu'nun Türkler eline geçmesini 755(1354) olarak kabul etmektedirler.

Gelibolu'nun ele geçirilmesi Osmanlılar için oldukça önemli bir hadise idi. Zira bundan sonraki yıllarda Balkanların fethine devamlı buradan başlanmıştır. Süleyman Paşa Gelibolu'yu ele geçirdikten sonra, üç istikamette Osmanlı fetihleri devam etti. Birinci kol sahilden Tekirdağ, Çorlu ve İstanbul istikametinde; ikinci kol ortadan Konur-hisarı(bugünkü Kurudağ) üzerinden Malkara, Hayrabolu ve Vize istikametinde; üçüncü kol ise Meriç vâdisinde İpsala, Dimetoka ve Edirne istikametinde gitmişlerdi. Selçuklularda görüldüğü gibi Osmanlılar da, fetihlerde üç kol halinde ileri bölgelere yayılıyorlardı¹. Od-gönlek hisârını karargâh edinen Hacı İlbeği ve Evrenos Gazî'nin Dimetoka, yine Süleyman Paşa'nın Gelibolu'yu kendisine hareket üssü seçerek Çorlu istikametinde yaptıkları fetihler buna örnek olarak gösterilebilir.

3. Bu Dönemde Osmanlı Kaynaklarında Zikredilmeyen Olaylar:

Osmanlı kuvvetlerinin Gelibolu'yu aldıktan sonra Tekirdağ ve Bolayır'a kadar bütün Marmara kıyılarına sahip olduğunu gören Bizans imparatoru Ioannes Kantakuzenos, Türklerin bu ilerleyişine engel olmayı düşünmüştür. Öte taraftan bu devrede Osmanlı kaynaklarında zikri geçmeyen bazı olaylar da vuku bulmuştur. Meselâ imparator Kantakuzenos'un, damadı Orhan Bey'e haber göndererek 10.000 altın karşılığında Çimpe'yi satın almak ve Gelibolu'nun boşaltılmasını istemesi hakkında Osmanlı kaynaklarında hiçbir bilgi yoktur. Ancak batıda yapılan araştırmalardan anladığımıza göre, Orhan Bey'le bu konuyu görüşmek isteyen im-

1. H. İnalcık, "Rumeli" mad., İA, s. 768 vd.

parator onu İzmit'e davet etmiş, Orhan Bey ise rahatsızlığını bahane ederek kendisiyle görüşmek üzere İzmit'e gelemeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca "ancak mükâfat yolu ile kazanmış olduğum Zimpe(Çimpe) kalesini terk edebilirim" diyerek Gelibolu ve çevresini bizzat Türk kuvvetlerinin elegeçirdiğini ve burasını boşaltmasının mümkün olmadığını da kendisine haber vermiştir¹.

Kantakuzenos Orhan Bey'in bu cevabı üzerine Sırp lar ve Bulgarlar ile birlikte Balkanların Türklere karşı müdafaası hususunda başarısız birtakım teşebbüslere girişti. Çok geçmeden de V. Ioannes'e saltanatını bırakmak zorunda kaldı. İmparator V. Ioannes(1341-1391) ise Türkleri Rumeli'den çıkaracak güçte olmadığından Orhan Bey ile iyi geçinmek mecburiyetini duydu².

Süleyman Paşa, Gelibolu'nun fethinden sonra, buradan Trakya içlerine yaptığı gazâ akınlarıyla hakimiyet sahasını daha da genişletti ve bir bakıma Osmanlı Rumelisi doğmaya başladı. Ancak Süleyman Paşa'nın ansızın ölmesi Rumeli'deki fetihlerin kısa bir süre durmasına sebep oldu. Buna mukabil bu süre zarfında Anadolu'dan getirilen Türk grupları ile Rumeli'deki köprü başları elde tutulmaya ve daha büyük bir hamle için yeni kuvvetler toplanmaya başlandı. Önce, Balıkesir bölgesinde yaşayan Türk aşiretlerinden bir grup 1357 tarihlerinde Rumeli'ye geçirildi. Bu grup önce Gelibolu yöresine, sonra da Hayrabolu'ya yerleştirildi. İlk grubun geçmesinden sonra akıllıca yapılan propagandalar, Anadolu'dan pek çok ailenin daha Rumeli'ye geçmesini sağladı. Bunların büyük bir kısmı verimli topraklara

1. Lebeau, age., XX, p. 335 vd.

2. M.H. Yınanç, "Orhan" mad. İA, s. 403.

yerleşip, ziraatle meşgul olmaya başladılar. Bir kısmı ise Gelibolu'nun kuzey-batı taraflarına giderek beğendikleri yerlere yerleştiler. Bunlar gerektiğinde toplu olarak akınlara dahi katıldılar¹.

Bu devrede, Osmanlı kaynaklarında bahsedilmeyen ve Bizans Devleti ile ilgili olan olaylardan bir tanesi de, şehzâde Halil'in Foça'lı korsanlar tarafından esir edilmesi ve Bizans imparatorunun yardımıyla kurtarılmasıdır.

Süleyman Paşa'nın vefat ettiği yıl içerisinde, Orhan Gazi'nin Theodora'dan doğmuş olan ve o sırada 11 yaşında bulunan oğlu Halil, İzmit körfezinde kayık ile gezerken Foça'lı korsanlar tarafından yakalanıp Foça'ya götürüldü(1357)². Orhan Bey, oğlunun kurtarılması için Bizans imparatoruna müracaat etmekten başka çare bulamadı. Durumdan azamî derecede faydalanmak isteyen imparator V. Ioannes Palaeologos, Orhan Bey ile bir anlaşma yapmaya muvaffak oldu. Buna göre Osmanlı hükümdarı, Bizans topraklarına karşı her türlü taarruzu durdurarak barış yapmayı kabul ediyor, ayrıca Foça'lılara karşı gönderilecek gemilerin masrafını üzerine alıyor, imparatorun eski borçlarını affediyor ve Trakya'da imparatora karşı duran Mateos Kantakuzenos'a yardımdan vaz geçerek imparatoru destekleyeceğini va'dediyor-

-
1. Osmanlılar döneminde Rumeli'nin iskânı için bkz. M. Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskanına Dair", Türkiyat Mecmuası, İstanbul 1953, X, s. 299-312; T. Gökbilgin, Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân, İstanbul 1957.
 2. N. Gregoras'tan naklen İskender Hoci, "Şehzâde Halil'in Sergüzeşti", TOEM, I, s. 249 vd. Gregoras'ın bu kısmını türkçeye çeviren İskender Hoci, bu hadiseyi 1356 yazı olarak tespit etmiştir.

du¹.

Bunun üzerine Bizans imparatoru bizzat donanması ile Foça'ya gidip, oradaki Ceneviz valisine, yarısı kendi tarafından, diğer yarısı da Osmanlı hükümdarı tarafından ödenmek üzere 100.000 altın vermek suretiyle iki yıl kadar esarette kalan şehzâde Halil'i geri alarak İzmit'te babasına teslim etti (1359)².

1. Bkz. I. Kantakuzenos, age., Fran. trc. VIII, s. 266.

2. M.H. Yınanç, "Orhan" mad., İA, s. 403; H. İnalcık, agm., s. 141-143.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. MURAD DEVRİNDE TÜRK-BİZANS MÜNASEBETLERİ

(1362-1389)

a. I. Murad'ın Rumeli'ye Geçmesi ve Edirne'nin Fethi:

Orhan Bey'in oğlu ve ilk Rumeli fâtihi şehzâde Süleyman Paşa'nın âni ölümü ve bu suretle savaş bölgesinin başsız kalması ihtiyarlamış olan Orhan Bey için bir felâket, Osmanlı beyliği için de büyük bir şanssızlık idi. Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra en büyük kardeş olan Murad, lalası Şahin Paşa ile birlikte batıya, Rumeli'deki mühim uç bölgesine gönderildi. Süleyman Paşa'nın ölümüyle geçici bir süre için duraklayan Rumeli fütuhâtı, genç şehzâde ile kabiliyetli birer kumandan olan Lala Şahin, Hacı İlbeği ve Evrenos Gazi'nin gayretleriyle yeniden başladı. Şehzâde Murad idaresindeki uc kumandanları 1359 yılında Trakya'nın sistemli olarak fethine başladıklarında, Edirne'yi almayı kendilerine hedef olarak seçmişlerdi. Bu hedefi gerçekleştirmek için İstanbul tarafından gelecek bir hücumu karşı koymak gayesiyle önce Çorlu kalesi ele geçirilmiş(1359), daha sonra ise İstanbul-Edirne yolu üzerindeki diğer kalelerin alınması yoluna gidilmiştir.

Görüldüğü gibi I. Murad, daha babası vefat etmeden önce Rumeli'ye geçmiş, Bizans kuvvetleri ile 1359 yılından beri mücadeleye başlamıştır. Çorlu ve Dimetoka'nın ele geçirilmesinden sonra Edirne'nin fethine girişilmiş ve nihayet bu mühim Bizans şehri de Osmanlılara teslim olmak zorunda kalmıştır. Ancak Edirne'nin Osmanlılar tarafından ne zaman fethedildiği kesin olarak tespit edilememiştir. Zira hem Osmanlı ve hem de Bizans kaynak-

larında değişik tarihler verilmektedir. I. Murad'ın babasının ölümünden önce mi, yoksa hükümdar olduktan sonra mı Edirne'yi fethettiği konusunda kaynaklar farklı bilgiler vermektedir.

İlk Osmanlı kaynaklarının I. Murad'ın Rumeli'ye geçişi ve buradaki fetihleri hakkında verdiği bilgiler aşağıdaki gibidir.

Bu konuda Enverî¹, daha önce de belirttiğimiz gibi Edirne'yi Süleyman Paşa'nın fethettiğini kaydetmiş ve Murad Han'ın Edirne'ye gelişini şöyle anlatmıştır.

"Edirne şehrine geldi Han Murâd
Yarağ itdi kâfire kıla cihâd
Filibe'yle Sofya'yı aldı hem
Serez ve Gümülcine feth oldu hem
Yediyüz hem altmış² olmuşdı sâl
Kıldı Orhan Beğ cihândan intikal
Kırk yıl Orhan Beğ otuz yıl Murâd
Beğ olıben kıldı âlemde cihâd".

I. Murad'ın Gelibolu'ya geçmesi ve buradaki fetihleri Oruç Beğ Tarihi³'nde ise aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"Murad Gazî Candarlu Halil'i getürüb kadiasker idindi, begler-begisi Lala Şahin dirlerdi, ağır leşker hazır idüb gelüb Gelibolı'dan geçüb doğru Betnoz (**بطنوز**) kal'ası üzerine düşüb feth itdi. Andan gelüb Çorlu hisârına vardılar. Muhkem ceng itdiler. Âkıbet yağmayla aldılar. Andan Misin (**مسين**) kal'asın aldılar. Tekfurı kendü virdi. Andan geçüb Burgoz'a geldiler. Kâ-

1. Enverî, s. 84.

2. 760/1358-1359

3. Oruç b. Âdil, s. 20-21.

firleri kaçırmışdı. Hisârı boş buldılar. Gazîler oda urdılar. Bu taraftan Hacı İlbegi ve Gazî Evrenos Beğ geldiler. Meric kenarında Burgoz'ı vardı. Anı aldılar, şimdiki halde ana İlbegi-oğlu Burgozı dirler. Hacı İlbegi gündüz hisâra girdi. Gice olinca etrâfın kâfirlerini rahat itmezdi. Sonra Dimetoka tekfurı geldi kim Hacı İlbegi gice ile ele getürdü. Döndü Dimetoka'nın üzerine ilettdi. Dimetoka halkı barışub ahd-ı peymân idüb şehri virdiler. Bunlar dahi tekfurı koyuvirdiler. Oğluy-la-kızıyla malıyla-esbâbıyla çıkdı Enez'e gitdi. Hacı İlbegi Dimetoka'yı feth ittdi. Hicretin yediyüzaltmışında(1358-1359) ve girü Evrenos Beğ bu taraftan Keşan-ili'ni feth ittdi. İpsala'yı ve Fire'yi. Bu taraftan Murad Gazî dahi hisârdan geçdi. Edirne fethine niyet ittdi. Beglerbegisi Lala Şahin'e leşker koşdı. Edirne üzerine gönderdi. Lala Şahin çün Edirne'ye yakın geldiler, Edirne tekfurına dahi haber oldı, tekfur dahi leşkere karşu vardı. İki leşker birbiriyle azîm ceng itdiler. Âkıbet Edirne tekfurı münhezim olub kaçdı. Gelüb hisâra girdi. Lala Şahin Murad Gazî'ye bir nice başlar gönderdi. Fırsatı bildirdi. Hacı İlbegi ve Evrenos Gazî geldiler, Murad Gazî'nin önüne düşüb Edirne'ye getürdiler. Ol vakt Meric suyu taşgundı. Edirne'nin tekfurı giceyle bir kayığa bindi kaçdı. Enez'e gitdi. Gazîler ale's-sabâh geldiler, kal'ayı hâli buldılar. Şehir kavmi kal'anın kapusın açub kal'ayı virdiler. Bu yıl içinde güneş küllî tutuldu. Edirne feth oldı. Hicretin yediyüzaltmışbirinde(1359-1360)".

Sultan Murad'ın Rumeli'ye geçmesi ve buradaki fetihleri Âşık Paşa-zâde Tarihi¹'nde ise aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

1. Âşık Paşa-zâde, s. 52-54.

"Ânı beyan ider kim Murad Han Gazî kardâşı Allah rahmetine vardıkdan sonra neyledi. Murâd Han Rum-ili'ne azm idüb, yürüdi, doğru Bursa'ya geldi, eyü leşker cem' itdi. Vilâyet-i Karesi'den ve kendüler vilâyetinden. Cenderelü Halil Bilecik kadısı idi ve hem İznik kadısı oldu ve Bursa kadısı dahi olmuşdı, kendü ile âşına oldu. Ânı kazasker idindi. Lalâsı Şahin'i bile aldı. Azîm leşker cem' itdi. Geldi Gelibolı'dan Bentoz (*بنطوز*) hisârına doğru yürüdi. Kâfiri ceng itmedi. Hisârı virdi. Kâfirini yerli yerinde kodı. Andan Çorlu hisârına vardı. Ânın kâfi leri muti' olmadı. Yağma çıkırttı. Kâfirler hayli ceng itdiler. Âhir tekfurının gözüne ok dokundu, zebûn oldılar, hisâra dahi koyuldılar, mübâlağa toyum oldılar. Andan sonra hisârı yıkdılar. Andan Silivri hisârına vardılar. Tekfurı karşı geldi. Bir oğlunu dahi bile getirdi. Hisârının kilidin bile getirdi. Sultan Murâd Han Gazî vardı hisârının üzerine kondı, tekfurı mübâlağa pişkeş çekdi. Sultan dahi cemi' gazîlere üleşdirdi. Andan sonra Burgos'a vardılar, kâfirleri kaçmışlar, hisârı oda urdılar, yakdılar, kül itdiler. Ânı beyan ider kim Hacı İlbegi ile Gazî Evrenoz neyledi. Hacı İlbegi deniz kenârında bir küçücük Burgos¹ aldı. Gündüz hisâra girerdi, gice sabaha değin etrâfın kâfirlerin rahat itmezdi. Meğer bir gün Dimetoka kâfiri çıkmış ki Hacı İlbegi bunu sezermiş. Tekfurı gâfil idi. Boğazın ele aldı, hisâra yürüdi ve hem yakın varmışdı, tekfurı tutdılar, hisâr dibine vardılar. Ahd itdiler kim öldürmeyeler, oğluyla kızıyla koyuvirdiler. Ve hem anlar dahi bu ahdin üzerine oldılar. Hacı İlbegi Dimetoka sarb

1. Burgos kale demektir. Burgaz diye de telâffuz edilmektedir. Krş. Âşık Paşa-zâde, s. 53, not 1.

hisârın feth itdi ve bu cânibde Gazî Evrenoz dahi Keşan hisârını feth itmişdi. Ehl-i islâmda temâm sürûr vardı. Ânı beyan ider kim Murad Han Gazî Edirne'ye varıb ne suretle aldı, ânı bildirir. Sultan Murâd Han Burgos'dan Eski¹'ye vardı. Ânın dahi hisârını boş buldılar ve bu bir-iki-üç pâre hisâr kim feth itdi, bu boş kalan hisârların âdemi Edirne'ye varub cem' olmuşlar. Murâd Hân dahi Şahin Lala'ya leşker koşdı. Edirne'ye gönderdi. Hemîn Lala'sı yüridi. Kâfirler dahi leşker cem' idüb karşı geldiler. Uğraş itdiler. 'Azîm ceng oldu. Kâfiri sıyub girü Edirne'ye döndürdiler. Vardı hisâra girdi. Murâd Hân'a bir nice baş gönderdiler. Murâd Hân'ın önüne düşüb Edirne'ye gittiler. Ol hinde Meric suyu gâyet taşmışdı. Edirne tekfurı gice ilen bir kayığa girdi kaçdı. Üngürüs'e gitdi. Sabahkim oldu, hâli duydılar, şehrin kapusın açdılar, feth olundu ve âdetce şehrin tasarrufın itdiler ve bu fethin tarihi hicretin yediyüzaltmışbirinde(1359-1360) vâki' oldu. Sultân Murâd Hân Gazî elinden kim ol Orhan Gazî oğlıdır".

SultanMurâd'ın Rumeli'ye geçmesi ve Edirne'nin fethi Neşri²'nin eserinde ise şöyle zikredilmiştir.

Sultan Murâd hicretin yidiyüzaltmış ikisinde (1360-1361) Lala Şahin'i bile alub Rum-ili'ne geçüb kâfirleri ceng itmeyüb heman hisârı teslim itdiler. Murad Gazî dahi kâfirlerin yine mekânlarında mukarrer kıldı ve dirler ki Gelibolu'yı Süleyman Paşa feth itdi. Ammâ esahh rivayet budur ki Sultan Murâd feth itdi. Âhir tekvurının gözüne ok tokınub zebun oldılar.

2. Neşri, I, s. 190-196.

1. Kırklareli iline bağlı Babaeski ilçesi.

Gazîler dahi def-i hisâra koyuldılar. Mübâlağa doyumluklar oldu. Hisârı dahi yıkdılar. Andan Hisini (Misini, Silivri) hisârına vardılar. Anun tekvurı Sultan Murâd Gazî'ye karşı varub piş-keşler çekdi. Murad Han Gazî dahi cemi'in gazîlere kısmet itdi. Andan göçüp Bergoz'a vardılar. Kâfirleri hisârı koyub kaçmışlar. Gazîler dahi hisârı yakub yıkıb o da urub yire beraber itdiler. Rivâyet iderler ki, Hacı İlbeği Meriç kenârında bir küçücük bergoscuk alub, gündüz hisâra girüb, yaturdı ve gice sabah olunca, ol etrafun kâfirlerini rahat itmezdi, incidürdi. Meger birgice Dime-toka tekvurı hisârından çıkmış ki, gafilken Hacı İlbeği karvaya. Hacı İlbeği hod tekvurın bu fâsid fi'lin tuyub kanda idüğün casuslatmış, tekvurı mağrûr idüb boğazın aldı. Çünkü kâfiri tutdı, hemân hisâra yürüdi. Hisâr halkı tekvur tutulduğın bilüb aman dileyüb, mu'ahede itdiler ki, kimesneyi öldürmeyüb oğlıyla ve kızıyla ve cemi' maliyle ve esbâbiyle salıvireler. Her ne yire dilerse gideler. Bu mu'ahede üzerine hisârı virüb kendüler çıkub gidüb ve hem tekvurı dahi azad itdiler. Dime-toka bu tarikle feth olındı ve bu tarafda Gazî Evrenoz dahi Keşan hisârını almışdı ve İpsala'yı döğüp yürürdü. Rivâyet olunur ki, çünkü, Murâd Han Gazî, Bergoz'dan Eski'ye geldi. Eski'nün dahi hisârını boş bulub yıkdılar ve bu kal'anun kâfirleri Edirne'ye cem' oldılar. Murad Han Gazî, Şahin Lala'ya asker koşub Edirne'ye gönderdi. Hemandem Şahin Lala'yı kâfirler mübâlağa askerle karguladılar. Gazîlerle buluşub, azîm ceng itdiler. Hak Teâla gazîlere fırsat virüb, kâfiri mühhezîm kıldılar. Kaçub Edirne'ye girdiler. Murad Han Gazî'ye dahi bir nice küffârdan baş gönderdiler. Pes Hacı İlbeği ve Evrenoz, Murad Han Gazî'nün önine düşüb Edirne'ye getürdiler. Ol hinde

Meriç gayet de taşmışdı. Edirne tekvurı giceyle bir kayığa binüb, kaçup Enez'e gitdi. 'Ale's-sabâh halî duydılar. Şehrün kapuların açup Murad Han Gazî'ye teslîm itdüler. Sultan Murad Han Gazî elinde bu fetih hicretin yidiyüzaltmış ikisinde(1360-1361) vâki' oldı".

Bu komu Giese'nin neşretmiş olduğu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise aşağıdaki gibi zikredilmiştir.

"Andan lalası Şahin'le gelib Gelibolı'dan geçdiler, Togivine (طوغی وینه) dirler. İstanbul'a yakın bir kal'a vardır, anı feth itdiler. Âkıbet gelüb Çorlu hisârına düşdüler, azîm ceng itdiler, sonra yağma ile aldılar. Andan sonra varıb Mesin kal'asını dahi aldılar. Onun tekvurı kendi rızasıyla virdi. Andan sürüp Burgoz'a geldiler. Burgoz'un hod kâfirleri hisârı boş koyup kaçmışlardı. Çün hisârı boş buldılar. Oda urdılar. Andan bu taraftan Hacı İlbeği ve Evrenos Beğ bunları dahi gelüb Meric kenarında bir Burgoz aldılar. Şimdiki halde dahi ana İlbeği Burgozı dirler. Andan sonra gazîler gündüz ol Burgoz'a girerlerdi. Gice olıcak yörelerine segirdirlerdi. Her ne kim ellerine girse alub Burgoz'a gelürlerdi. Andan sonra dimetoka tekvurı vardı, leşker cem'idüb gafilken ol İlbeği ele getürmek kasdını itdi. Hacı İlbeği dahi anı casusladı. Ol la'îni gafil bulub bir gün tekvurı ele getürdi. Tutub Dimetoka'nın üzerine vardılar. Halkıyile ahd ü peymân itdiler. Tekvurı oğlıyle koyuvirdiler. Hacı İlbeği Dimetoka'yı feth itdi ve Evrenos Beğ Keşan vilâyetini feth itdi. İpsala'yı dahi bile ve bu taraftan Murad Gazî Eski'den göçüp Edrene'ye gelmeğe niyyet itdi.

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 20-22.

Lalası Şahin'i beğlerbeği itdi. Andan Şahin Lala'ya leşker virdi. Edrene'ye gönderdi. Çün Şahin Lala Edrene'ye geldi, Edrene kâfirleri karşuladılar, azîm ceng itdiler. Hayli âdem kırıldı. Âkıbet kâfirler, münhezim olub kaçub Edrene'ye gelüb hisâra girdiler. Murad Gazi'-ye Şahin Lala beşâret haberin gönderdi. Bunca başlar bile gönderdi ve Hacı İlbeği ve Evrenos Beğ Gazî Murad'ın önüne düşüb doğru Edrene'ye getürdiler. Ol vakit Tunca ve Meric gayet taşkındı. Edrene tekvurı güç ile kayığa binüb kaçdı, Eynüz'e gitdi. Gazîler 'ale's-sabah durdılar, kal'ayı hâli buldılar. Şehir halkı kal'ayı açıvirdiler. İçeri girdiler. Edrene feth olundu. Hicretin yediyüzaltmışbir(1359-1360) yılında vâki' oldı".

I. Murad'ın Edirne'yi fethi Ruhî Çelebî¹'nin eserinde ise:

"Bursa'ya gelüb asker cem' idüb Rum-ili'ne geçüb Sırf leşkerin sıyub Edrene'yi feth itdi. Sene 761(1359-1360)"

ifadesiyle çok kısa olarak anlatılmaktadır.

I. Murad'ın Edirne ve civarını fethi hakkında Hadidî²'nin eserinde ise aşağıdaki bilgiler bulunmaktadır.

"Hemân cem' eyleyüb leşkerlerini
Eli altında olan serverlerini
Gelibolı'ya bir gün irişürler
Gemiler hazır idi geçdi leşker
Sürüp toğrı Tekür-tağı'na geldi
Bınatos kal'asını irüp aldı
Bınatos kal'ası eylükle virdi
Anı zabt eyleyüb Çorlı'ya geldi

1. Ruhî Çelebî, vrk. 29b.

2. Hadidî, vrk. 9a-10b.

Velâkin Çorlı bilmedi zevâlin
Varın yağmaya virdi gördi hâlin
Geçürdiler kılıçdan kâfirini
Diri komadılar kat'a birini
Kızın u oğlın u mâlın u tavarın
Kamu yağma idüb yıkdı hisârın
Yıkub çün eyledi yire berâber
Misikin kal'asına sürdü leşker
Tekür işitdi çün Sultan Murâd'ı
Heman oğlile çıkdı karşıladı
Elin öpdü vü çekdi peşkeşini
Virür Sultân Murâd'a kal'asını
Hisâr ehlini yazup defter itdi
Alıp oğlın tekürü kodı gitdi
Sürüp Burgoz hisârına gelürler
Hisârın ehli yok hâlî bulurlar
Geçüp Eski-hisâr üstine sürdü
Anun da ehli kaçmış hâlî gördü
Konup Sultan Murâd anda oturdu
Buyurdu gazîler bir dil getürdi
Getürler kâfiri Sultân Murâd'a
Didi Sultân Murâd ol bed-nihâda
Bu iki kal'anun halkı nice itdi
Koyup dâr ü diyârın kanda gitdi
D idi kâfir ki var bir kal'a muhkem
Bu yakın yörede vâsi' mu'azzam
Kim adı Edrene'dür ol hisârın
Ana cem' oldı halkı bu diyârın
Ulu begdür tekürü ana uyup
Sizünle idiser ceng ü âşûp
Anun tedbîrün idün siz de turman
Bugün yarın gelür gâfil oturman
Hemân ol kâfirün kaydın kayurdu
Kıgırdup Lala Şahin'e buyurdu
Ki turma leşkerün halkını çîn it
Atı vü kendü yararı güzün it
Koşup bin merd-i Gazî Evrenos'a
Didi yoldaş it ânı bu husûsa
Gerek bin kişi Hacı İlbeği ile

O da yoldaş ola senünle bile
Seherden Edrene üstine göç sen
Yürü kim derpeyünce hazıram ben
...

Seherden Lala Şahin çekdi leşker
Heman Gazî Evrenos Hacı İlbeği'le
Göçerler Lala Şahin ile bile
Tekür de çok çeri cem' itmişidi
Çıkub Türk'i arayı gitmişidi
Meğer bir gün ki kuşluk vakti irdi
İki leşker birbirini gördi
Ulaşarak irişdi birbirine
Ulaşdı vü girişdi birbirine
...

Tekür gördü ki bitmez ceng ile kâr
Bırahtı rahtı, döndü kaçdı nâ-çâr
Kıra kova düşürdiler hisâra
Kapuyı yaptılar, kalmadı çâre
Nice baş u nice diri esîri
Ki her birisi bir ilün emîri
Alup Gazî Evrenos Hacı İlbeg ile
Sürüp Sultân Murâd'a geldi bile
Heman 'arz itdiler Sultân'a gördü
Buyurdı kâfirün kaydın kayurdu
Seherden bindi Sultân göçdi leşker
Hisâr-ı Edrene üstine irerler
Tekür gördü ki leşker hadden aşdı
Kaza-yı kudretile Tunca taşdı
Giceyle bir gemiye bindi kâfir
Ne varsa yükde yeyni kıymeti ağır
Alup ehlin ü mâlın yelken açdı
Giceyile İnoz şehrine kaçdı
Seher çün kal'a kavmi halkı gördü
Hemân 'ahdile şehri şâha virdi
Kapu açıldı vü şehre girildi
Cemi' resim-i sultânî görüldü
Yazub küffârın itdiler mukarrer
Diyâriyla Edrene oldu müsahhar
Yediyüz yıl dahi altmış bir yılında
Murâd-ı Han İbn Orhân elinde".

Bu konu hakkında Hoca Sa'deddin Efendi¹ ise şöyle demektedir.

"Evâil-i bahâr sene (selâs ve sittîne ve seb'a mie)²'de sultân-ı serefrâz asker cem'ine âğâz idüb âbây-ı 'izâmları eyyâmında olmayan ba'zı kavânin-i hasene ve esâlib-i müstahsene vaz' itdiler... Cem'i-i asker ve tehiyye-i levâzım olundukda Rum-ili cânibine güzer buyurulub mukaddemâ mezâr-ı pür-envâr birâder-i âlî mikdârlarını ziyâret idüb bezl-i sadakat ve işâ'a-i müberrât eyleyüb nice evkaf ta'yin buyurub ruhânîyetlerinden istimdâd ile azm-ı cihâd eyleyub Bentoz () nâmı ile ıstihâr bulan hisârı muhâsara buyurdılar. Kal'a tekvurı kemâl-i satvetle istilâ iden sipâh-ı bî-kıyâs müşâhede-sinden mağlûb havf ve hirâs olub emân talebini takdîm ve hisârı teslîm eyledi. Zikr-i teshîr-i kal'a-ı Çorlu: Bentoz kal'asının fethinden sonra Çorlu fethine azîmet buyuruldu. Tekvürü mütemerrid kâfir olub mukabele ve mukatele eyledikde her çend ki tarîk-ı sulha delâlet olunub kabul-ı cizye ve itâ'at teklîf olundu. İnâdı izdiyâd buldı. Sultân bâ-ikbâl emr-i vâcibü'l-imtisâl muktezâsı üzre yağma buyurdu. Sipâh-ı şecâ'at destgâh dahi fî tarfeti'l-ayn bâ rûy-ı hisâra su'ud idüb... emvâl ile mugtenim oldılar ve tekvur-ı mevdûdı çeşm-i hûn âludı ile Sultân Gazî dergâhına getürdiler. Başını kesüb mülûk-ı küffâra nümudâr içün irsâl buyurıldı ve fermân-ı vâcibü'l-iz'ân mûcibi üzre dâr ü diyâr-ı küffârı ve kal'a ve hisârı zîr u zîr ve nâke berâber itdiler. Andan sonra Misilli kal'asına teveccüh buyurıldı. Tekvürü aczîne vâkıf ve mezîd-i satvet-i sultânîden hâif olub kura ve medâini ve miftâh-ı hezâin ve defâinini teslîm idüb kabul-ı akd zimmet itmekle karîn-i afv-ı Sultân-ı âlî himmet oldu. Andan Çorlu'ya bir merhâle karib

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 69-73.

2. 763/1361-62.

hisâr ki Burgâz demekle iştiâr bulmuş idi, kâ-firi firâr üdib hâlî bulunub bi'l-küllîye hedm ve tahrib buyurıldı... Bundan akdem sene (is-neyn ve sittîn ve seb'a mie)¹'de Hacı İlbegi Meric kenârında Burgâz nâm bir kal'a feth idüb anda tahassün idüb ekser-i evkatda etrâfa akın idüb nice ganâim ile mugtenim olurlar idi. Bir gice Dimetoka tekvürü asker-i islâmı şebîhûn itmek için kal'adan çıkmış, ittifak Hacı İlbe-ği dahi âdet-i me'lûfesi üzre ol gice akın idüb tekvur-ı mezkûre mülâkî olur. Ceng-i azîm-den sonra ol şeb-i târda leşker-i küffâr başına kazâ-yı vâsi' dâr gelüb tekvürleri giriftâr ve beste-i kayd-ı hisâr oldu. Mazmûnı üzre Hacı İl-beği muzaffer ve mansûr olub takdîm-i hamd-i Rabbânî ve şükr-i Yezdânî itdikden sonra tek-vur-ı mezkûrî ba'zı giriftârlar ile Dimetoka kal'ası önüne iletirdi. Tekvurun oğlu babasını giriftâr ve sipâh-ı islâm elinde hâr olmuş gö-ricek emân isteyüb kal'ayı emvâl-ı ganâimi ile teslîm itdi... Bu feth-i dilgüşâ vuku' buldığı zamânda Sultân Gazî Çorlu ve Misilli vilâyeti-nin teshîrine azîmet buyurmuşlar idi. Ol evân-da Hacı İlbegi cânibinden beşâret-i feth ile gelen resûl dergâh-ı sultâna vusûl buldı ve Evrenos Beğ dahi ol esnâda Keşan kal'asını feth idüb Sultân Gazî âsitânesine nice hedâyây-ı lâ-yika ve teberrükât-ı fâyika ile yüz sürdü ve Hacı İlbegi dahi Dimetoka muhâfazatının levâ-zımını tedârikden sonra dergâh-ı şah-ı dîn-pe-nâhdan yana azîmet itdi. Burgâz üzerinde iken şeref-i pâ-bus ile müşerref oldu ve Dimetoka ganâimini ki hâd ve hesabdan bîrûn ve hayr-i ihâtadan efzûn itdi. Pişkeş-i ânî idüb ilti-fât-ı pâdişâhî ve in'âm-ı nâ mütenâhiye mazhar oldu... Beğlerbeği olan Lala Şahin sipâh-ı bî-

şûmâr ile Edrene cânibine revân olmağa me'mûr
olub Sultân Gazî Baba-eski'sini feth mütevec-
cih oldılar. Edrene tekvürü ki Andirne (اندرنه)
dimekle meşhûr idi ve ol şehir ânın ismi ile mez-
kûrdır. Lala Şahin Paşa'nın azîmetini istimâ'
idüb şeyâtin-i pür vesvâsdan leşker-i bî-kıyas
cem' idüb muhârebe kasdı ile asker-i islâmı is-
tikbâl eyleyub Sazlu-dere'de mukabele vâki' ol-
dı. Zamân-ı mukatele imtidâd ve âşub-ı ma'reke
iştidâd bulıcak nesîm-i feth ve firuzî ehl-i is-
lâma rûzî olub küffâr-ı hâksâr vâdi-i edbâra fi-
râr idüb hezâr zûr u zârıyla hisâra girdi... Sul-
tân Gazî dergâhına irsâl ve sa'adet ve ikbâl ile
Edrene üzerine azîmetleri suâl olındı. Şâh-ı der-
yâ-nevâl dahi bilâ imhâl Edrene cânibine irtihâl
itdikde iltimâ'-ı âyât-ı müselmânî ve irtifâ'-ı
ra'yat-ı sultânî rûy-ı cihânî ve zemîn u zamânı
ihâta idicek ... çâre-i kârları firâr olub ve hü-
lâsa-i efkârları teslîm-i hisâr üzere inhisâr bu-
lub Merîc nehrinin zamân-ı tuğyânı olmağın bir
gice tekvür-ı bed-hâl ehl ü iyâli ve nefâyis-i
emvâlî ile keştiye süvar olub firâr ve Eynuz'de
karâr eyledi. Sabah olıcak ehl-i hisâr emân ile
teslîm-i miftâh itdiler... Sultan kişver sitân
tacdîm-i şükr-i bî-payan idüb Lala Şahin Paşa'-
yı Edrene'de alıkoyub Dimetoka cânibine teveccüh
buyurdılar".

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi¹ ise I. Murad'ın Rumeli'ye
geçişini ve Edirne'nin fethini aşağıdaki gibi anlatmıştır.

"Murad Han, önce büyük bir ordu ile Rum-ili tara-
fına geçip, biraderleri Süleyman Paşa merhumun
merkad-i mukaddeslerini ziyaret ettiler. Babala-
rının vasiyyeti üzerine kabr-i şerifleri yakı-
nında bir cami-i şerif, han ve imaret yapılması-

1. Müneccimbaşı, I, s. 103-104.

nı emir buyurup, fakirlere çokca sadaka verdiler. Sonra cihad ve fetihlere başladılar. Önce Bantor kalesi eman isteyerek teslim oldu. Sonra, Çorlu hisarını muhasara edip şiddetli bir muhasara ve savaştan sonra kılıç zoruyla aldılar. Çorlu tekfurunu öldürdüler. Kale halkının bir kısmı esir edildi, bir kısmı da katledildi. Misilli kalesi eman isteyip teslim oldu. Bergus kalesi boş olarak bulundu ve tahrip oldu. Orhan Gazi zamanında Hacı İlbeyi, Malkara Evrenos Bey de İpsala tarafına tayin olunmuşlardı. Bu iki kumandan, bu bölgeleri öyle itaat altına almışlardı ki kâfirler, Orhan Gazi'nin vefatı ve yeni hükümdarın tahta çıkışı sırasında korktuklarından en ufak bir harekette bulunamadılar. 762(1360-1361)'de, Hacı İlbeyi, Meriç kenarında Burgaz adlı kaleyi muhasara ve fethetti. Burada üslenerek civar bölgeleri yağmalamaya başladı. Bu esnada müslümanlara gece baskını yapmak için karanlık bir gecede kalesinden çıkan Dimetoka tekfuruna rasgeldi. Tekfuru esir edip askerini bozdu. Ertesi gün de esir ettiği tekfuru, kalesinin halkına gösterdi. Tekfurun oğlu, babasının esir edildiğini görüp çaresiz kalarak kaleyi teslim etti. Çok ganimet alındı. Hacı İlbeyi, Sultan'a, Dimetoka'nın fethedildiğini bildirmek için bir müjdeci gönderdi. Bu sırada Murad Han da Çorlu, Misilli ve Bergos kalelerini almışlardı. Dimetoka'nın fethine de çok memnun oldular. Aynı anda, Evrenos Bey'in gönderdiği müjdecinin de Keşan kalesinin kafirlerden alındığını bildirmesi memnuniyetlerini daha ziyade eyledi. Müjdecilerden sonra, bu iki kumandan ganimet ve esirlerle gelip rikâb-ı hümayuna yüz sürdüler. Murad Han'ın, nice nice iltifat ve ikramına mazhar oldular. Sonra, Lala Şahin Paşa, Edirne fethine tayin ve Murad Han da, Baeski üzerine teveccüh buyurdu. Edirne tek-

furu ki, ismi Edirne olup, şehir onun ismi ile meşhur olmuştur, çıkıp Sazlıdere adlı yerde, Lala Şahin Paşa ile muharebeden sonra bozguna uğradı ve kaleye doğru kaçtı. Lala Şahin Paşa Murad Han'a müjdeci göndererek teşriflerini rica etti. Murad Han'ın ordusunun alemleri görününce Edirne tekfuru, çoluk çocuğuyla birlikte Meriç suyu yoluyla Aynoz tarafına firar etti. Şehir eman ile alındı. Fetihden sonra Sultan Murad, Dimetoka'ya giderek orada bir müddet oturdu. Bu fetihlerin hepsi 763(1361-1362) yılında vuku buldu".

Edirne'nin fethi hakkında ilk Osmanlı kaynaklarında kaydedilen bilgiler bu şekildedir. Ancak Osmanlıların Bizanslılardan aldığı bu mühim şehrin fethedilmesi gerek kaynaklarda ve gerekse bu konuda yapılan araştırmalarda değişiklik arz etmektedir. Meselâ Edirne'nin Orhan Bey'in vefâtından önce mi, yoksa I. Murad'ın cülûsundan sonra mı fethedildiği kaynaklarda pek açık olarak anlaşılamamaktadır. Osmanlı kaynaklarının verdiği tarihe bakacak olursak, Edirne'nin I. Murad tarafından, daha babasının ölümünden evvel fethedildiği görülmektedir. Bu fetih hakkında ilk Osmanlı kroniklerinden Oruç Bey, Âşık Paşa-zâde, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân ve Hadidî 761 (1359-1360) yılını verirken Ruhi Çelebi ile Neşrî 762(1360-1361) ve Hoca Sa'deddin Efendi ile Müneccimbaşı 763(1361-62) yılını kaydetmişlerdir. Orhan Bey'in 763(1361-1362) yılında vefat ettiği bilindiğine göre, Edirne'nin fethi için verilen 761 veya 762 yıllarında Murad, Rumeli'de şehzâde olarak bulunmaktaydı. Nitekim Feridun Bey Münşeâtı¹'nda da Edirne'nin 763 (1361-1362) yılında fethedildiği kayıtlıdır.

1. Münşeât, I, s. 93.

Bilindiği gibi Süleyman Paşa'nın 1358 veya 1359 yılında ani olarak ölümünden bir müddet sonra Orhan Bey, oğlu Murad'ı Rumeli'deki fetih hareketlerine devam etmek üzere bu bölgeye gönderdi. Şehzâde Murad, Osmanlı kaynaklarında da belirtildiği gibi Rumeli'ye geçince önce ağabeyi Süleyman Paşa'nın Bolayır'daki mezarını ziyaret etmiş, daha sonra da Balkanlar'daki fetih hareketlerine başlamıştır. İlk olarak Bentoz hisârı feth olunmuş, bunu müteâkip Çorlu ve Lüleburgaz kaleleri ele geçirilmiştir.

Öte taraftan Batı Trakya taraflarına memur edilen Evrenos Bey ile Hacı İlbeği ise İpsala, Makri ve Dimetoka'yı fethettiler. Bundan sonra her iki kuvvet Lüleburgaz'da Murad Bey idâresinde toplanarak Edirne'nin fethine karar verdiler. Öncü olarak Lala Şahin Paşa Edirne üzerine gönderildi. Osmanlı kuvvetleri ile Bizanslılar arasında Edirne yakınlarındaki Sazlıdere mevkiinde meydana gelen bir savaşta mağlûp olan Edirne tekfurı, önce şehrin kalesine sığınmış, Murad Bey ile birlikte Hacı İlbeği ve Evrenos Bey'in şehri zorlaması üzerine kaleyi terk ederek Enez'e kaçmak zorunda kalmıştır. Bu olaydan sonra teslim olmaktan başka çare bulamayan Edirne halkı, İstanbul'un fethine kadar Osmanlılara hükûmet merkezliği yapacak olun bu şehri Türklere teslim etmişlerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Enverî, Edirne'nin Süleyman Paşa zamanında fethedildiğini yazmıştır. Ancak, Süleyman Paşa bu sırada Edirne'yi fethetmemiş, yalnızca imparator Kantakuzenos'a yardım için Edirne'ye gitmiştir. Buna mukabil Bizans tarihçisi Chalkokondyles de Enverî gibi, Edirne'nin Süleyman Paşa tarafından alındığını kaydetmiştir¹. Yine batılı tarihçi

1. Bkz. H. İnalcık, "Edirne'nin Fethi", not 32.

Lebeau¹ da Edirne'nin 1358 yılında Süleyman Paşa tarafından zaptedildiğini belirtmiştir.

Edirne'nin fethi hakkında son yıllarda yapılan araştırmalarda da değişik görüşler ileri sürülmüştür. Edirne'nin hangi tarihte ve nasıl fethedildiği meselesi Bulgar tarihçisi A. Burmov ve İ.H. Uzunçarşılı tarafından geniş bir şekilde ele alınmıştır. Özellikle Sırp kroniklerine dayanan Burmov'a göre², Edirne, 1371 yılında yapılan Çirmen savaşından hemen sonra, yani 1371 yılının Eylül sonlarında veya Ekim başlarında fethedilmiş olmalıdır. Daha çok geç devir Sırp kroniklerine dayanan A. Burmov'un bu iddiası M. Tikhomirov ve F. Babinger tarafından reddedilmiştir³.

İ.H. Uzunçarşılı⁴ ise, Edirne'nin I. Murad tahta geçtikten sonra fethedildiğini kabul etmekte ve Edirne'nin fethiyle biten sefere I. Murad'ın ancak 1363, hatta daha sonraları 1364 veya 1364'de girişmiş olabileceğini düşünmektedir.

Edirne'nin fethi hakkında bir araştırma yapan N. Ormancı⁵ ise, bu fethin tarihi hakkında "Edirne'nin ne zaman fethedildiğini bugün için tayin ve tespit edemiyoruz" demektedir.

Zeki Velidî Togan⁶ ile Tayyib Gökbilgin⁷ ise Edirne'nin

1. Lebeau, age., XX, s. 403-404.

2. A. Burmov, "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?", trc. H. Eren, Belleten, sayı 49, Ankara 1949, s. 97-106.

3. G. Ostrogorsky, age., s.493, not 3.

4. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 163, not 2.

5. N. Ormancı, "Edirne'nin Fethi Tarihine Lâîr", Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963, s.435-38.

6. Z. Velidî Togan, age., s. 334.

7. T. Gökbilgin, "Edirne" mad. İA.

1362 yılında fethedildiğini kabul etmişlerdir. İ.H. Danişmend¹ ise 763(1361-1362) yılını kaydetmiştir.

Buna mukabil gerek A. Burmov'un ve gerekse İ.H. Uzunçarşılı'nın görüşlerini karşılaştırarak Edirne'nin fethini daha geniş bir şekilde ele alan H. İnalçık², yazmış olduğu makalesinde Murad'ın, şehzâde iken Rumeli'deki fetihleri sırasında 762(1361) yılında Edirne'yi fethettiğini ispata çalışmıştır.

Bizim kanaatimize göre ise, Edirne Murad'ın şehzâde olarak Rumeli'de bulunduğu sırada 1360-1362 yılları arasında fethedilmiştir. H. İnalçık'ın da ispata çalıştığı gibi bu bölgenin 1361 yılında fethedilmiş olduğu tahmin edilebilir. İnalçık, bu tarihi benimserken Oruç b. Âdil'in verdiği "bu yıl içinde güneş küllî tutuldu, tamam yıldızlar göründü, Edirne feth oldu, hicretin yediyüzaltmışbirinde" kaydına dayanmış, bu güneş tutulmasının 1361 baharında olduğunun F. Babinger tarafından ispat edilmesi dolayısıyla bu fethin de 1361 yılında tamamlandığını kabul etmiştir.

Bununla beraber kaynakların daha geç tarihler vermiş olmasını gözönüne alırsak Edirne'nin, Orhan Bey'in ölümü üzerine Murad'ın Anadolu'ya gitmesinden sonra tekrar Bizans hakimiyetine geçmiş olabileceği düşünülebilir. Bu taktirde, I. Murad Osmanlı tahtına oturduktan sonra Rumeli'ye geçince başta Edirne olmak üzere elden çıkan bölgeleri tekrar Türk hakimiyetine katmış ve burada asırlarca sürecek olan Türk nüfûzuna daha da sağlamlaştırmıştır. Edirne'nin fethedilmesi ile Rumeli'de Osmanlılar önemli bir merkezi daha ellerine geçirmiş oldular.

1. İ.H. Danişmend, age., I, s. 39.

2. H. İnalçık, "Edirne'nin Fethi", s. 137-159.

Zira Rumeli fütuhâtında Edirne, daima birinci derecede rol oynamış ve önemli bir hareket üssü olmuştur.

Edirne kesin olarak Osmanlıhâkimiyetine girdikten sonra Dede-ağacı, Dimetoka, Kırklareli ve Meriç nehri batısından geçen bir hatla Karadeniz sahilleri arasında kalan bölgeler bir daha geri verilmemek üzere Türklerin eline geçti.

Öte taraftan bu sırada Osmanlı kaynaklarında zikredilmeyen bazı olaylar cereyan etmekteydi. Nitekim Türkler'in Trakya'da hızla gelişen bu ileri hareketleri karşısında Bizans imparatoru V. İoannes yardım aramak zorunda kaldı. Ona ilk yardım eli Venedik Duc'u Lorenzo Çelsi tarafından uzatıldı. Ancak Venedikliler Osmanlıların bu ilerleyişine mani olamadılar¹. Bunun üzerine Filibe'nin de Osmanlılar tarafından fethinden sonra imparator, Sultan Murad'ın teklifini kabul ederek barış antlaşması imzalamaya mecbur oldu². Bu sırada Osmanlılar Anadolu'dan devamlı olarak Türk grupları getirterek bunları daha ziyade sahil bölgelerine yerleştiriyorlardı. Böylece kıyıları kontrol altına alınmakta olduğundan, Bizans'ın savaşa devam imkânı gün geçtikçe zorlaşıyordu. I. Murad ile İoannes arasında 1364 yılında yapılan bu antlaşma ile; Bizans İmparatorluğu, Trakya'da Osmanlı İmparatorluğu'nu tanıdıktan başka, her yıl belirli bir vergi ve yardımcı kuvvetler göndermeyi de kabul ediyordu. Osmanlılar Anadolu'da savaşa girecek olursa, Bizans imparatoru ordusu ile I. Murad'ın yanında yer alacaktı. Bu ise,

1. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 139; H. Dağtekin, "I. Murad Zamanında Osmanlı-Bizans Münâsebetlerine Genel Bir Bakış" AÜDTCFD, XIX, sayı 3-4, Ankara 1961, s. 190.

2. J. Von Hammer, age., I, s. 212; H.A. Gibbons, age., s. 102-108; H. Dağtekin, agm., s. 191.

Bizans'ın Türk himâyesini kabul etmesi manâsına geliyordu¹.

Buna rağmen imparator İoannes her fırsatta Türklere karşı kendisine yardımcı aramaktan geri durmuyordu. Osmanlı kuvvetlerinin Macar kralı Nagy Lajos'un başkanlığındaki Sırp, Bulgar, Bosna ve Ulah kuvvetlerinden meydana gelen Güney-doğu Avrupa Haçlı ordusunu Sırp-sındığı savaşında ağır bir yenilgiye uğratmasından sonra(1365), daha da endişeye kapılan imparator, yerine oğlu IV. Andronikos'u bırakarak gizlice Avrupa'ya ve oradan da Macaristan'a gitti². Kral Lajos'a, Türklere karşı kendisine yardım edildiği taktirde katolik olabileceğini söyledi. Bununla beraber Kral'ın Türkleri iyi tanıması sebebiyle bu yardım gerçekleştirilemedi³. Buna rağmen Kral Lajos, imparatorun dayısı olan Savua kontu VI. Amadéo'ya mektup yazarak Türklere karşı yeğenine yardım etmesini istedi. Bunun üzerine Papa'nın da ısrar etmesiyle Amedéo, 1500 asker ve beş kadirga ile Osmanlılarla savaşmak üzere harekete geçti⁴. İleride görüleceği üzere Amadéo Gelibolu'ya gelerek burasını ele geçirdi.

b. Biga'nın fethi:

Osmanlılar Edirne'yi fethettikten sonra Trakya'nın fethini tamamlayıp, Balkan içlerine doğru hakimiyet sahalarını daha da genişlettiler. Ancak Anadolu'daki bazı şehir ve bölgeler halâ Bizans'a tâbi bulunuyordu. Bu bölgelerden birisi de Biga ve çevresi idi. Sultan I. Murad, Rumeli'ye gidişinde de-

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 26; J.V. Hammer, age., I, s. 212, 229; H. Dağtekin, agm., s. 191.

2. J.V. Hammer, age., I, s. 230.

3. G. Ostrogorsky, age., s. 494.

4. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 140; Ostrogorsky, age., s.495.

vamlı Biga yakınından geçiyor, ancak burasını fethetmek için herhangi bir harekette bulunmuyordu. Nihayet 1365 yılında hazırlıklarını tamamlayan I. Murad, burasını da kısa bir süre içerisinde Türk hakimiyetine kattı.

Biga'nın Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi hakkında Âşık Paşa-zâde¹ şöyle demektedir.

"Biga ne suretle feth oldu ânı bildirir. Murad Han Gazî işitdi kim Sırf kâfirleri leşker cem' itmişler Edirne'ye segirtmek isterlermiş. Hân dahi leşker cem' itdi yürüdü, Biga'nın yanına geldi. Eydür: "Hele bu kâfirleri feth idelim" didi. Gazîler dahi kabul itdi. Gelibolu'ya haber gönderdiler ne kadar er varsa anda, gönderin bize gelsün didiler ve Aydıncık gemileri gelsün didiler. El-hâsıl hayli gemi getirdiler ve bu gemilere çok âdem koydılar. Karadan ve denizden yürüş idüb yağma didiler. Hücüm itdiler, feth olındı. Kâfirin horyâdını kırdılar. Dışisini ve oğlancıklarını esir itdiler, gazîler gayet de doyum oldılar. Kilisâların mescid itdiler ve evlerine müslümânlar sâkin oldu ve bu fethin tarihi hicretin yediyüzaltmışaltı(1364-1365)'sında vâki' oldu ve bu kavm hayli zaman durdılar. Zindegânîler oldu ve bir gice kâfirler gelüb Biga'yı uğrıldılar, hayli bedbahtlık itdiler ve Biga'yı bozdılar. Şimdiki Biga'yı ânın yirine kodılar".

Anadolu'dan Çanakkale boğazı yolu ile Avrupa yakasına geçiş güzergâhı üzerinde bulunan Biga'nın fethi hakkında Neşrî² ise şunları zikreder.

1. Âşık Paşa-zâde, s. 55-56.

2. Neşrî, I, s. 202-202.

"Rivâyet olunur ki, bir gün Murad Han Gazî'ye haber geldi kim Sırf kâfirleri cem' olub, Edirne'ye gelmek isterlermiş. Murad Han Gazî dahi fi'l-hâl asker cem' idüb Biga tarafına yürüdü. Biga tarafına gelicek, Murad Han Gazî eyitdi: "Hey Gazîler, himmet idün ki iş bu geli-turan kâfiri Allah virirse çak şura-dan kam idüb, sıyub andan gidelüm ve ümiddir ki, kâfir dahi Edirne'ye gelmedin feth idvüz" didi. Pes buyurdi, Gelibolı'da ve Aydıncık'da ne kadar gemi var ise, tonadub Biga'ya yürüdiler. Murad Han Gazî dahi Biga hisârını yağma diyü çağırdub yürüdi. Heman hücum idüb, tarfet ül-ayn içinde hisârı feth idüb, horyadını kırub 'avretin oğlanın esir itdiler. Gazîler ganimete müstağrak oldılar. Andan hisârın mesâlihini görüb kilisalarını mescid itdiler ve halî kalan evlerin müslimanlar mesken idindiler ve içlerine girüb rahat oldılar ve bu fethün tarihi hicretin yidiyüzaltmışaltı(1364-1365)'sında vâki' oldı ve bu hisâra giren müslimanlar hayli zaman turup zindegânî itdiler. Bir gice nâgâh kâfirler Biga'yı uğrıluyub, hayli hadise itdiler. Âhir Biga'yı harab idüb şimdiki Biga'yı anun yirine ma'mur itdiler".

Bu konuda Oruç b. Âdil¹ ise aşağıdaki bilgiyi verir.

"Gazî Murad ol yıl gelüb Gelibolı'da oturdı. Evrenos Beğ'e uc beyliğin virdi. Girü Gelibolı'dan geçüb Biga tarafına vardı. Andan geçüb girü Bursa'ya vardı. Bu kış anda kışladı, karar itdi. Rum-ili'nde Lala Şahin Rum-ili çerisiyle varıb Zağra ve Eski'yi feth itdi. Gazî Murad dahi gelüb Biga'yı feth itdi. Hicretin yedyüzaltmışaltısında(1364-1365). Girü Bursa'da oturdı".

1. Oruç b. Âdil, s. 22.

Biga'nın fethi Giese'nin neşretmiş olduğu Anonim¹'de ise aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

"Andan sonra Murad Gazî Gelibolu'ya geldi. Cenderelü Kara Halil'e paşalık virdi. Kara Halil ki Paşa oldu adını Hayreddin Paşa ko-dılar. Gelibolu'dan dahi göçdiler. Biga ta-rafına vardılar. Ol vilâyetleri feth itdiler, zabt itdiler. Andan göçüb Bursa'ya geldiler. Bu taraftan Lala Şahin Zağra'yı ve Esbi'yi feth itdi ve Evrenos dahi Gümülcine'yi feth itdi. Bundan sonra yaz oldu. Sultan Murad Gazî gine gelüb Biga'yı feth itdi. Hicretin yediyüzaltmışaltı(1364-1365) yılında vâki' oldu".

Bu konuda Hoca Sa'deddin Efendi²'nin verdiği bilgiler ise şöyledir.

"Sultan Gazî azm-ı megâzî idüb Gelibolu cânı-bine 'ubûr sadedinde iken Biga hisârı civâ-rına güzâr buyurdukda küffâr-ı bî-nâmus u nenk dernek mahalline gelince bir mikdâr der-nek ideler deyü tahmîn buyurub her def'a ol kal'a fethi bir mâni' evcinden müyesser ol-mayub bu fırsatda fethine mübâşeret ve cem'-i esbâb-ı teshîrine mübâderet buyurub Aydın-cık'da ve Gelibolu'da olan keştîler ihzârı-na fermân-ı vâcibü'l-iz'an sudûr bulub si-pâh-ı zafer-penâhın bir kısmı ol hisârı mu-hâsara eyledi".

Hoca Sa'deddin Efendi Biga'nın muhasarasını bu şekilde ifade ettikten sonra Sırp ordusunun Edirne'ye yaklaştığı habe-rinin gelmesi üzerine Sultan I. Murad'ın Rumeli'ye geçtiğini

1. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, s. 22.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 77.

ve ancak dönuşünde Biga'nın alındığını kaydederek şöyle devam etmektedir¹.

"Sâbika tastîr ve rakam-zede-i kilek tasvîr olduğu üzere şâh-ı kişver-gîr Biga hisârını teshîr için hüsn-i tedbîr idüb ol gürûh-ı şîrk eziyetini râh-ı dinden imâtâ niyyeti ile bahr ü ber cânibinden hisâr-ı mezbûrî i-hâta buyurub âkıbet destûr-ı yağma ile feth olumb ve şemşîr-ı niheng iltikam-birle ol bed-fercâmlardan intikam alınub esre sâlih olanları esir ü beste-i zencir olub dâr u divârları ehl-i islâma medâr ve mûcâhidine cây-ı karâr oldu ve kenâyis ve meâbidleri mesâcid kılınmak buyurıldı".

Bu fetih hakkında Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi²'nin verdiği bilgi ise şöyledir.

"Murad Hüdâvendigâr, Lala Şahin Paşa'nın yardım talebi ulaşınca, sefere çıktılar. Fakat düşman henüz uzakta olduğundan acele etmediler. Yol üzerindeki Biga kalesini, müslümanlara çok zararı dokunduğundan, denizden ve karadan kuşattılar ve zorla aldılar. Halkının çoğunu kılıçtan geçirip kadınları ve çocukları esir ettiler. Kiliselerini yıktırıp yerlerine mescit yaptırılmasını emir buyurdular. Bu sırada da Sırf Sındığı savaşının müjdesi, esirler ve ganimetler geldi. Sultan, Allah'a, kendisine verdiği nimetlerden dolayı hamd edip secde-i şükre vardı".

Biga'nın fethi ile Bizans'ın Batı Anadolu'daki son kalesi de Osmanlılar eline geçti. Görüldüğü gibi bu kalenin fethi

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 80.

2. Müneccimbaşı, I, s. 107.

hakkında bilgi veren kroniklerin hepsi 766(1364-1365) yılını vermişlerdir. Ancak her nedense Biga'nın fethi Rumeli'nin fethinden sonra gerçekleştirilmiştir. Osmanlılar on yıldan daha fazla bir süre Biga yakınlarından geçerek Rumeli'de fetihler yapmışlardır. Gerek Süleyman Paşa ve gerekse Orhan Bey ile I. Murad Bursa'dan hareketle Biga yakınlarından Gelibolu'ya geçmişler, buna rağmen bu bölgeye sahip olamamışlardır.

Edirne'nin fethinden sonra Balkan devletlerinin Osmanlılara karşı harekete geçmesi üzerine I. Murad, Bursa'dan ayrılarak Rumeli'ye gitmek üzere hareket etti. Biga kalesi yakınlarına geldiğinde burasını ele geçirmek maksadıyla şehri her taraftan kuşattı. Ancak düşmanın Edirne'ye yaklaştığı haberinin gelmesi üzerine kuşatmayı kaldırarak Rumeli'ye geçti. I. Murad, daha Edirne'ye varmadan Osmanlı öncü kuvvetleri Haçlı ordularını Sırp-sındığı denilen yerde ağır bir yenilgiye uğrattılar. Sultan Murad bu zaferden sonra tekrar Anadolu'ya döndü. Dönüşü esnasında daha önce kuşatılmış olan Biga üzerindeki baskıları artırarak burasını da fethetti. Böylece bir süre Katalanlar'ın idaresinde kalmış olan bu bölge de Osmanlı hakimiyetine girmiş oldu. Biga'nın fethi ile Anadolu'da Şile ve Alaşehir dışındaki bütün Bizans toprakları Osmanlıların eline geçti.

Osmanlı kaynaklarında 766(1364-1365) yılında fethedildiği belirtilen Biga'nın bugünkü Biga'ya tekabül edip etmediği henüz aydınlığa kavuşmamakla beraber, kaynaklarda karadan ve denizden kuşatıldığı belirtilen bu yerin bugünkü Biga değil, sahildeki Kara Biga(Priapos) olması gerekir. Mevki itibariyle içerde kalan Biga'nın ise daha önce alınmış olduğu düşünülebilir. Nitekim bu konuda Enverî, Süleyman Paşa'nın daha Gelibolu'yu fethet

etmeden önce Biga ve çevresini aldığını belirterek bu konuda aşağıdaki bilgiyi vermiştir¹.

"Şah Süleyman feth ider Aydıncağı'ı
Hem Biga'yı açılur ilün çoğı
Lapseku'yı dahi çün feth itdiler
Bir beğ oğlın bahr içinde tutdılar".

Bir Tarihî Takvim'de de I. Murad'ın 761(1359-1360)'de Biga'yı, kimliği tam olarak bilinmeyen Melik Nasır'dan aldığı belirtilir². Böylece, Biga'yı Süleyman Paşa'nın fethettiği, daha sonra burayı ele geçirdiği anlaşılan Melik Nasır'dan I. Murad tarafından alındığı, sahildeki Biga'nın ise 766(1364-1365) yılında zaptedildiği anlaşılır. Ancak burası tahribata uğrayınca içeride kalan Biga'nın gelişmeye başladığı görülmektedir. Karabiga'nın ise Biga'nın bir iskelesi haline geldiği görülür.

c. Gelibolu'nun Bizanslılara Geçmesi ve Tekrar Fethi:

Daha önce de belirttiğimiz gibi Bizans imparatoru İoannes, Türklerle 1364 yılında anlaşma yapmış olmasına rağmen her fırsatta batıdan yardım aramaktaydı. Bu amaçla önce Avrupa'ya, oradan da Macaristan'a geçen imparator kendisine müttefik bulmaya çalışıyordu. Ancak ne Avrupa'dan, ne de Macar kralından umduğu yardımı bulamayan imparator, aksine geri dönerken Bulgarlar tarafından yakalanarak hapsedildi. Bu sırada imparatorun dayısı Savua kontu VI. Amadéo, papanın ve Macar kralının da isteği üzerine Bizans'a yardım etmek üzere harekete geçti.

1. Enverî, s. 82.

2. M.H. Yinanç, Medhâl, s. 60-61.

Osmanlılara karşı yürüyen Amadéo, Eğriboz ve Midilli adalarından da yardım aldıktan sonra Marmara'ya girip Gelibolu kalesini kuşattı. Bu dönemde Osmanlıların güçlü bir donanma teşkilâtı olmadığından, kısa bir mukavemetten sonra Gelibolu düştü. Nihayet 1366 Ağustos ayı içerisinde işgal edilerek dokuz ay Latin idaresinde kaldıktan sonra 14 Haziran 1367'de Bizanslılara verildi¹.

İlk Osmanlı devri hakkında bilgi veren kaynaklarda Gelibolu'nun elden çıkması hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Araştırmalarda ise Gelibolu'nun Bizanslılara geçmesi hakkında değişik rivayetler vardır. Uzunçarşılı, Gelibolu'nun 1366'da Latinler eline geçtiğini ve 10 ay sonra Bizanslılara verildiğini kaydetmiştir². Buna mukabil yine Uzunçarşılı, "Murad I" makalesinde Gelibolu'nun 10 ay sonra 14 Haziran 1367'de Türkler tarafından geri alındığını kaydetmiştir³. H. Dağtekin⁴ de, Gelibolu'nun 10 aylık bir düşman işgalinden sonra tekrar Türk hakimiyetine geçtiğini kabul etmektedir. İ.H. Danişmend⁵ ise Gelibolu'nun 1366 yılında Türkler elinden alınarak 10 yıl gibi bir aradan sonra 1377'de tekrar Osmanlılara geçtiğini belirtmektedir⁶.

Görüldüğü gibi araştırmacılar bir kısmı Gelibolu'nun 10 aylık bir aradan sonra tekrar Türkler eline geçtiğini belirtmişler, bir kısmı da bu sürenin 10 yıl olduğunu kabul etmişler-

1. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 140.

2. Aynı mlf. age., I, s. 140.

3. Aynı mlf., "Murad I" mad. İA, s. 599.

4. H. Dağtekin, agm., s. 194.

5. İ.H. Danişmend, age., I, s. 61.

6. Ostrogorsky de Gelibolu'nun 10 yıl aradan sonra 1376'da Osmanlılara geçtiğini belirtiyor. (Bk. age., s.499).

dir. Bu konuda kaynaklarda bir bilgi bulunmadığından kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber Savua kontu Amadéo'nun geri dönmesi üzerine 10 ay gibi kısa bir süre sonra Gelibolu'nun tekrar Türk hakimiyetine geçtiği düşünülebilir. Bu sırada Gelibolu'nun çevresinin Türkler elinde olması ve Bizans'ın on yıl gibi bir süreyle bu şehri elinde tutacak kuvvet ve kudrette olmaması da, Gelibolu'nun kısa bir süre içinde tekrar Türkler eline geçmiş olması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Bu dönemde ilk devir Osmanlı kaynaklarında bulunmayan bir başka hadise de Bizanslıların Yalova'ya bir akın yapmış olmalarıdır. Gelibolu'nun Osmanlılardan alındığı yıl içerisinde Bizanslılar birkaç gemi ile Yalova'ya çıkartma yapmışlar, ancak Türklerin şiddetle karşı koyması sonucunda birçok esir vererek geri dönmüşlerdir¹.

d. Rumeli'deki Son Bizans Şehirlerinin Ele Geçirilmesi:

Bizans imparatoru V. İoannes'in, I. Murad'ın haberi olmadan ve onun aleyhine müttefik aramak gayesiyle seyahate çıkması, Amadéo'nun hareket tarzı, Bizanslıların Gelibolu'ya sahip çıkmaya çalışmaları ve nihayet Yalova baskını, Bizanslıların 1364 yılında yapılan anlaşmayı ihlâl ettiklerini açıkça gösteriyordu. Bu sebeple I. Murad, Rumeli'deki son Bizans topraklarının da fethedilmesi için harekete geçti. Önce Hayrabolu, Pınar-hisarı ve Vize ele geçirildi. Sonra da Çatalca ve Ferecik fethedildi.

1. Hayrullah Efendi, Devlet-i Osmaniye Tarihi, IV, İstanbul 1292, s. 55; Solak-zâde, Tarih, İstanbul 1297, s. 32; H. Dağtekin, agm., s. 193.

Bu fetihler hakkında Âşık Paşa-zâde¹ aşağıdaki bilgileri vermektedir.

"Ânı beyan ider kim Murad Han Gazî leşker kim cem' itdi, ol leşkerle neyledi ânı bildirir: Leşkerle Gelibolu'ya geldi. Andan Malkara'ya geldi. Gazî Evrenoz'le Lala Şahin'in ikisine Rum-ili'nin leşkerini koşdılar, yürüdiler, Malkara'yı feth itdiler. Bu yakada Murad Han Gazî geldi, Çatalca hisârının üzerine düşdi. Kâfiri itâat itdi. Harâca muti' oldu. Şahin'e haber gönderdi, geldi buluşdı. İnceğiz'in üzerine Bilenye(^{بلنیه}) dirlerdi bir hisâr(ki) Türk ana Tanrı-yıktığı dirler, Murad Hân ânın üzerine vardı ve ol vilâyetin halkı kaçub âna girmişlerdi. Nice gün eyu ceng itdiler, âhır göçdiler, Murad Hân eyitdi: "Meğer bunu Tanrı yıka" didi. Vardılar, devletlu Kaba-ağaç didikleri yire kondılar. Murad Han bir ağaca arkasın virdi. Oturdu. Âdemler geldi, biri biri ardınca kim, Hânım ol hisâr yıkıldı diyü. Şahin'i gönderdiler, vardı mübalağa mal getirdi, altun ve gümüş tepsiler getirdiler, halkını girü kodılar. Hayli altun ve gümüş taslar dahi bulundu. Gazîler başlarına giydiler. Gördiler yaraşır üsküf ol zamanda bünyâd oldu. Hem ol ağaç devletlü kaba ağacdır didi. Ve ol ağaca vech-i tesmiye Hân'ın sözidir ve ol ağaç şimdi dahi vardır, kütük olubdur, yanında bir kuyu dahi vardır".

I. Murad'ın Rumeli'deki bu fetihler hakkında Neşrî² ise şunları zikreder.

"Rivayet olunur ki, Sultan Murad Han Gazî asker cem' idüb defa'-i saniye Bayezid Çelebi'yi

1. Âşık Paşa-zâde, s. 60.

2. Neşrî, I, s. 210.

Kara Timurtaş ile Anadolu'da koyub, kendü sürüb Gelibolı'dan geçüb Mıgalkara'ya varub, Gazî Evrenoz ve Şahin Lala dahi Rum-ili'nün tamam askerinin cem' idüb gelüb buluşdılar. Andan Evrenoz Gazî'yi Şahin Lala'ya koşdılar. Yürütüb Ferecik üzerine varub, def'i Ferecük'i feth itdiler. Bu taraftan Murad Han Gazi dahi Sırf iline vardı. Umardı ki Laz(Sırplılar) gelüb uğraşa. Zira cem'iyetin işitdi. On dört gün oturdu. Hiç 'adüvv zahir olmadı".

Hoca Sa'deddin Efendi¹ ise bu fetihler hakkında şöyle der:

"Sultan-ı kişver-gir sarây-ı dil-pezîr itmâmı içün Edirne'de tevakkuf ve tehir idüb diyâr-ı küffârı nehb u teshîriçün serdâran-ı delîr ile cem'i-i kesir irsâlında hüsn-i tedbir eyleyub Timurtaş Bey'i Yanbolu ve Kızıl-ağaç Yenicesi'ni feth ile me'mur eylediler ve Lala Şahin Paşa'yı taht-ı hükûmetinde olan sipâh ile Samako(صافو) ve ihtimân vilâyetinin teshîr ve gâret içün gönderdiler. Sene semân ve sittîn ve seb'a mie²'de Kızıl-ağaç Yenicesi feth olunub kâfiri kabûl-ı akd-ı zimmet idüp izhâr-ı itâat eyledikde ol vilâyet dâhil-i hita-i zabt ve teshîr olıcak Timurtaş Beğ bilâ-tehir Yanbolu cânibine revâne oldu... Sultân-ı bâ zuhûr Rum-ili diyârına 'ubûr itdikde beş yıl mürûr idince ol cânibde âram idüb sene seb'a ve sittin ve seb'a mie³'den sene İsne-teyn ve seb'in ve seb'a mie⁴'ye varınca gâh nefis-i nefisleriyle ve gâh irsâl-ı sipâh ile feth-i memâlik ve bilâd ve ikâmet-i merâsim-i cihâd eylediler. Sene tis'a ve sittîn veseb'a

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 84-86.

2. 768/1367-1368.

3. 767/1365-1366.

4. 772/1370-1371.

mie¹'de henüz Edirne sarayı temâm olmadığı ci-
hetden Dimetoka'da kışlayub ol baharda asker-i
zafer-şîâr ile Aydos cânibine güzâr buyurdılar.
Aydos hâkimi aczine hâkimve galebe-i sipâh-ı
dine câzim olub takdîm-i mukaddemât-ı sulh ve
istislâm idüb mekarehe ve nizaasız ihtiyâr-ı
itaat-ı şâh-ı islâm eyledi. Ol diyârın levâ-
zım-ı muhâfazatı itmâm olunub Karin-ovası câ-
nibine azîmet buyuruldu. Ol diyâr dahi tardü'l-
lebâb dahil-i tasarruf-ı nevvâb-ı kâmyâb oldu.
Andan sonra ra'yet-i nusret-i sirâyet Süzebolı
hisârı civârında nasb olundu. Zâbit-i hisâr is-
tihkâm baru ve duvara istizhâr idüb mukaddemâ
teslîmden istinâ' itdi. Âhir kâr-ı mukavemete
adem-i iktidâr müşâhadesi mûcib-i teslîm-i hi-
sâr ve ol vilâyet kâfiri harâc-güzâr oldu ve
Hayrabolu dahi ol senede feth olunub zamîme-i
memâlik-i islâmiye oldukda sultân-ı âli cenâb
ganâim-i bî-hesâb ile Edirne'ye muâvedet buyur-
dılar. Sarây-ı cedid muallâ hilye-i itmâm ve
zuyur-ı ihtimâm-birle mahalli olmağın bedel-i
tâm gibi münezzel-i ma'udda âsâyış ve ârâm i-
düb sene seb'în ve seb'a mie² şitasını ol dâ-
rû's-sa'adede geçürdiler. Hasr ve sipehr-çâr-
mın burc-ı şerefden rûy-ı zemîn üzre tâli' ve
ihtirân-ı şükûfe ve izhâr-ı bihâr-ı felek ih-
zâr-ı çemenzârdan lâmi' olıcak Sultân-ı âfâk
hazretlerinin zamîr-i hurşid işrâklarına feth-i
kasabât ve teshîr-i vilâyât-ı dâiyesi hulcân
idüb Kırk-kilise fethine azîmet ve az zamanda
hafzasını rehin hezîmet kıldılar... Ve Sipâh-ı
mansûr Kırk-kilise'yı mahsûr itdikleri eyyâm-
da Sultan bâ-ikbâl Mihal-oğlı'nı Vize kal'ası-
nı muhâsara içün irsâl buyurmuşlar idi. Bu iki
kal'a feth olunca Mihal-oğlı Vize kal'asını

1. 769/1367-1368.

2. 770/1368-1369.

muhâsara idüb zâbitlerini ta'ciz itmiş imiş, feth-i kal'ateyn müyesser olıcak şah-ı bâ-nevâl-i izz ü ikbâl ve ferağ-ı bâl ile Vize cânibine irtihâl buyurdılar. Bir ay mikdârı harb ve kitâlden sonra kâfirler bî-mecâl olub arz-ı emvâl ile emân talebine ıstigâl eylediler".

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise bu konuda aşağıdaki kayıt bulunmaktadır.

"Gine Murad Gazî gelüb Gelibolı'dan geçüp Murgalkara'ya geldi. Evrenos Beğ ve Lala Şahin Rumeli çerisiyle gelüb Murad Gazî'yle buluşdılar. Andan İncügez tarafına vardılar. Bolaniyye dirler bir hisâr vardır, gayet sarpdı. Türk ana Tanrı Yıkduğı dirler, ol vilâyetin halkı kaçub ol hisâra girdiler. Murad Gazî üzerine düşüb, hayli gün ceng itdiler, alamadılar, göçüb gitdiler. Murad Gazî alamadığına gayet melûl oldu. "Meğer buni Tanrı yıka" diyüb derd ile ah eyledi gitdi. Meğer ol arada bir kavak ağacı vardı. Ulu ağacdı. Murâd Gazî ol ağacın dibinde kondı. Arkasın ol ağaca virib tayandı, oturdı. Saht olub dururken na-gâh bir haber geldi kim, "Sultânım, devletinle hisârın bir tarafı yıkıldı" didiler. Murad Gazî Lala Şahin'i gönderdi. Varup esirlerin alup mübalâğa malile getürdiler. Ol hisârın içinde altun taslar bulundu. Gazîler başlarına giyüb Murad Gazî karşusuna geldiler. Altun üsküf giymek ol zamandan kaldı. Andan Murad Gazî ol hisârın kâfirleriyle ahidleşüp avratlarıyla oğlı ve kızlarıyla istimâlet virüb girü yirlerine gönderdiler. Şimdiki halde ol sebebden ol hisara Tanrı Yıkduğı dirler. Sultan Gazî Murâd ol yirden göçüb Edrene'ye geldi".

1. Anonim, s. 24-25.

I. Murad'ın Rumeli'de giriştiği bu fetih harekâtı Müneccimbaşı Tarihi¹'nde ise şöyle zikredilmiştir.

"768(1366-1367) yılında, Timurtaş Bey, Sultan'ın emriyle Yanbolu ve Kızıl-ağaç Yenicesi üzerine yürüdü. Önce Kızıl-ağaç'ı eman vererek alıp, halkının cizye vermeyi kabul etmeleri üzerine, kendi hallerine bıraktı. Sonra Yanbolu kalesini günlerce muhasara etti ve savarak aldı. Kalenin muhafazası için adamlar tayin edip, ganimetlerle ve esirlerle Sultan'ın yanına, Edirne'ye döndü. Lala Şahin Paşa da aynı yıl içinde Samakov ve İhtiman taraflarına varıp çokca ganimet ve esirle döndü. 769(1367-1368)'da Hüdâvendigâr hazretleri, bizzat hareket buyurup Karnabad, Hayrabolu, Süzeboli ve Aydos hisarlarını eman ile aldılar. Muhafazaları için lüzumlu tedbirleri alıp Süzeboli'den başkasına hakim ve muhassıllar tayin ettiler. Süzeboli halkı, cizye ve haracı kabul etti. Sultan Murad, Edirne'ye döndü. Yeni Saray'ın inşaatı bittiğinden oraya yerleşttiler. Şimdi o saraya Eski Saray derler. 770(1368-1369) yılında Gazi Hüdâvendigâr, Kırk-kilise'yi fethetmek için hareket etti. Mihaloğlu'nu da, bir miktar kuvvetle Vize kalesini fethetme gönderdiler. Gazi Hüdâvendigâr önce Pınar-hisâr'ı alıp sonra da Kırk-kilise'yi muhasara ettiler. Kırk kilise eman ile alındı. Sonra Vize üzerine vardılar. Vize, Mihaloğlu tarafından muhasara edilmmişti. Kale halkı Sultan'dan eman istediler ve teslim oldular. İstanbul'a çok yakın olan kaleye, İstanbul kayseri hücum eder korkusuyla yiğit askerler muhafız olarak bırakıldı. Başlarına da Şirmerd adlı bir kumandan tayin edildi".

1. Müneccimbaşı, I, s. 108-109.

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi bundan sonraki fetihleri ise aşağıdaki şekilde anlatmaktadır¹.

"774(1372-1373) yılında, Vize muhafızı Şirmerd Bey, İstanbul kayserinin bir miktar asker göndererek Vize civarını ve müslümanları tazyik ettiğini bildirdi. Sultan Murad Han buna çok kızdılar ve hemen Rum-ili tarafına geçip Malkara'da konakladılar. Lala Şahin Paşa ve Evrenos Bey de Rum-ili askeriyle ordugâha geldiler. Gazi Hüdâvendigâr, Lala Şahin Paşa'yı, bir miktar seçme askerle Ferecik'i fethetmek için gönderdiler. Kendileri, kalan askerle İstanbul tarafına teveccüh ve İstanbul'a bir konak mesafede bulunan İnceğüz adlı kaleyi üç gün muhasaradan sonra zorla fethetmiş, cenge kadir olanlarını katletmiş, çocukları, kadınları esir ettiler. Çatal Burgazı, eman vererek aldılar. Burası alındığı sırada, Ferecik'in de Lala Şahin Paşa tarafından fethedildiği müjdesi geldi. Sonra İncüğöz civarındaki Polunya kalesini muhasara ettiler. Lâkin, on beş gün kadar muhasara edildiği halde kale alınmayınca Murad Hüdâvendigâr hazretleri mükedder olup "bu yıkılacağı meğer Tanrı yıka" buyurdular. Muhasarada bir miktar asker bırakıp, kendileri Karadeniz sahiline indiler. Bir ağaç gölgesinde istirahat buyururlarken bir müjdeci geldi ve Polunya'nın surlarının bazıları nınharici bir sebep olmadan Allah'ın yardımıyla yıkıldığını ve kalenin fethedildiğini müjdeledi. Hüdâvendigâr hazretleri, bu habere ve Allah'ın kendi sözünü te'yid etmesine çok sevindiler. Bu hadiseden sonra bu kaleye "Tanrı Yıkduğı", gölgesinde oturdukları ağaca da "Devletlü Kavak" denildi. Murad Hüdâvendigâr

1. Münecimbaşı, I, s. 110-112.

hazretleri, ganimetlerle, Edirne'ye döndüler ve kışı burada geçirdiler. 775(1373-1374) yılında, önce kazasker, sonra da vezir-i azam yaptıkları ve kendisine Hayreddin lâkabını verdikleri Çandarlı Kara Halil'i, yanına bu bölgeyi ve savaşmayı bilen Evrenos Bey'i de katarak Gümülcine taraflarına gönderdiler. Hayreddin Paşa'nın oğlu Ali bin Halil'i de Rum-ili'nin batı kısmına kazasker tayin ettiler. Evrenos Bey, Hayreddin Paşa'yı Gümülcine'de bırakarak diğer ümerâ ile ilerledi ve Burî, İskete kalelerini aldı. Siroz tekfurunun akrabasından, Marulya adlı bir kadının kalesini muhasara etti. Marulya, Siroz tekfurundan imdad gelir diye birkaç gün mukavemet etti. Fakat yardımdan ümidini kesince, kaleyi eman isteyerek teslim etti. Bu kale, hakimi kadın olduğundan, "Avrat Hisarı" adıyla şöhret buldu. Bu arada Siroz kalesi de, Sultan'ın kumandanlarından Delü Balaban tarafından kuşatılmıştı. Bu yüzden Siroz tekfuru, Marulya'ya yardım edemedi. Hayreddin Paşa bu seferden ganimetlerle döndükte, Lala Şahin Paşa, Siroz'u muhasara eden Delü Balaban'ın yardımına gönderildi. Lala Şahin Paşa giderken, önce Kavala kalesini, yanındaki gümüş madeniyle birlikte aldı. Sonra, Dırama, Zihna kalelerini ve civarını fethedip muhafazaları için adamlar tayin etti. Lala Şahin Paşa, alınan kalelerin halkına adilâne muamelede bulunduğundan, Siroz civarındaki diğer kaleler de eman isteyerek teslim oldular. Siroz tekfuru da eman isteyip kaleyi teslim etmek zorunda kaldı. Lala Şahin Paşa, Kara Ferye'yi de eman vererek aldıktan sonra 776 (1374-1375) tarihinde, ganimetlerle Murad Han'ın yanına döndü".

Görüldüğü gibi I. Murad da, dedesi ve babası gibi Marmara bölgesinin ve özellikle İstanbul ve Çanakkale boğazlarının fet-

hini tamamlamak gayesiyle fetihten fetihe koşuyordu. Bu amaçla Gelibolu, 10 aylık bir düşman işgalinden sonra Bizanslıların elinden alındı. Bilâhare burası bir üs telakkî edilerek Silivri, Çekmeceler ve Yeşilköy tarafları yağma edildi. Hayrabolu, Pınar-hisâr ve Vize ele geçirildi¹. Daha önce elden çıkmış olan Kırklareli tekrar alındı. İmparatorun Vize'yi kurtarmak için giriştiği hareket başarısızlıkla sona erdi. Bu arada bir çok kereler Türk süvarileri İstanbul'un kara surları önlerine kadar gelerek geri döndüler. Bunlar İstanbul Boğazı'nın Rumeli kıyılarına kadar indiler. Böylece Türkler bütün Trakya'ya hakim oldular. İstedikleri zaman Boğazlar'ın her iki sahiline ulaşabilecek bir duruma geçtiler².

e. I. Murad'ın Son Yıllarında Osmanlı-Bizans Münâsebetleri:

Daha önce de belirttiğimiz gibi Bizans imparatoru V. İoannes, yardım için gittiği Avrupa'dan elleri boş dönünce bütün ülkesinin elden çıktığını ve imparatorluğun yalnızca İstanbul surları içinde sıkıştığını görerek Türkler ile bir kez daha antlaşma yapmak zorunda kaldı. Özellikle Osmanlıların Balkanlar'da Bulgarlara karşı kazandıkları Çirmen zaferinden sonra durumu daha da güçleşen Bizans imparatoru İoannes, oğlu Theodoros'u elçilik görevi ile I. Murad'ın yanına gönderdi³. Diğer

-
1. M.F. Köprülü, "Osmanlı Devleti'nin Doğması ve Büyümesi", Ülkü Mecmuası, VII, Ankara 1936, s. 405; İ.H. Uzunçarşılı, "Murad I" mad., İA, s. 589.
 2. H. Dağtekin, agm., s.194.
 3. Bkz. Hayrullah Efendi, age., IV, s. 45, 58-60; J.V. Hammer, age., I, s. 231; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 50 vd.; H. Dağtekin, agm., s. 194.

olaylarda olduğu gibi, ilk Osmanlı kaynaklarında bilgi bulunmayan bu anlaşmaya göre Bizans İmparatorluğu bağımsızlığını feda etmek karşılığı yaşamak istediğini göstermiş oluyordu. Bundan dolayıdır ki, imparatorların bu barıştan sonraki teşebbüsleri, Osmanlılar tarafından bir isyan hareketi şeklinde kabul edilmiştir¹.

1373 yılında yapılan bu antlaşma ile Osmanlı-Bizans sınırları yeniden belirlenmiş, Bizans imparatorluğunun her yıl belirli bir vergi ödemesi kararlaştırılmış, İmparatorun veya oğlunun gerektiği hallerde yardımcı Bizans kuvvetlerinin başında Osmanlı ordusuna katılması kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra bu antlaşma hükümlerini Bizans imparatorunun yerine getirmesi hususunda teminat olmak üzere elçilikle gönderdiği oğlunun rehine olarak Osmanlılar'ın yanında kalması da kararlaştırıldı.

Görüldüğü gibi bu antlaşma ile Bizans İmparatorluğu Osmanlı Devleti'nin üstünlüğünü kabul ederek ona tabi bir devlet oluyordu. Bu suretle Osmanlıların Avrupa yakasında yerleşmelerinden henüz yirmi yıl geçmeden Bizans İmparatorluğu ile Bulgaristan, Türklerin vassalleri haline geliyordu.

f. Savcı Bey'in İsyanı:

İmparator V. İoannes, 1373 yılında yapılan antlaşmanın şartlarına aynen riayet etti. Nitekim I. Murad'ın bir Anadolu seferi sırasında imparator, oğlu Manuel ile birlikte Sultan Murad'ın yanına gelmiş ve Osmanlılara yardım etmiştir. Ancak bu sırada imparatorun yerine vekâlet eden diğer oğlu Andronikos ile I. Murad'a vekâlet eden ve Edirne'de bulunan Osmanlı şehzâ-

1. H. Dağtekin, agm., s. 194.

desi Savcı Bey'in anlaşarak babalarına karşı isyan ettikleri görülmektedir¹. Bu durum üzerine hemen Rumeli'ye geçen Sultan Murad, bu iki âsi üzerine yürüyerek İstanbul yakınında Terkos mevkiinde onları bozguna uğrattı. Kuvvetleri dağılan iki âsi prens Dimetoka'ya kaçtı ise de orada yakalandılar². I. Murad, oğlu Savcı Bey'in gözlerine mil çektirip hapse attı. Bir rivayete göre de onu öldürttü.

Sultan Murad, imparatora teslim edilen Andronikos'un da gözlerine mil çekilmesini istedi. Bunun üzerine imparator İoannes, oğlunun gözlerine mil çektirip onu hapse attırdı. Yalnızca bir gözü kör olan Andronikos 1376 yılına kadar hapse kaldı ve bu sırada Cenevizliler tarafından kurtarıldı. Bu kez Andronikos imparatorluğu ele geçirdi ve babası İoannes ile kardeşi Manuel'i hapse attırdı. Ona bu başarısında Cenevizlilerden başka I. Murad da yardımcı olmuştu³.

Yeni Bizans imparatoru IV. Andronikos ise Murad'ın bu yardımına karşılık daha önce yapılmış olan antlaşmaya bir hüküm daha ilâve ediyordu. Buna göre İstanbul'da bulunan müslümanların davalarına bakmak için bir kadı tayinini kabul etti. Böylece I. Murad, İstanbul'daki Türklerin 1376 yılına kadar, impara-

1. 787(1385) yılında yapılan bu Savcı Bey-Andronikos isyanı hakkında bkz. J.V. Hammer, *age.*, I, s. 231; İ.H. Uzunçarşılı, "Murad I" mad., *İA*, s. 592; Aynı mlf., *Osmanlı Tarihi*, I, s. 142 vd.; Ş. Baştav, *age.*, s. 73.
2. Ducas, prenslerin isyanı olayını birlikte plânlanmış ve tatbik edilmiş bir hareket olarak belirtmekte, ancak âsi Osmanlı şehzâdesi Savcı Bey yerine Kunduzî(Gündüz?) adında başka bir şehzâde ismi vermektedir(Bkz. *age.*, s. 26).
3. Ducas, *age.*, s. 77; Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, Gotha 1908, s.251. İ.H. Uzunçarşılı(*age.*, s. 52) Osmanlıların 4000 azab(hafif piyade) ve 5000 süvâri ile yardım ettiklerini kaydetmektedir.

torluk mahkemeleri tarafından görülen davalarının bu tarihten itibaren Türk mahkemesi huzurunda karara bağlanması hakkını da elde etmiş oluyordu¹.

IV. Andronikos İstanbul'da üç yıla yakın hüküm sürdü. Sonunda Venediklilerin yardımıyla hapisten kurtulmaya muvaffak olan V. İoannes ile oğlu Manuel, 1379 Temmuz başında tekrar İstanbul'a girdiler ve Sultan Murad'ın muvafakatını aldıktan sonra imparatorluk tahtına çıktılar. Sultan Murad'ın yardımıyla tekrar imparator olan İoannes, bu sefer Osmanlılara her yıl 30 bin duka vergi ödemeyi ve ihtiyaç halinde 12 bin kişilik yaya ve atlıyı Manuel idaresinde Osmanlı seferlerine göndermeyi kabul ediyordu.

Şehzâde Savcı Bey'in isyanı bizim incelediğimiz kaynaklar arasında yalnızca Hoca Sa'deddin Efendi ile Münecimbaşı'nın eserlerinde bulunmaktadır.

Bu konuda Hoca Sa'deddin Efendi² şöyle demektedir.

"Sultân kesîrû'l-cihâd kanûn-ı mu'tâdları üzere tevsi'-i bilâd niyeti ile sene seb'a ve semânîn ve seb'a mie³'de Rum-ili cânibine azîmet buyurdukda ersed-i evlâdları Sultân Yıldırım Bâyezid Hânı sebeb-i emn ü emânı ve memâlik-i mahrûse nigezbânî olmağıçün serhad-ı memleketde mukarrer buyurub vilâyet-i Germiyân'da mekîn ve Kütahya'da mesned-nişîn itdiler ve Karasi vilâyetini ortanca oğulları Ya'kub Çelebi'ye tefvîz buyurdılar ve küçük oğulları Savcı Bey'i Bursa muhâfazatı ile me'mur idüb devlet ile Rum-ili cânibine ubûr it-

1. H. Dağtekin, agm., s. 196.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 100-102.

3. 787/1385.

diler. Savcı Beğ dahi tazelik zoru ve şebâb gururu ile davây-ı istiklâl ve istibdâda râgıb ve meslek-i ehl-i fesâda zâhib olub kuranâ-i su' ile mücâleset ve şeyâtin-i üns ile muvâneset idüb الباب سبعة من الجنون mazmunı üzere ol fitne engizler iğvâsıyla maktun ve ol bed-hâhlar elkasıyla meğyûn olub nefî hukuk ve beği vu'kuk tarîkine salık ve padişâh olmağa mütehâlik oldu ve bed-âmuzlar tahrîki ile serîr-i Kaysari ve mesned-i pederi üzere cülûs idüb hezâin-i beytü'l-mâli tevâbi' ve levâhıkına taksîm ile hâlî itdi ve bu tarîk ile ba'zı eşkiyâ cem' idüb tasallut-ı tam ve icrây-ı ahkâm ile teshîr-i 'avâm eyledi ve nâmına hutbe okudub, tecâvüz ve teaddî tarîkına tasaddi eylediği mesâmi'-i aliye-i sultâniye ma'ruz oldukda Edirne'den nehdât buyurub ol fitne-i azîme def'ine âzim olub ve itfây-ı nâire-i fesâda câzim olub Bursa cânibine azîmet buyurdılar".

Savcı Bey'in isyanı Mineccimbaşı Tarihi¹'nde ise aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"Sultan Murad 787(1385) yılında kâfirlerle cihad için Rum-ili tarafına geçtiler. Yıldırım Bayezid Han'ı Germiyan tarafına göndererek dererek Kütahya'da bulunup, etrafı Karaman-ğu oğulları'nın hücumundan muhafaza etmesini tenbih eylediler. Karesi eyaletini de, şehzâde Yakub Çelebi'ye tevcih ve kendisini o tarafa gönderdiler. Savcı Bey'i ise Bursa'da kendi yerlerine bıraktılar. Hüdavendigâr hazretleri Rum-ili'ne geçince, Savcı Bey, bazı müfsitlerin idlali ile isyan etti. Yakını olan bazı kötü kimselerin de yardımı ile Bursa'daki hazineleri ele geçirerek dağıttı ve

1. Mineccimbaşı, I, s. 116-117.

etrafına çok sayıda evbaş topladı. Kendi adına hutbe okuttu. Bu durumdan haberdar olan Hüdâ-vendigâr hazretleri, tekrar Anadolu'ya geçip Bursa üzerine yürüdüler. Savcı Bey de, yanında bulunan evbaş ve erazil ile çıkıp, Kite ovasında karşılaştılar. Savcı Bey'in adamları hemen bozuldular. Kendi ve kendini bu işe teşvik edenler esir alındı. Savcı Bey'in gözlerine mil çekildi, adamları da öldürüldü. Savcı Bey, Yıldırım Bayezid zamanında ölmüştür".

Hoca Sa'deddin Efendi ile Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin eserlerinde görüldüğü gibi, Savcı Bey isyanı anlatılırken onun Andronikos ile anlaştıkları hakkında hiçbir bilgi yoktur. Ayrıca, bu isyan sırasında I. Murad'ın Rumeli'de bir seferde bulunduğu ve isyanı duyar duymaz Anadolu'ya geçerek Bursa yakınlarında Kite civarında bu âsi şehzâdeyi mağlûb ettiği her iki kaynakta belirtilmiştir. Buna mukabil, daha önce de belirttiğimiz gibi, Bizans kaynakları ve modern araştırmalara göre bu isyan sırasında Sultan Murad Anadolu'da bir sefere çıkmış ve bu sırada yerine bıraktığı Savcı Bey, Bizans imparatoru V. İoannes'in oğlu Andronikos'la birleşerek Trakya'da babalarına karşı isyan etmişlerdir¹.

-
1. Savcı Bey isyanını M.H. Yinanç("Bayezid I" mad. İA, s.369) 1385 olarak kabul etmiştir. M.T. Gökbilgin("Savcı Bey" mad. İA, s. 251 vd.) de bu isyanın 1385 yılında yapıldığını söyleyerek Osmanlı kaynaklarına uygun bir şekilde nakletmektedir. İ.H. Uzunçarşılı(age., I, s. 142 vd.; "Murad I" mad. İA, s. 592) ise bu isyanın yeri ve tarihinin kesin olarak belli olmadığını, yerli ve yabancı kaynaklara dayanmak suretiyle tespit etmiştir. Bizans kaynaklarından Françes ve Ducas ise bu isyan hakkında herhangi bir tarih vermedikleri gibi Chalcocondyle de bu olaydan 1374'den evvelki bir vak'a gibi bahseder. Ancak Savcı Bey bu sırada 10 yaşında

g. Serez(Serrai)'in Fethi:

Savcı Bey isyanından sonra meydana gelen diğer bir olay da Serez'in fethidir. Bu sıralarda Selânik valisi bulunan ve-
liaht Manuel, kısa bir süre önce Türklerin eline geçmiş olan
Serez'de Osmanlılara karşı halkı kışkırtıyor ve soylularla an-
laşarak kaledeki Türk garnizomunu rahatsız ediyordu. Onun bu
hareketi Osmanlı metbuuna karşı açıkça isyan ve İstanbul'da
bulunan babasının siyasetine taban tabana zıt bir davranış idi.
Bu olayı haber alan Sultan Murad, Manuel'in yakalanması için
Hayreddin Paşa komutasındaki Türk ordusunu Serez üzerine gön-
derdi. Manuel'e yardımcı olan Rumlar cezalandırıldı. Bununla
da kalmayarak Makedonya'nın en önemli şehri olan Selânik mu-
hasara altına alındı. Bu sırada Serez, kesin olarak Türk haki-
miyetine girmiş oldu(19 Eylül 1383)¹.

Muhasara edilmiş olan Selânik ise, deniz tarafından çev-
rilemediği için bir süre daha karşı koydu ve nihayet 1387 Ni-
san'ında Türklerin eline geçti². Bu olaylardan sonra Sultan

oluyor ki, böyle küçük bir şehzâdenin isyan etmesi mümkün
değildir. Bu bakımdan isyanın Osmanlı kaynaklarının belirtti-
tiği gibi 1385 yılında yapılmış olabileceği daha uygun gö-
rünmektedir. Bkz. Chalcocondyle, L'histoire de la décadence
de L'Empire grec et établissement de celui des Turcs, I,
Paris 1663, s. 24 vdd.; Ducas, age., s. 47; Hammer, age., I,
s. 232.

1. Serez hadisesi hakkında bkz. G. Ostrogorsky, age., s.502;
İ.H. Uzunçarşılı, "Murad I" mad. s. 590; Aynı mlf., Osman-
lı Tarihi, I, s. 143; Ş. Baştav, age., s. 76 vd. Rum tarih-
leri Halkondil ile Françes ve onlardan naklen H.A. Gibbons
(age., s. 130) bu hadisenin tarihi 1374 olarak gösteriyor-
lar. Françes, Serez vak'asının Savcı-Andronikos isyanların-
dan önce, Gibbons ise sonra olduğunu belirtiyor.
2. Selânik'in Osmanlı hakimiyetine geçmesi hakkında bkz. G.T.

tan Murad'ın öfkelenmesine sebep olan Manuel, Selânik'ten kaçarak İstanbul'a geldi ve babasına sığındı. Ancak İmparator, Sultan Murad'dan korktuğu için oğlunu yanında muhafaza edemedi ve Manuel de Midilli adasına gitmek zorunda kaldı. Fakat buranın hakimi de Türklerden çekindiği için onu adaya almadı. Bunun üzerine çaresizlik içinde kalan Manuel Bursa'ya giderek Sultan Murad'ın affına sığındı. Murad onu affederek İstanbul'a, babasının yanına gönderdi¹.

V. İoannes, bu hadisenin sorumlusu saydığı oğlu Manuel'in üzerinden bütün sıfatlarını geri almakla kalmıyarak kendisini Limni adasına sürgüne gönderdi².

İlk Osmanlı kaynaklarında, Savcı Bey isyanında olduğu gibi, Serez vak'ası hakkında da açık bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak Sultan Murad'ın Serez ve civarındaki yerlerin ele geçirilmesi için kuvvetler gönderdiği bir kısım kaynaklarda zikredilmiştir.

Bu olay Oruç Beğ Tarihi³'nde aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"Murad Han Gazî andan göçüb Edirne'ye geldi, veziri Hayreddin Paşa'yı ve Evrenos Beğ'i gönderdi ki varın iller ve vilâyetler feth idin didi. Evrenos Beğ varıb iş-güc idinüb İskete'yi ve Marilya'yı feth itdi. Harâcın aldı ve Delu Balaban dirlerdi sancak beği

Dennis, "The Second Capture of Thessalonica 1391 or 94, or 1430?", BZ, 57(1964), s. 53-61; M.T. Gökbilgin, "Selânik" mad. İA, s. 340.

1. J.V. Hammer, age., I, s. 234 vd.; Hayrullah Efendi, age., IV, s. 63 vd.; İ.H. Uzunçarşılı, agm., İA, s. 590.
2. Ş. Baştav, age., s. 76.
3. Oruç b. Âdil, s. 24-25.

idi. Siroz üzerine vardı, hisâr itdi. Lala Şahin dahi vardı, Kavala'yı ve Derme(درم)'yi ve Zahne(زهن)'yi ve Siroz'u feth itdiler. Karaferye'ye vardılar. Anı dahi feth itdiler ve Saruhan-ili'nde göçer yörüklü vardı, anları hep göçürüb Siroz tarafına getürdiler. Yediyüzseksenyedisinde(1385-1386)".

Bu komuda Âşık Paşa-zâde¹ise şöyle demektedir.

"(Sultan Murad) veziri Hayreddin Paşa'ya emr itdi. Varın, Evrenoz'la o vilâyetleri feth idin. Evrenoz Gümülcine'yi uc idüb, otururdu. Büze(بوز)'yi, İstekyeye(استكليه)'yi bunlar feth itmişlerdi. Harâcını Murâd Han'a gönderirlerdi ve dahi gayri iklîme segirdirlerdi. Deli Balaban'ı Siroz'un üzerine komışlardı. Hisâr idüb oturdu. Şahin kim vardı bu vilâyetleri ahdla aldılar. Kanun-ı padişâhî neyse itdiler aldıkları yerlere. Hana göndermelisini gönderdiler, gazîlere virmelisini virdiler. Andan sonra yürüdiler. Karaferye'ye vardılar. Ol dahi cemi' nevâhisiyle feth olundu. Vilâyetlerin tımâr erlerine üleşdirdiler. Kâfirlerine harâc ta'yîn itdiler. Andan yine Han'a geldiler. Evrenoz Gazî'ye Siroz'u uc virdiler. Ânı beyan ider kim Şahin Lala kim öldü, Beğlerbeğiliği Kara Timurtaş'a virdiler, ol neyledi ânı beyan ider. Ol gönderdiler kim Saruhan-ili'nde göçer il vardı. Anları sürdü Siroz vilâyetine geçirdi. Bu fethin tarihi hicretin yediyüzseksenyedisi(1385-1386)'sinde vâki' oldı".

Serez'in ele geçirilmesi hakkında Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân²'ın verdiği bilgi ise aşağıdaki şekildedir.

1. Âşık Paşa-zâde, s. 61-62.

2. Anonim, s. 26.

"Bir Deli Balaban dirlerdi, bir sancak beği var idi. Anı Siroz üzerine gönderdi. Anı hisâr itdiler. Andan Şahin Lala vardı. Kavala'yı ve Siroz'u feth itdi. Andan geçüb Kara Ferye'yi feth itdi ve Anadolu'da ve Saruhan vilâyetinde göçer evler vardı, anları sürdiler. Siroz tarafına Vardar ovasına getürdiler. Andan varup Manastır'ı feth itdiler. Ve Selânik vilâyetini dahi aldılar. Kavala iline varınca. Bu fethi bu tarihte itdiler. 787 (1385-1386)".

Serez'in fethi Hoca Sa'deddin Efendi¹'nin eserinde ise şöyle zikredilmiştir.

"Sultân-ı âfak sene-i mezbûrede Edirne cânibine azm-ı kışlak idüb evâil-i sene-i hamse ve seb'in ve seb'a mie²'de vezir-i a'zam olan Hayreddin Paşa'yı ki, sâbika kazasker idi ve Çandarlu Halil demekle ma'ruf idi. Vezir olıcak Hayreddin Paşa ile mülâkkab olmuşdır. Rum-ili'nin cânib-i garbîsinde sâhil-i deryâyâ karib vilâyetden Borlı ve İskete ve Maralye kıla'ını küffâr elinden kal' için ol semte revâne buyurub Evrenos Beğ'i dahi sipehdârlık turunda delîr ve fenn-i teshîrde sâhîb-i tedbîr ve ol serhadın ahvâline kemâyen-begi haber olduğu cihetden Hayreddin Paşa'ya koşdılar. Asker-i mücâhidîn duây-ı şâh-ı dîn ile râh-ı cihâda sülûk idüb Gümülcine'ye geldikde Hayreddin Paşa'nın Gümülcine'de tevakkufı münâsib görülüb Evrenos Beğ sâir ümerâyâla Borlı ve İskete üzerine vardılar. Hüsn-i tedbîr ile ol vilâyeti teshîr ve reâyâ ve sekenesin meskenlerinde takrîr idüb kal'alar zabtına mu'temed ve kâr-dân nigezbânlar koyub Marolye kal'asına vardı-

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 91-92.

2. 775/1373-1374.

lar. Marolye nâm bir avret ki ol kal'anın hâkimesi idi. Siroz hâkimiyle karâbeti olub andan istimdâd ve imdâdına istinad idüb ibtidâyı hâlde inkıyâddan imtinâ' ve teslîm-i kal'adan irtidâ' eyledi ve merdâne muhârebeler idüb serfûrû itmedi. Zamân-ı muhâsara ve muhârebe-i imtidâd ve Siroz hâkiminden imdâd ihtimâlî insidâd bulıcak sulha rağbet idüb mâl-ı ferâvân ile teslîm-i hisâr eyledi. Halâ ol hisâr avret hisârı demekle ıstihâr bulmuşdır. Hayreddin Paşa nukud ve ecnâs-ı bî-şumâr ve gilmân ve cevârî-i perî ruhsâr ile sultân-ı kamkâr cânibine vaz'-ı cebîn-i iftikâr eyleyub nefâyis-i emvâl ile hıznâme-i sultânı mala-mâl itdi ve sene-i mezbûrede henüz Hayreddin Paşa müraca'at itmemiş iken Sultân-ı Gazî Delu Balaban nâm bir dilâver-i serpâzı Siroz hisârını muhâsara için göndermişler idi. Ol cihetten Siroz hâkimi Marolye'ye imdâda mecâl bulmamış idi. Hayreddin Paşa müraca'at idicek Lala Şahin'i Delu Balaban'a imdâd için Siroz cânibine revâne itdiler. Lala Şahin dahi asker-i kesîr ile Siroz teshîrine azîmet idüb mukaddemâ Kavalâ kal'asına havâle olub vehle-i ulâda feth idüb gümüş ma'denini zabt itdi. Andan Drama kal'asına vardı. Anı dahi zamân-ı yesîrde teshîr eyledi. Andan Zahne vilâyetinde feth râyetini diküb ol vilâyeti bi-esrihâ zabt itdi. ve te'lîf kılub reâyâ kılub her birini mesâkin-i me'lûfe-lerinde sâkin idüb memâlik ehli ile rıfk meslekine sâlik olmağla ol etrâfda olan nüfus-ı adâlet-i Osmâniyye'ye me'nûs olub inkıyâddan müctenib olalar, cân ve dilden bende olmağa râgıb ve mutâva'at tarîkine zâhib oldılar. Binâ'-i alâ zâlik Siroz kal'asına dahi sulh ile mâlik oldılar. Andan Kara-ferye kal'asını dahi ahd ü peymân ve akd-ı zımmet ve emân ile feth idüb cemi'-i kılâ'-ı meftuhâyı zabt ve kabz ve

bast-ı levâzımını hallu rabt eyleyub sene sit-
te ve seb'în ve seb'a mie¹'de envâl-ı ganimet
ile dergâh-ı mekârim-penâh savbına azîmet ey-
ledikde sultân-ı âli-cenâb şükr-i mûn'im-i veh-
hâb idüb Bursa cânibine şitâb buyurdu".

İlk Osmanlı kaynaklarında görüldüğü gibi, Serez'in fet-
hi ile Selânik üzerine yapılan sefer hakkında fazla bilgi bu-
lunmamaktadır.

Serez'in fethedildiği tarih hakkında Âşık Paşa-zâde, Oruç
Beğ ve Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân 787(1385-1386) tarihini ver-
mektedir. Hoca Sa'deddin Efendi ise bu fethin 776(1374-1375)
yılında yapıldığını belirtmiştir. Bu sebeple araştırmalarda da
farklı tarihler kabul edilmiştir².

h. Selânik(Thessalonica)'in fethi:

Selânik'in Osmanlı hakimiyeti altına girmesi hakkında Os-
manlı kaynaklarında değişik rivayetler bulunmaktadır. Bu böl-
genin I. Murad devrinde, Serez'in alınmasından hemen sonra mu-
hasara edildiği ve bir kaç yıl sonra ele geçirildiği ifade e-
dildiği gibi, Bâyezid devrinde Alâşehir'in fethini müteakip a-
lındığını behirten kaynaklar da vardır. İlk devir Osmanlı kay-
naklarındaki bu farklılıklardan Selânik'in bir kaç kez Türk
hakimiyetine geçtiği, ancak tekrar Bizanslılar elinde bulundu-
ğu anlaşılmaktadır.

1. 776/1374-1375.

2. Serez olayının tarihini İ.H. Danişmend(age., I, s.56-7) ile
İ.H. Uzunçarşılı("Murad I" mad., s.590) 1374; G. Ostrogorsky
(age., s. 502), D.M. Nicol(age., s.297-300) ve Ş. Baştav
(age., s.76) ise 1383 olarak kabul etmişlerdir.

İlk Osmanlı kaynakları arasında Oruç b. Âdil, Âşık Paşa zâde ve Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân kaynak grubunda Serez'in fethi anlatılırken Selânik'in de alındığı behirtilerek bu konuda aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır.

Oruç b. Âdil¹ Serez'in fethini anlattıktan sonra Selânik hakkında şöyle demektedir.

"Andan sonra varıp Manastır'ı feth itdiler. Selânik'e düşdiler. Alamayub vilâyetini kamu aldılar. Andan varıp istiklâli Karlı vilâyetini feth itdiler. Yediyüzseksenyedisinde(1385-1386)".

Bu konu Âşık Paşa-zâde Tarihi²'ndi ise:

"Andan sonra vilâyet-i Arnavud'a teveccüh itdiler. Hayli askerle Manastır'a vardılar. Geldi harâca muti' oldu. Andan geldiler, Selânik vilâyetini urdılar, tâ Karlı-ili'ne varınca. Bu fethin tarihi hicretin yediyüzseksenyedisi (1385-1386)'sinde vâki' oldu"

şeklinde ifade edilmiştir.

Selânik'in fethi Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân³'da ise aşağıdaki gibi zikredilmiştir.

"Andan varıp Manastır'ı feth itdiler ve Selânik vilâyetini dahi aldılar. Kavala-ili'ne varınca. Bu fethi bu tarihte itdiler, 787".

Selânik'in Bâyezid devrindeki fethine temas eden kaynaklar ise Neşrî, Hoca Sa'deddin Efendi, Münecimbaşı ve Ruhî Çelebî'dir. Bu kaynak grubunda, ileride görüleceği üzere Selânik'in 19 Cemâziyelâhir 796(21 Nisan 1394) yılında fethedildiği

1. Oruç b. Âdil, s. 24-25.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 61-62.

3. Anonim, s. 26.

kayıtlı olup, daha önceki fetihten bahsedilmemiştir.

Kaynaklarda Selânik hakkında kaydedilmiş olan bu bilgileri incelediğimiz zaman Oruç b. Âdil ve Âşık Paşa-zâde ile Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân'da 787(1385-1386) yılında Serez'in fethinden sonra Selânik vilâyetinin de alındığı görülmektedir. Ancak verilen ifadelerden Selânik şehir merkezinin alınamadığı ve yalnızca çevresinin ele geçirildiği anlaşılmaktadır. Böyle olmakla birlikte Selânik şehrinin Bâyezid'in ilk yıllarında Bizans idaresinde olduğu görülmektedir.

Nesrî, Hoca Sa'deddin Efendi, Müneccimbaşı ve Ruhî Çelebi'nin belirttikleri 796(1394) yılındaki fetihle ise, Selânik ve çevresi Ankara savaşı sonucuna kadar Türklerin elinde kalmıştır.

Kaynaklardaki bu farklı ifadelerden anlaşılabacağı üzere Bizans saltanat naibi Manuel'in idaresinde bulunan¹ Selânik vilâyetine I. Murad devrinden itibaren kesin fethine kadar bir kaç kez akınlarda bulunulmuş, hatta 1387 yılında fethedilmiş, ancak I. Murad'ın Kosova savaşı(1389) sonucunda şehid edilmesinden sonra tekrar Bizans hakimiyetine geçmiştir².

Osmanlı kaynaklarındaki bu bilgilere nazaran, Selânik'in Türk hakimiyetine geçmesi bazı araştırmalarda ise şöyle ifade

-
1. Manuel'in Selânik valiliği hakkında bkz. R.J. Loenertz, "Notes sur le Règne de Mamuel II à Thessalonique- 1381/82-1387", BZ, 50(1957), s. 390-396; G.T. Dennis, The Reign of Mamuel II Palaeologus in Thessalonica, 1382-1387, Rome 1960.
 2. Nitekim G.T. Dennis de Selânik'in fethini 1387 olarak vermek ve 1403'e kadar şehrin Türklerin elinde kaldığını kabul etmektedir. Bkz. G.T. Dennis, "The Second Capture of Thessalonica 1391, 94, or 1430?", BZ, 57(1964), s. 53-61.

idilmiştir. Selânik ilk defa Serez hadisesi vesilesi ile Hayreddin Paşa tarafından 1380 tarihine doğru zaptolunmuştur. Fakat padişahın Manuel'i affetmesi üzerine Osmanlı askeri buradan çekilmiştir. İki sene sonra yeni bir emir üzerine, Hayreddin Paşa kumandasında gelen kuvvete karşı bu defa şehir ahalişi müdafaa ve mukavemette bulunmuş, nihayet burası 1387'de Türklerin eline geçmiştir¹.

Son olarak M. Delilbaşı tarafından yapılan bir araştırmada da Selânik'in 1383-1387 yılları arasındaki dört yıllık bir kuşatmadan sonra I. Murad zamanında Türk egemenliğine geçtiği kabul edilmiştir².

Netice olarak diyebiliriz ki, Makedonya'nın önemli bir şehri olan Selânik üzerine I. Murad devrinden itibaren bir çok kereler akın yapılmış, 1387 yılında bir ara Türk hakimiyetine geçmiş ve ileride de inceleyeceğimiz üzere Osmanlılarla Bizanslılar arasında sık sık el değiştirmiştir.

I. Murad devri, görüldüğü gibi Osmanlı-Bizans münâsebetlerinin oldukça fazla olduğu bir dönemdir. Bu devirde Bizans'taki taht kavgaları ve I. Murad'ın bu mücâdelede sık sık rol oynaması, münasebetlerin daha da artmasını sağlamıştır. Bunun yanında başta Edirne olmak üzere, Rumeli'deki mühim Bizans şehirlerinin ele geçirilmesi ile Bizans imparatorluğu yalnızca İstanbul'a sıkışmış ve küçücük bir devlet haline dönmüştür.

1. Bkz. O. Tafrali(Topographie de Thessalonique, Paris 1913, s. 284 vd.)'den naklen M.T. Gökbilgin, "Selânik" mad., İA, s. 340.

2. M. Delilbaşı, "Selânik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması, Bellekten, sayı 199, Ankara 1987, s. 77.

Bizans imparatorluğu ilk defa olarak, tek bir kuvvet tarafından her yönden tehdide maruz kalmıştır. Onun zamanında Türklerin Balkanlara yerleşmesi kesinleşmiş, Bizans devleti Batı'dan yardım istemeğe devam etmek zorunda kalmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. BÂYEZİD DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1389-1402)

I. Murad devrinde olduğu gibi, Bâyezid devrinde de Osmanlı-Bizans münâsebetleri hem taht kavgaları ve hem de fetihler bakımından oldukça önem taşımaktadır. Bu dönemde Bâyezid'in Bizans'daki taht kavgalarında etkili olmasının yanı sıra Alâşehir ve Selânîk'in fethi ile İstanbul muhâsaraları dikkat çekmektedir. Özellikle İstanbul'un 4 kez muhasara edilmesi Bizans'ı zor duruma düşürmüştür. Hatta Bâyezid, Timur ile yaptığı Ankara Savaşı'nda yenilmeseydi, belki de İstanbul'un fethi daha o zaman gerçekleşebilecekti.

1. Bu dönemde Bizans İmparatorluğu'nun durumu:

Bâyezid, Osmanlı Devleti'nin başına geçtikten sonra Bizans üzerindeki baskısını artırdı. Bizans İmparatorluğu, gün geçtikçe Bâyezid'in emri altına giriyordu. O, Paleologos'ların aile kavgalarına karışıyor, onlardan vassallık görevlerini aynen yerine getirmelerini istiyor, onların zaafından faydalanmayı hiç ihmâl etmiyordu. Önce imparatorluk vergiye bağlanıyor ve padişahın seferlerine yardımcı kuvvetler göndermeğe zorlanıyordu.

Bâyezid, Bizans'daki taht kavgalarına ilk olarak, Savcı Bey ile müştereken isyan etmiş olan Kör Andronikos ile onun oğlu İoannes'in müracaatları dolayısıyla karışmıştır. Bu sebeple bir miktar asker ile birlikte İstanbul önlerine gelerek imparator olan yaşlı İoannes ile oğlu Mamuel'i tahttan indirmiş ve Andronikos ile oğlu İoannes'in başa geçmesini sağlamış-

tır. Ancak kısa bir süre sonra İoannes ile Manuel hapisten kurtularak Sultan Bâyezid'e iltica etmişler ve verilen verginin yanısıra muayyen bir miktar asker ile hizmette bulunmayı ve seferlere katılmayı taahhüd edince tekrar imparatorluğu ele geçirmişlerdir. Andronikos ile oğlu ise Bâyezid'in müdahalesi sonucu hapse atılmamış ve Silivri civarına gönderilmişlerdi¹.

VII. İoannes'in Bizans tahtına çıkarılması İstanbul'un Sultan Bâyezid tarafından işgali için atılmış ilk adım olarak görünmekteydi. Fakat İoannes, Midilli'ye kaçmış olan Manuel'in toplamaya muvaffak olduğu kuvvetlerle 17 Eylül 1390'da İstanbul'dan kovuldu. Böylece İoannes'in çok kısa süren saltanatından sonra Manuel ile babası yeniden Bizans tahtına çıktılar. Fakat İstanbul'da artık, sadece Osmanlı sultanının iradesine itirazsız boyun eğen bir kimse imparator olabiliyordu. Bu sebeple V. İoannes, İstanbul'da saltanatını sürerken, oğlu Manuel de itaatkâr bir vassal sıfatıyla Bâyezid'in yanında bulunuyor ve Anadolu'da yapılan savaşlara katılıyordu. V. İoannes ile oğlu Manuel, 1374 yılından beri Osmanlı ordusuna yardımcı kuvvetler gönderiyorlardı. Bâyezid devrinde ise bu yardım daha da çoğaldı. Hatta, o zamana kadar Bizanslıların, kendi kalesine karşı padişah ile aynı safta mücadele ettikleri görülmemişti. Bu devirde Bâyezid'in Alâşehir'i fethi sırasında imparatorundan da yardım istenmiş ve onun yardımcı kuvvetler göndermesi sonucunda burası fethedilmiştir².

1. G. Ostrogorsky, age., s. 504; Ş. Baştav, age., s. 82; M.H. Yinanç, "Bayezid I" mad., İA, s. 370.

2. C. Diehl, age., s. 178; G. Ostrogorsky, age., s. 505; Ş. Baştav, age., s. 82.

Bu dönemde dikkate değer bir hadise de, imparator V. İoannes'in Bâyezid'in Anadolu'da Karaman seferinde bulunduğu bir sırada, devamlı olarak Türk tehdidi altında bulunan İstanbul'un yıkılmış olan surlarını ve kulelerini tamir ettirmesi olayıdır. Yıldırım Bâyezid, imparatorun bu faaliyetini haber alınca bu kuleleri derhal yıktırmasını, aksi halde yanında bulunan Manuel'in gözlerini oyduracağını bildirdi. Bunun üzerine İoannes, bu emri yerine getirmekten başka çare bulamadı. Bu olay Bizans imparatorlarının Osmanlı hükümdarına tabiiyetinin derecesini göstermesi bakımından önemlidir.

2. Bâyezid devrinde yapılan ilk fetihler.

a. Alâşehir(Philadelphia)'in fethi:

Etrafındaki bütün şehir ve bölgeler Türk idaresine girdiği halde, yüz yıla yakın bir müddet bağımsızlığını koruyan Alâşehir kalesi, Türk arazisi içinde girilmez bir bölge teşkil etmekte idi. Yıldırım Bâyezid burasını da ele geçirmeyi düşünmüş, ancak müstahkem bir kale olan Alâşehir, cesaretle karşı koymakta direnmıştır. Bunun üzerine V. İoannes ile Manuel'in yardımına müracaat eden Bâyezid, onların halka yaptığı çağrılar bir netice vermeyince hücumla ve Bizans kuvvetlerinin de yardımı sayesinde bu kaleyi de ele geçirmeyi başardı¹.

1. P. Charanis("The Strife among the Palaeologi and the Ottoman Turks, 1370-1402", Byzantion, XVI, s. 306) Chalcocondyles'ten naklen, Alâşehir'in 1390 son baharında ve Bizans imparatorla Manuel ile İoannes'in yardımlarıyla Türk idaresine geçtiğini belirtiyor. Nitekim Uzunçarşılı(age., I, s.145) da Bâyezid'in 1390 Ekim'inde Alâşehir üzerine yürüdüğünü ve yanında Manuel'in bulunduğunu kaydetmiştir.

Bâyezid'in Alaşehir'i fethi hakkında Âşık Paşa-zâde¹ aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

"Ânı beyân ider kim Bâyezid Hân Alaşehir'e varub ne suretle feth itdi, ânı bildirir. Alaşehir vilâyeti ehl-i islâm arasında kalmışdı. Padişâhı kâfirdi. Aydın-oğlu'yla müdâra idüb dirlik iderdi. Bâyezid Hân niyyeti gazâ itdi. Alaşehir'e yürüdi. Dahi vilâyetine varmadın yollarda çağırdub yasaklarla gitdi, hiç kimsenin bir çöpünü zülmle almadılar. Hemân kim Bâyezid Hân vardı, hisârın kapusını yaptılar. Cenge meşgul oldılar, Bâyezid Han dahi yağma didi. Kâfirler yağmayı işitdiler aman dilediler. Ahdla feth itdiler. Kanûn-ı pâdişâhî neyse oldu. Aydın-oğlu dahi ita'atle geldi vilâyetin ba'zın kendüye virdi... Bu fethin tarihi hicretin yediyüz doksanikisinde(1389-1390) vâki' oldu".

Alaşehir'in fethini Hadidî² ise şöyle zikreder:

"Cemî'i Bursa'da cem' oldu leşker
Miheyvâ itdi esbâbını her er
Çeri çekdi vü göçdi Yıldırım Hân
Alaşehir üstine irdi şitâbân
İder şeh leşkere yolda yasağı
Kimesne incitmeye bûstân u bâğı
Gelişin tuydı kâfir şehriyârun
Kapar kapusını cümle hisârun
Birez kim şehir alınmaz itdi yağma
Çü kâfirler ki yağma işidürler
İdüb 'ahdi şehe şehri virürler".

1. Âşık Paşa-zâde, s. 64-65.

2. Hadidî, vrk. 24b.

Alaşehir'in fethi hakkında Mineccimbaşı Tarihi¹'nde ise aşağıdaki bilgi vardır.

"Sultân Bâyezid bütün bu ganimetleri hayır işlerine harcadı. Sonra ümerâyı yanına alıp etrafı tamamen fethedilip de kendisi küffârın elinde kalan Alaşehir'i muhâsaraya gitti. Kaleyi bir kaç gün muhâsara ettikten sonra emân ile teslim aldı. Sultan Alaşehir'de bir mescid, medrese ve hamam yaptırıp şehri civarıyla birlikte Bursa'da yaptırdığı hayratına vakıf yaptı".

Âşık Paşa-zâde, Hadidî ve Mineccimbaşı Ahmed Dede Efendi'den başka ilk Osmanlı müverrihlerinin eserlerinde Alaşehir'in fethi hakkında bilgi yoktur. Görüldüğü gibi Sultân Bâyezid, Türk idaresinde olan, fakat yıllardır fethedilmemiş bulunan Alaşehir üzerine yürümüş, bir kaç günlük muhasaradan sonra şehri teslim almıştır. Alaşehir'in Osmanlı hakimiyetine geçiş tarihi hakkında yalnızca Âşık Paşa-zâde 792(1389-1390) yılını vermektedir ki, araştırmalarda da bu tarih kabul edilmiştir².

b. Selânik(Thessalonica)'in fethi:

Daha önce de belirttiğimiz gibi Selânik ve çevresi I. Murad devrinde Osmanlı kuvvetleri tarafından ele geçirilmişti. Ancak herhalde I. Murad'ın Kosova savaşı'nda şehid edilmesinden sonra bu bölge tekrar Bizans hakimiyeti altına geçmiş olmalı ki, bir kısım kaynaklarda Selânik'in Bayezid devrinde feth edildiği anlatılmaktadır. I. Murad devrinde ele geçirildiğini zikreden kaynak grubu ise bu ikinci fetihden bahsetmemişlerdir.

1. Mineccimbaşı, I, s. 134.

2. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 145; G. Ostrogorsky, age., s. 505; Ş. Baştav, age., s. 82.

21 Nisan 1394 tarihinde yapıldığı belirtilen bu fetih hakkında bilgi veren kaynaklar Neşrî, Ruhî Çelebi, Hoca Sa'deddin Efendi ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'dir.

Şimdi Selânik'in Bâyezid devrindeki bu fethine temas eden kaynakları inceleyelim.

Bu konuda Neşrî¹ şunları zikreder:

"Şöyle rivâyet iderler ki, Bâyezid Hân çünkü Selânik vilâyetinin ba'zını feth idüb Frenkle 'adâvet gösterüb gelüb Bursa'da kışladı".

Selânik'in Osmanlı hakimiyetine geçmesi Ruhî Çelebi²'nin eserinde ise aşağıdaki gibi anlatılmıştır.

"Padişâh-ı alem-penâh dahi bahar olmadın yanında olan askerle yürütüb Rum-ili'ne geçüb Rum-ili askerinin cem' idüb Selânik üzere müteveccih olub bî-muhâba mecâl vormeyub anı feth idüb ol kenârda olanlardan hayli evler getürüb için doldurdu... Selânik feth olunduğı hicretün sene 796'ncı yılının Cemâziyelâhîrinin ondokuzuncu³ günü vâki' oldu".

Hoca Sa'deddin Efendi⁴ ise bu konuda şu bilgiyi verir.

"İttifâken bu esnâda Venedik ve Efirence ve Ceneviz ve Polye ve İspanya beğleri ittifâk idüb asker göndermişler ve Selânik önünde gemilerini bend idüb bilâd-ı islâmiye gâretine 'azîmet eylemişlerdir deyü haber geldi. Bu ahabâr-ı şeni'a meclis-i refi'a ma'rûz olıcak sebeb-i mezîd-i tenebbüh ve meslek-i istiğfâre vesîle-i teveccüh oldu... Sene sitte ve

1. Neşrî, I, s. 326.

2. Ruhî Çelebi, vrk. 41a-41b.

3. 19 Cemâziyelâhîr 796/21 Nisan 1394.

4. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 140-141.

tis'in ve seb'a mie¹'de umerâ ve sipâhî cem'ine fermân-ı şâhî sudûr ve 'izz u ikbâl ile Gelibolı ma'berinden 'ubûr eyledi ve sipâh-ı firenk bî-ferheng def'î için Selânik cânibine nehdât buyurıldı ve sene-i mezbûre Cemâziye'l-âhiresinin on dokuzunda Selânik vilâyeti teshîr olunub ol hudûdda olan kıla' fethine ihtimâm buyurıldı".

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi² ise Selânik'in fethini şöyle anlatmıştır.

"Bu esnada Venedik, Efirence, Ceneviz, Polya ve İspanya krallarını anlaşıp İslâm memleketlerine taarruz için Selânik limanında toplandıkları haber alındı. Yıldırım Han hazretleri askerlerini toplayıp Selânik üzerine yürüdü ve 796(1394) yılının Cemâziyü'l-âhîrinin yirmidokuzunda Selânik kalesini fethetti. Civarındaki kalelerle Yenişehir'i de aldıktan sonra Bursa'ya döndü. Bu yerlerin fethi 796(1394)'da vuku' buldu".

Selânik'in fethi hakkında kaynaklarda verilen bu bilgilere baktığımızda bu fethin 796(1394) yılında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Hatta Ruhî Çelebi ile Hoca Sa'deddin Efendi, Selânik'in fethedildiği günü de kaydederek 19 Cemâziyelâhir 796/21 Nisan 1394 tarihini vermişlerdir. Buna mukabil Münecimbaşı 29 Cemâziyelâhir 796/1 Mayıs 1394 tarihi vermiştir.

Böylece 1387 yılında Türkler tarafından fethedilip I. Murad'ın ölümünden sonra tekrar Bizans hakimiyetine geçtiği anlaşılan Selânik, Yıldırım Bâyezid devrinde 19 Cemâziyelâhir 796/21 Nisan 1394 tarihinde bir kez daha fethedilmiş ve bu

1. 796/1394.

2. Münecimbaşı, I, s. 138-139.

kez 1402 Ankara savaşı somuna kadar Osmanlılarda kalmıştır¹.

3. Bâyezid devrinde İstanbul muhâsaraları.

a. İstanbul'un birinci muhâsarası:

Bâyezid'in ilk yıllarında Bizans imparatoru bulunan V. İoannes, maceralı hayatını 16 Şubat 1391 yılında tamamladı. Bu sırada oğlu Manuel, Bursa'da Bâyezid'in yanında bulunuyor ve daha önce yapılan antlaşma gereği Osmanlı ordusuna yardımcı oluyordu. Manuel, babasının ölümünü duyar duymaz, imparatorluk tahtı üzerinde hak iddia eden yeğeni İoannes'in harekete geçmesine engel olmak için padişaha haber vermeden gizlice kaçarak İstanbul'a geldi. 11 Şubat 1392'de Ayasofya kilisesinde imparatorluk tacını giyen II. Manuel(1391-1425)'in bu davranışına Bâyezid oldukça kızmıştı. Bu durum üzerine İstanbul'a bir elçi gönderen Bâyezid, vassallık hizmetinin kabul edilmesini istiyor, "şayet bunları yerine getirmezsен şehrin surları içine kapan ve orada hüküm sür, zira surların dışındaki her yer benimdir" diyordu. Aynı zamanda İstanbul'da yaşayan Türkler için bir câmi ile bir mahkemenin tesis edilmesini istiyordu.

Bu devirde İstanbul'da, sayıları pek de az olmayan Türk ve müslüman unsur bulunuyordu ki, bunların çoğunu siyasî mülteciler ve ticaret maksadı ile orada ikamet edenler oluştuyordu. Bunlardan her hangi bir anlaşmazlığa düşenlerin Bizans mahkemelerine çıkmalarının doğru olmayacağı ileri sürülüyordu. İşte bu isteklerin reddedilmesi üzerinedir ki, İstanbul'un Osmanlılar tarafından ilk muhasarasına girildi. Türk ordusu

1. Selânik'in Osmanlı hakimiyetine geçmesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. M.T. Gökbilgin, "Selânik" mad., İA, s.340; G.T. Dennis, agm., BZ, s. 53-61.

Rumeli'ye geçirildi ve İstanbul surlarına kadar bütün Bizans arazisi zaptedildi(1391).

Bâyezid, 7 ay kadar süren bu ilk muhasara esnasında surları kara tarafından sıkı bir kontrol altına alarak İstanbul'un dışarısı ile bağlantısını kesti. Ancak Macarlar'ın Tuna'yı geçip Sofya'ya doğru yürümeleri üzerine muhâsaranın şiddetini azaltarak o tarafa doğru gitmek zorunda kaldı¹.

İstanbul'un bu ilk muhâsarası hakkında Oruç b. Âdil² şunları zikretmiştir.

"Andan sonra Sultân Bâyezid Han İstanbul'a düşdü. Hisâr itdi. Bu haldeyken haber geldi kim Üngürüs kralı Niğbolı'dan geçüb Niğbolı üzerine düşdü.didiler. Bâyezid Hân dahi bu haberi işidicek Kostantin üzerinden göçüb...."

Bu komuda Âşık Paşa-zâde³ ise şöyle demektedir.

"Ânı beyân ider kim Bâyezid Hân'ın İstanbul'a varmasına sebeb ne oldu ve hem anda neylediler ânı bildirir. Gelibolı'dan 'azîm leşker cem' itdi. Edirne'ye vardı. Niyyet itdi kim Üngürüs vilâyetine gazâ ide. Bu taraftan İstanbul'un bir câsusını tutdılar. Elinde kâğıdı dahi var. Üngürüs'e vara haber ide kim senin üzerine varıyor, gâfil olma. Casusu tuttılar, Bâyezid Hân'a getirdiler, casus dahi doğru haber virdi, bundan öndin dahi haber göndermişlerdir deyü. Beğlerbeği Kara Timurtaş eydür: "Ey Sultânım, vâcib budur kim ol İstanbul'a düşesin ve bu İstanbul'ın kâfiri gayet müfsid kâfirdir dir ve bu vilâyetlerimizin

1. M.T. Gökbilgin, "İstanbul" mad. İA, s. 1181-1182.

2. Oruç b. Âdil, s. 28.

3. Âşık Paşa-zâde, s. 65-66.

arasında bu kâfir neyler. Alâşehir'i feth itdik, bunu dahi feth idelim" didi. Hân dahi kabul itdi, geldiler, İstanbul'ın üzerine düşdiler. Denizden kurudan kuşatdılar. Kurudan bir nice yerden mancınıklar kurdılar. Ol zamanda ekinde top olmazdı. Topun kesreti Sultân Murâd oğlu Sultân Mehmed Hân zamânında oldu. El-hâsıl İstanbul'un hisârını bunaltmışlardı. Na-gâh bir haber geldi kim Üngürüs Tuna suyun geçdi. Sofya'ya yürüdi didiler. Öyle olsa mancınıkları oda urdılar. Yürüdi Alaca-hisâr nevâhisinde karşıladı ve buluşdı".

İlk İstanbul muhâsarası Nesrî Tarihi¹'nde ise şöyle anlatılmaktadır.

"Şöyle rivâyet iderler ki, Bâyezid Hân 'azîm leşkerle Gelibolı'dan geçüb Edirne'ye varub kâsd itdi ki, Üngürüs'e varub gaza ide. İttifâk ol esnâda İstanbul'un bir casusın tutub bir mektub buldılar. Bâyezid Han'a getürdiler. Üngürüs'a yazılmış kim niye turursın, Türk üzerine varıyor yarağınla. Ol casus dahi haberün toğrusın diyüb eyitdi: "Benden evvel bir casus dahi gitmişdi. Kâfir gafil değildür" didi. Beğlerbeği Kara Temür Taş eyitdi: "Hey devletlü sultânım, bize vacibdür kim, evvel İstanbul'un üzerine düşevüz," bu İstanbul'un tekvurı gayet müfsid kâfirdür. Gerek ki bunu aradan getürevüz. Vilâyet-i islâm arasında bu kâfir neyler" didi. Ümiddür ki Alâşehir gibi bu mel'unı dahi âsanlığla feth idevüz" didi. Han dahi bu sözi savab görüb heman göçüb İstanbul'un üzerine düşdı ve buyurdu ki Gelibolı'dan dahi gemiler gelüb denizden cenge başlayub muhâsara itdiler ve bi'l-cümle İstanbul'ı almağa ikdâm-ı belîğ gösterdiler. Amma

1. Nesrî, I, s. 326-328.

ol zamanda şimdikileyin tob çok değildi. Bir nice zaman cenk idüb, kâfiri aclıktan bunalt-dılar. Bunlar bu halde iken na-gâh haber geldi ki, Üngürüs tekvurı yüz otuz bin erle Eflâk ilinden Tuna'yı geçüb, İstanbul tekvurı tahrîkiyle gelüb Niğbolı'yı muhâsara ide yürür didiler. Hemandem, Hünkâr buyurdu, mancınıkları oda urub, kalkub Üngürüs'ün üzerine yürüyüb evvel Tırnova'ya vardı...797(1395)".

Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹ ise ilk İstanbul muhâsarasını aşağıdaki şekilde zikretmiştir.

"Andan sonra Sultân vardı, Kostantiniyye'ye düşdi, ceng eyledi. Bular ceng içindeyiken Üngürüs kralı la'ini hücum idüb gelüb Niğbolu'ya düşdi, hisâr itdi. Çünkim Yıldırım Han'a haber oldu, heman-dem Kostantiniyye üzerinden göçüb yakın varıcak ton deysürüp şebhûn idüb dün baskunun idüb kralı leşkeriyle Tuna suyna döküb helâk itdi. Hicretin 793(1390-1391) yılında vâki' oldu".

Bâyezid'in ilk İstanbul muhâsarası hakkında Hoca Sa'deddin Efendi² biraz daha tafsilâtlı bilgi vermiş ve şunları zikretmiştir.

"Belde-i tayyibe-i İstanbul ki bir nâmı dahi Kostantiniyye ve mazhar-ı garâib ve mehâsin-i seniyyedir. Zemen-i ashâb-ı güzînden beru fet-hi reşk-i selâtin ve arzu-yı şahân-ı rûy-ı zemîn idi. Amma 'aruz fethi hicâb-ı imtinâdan beruz idüb bir şah-ı nîkü manzar-ı nazarında cilveker ve teshîr-i bîkr-i semîri bir sâhib-i vücûda müyesser olmamış idi. Bu cihetden ha-

1. Anonim, s. 28.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, 141-143.

miyet-i Yıldırım Hân'ı ol veche tevcîh-i zimâm-ı ihtimâm iktizâ idüb dâima ol fikr u tedbîr semîr-i zamîrleri idi. Amma meyân-ı memâlik-i islâmiyânda kalub tekvurının dahi zâhîren haddinden tecâvüze ikdâmı olmadığı cihetden serhadler muhâfazatı takdîm ve sedd-i sügür-ı islâmiye levâzımı temîm olunur idi. Li ecl-i zalike ol fâtih-i memâlik Üngürüs kralının tecâvüzün istimâ' itdikde istisâli tarîkına sâlik oldu ve sene seb'a ve tis'in ve seb'a mie¹'de Gelibolı ma'berinden 'ubûr idüb Edirne'de bir kaç gün cemiyet-i asker-i zafer-şiâr için intizâr buyruldu. Ol esnâda İstanbul tekvürünün Üngürüs kralına i'lâm-ı teveccüh i'lâm-ı islâm için gönderdiği câsus pûr-mekirvâl menâzil-i râhda dilâverân-ı destine rast gelüb kayd u bend ile şâh-ı ercümend dergâhına getürdiler. Câsus-ı bî-nâmus halâsdan me'yus olıcak tefâsîl-i esrârını izhâr ve mukaddemâ üç câsus dahi irsâl olundığını ihbâr idicek naire-i gazabları işti'âl bulub feth-i İstanbul tedâbirine iştiğâl ehemmi-i âmal-i şâh-ı zafer-meâl oldu. Ümerâ-yı nîk-râyla müşâvere buyuruldukda Timurtaş Paşa'nın dahi rey-i sahihi ol cânibe munsarîf olıcak 'inân-ı 'azîmet sultân-ı kişver-sitân İstanbul cânibine mun'atîf oldu. Tekvur-ı gümrah kudûm-ı şâh-ı nusret-penâhden âgâh olıcak bîm-i cân ile mülûk-ı küffâra nâmeler perrân eyledi. Hususen Üngürüs kralına haber gönderdi ki müşâreke-i diniye ve alaka-i tîniyye muktezâsıyla muhabbet-nâme gönderüb islâm pâdişâhının ol cânibe âheng itdiğini i'lâm itdiğim ma'lûmları olıcak hisârını muhâsara itdiler. Taht-gâh-ı selâtin-i mesihîyye olan belde-i muazzama-i Kostantiniyye pây-mâl hubûl olmak ma'kul ve makam-ı sadâkatde kıyâm iden nîk-hahınız ol pâdişâh-ı

kahhâr elinde giriftâr olmak tarîk-ı muhabbetde makbul mıdır. Muktezâ-yı uhuvvet ve mübteğâ-yı mürüvvet oldır ki i'dâd-ı ecnâd idüb bu cânibé imdâd idesiz. Ta ki te'kîd-i merâsim-i muhabbet ve vedâd eyleyesiz. Bu güne ta'n-âmîz ve şefkat-engîz haberler ile bîhad mâl virmek taahhüdünü mukaddeme-i âmal idüb cemi' ihrâcât seferi ve vezâif-i leşkeri edâ itmeği iltizâm ile Üngürüs kralına memleket-i islâm üzerine hücumu ilzâm eyledi. Bu cânibde Sultân-ı islâm İstanbul'u sipâh-ı zafer-fercâm ile subh ve şam döküb tekvur-ı dilkürün kamet-i ikametini lââm itdikde Üngürüs kralın Tuna'dan 'ubûru ve Sofya cânibine leşker-i mûr-ı şimâr ile mürûrî mesâmi'-i 'alîyye-i şâhiye iricek def'-i sâil cânibine mayıl olub tertîb olunan mancınıkları ihrâk idüb mülk-i islâmı leşker-i sitemker-i Üngürüs fitnesinden mehru itmek için berk-i lâmi' ve şihâb-ı sâti gibi ol tarâfa şitâb buyurdılar".

Bu muhâsara Ruhî Çelebi¹'nin eserinde ise şöyle anlatılmıştır.

"Andan gelüb İstanbul'a düşdi. Kostantiniyye'yi hisâr itdi. Eğirdürken Üngürüs çıkdı diyü haber gelicek hemân kal'adan turub yortumla yağya karşı gitdi".

Behiştî² ise bu konuda şunları zikreder.

"(Sultan Bâyezid) Edrene'ye gelüb Rum-ili serdârların ihzâr eyleyüb kasd-ı küffâr-ı füccâr eyledi. İttifâk ol esnâda asker-i muzaffer içinde İstanbul tekvurının bir câsusı tutuldu. Andan haber aldılar ki bundan evvel bir câsus dahi göndermiş, leşker-i is-

1. Ruhî Çelebi, vrk. 41b.

2. Behiştî, vrk. 15b-16a.

lâmın gazâyâ ikdâmın i'lâm eylemiş. Hazret-i Sultân bu kaziyyeden gayet dil-perişân oldu. Ol incinmekle Üngürüs'ün gazâsın te'hîr eyleyüb ... Kostantiniye fethine tasmîm-i 'azîmet idüb deryâ-yı bî-pâyân ile revân olup seyl-i serî'ü'l-inhidâr vâdî varup ol şehîr-i uz mâyî sur-ı hadîd ile müsevver idüp ol hisâr-ı hasîni muhâsara kılup def'-i bî-muhâbâ muhârebeye mübâderet ü mübâşeret eylediler. Zarûrî olup küffâr dahi derledi. Muhkem divâr eyleyüp ceng ü cidâle sarf-ı iktidâr eylediler. Âkıbet hisâr hıfzından âciz ü zâr olup çâr u nâçâr reis-i eşrâr Üngürüs kralı mudîll ü dâl-le arz-ı acz ü ızdırâr eyledi. Ol dahi cemî' tavâıf-i küffâr-ı füccâra mektublar gönderüp her millet da'vet-i maslahatına âdemler gönderüp yüz otuz bin mikdârı merd-i müsella ve mükemmel cem' kıldı. Andan alem-i bağı ü tuğyân kaldırup Eflak'dan Tuna'yı geçüp Niğbolı hisârın muhâsara eyleyüb müslümanlara hayli muzâyaka virdiler".

İstanbul'un bu ilk muhâsarası hakkında Hadidî¹'nin verdiği bilgi ise şöyledir.

"Buyurdu beğlerine Yıldırım Hân
Gazâ ide şu resme Üngürüs'a
Ki sâla zelzele Kıpçak u Rûs'a
Bilüp tekfûr-ı İstanbul bu hâli
Yazar nâme ki ide âgen kralı
Ki Türk irişiser hâzır olasın
Ana göre yarağunı kılasın
Yazılup nâme ehline virilür
Kral-ı Üngürüs'a gönderilür
Kazâyı gör ki kasıd tutılur
Oyunda çok ütem diyen ütilür
Soyup çün kim ararlar câmesini
Bulurlar câmesinde nâmesini

1. Hadidî, vrk. 25b-26a.

Görüp mektûbı mefhûmın bilürler
Hemân-dem kâfirün kaydın görürler
Pes andan Yıldırım Hân itdi tedbîr
Gazâ-i Üngürüs'ı itdi te'hîr
Bu kavı üzre mukarrer oldu râyı
Dönüp İstanbul'a ide gazâyı
Buyurdi cem' olur cümle çeriler
Çalup tabl u nakkare göçdi leşker
Tolar kuhile sahrâ at ü erden
Sürer İstanbul'a şâh bahr ü berden
Donandı gitdi deryâdan gemiler
Tolu yarağ u yarar âdemiler
İrüp İstanbul'a bir gün seherden
Kuşatdı şehri leşker bahr ü berden
Tüfenk ü top olmazıdi iken ol an
Buyurdi mancınıklar Yıldırım Hân
Zebûn itmişıdi bârı hisârı
Ulak geldi ider feryâd ü zârı
Çeresi Üngürüs'ün suyu geçdi
Ki doldı dağ ve yazı hadden aşdı
Hemân dem leşkere sultân buyurdi
Cemî'-i mancınıkı oda urdı
Göçüp Edrene'ye irdi şitâbân".

Bu muhâsarayı Münecsimbaşı Ahmed Dede Efendi¹ ise aşağıdaki şekilde zikretmiştir.

"797(1394-1395) yılında, Engürüs üzerine sefer kaydıyla Edirne'ye hareket edildi. Yolda İstanbul kayserinin, Engürüs kralına, "Sultanın üzerine geldiği" haberini götüren bu casusu ele geçirildi. Yıldırım Han buna çok kızıp Engürüs seferini tehir ederek İstanbul'a yürüdü. Kayser, İstanbul Osmanlılar tarafından kuşatılınca Engürüs kralından yardım istedi. Engürüs kralının yüz otuz bin askerle İslâm ülkelerine taarruz için Tuna'yı geçtiği

1. Münecsimbaşı, I, s. 139-140.

haberi ulaşınca, Yıldırım Han, muhasarayı kaldırıp bir rivayete göre Alacahisar, bir rivayete göre de Niğbolu civarındaki Engürüs askerinin üstüne yürüdü. Şiddetli bir savaş oldu. Allah'ın yardımıyla İslâm askerleri Engürüs askerini bozdular. Nicesini kırıp, nicesini esir ve kalanını da Tuna köprüsüne kadar takip ettiler. Ganimet ve esirlerle Bursa'ya dönüldü".

İlk Osmanlı kaynaklarında görüldüğü gibi Sultân Bâyezid Macarlarla savaşmak üzere Bursa'dan ayrılarak Edirne'ye gelmiş, ancak burada Bizans imparatorunun Macarlara gönderdiği bir casusu yakalanınca, İstanbul'u muhâsara etmeye karar vermiştir. Bunun üzerine Bâyezid ordusuyla birlikte Edirne'den ayrılarak İstanbul surlarına kadar gelmiş, şehri muhasara altına alarak mancınıklarla hücum etmiştir. Yedi ay kadar devam ettiği anlaşılan bu muhasara esnasında zor durumdaki Bizans imparatoru Manuel yardım istemek üzere batıya gitmek zorunda kalmıştır. Kaynaklarda pek açık olmamakla beraber bu muhasaranın aralıklarla beş sene kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Nihayet 1395 yazında muhâsaranın şiddeti artmış, yani ikinci muhâsara başlamıştır. Ancak bu sefer de, haçlı ordularının Tuna nehrini geçip Sofya'ya doğru ilerlediği haberi gelince Osmanlılar muhâsarayı bırakıp batıya gitmek zorunda kalmışlardır¹.

b. İstanbul'un ikinci muhâsarası:

Bâyezid, İstanbul'un ilk muhâsarasından sonra gerek batıda ve gerekse doğuda bir çok savaşlar yapmasına rağmen, İstanbul'u fethetmek fikrinden hiç bir suretle vazgeçmedi. Ancak,

1. A. Refik, Türklerin İstanbul Muhâsaraları, İstanbul 1932, s. 17-22.

İstanbul'da ve imparatorluğun başka yerlerinde hakim bulunan Paleologos prenslerinin Osmanlı siyâsetine ayak uydurmaları sebebiyle bu düşüncesini daha sonraya bıraktı. Nitekim O, bu maksatla Bizans ve Sırp prensleri ile Serez'de bir toplantı düzenledi¹. Fakat burada yapılan görüşmelerden sonra imparator Manuel'in, padişahın İstanbul'a ait taleplerini kabul ettiği halde, dönüşünden sonra bunları tatbik etmemesi ve şehrin savunmasına daha fazla ehemmiyet vermesi üzerine Bâyezid Bizans'ın başkentini ikinci defa muhâsarayı kararlaştırdı. Aslında bu olay devam etmekte olan muhâsaranın şiddetlenmesi neticesini ortaya koyuyordu. Çandarlı-zâde Ali Paşa'nın idare ettiği bu muhâsara 1395 yılının bütün yaz ayları boyunca sürmüş ve yine batıdan gelen tehlike yüzünden şiddeti azalmıştır. Macarların öncülük ettiği haçlı orduları Tuna nehrini geçerek doğuya doğru hareket edince, Sultân Bâyezid İstanbul muhâsarasını kaldırarak batıya doğru gitmiş ve Niğbolu'da haçlıları ağır bir yenilgiye uğratmıştır.

İlk Osmanlı kaynakları İstanbul'un 1391 yılındaki ilk muhâsarası ile 1395 yılında yapılan bu ikincisini birlikte kaydetmişler ve daha sonra Niğbolu savaşı sonrasında yapılan üçüncü muhâsarayı zikretmişlerdir.

Öyle anlaşıyor ki, daha önce de belirttiğimiz gibi 1391 yılında başlayan ve ilk önce 7 ay kadar süren ilk kuşatma zamanla şiddetini kaybederek 5 yıl kadar sürmüş ve Niğbolu savaşından sonra yeniden şiddetlenmiştir.

1. A. Vasiliev, Histoire de L'Empire Byzantine, II, Paris 1932, s. 316.

c. Anadolu Hisârı'nın inşâsı ve İstanbul'un üçüncü muhâsarası:

Bâyezid, İmparator Manuel'in batıdan yardım istemesi ve hristiyan dünyasını Osmanlılar aleyhine kışkırtması sonucunda meydana gelen Haçlı ordusunu Niğbolu'da mağlûp ettikten sonra Bizans'ın başkentini ele geçirmeye kat'î surette karar verdi. O, bu düşünce ile ilk önce Timurtaş Paşa-zâde Yahşi Bey komutasında bir ordu göndererek Şile'yi ele geçirdi. Daha sonra da İstanbul boğazının kontrolünü sağlamak için Güzelce-hisâr(Anadolu hisârı)'ı inşâ ettirdi. Bâyezid bundan sonra Manuel'den şehrin teslim edilmesini istedi. Ancak bu teklifi reddelince 1397 baharında İstanbul'un muhâsarası tekrar şiddetlendirildi. İmparator Manuel ise Osmanlıların bu baskısından kurtulmak için Fransa kralı VI. Charles'den para ve aynı zamanda 600 kadar şövalye aldığı gibi Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri de savaş gemisi gönderdiler.

İstanbul'un bu üçüncü muhâsarası da şehrin deniz tarafından abluka altına alınması mümkün olmadığından sonuçsuz kaldı. Buna rağmen Sultan Bâyezid, öteden beri istemekte olduğu şartları, bu muhâsara sonucunda imparator Manuel'e kabul ettirdi. Yapılan antlaşmaya göre Silivri hakimi VII. İoannes'in ortak imparator olarak ilân edilmesi sağlandığı gibi, İstanbul'da bir Türk mahallesi kurulmasına, bir mescid inşâsına ve müslümanların kendi mahkemelerinde yargılanmaları için bir kadı tayin edilmesine karar verildi.

Bu muhâsara hakkında Oruç Beg¹ şunları zikreder.

1. Oruç b. Âdil, s. 28.

"Girü andan dönüb Kostantin üzerine düşdiler. 'Akıbet sulh idüb içine âdem koydılar. Sultan Bâyezid Hân içine kadı dikdi. Tarakcı Yenicesi'nin hisâr erenlerini getürüb içine koydılar. Mescid yapub bir mahalle itdiler. Hicretin yediyüz doksanbeşinde(1392-1393)."

Âşık Paşa-zâde¹ise aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

"Ânı beyân ider kim Bâyezid Hân İstanbul'a tekrar geldi. Neyledi ânı bildirir. Leşker-i 'azîm cem' itdi. Geldi, Koca-ili'nden Bursa'ya çıkıdı. Yahşi Beğ'i gönderdi. Şeki hisârını (Şile) ahdla aldı. Bâyezid Hân kendisi Bursa-dan göçdü. Boğaz-kesen'in üst yanında bir hisâr yaptı. Güzelce-hisâr² dirlerdi. Hisâr kim temâm oldu, er kodı, berkitdi. İstanbul tekfûrına haber gönderdi kim tiz hisârı boşalt, bana vir ve illâ hazır ol, üşde üzerine vardım didi. Tekfûr dahi yüz balık gönderdi. Cemi'î içini altun, gümüşle doldurmuş, Ali Paşa'ya geldi. Paşa dahi sandukla ve kise ile balıklara karşı vardı. Zira gâyet hürmetlü ilçidir. Sulha maslahata gelmişdir. Sözü kesin dil tutandır. Ali Paşa dahi Hünkâr'a vardı. Gâyet temellük itdi. İstanbul tekfûrundan. El-hâsıl Hünkâr'ı razı eyledi kim İstanbul içinde Hünkâr'ın kadısı otura ve bir mahalle mescidi ola. Yılda on bin filori harâc vire. Bu tarîk üzerine sulh olundu. Tarakcı-yenicesi'nin ve Göynük hisâr halkını İstanbul'a getirdi. Bir mahalle itdi ve bir mescid yaptı ve kadı dahi nasb itdi. Mesâlih mislini ol kadı görürdü. Kâfir müslümâna hükm itmezdi. Bâyezid Hân'a kim Timur vartası vâki' olıcak tekfûr ol mahalleyi sürdü ve ol mescidi yıkıdı. Şimdiki

1. Âşık Paşa-zâde, s. 67-68.

2. Göksu(Aretos) deresinin denize döküldüğü yerde inşa edilmiş olan Anadolu hisârı, kaynaklarda Güzelce-hisâr, Yenice-hisâr

demde ol halkdan Tekfûr-dağı'nda köy vardır.
Göynüklü dirler. Bu fethin tarihi hicretin
yediyüz doksanüçünde(1390-1391) vâki' oldu".

Anadolu hisârı'nın inşâsı ve İstanbul'un üçüncü muhâsarası hakkında Neşrî¹'nin verdiği bilgiler ise şöyledir.

"Rivâyet olunur ki, Bâyezid Hân çünkü gazâdan fariğ oldu, hemâdem leşker cem' idüb Kocaili'nden yürüsiye çıkub, Şile hisârını 'ahd ile alub kendü Bursa'dan çıkub Boğaz-kesen'in üzerinde bir hisâr yaptı. Güzelce-hisâr dirler. Hisâr tamam olduğın-layın İstanbul tekvurına âdem salub, eyitdi: "İstanbul bize gerek oldu. Başalt, vir. Yoksa vaktüne hazır ol, üş vardum" didi. Tekvur bu haberi işidicek, fi'l-hâl ilçi gönderüb, harâca itâat idüb, Hünkâr'a tazarru'at idüb, çok yalvarıcak Sultân Bâyezid dahi şol vechile razı oldu kim İstanbul'un içinde Hünkâr'ın kadısı oturub, bir müslüman mahallesi ve bir mescid ola ve her yılda onbin filori dahi harac vireler. Pes bu tarîk üzere sulh olundu. Andan Hünkâr buyurdi. Taraklı-yenicesi'nün halkın köyiyle sürüb, İstanbul'a götürdiler. Bir yirinde müslüman mahallesi kılub ortasında bir mescid yapıdırub ve bir kadı nasb olundu. Emr-i şer' icrâ olundu. Sonra Bâyezid Han'a Temür vak'ası olıcak, tekvur ol mahalleyi bozup, mescidi yıkdı. Şimdi dahi ol halkdan vardur. Anların nesline Göynüklü dirler. Bu vâkıa hicretin

veya Akça-hisâr isimleriyle anılmaktadır. Neşrî ve Sa'deddin Efendi(I, s.148) Anadolu hisârı'nın Niğbolu zaferinden sonra, Kemal Paşa-zâde(Nuruosmaniye Ktp., no. 3078, vrk. 96) 798(1395), Gibbons(age., s. 209, not 7) 1392-1397 yılları arasında inşa edildiğini kaydederler. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s.291; S.E.S., "Anadolu Hisârı" mad., İA, s. 430-431.

1. Neşrî, I, s. 328-330.

yediyüz doksansekinde(1396) vâki' oldu".

Bu muhasara Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹'da ise aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"Yıldırım andan göçüb gine Kostantiniyye'ye gelüb üzerine düşdi. Galata'dan yukarı bir yüksek baru vardır, anda havâle yapırdı, dahi eğritdi. Şöyle kim kâfirleri âciz kaldılar. Akıbetu'l-emr nâçâr olub tekvur âdem gönderüb sultân Yıldırım Hân'la sulh itdiler. Yıldırım Hân dahi içine âdem koyub kadı dikdi. Taraklı-Yenicesi'nin hisâr erlerini sürüp getürüp İstanbul'un içine koydular. Bir mahalle itdiler, mescid yaptılar. Hicretin 794(1392) yılında vâki' oldu".

Bu konuda Ruhî Çelebî² ise şöyle demektedir.

"Yıldırım Hân ol gazâdan dönicek doğru girü İstanbul üzerine geldi. Âkıbet tekür sulh itdi. İçine âdemler koyub kendüler halkına kadı diktiler. Tarakçı-Yenicesi'nün hisâr erlerini getürüb içine koydular. Mescid yapıp bir mahalle hicretün 795(1392-1393)".

Hoca Sa'deddin Efendi³ de bu muhasarayı benzer şekilde anlatmıştır. Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi⁴ ise bu muhâsarayı aşağıdaki şekilde zikretmiştir.

"Timurtaş oğlu Yahşi Bey, bir miktar askerle Karadeniz sahilinde olan memleketleri fethetmesi için gönderdi. Yahşi Bey varıp Şile hisârını aldı. Şehriyar hazretleri de Koca-ili üzerinden İstanbul fethine azimet ettiler.

1. Anonim, s. 28.

2. Ruhî Çelebî, vrk. 42a.

3. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 147-149.

4. Münecimbaşı, I, s. 141-142.

İskender boğazı adlı yere vasıl olduklarında burada bir kale yaptırdılar ve içine küf-fâr gemilerinin boğazdan girip çıkmalarını önlemek için toplar ve muhafızlar koydular. Bu hisâra bugün Güzelce-hisâr denilmektedir. Sonra İstanbul tekfuruna adam gönderip kale-yi istediler. Tekfur mecburen eman istedi ve acele olarak on bin altın, vezirlere de dere-celerine göre çeşitli hediyeler gönderdi. Kendisine dokunulmamasını rica etti. Hikâye edilir ki vezir-i azam Ali Paşa'ya içleri al-tın ile dolu on tane büyük balık gönderdi. Ali Paşa'nın gayretleriyle Yıldırım Han haz-retleri, İstanbul'da müslümanlar için bir ma-halle kurulmasını, bir cami yapılmasını, imam hatip ve kadı tayin edilmesini kabul eden İs-tanbul tekfuruyla anlaşarak muhasarayı kaldırdılar. İstanbul'da kurulan müslüman mahallesi-ne Göynük ve Taraklı-yenicesi'nden müslüman getirilerek iskân olundu. Timur vak'asına ka-dar, İstanbul'daki müslüman mahallesi kaldı. Sonra tekfur müslümanları şehirden çıkarıp, cami-i şerifi de tahrip etmiştir. Yıldırım Han hazretleri anlaşmadan sonra Bursa'ya döndüler".

Anadolu hisârı'nın yapıldığı bu muhâsara hakkında Hadidî¹'nin verdiği bilgiler ise şöyledir.

"Pes andan sürdî leşker Yıldırım Hân
Koca-ili'ne irişdi şitâbân
Hemân-dem Yahşi Beğ'i itdi irsâl
Didi Şumlı-hisârı'nı üşüb al
İrişdi Yahşi Beğ düşdi hisâra
Azuğı yoğidi kalmadı çâre
Danışdı kâfirün cem' oldı varı
Verürler eylügile ol hisârı

1. Hadidî, vrk. 27b-28b.

Bekidüp er koyarlar oh hisâra
Celûrler şenlüg ile şehriyâra
Şah İstanbul boğazından yukarı
Buyurdi kim yapalar bir bir hisârı
Hisârı yaptılar urup nihâdın
Ki Güzelce-hisâr urdılar adın
Yarar âdem yarağ ile muayyen
İderler burc u bârûsın müzeyyen
Pes andan saldı İstanbul'a kasıd
Didi sözüüm işit olma mu'ânid
Bana ver şehrüni kurtul selâmet
Ve gerni assı itmez son nedâmet
Tekür didi ki var bu derde çâre
Bulunmaz hiç illâ ki mudara
Ali Paşa vezîri pâdişâhun
Müşîri vü zahîri taht-gâhûn
Tekür emr itdi yüz balık getürler
İçin pâk itdürür de pür-zer eyler
Balıklar gönderür kiola musâlih
Musâlih zer ki ola biter mesâlih
Tekürden dahi elçi geldi Hân'a
Teberrük pîş-keşlerle şahâne
Dimiş kim gelürisen iderüz ceng
Kim bezdi dahi vardur nâm ile neng
Ali Paşa'ya diyüp men' itdi Hân'ı
Kış erdi kalmadı cengün zamânı
Ko şimdi sulh idüb mâlın alalum
Yine bir vakt-i vüs'atde gelalüm
Hisâr içinde üç yüz hâne konsun
Subaşı, kadı dahi nasb olunsun
Pes âyende vü revende olmaya râzı
Ki ehl-i dîne kâfir ola kadı
Dahi her yıl vire on bin fülör
Tekür isterse 'âlemde huzûr
Ali Paşa'ya virmişdi özini
Tekür iki eylemezdi bir sözünü
Bu resme sulh itdiler mukarrer
Ki kal'a içre bir mescid yaparlar

Gerede ehli vü Gönyük, Yenice
Bulardan bir mahalle oldu yenice
Kodılar ehl-i 'ilm ide imâmet
Kim ide iktidâ ana cemâ'at
Temür'ün vartasın kâfir ki gördü
Yıkup ol mescidi ol halkı sürdü".

İlk Osmanlı kaynaklarında gördüğümüz gibi Bâyezid, Niğbolu zaferinden sonra İstanbul muhâsarasını şiddetlendirmiştir. Bu muhâsara, bundan öncekilere göre daha da önemli sonuçlar sağlamıştır. Bâyezid, muhasaradan önce İstanbul boğazını kontrol altına almak maksadı ile Güzelce-hisâr(Anadolu hisârı)'ı inşâ ettirmiş ve bu suretle Bizans'a Karadeniz'den gelecek yardımlar önlenmiştir.

Öte taraftan bu muhâsara sonucunda yapılan antlaşma da Türk tarihi bakımından oldukça önemlidir. Muhâsara esnasında imparator Manuel, kendisine yardımcı aramak üzere 1399 sonlarında Avrupa'ya gitmişti. Manuel Avrupa'ya giderken yerine yengeni İoannis'i bırakmıştı. İmparator önce Mora'ya, oradan da İtalya'ya ve Fransa'ya gitti. Bu sırada Anadolu'da Timur tehlikesi ortaya çıkınca Bayezid, İoannis ile anlaşmak zorunda kaldı. İki taraf arasında yapılan antlaşma sonucunda Bizans İmparatorluğu, Bâyezid'in daha önce istemiş olduğu şartları kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre; İstanbul'da bir islâm mahkemesi kurulacak ve bir kadı tayin edilecek, Türkler için bir cami ile bir mahalle yapılacaktı. Bunun yanında, ilk Osmanlı kaynakları arasında yalnızca Hadidî'de bulunan bir bilgiye göre Bizans İmparatorluğu Osmanlılara yılda 10.000 filori ödeyecekti.

İoannis bu şartları yerine getirdi, ancak Bayezid'in Timur'a yenilmesinden sonra Bizans imparatoru bu mahalledeki Türk ahaliyi şehirden uzaklaştırmış ve kiliseden çevrilmiş olan ca-

miyi de yıktırmıştır.

Bâyezid'in İstanbul'u 1391 yılından beri devamlı olarak muhâsara altında tutması Bizans İmparatorluğu'nu oldukça zor durumda bırakmıştı. Bu tarihlerde, Timur'un Anadolu'ya gelmesi ve Mardin, Musul, Diyarbakır gibi yerleri aldıktan sonra daha da içerilere girmesine rağmen Bâyezid, hem Anadolu'daki fetihlerine ve hem de İstanbul üzerindeki baskıları artırmaya devam etti. Ayrıca Bizans imparatorlarının devamlı olarak batıdan yardım istemesi sonucu meydana gelen Haçlı ordularına karşı da özellikle Niğbolu'da büyük bir başarı kazandı. Niğbolu zaferinden sonra Anadolu beylikleri arasında nüfuzu daha da artan Bâyezid, İstanbul'u üçüncü kez ve daha büyük orduyla muhâsara etti. Bu muhâsara sonucunda Bizans imparatorluğu doğrudan doğruya Osmanlı tabiiyetine girmiş oluyordu.

Bu sırada İstanbul'un durumunu öğrenmek için Bizans tarihçisi Ducas¹'in verdiklerini kısmen nakledeyim.

"Padişah Bitinia'dan Trakya'ya geçerek İstanbul civarında bulunan bütün köyleri tahrib etti ve buralardaki sakin halkı başka yerlere nakletti. Selânik'i ve Selânik'den sonra gelen yerleri de zaptetti. Mora'ya da kumandan Evrenos'u göndererek Lakedemonia ve Akaiya eyaletlerini yağma ettirdi... Bu suretle her yer harab oldu ve sekenesiz kaldı. Şehirde ise ne ocak kullananlar, ne harman işletenler kaldı, yalnız şiddetli açlık halkı kırıyordu. Bâyezid şehre karşı harb açmadı. Kalelerin ve surların tahribi ile de meşgul olmadığı gibi, çarpışma da yapmadı, hiç bir harb tedbirine

1. Ducas, Bizans Tarihi, s. 29-30.

de tevessül etmedi. Yalnız şehrin haricinde binlerce erden mürekkep bir kuvvet ikame ederek içeriye kimsenin girip çıkmamasını temin ile şehri abluka altına aldı. İttihaz olunan bu tedbirler üzerine şehir içerisinde şiddetli buğday, şarap, zeytinyağı ve saire kıtlığı başladı. Ekmek ve yemek pişirmek için odun kalmadığından güzelim evler yıkılarak enkazını yakıyorlardı. İmparator Manuel ne yapacağını şaşırması olduğundan ve hiçbir yerden muavenet gelmediğinden Papa'ya, Fransa ve Macar krallarına mektuplar yazarak İstanbul'un muhâsara ve tazyikini haber verdi ve şayet acele olarak yardım yetişmezse şehir hristiyan dininin düşmanlarına teslim olunacaktır dedi".

İşte İstanbul, Osmanlılar karşısında bu şekilde zor durumda kalmış olmasına rağmen Anadolu'da Timur tehlikesinin ortaya çıkması Bizans İmparatorluğu'nun yarım asır daha yaşamasına yardım etti.

d. İstanbul'un dördüncü muhâsarası:

Bâyezid devrindeki son İstanbul muhâsarası 802(1400) yılı başlarında yapıldı. Bu sırada Bâyezid, Doğu Anadolu'da bulunuyordu. İmparator Manuel Bâyezid'in yokluğundan yararlanarak Şile ile İstanbul-İzmit arasındaki bazı kaleleri Türklerden geri almaya muvaffak oldu. Bâyezid Bursa'ya dönünce, bu durum karşısında İstanbul'u tekrar muhâsara etti. Bu sırada imparator Manuel, Türklere karşı yardım istemek üzere tekrar Avrupa'ya gitmiş ise de Bâyezid onun halefine haber göndererek "bize dost kalmak istersen tacını terket, sana istediğin hükûmeti vereyim, muhâlefet edecek olursan, cümlelerinizi mahvedeceğim" şeklinde haber

gönderdi¹.

Bâyezid, daha sonra İstanbul'u kuşatmaya başlayarak bir kaç ay muhâsaraya devam etti. Gittikçe şiddetlenen muhâsara yine Timur'un Sivas'ı ele geçirmesi ile başlayan Anadolu istilâsı yüzünden neticesiz kaldı.

Bâyezid'in bu son İstanbul muhâsarası hakkında, incelediğimiz kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur.

1. Ducas ve ondan naklen Hammer, age., I, s. 300.

BEŞİNCİ BÖLÜM

FETRET DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1402-1413)

1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı devletini parçalama siyaseti takip eden Timur'un hakimiyetini tanımak zorunda kalan Bâyezid'in oğullarından Süleyman Çelebi Rumeli'de, İsa Çelebi Balıkesir ve Bursa'da, Musa Çelebi İsa'yı mağlup ettikten sonra Bursa'da, Mehmed Çelebi ise Amasya'da hükümdar olmuşlardır¹.

Osmanlı şehzâdelerinin birbirleriyle hakimiyet mücadelesine girişmesi Bizans'a bir süre daha rahat nefes almak imkânı vermiştir. Çünkü Osmanlıların Ankara mağlûbiyeti Anadolu ve Bizans tarihi bakımından büyük sonuçlar doğurmuştu. Bu savaş neticesinde Bizans imparatorluğunun varlığı yarım yüzyıl daha uzamış oluyordu.

Ankara Savaşı'ndan önce, Bâyezid'in İstanbul'u kuşatması üzerine Avrupa'dan yardım istemek için batıya gitmiş olan imparator Manuel, Ankara savaşının neticesini duyduktan sonra eli boş olarak İstanbul'a dönmüş ise de, Batı'dan yardım alma umudunu hiçbir zaman kaybetmemiştir. Ayrıca Manuel, Osmanlı devletinde meydana gelen bu şehzâde mücâdelelerinde zayıf olanı kuvvetliye karşı destekleme siyaseti güderek, durumdan yararlanmasını da bilmiştir. Şehzâdeler de zaman zaman birbirlerine karşı yaptıkları mücâdelelerde Bizans İmparatoru'nun yardımına müracaat etmişlerdir.

1. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 326-327.

a. Süleyman Çelebi'nin Bizans imparatoru ile anlaşması:

Bâyezid'in büyük oğlu Süleyman Çelebi, Ankara savaşından kısa bir süre sonra Aralık 1402'de, Venedik'te bulunan Manuel'in İstanbul'a dönmesini çabuklaştırmak için bir haberci göndermiş ve onunla antlaşma yapmak istediğini bildirmiştir. Kardeşlerine karşı kendi durumunu kuvvetlendirmek için acele eden Süleyman Çelebi, daha Manuel'in İstanbul'a dönmesini beklemeden Şubat 1403'te Gelibolu'da ortak imparator VII. İoannes ve Venedik, Ceneviz, Rodos şövalyeleri ile birlikte bir antlaşma imzalamıştır¹. Buna göre Süleyman Çelebi, Bizans imparatorunun dostluğuna mukabil; Selânik, Kalamarya, Halkidikya ve Selânik körfezinin sahili ile Anadolu'daki Bizans kalelerini Bizans'a geri vermiştir. Bunun yanında Bizans'ın o zamana kadar Osmanlılar'a vermekte olduğu vergi de kaldırılmıştır. Ayrıca imparatorun istediği gibi kaleler inşa etmesine de izin verilmiştir².

Süleyman Çelebi'nin VII. İoannes ile Şubat 1403'te yaptığı bu antlaşmadan sonra Manuel, ancak 9 Haziran 1403 tarihinde İstanbul'a dönebildi. Manuel batıdan döner dönmez ilk iş olarak başşehirdeki Türk mahkemesi ile câmileri kapattı ve müslümanlara verilmiş olan ticarî imtiyazları geri aldı³. Yerine vekil olarak bıraktığı yeğeni VII. İoannes de derhal azledildi.

Süleyman Çelebi Manuel'in geldiğini duyunca hemen İstanbul'a gitti ve imparator ile Haziran 1403'te görüşerek bir

1. Bu antlaşma için bkz. G.T. Dennis, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", trc. M. Delilbaşı, AÜDTCFD, XXIX, sayı 1-4, Ankara 1971-1978, s. 157-161.

2. G.T. Dennis, agm., s. 160.

3. Ş. Baştav, age., s. 103.

bir antlaşma imzaladı¹.

Manuel, Süleyman Çelebi ile yaptığı bu antlaşma sonucunda Teselya'yı, Ustrumca vadisini, Mora'yı, İstanbul civarında bir kısım yerleri, Karadeniz limanları ile Trakya sahilindeki bir kaç adayı geri almıştır. Görüldüğü gibi Ankara savaşı sonunda durum tersine dönmüş ve Süleyman Çelebi Manuel'in vassali haline gelmiştir.

Süleyman Çelebi Bizans'a tabi olarak Edirne'de hükümdarlığını ilân ettiği sırada Anadolu'da diğer şehzâdeler arasında mücâdeleler devam etmekteydi. Bursa'da önce İsa Çelebi hükümdarlığını ilân etmiş, ancak Musa Çelebi ile yapılan mücâdeleler sonunda yenilince burası bir süre Musa Çelebi'nin idaresinde kalmıştır. Edirne'de tahta oturan Süleyman Çelebi ise Musa Çelebi'nin Bursa'yı ele geçirdiğini duyunca Gelibolu üzerinden Bursa'ya gelmiş, bunun üzerine Musa Çelebi kaçarak Karamanoğlu'na sığınmıştır.

Emir Süleyman'ın Rumeli'deki bu ilk faaliyetleri ve Bizans İmparatorluğu ile olan münâsebetleri hakkında kaynaklarda fazla bilgi olmamakla beraber mevcut kayıtları inceleyelim.

-
1. Bu konuda Ducas(age., s. 47-48) şöyle demektedir: "Süleyman Çelebi batı tarafına geçerek İstanbul'a girdi ve imparatorun ayaklarına kapanarak, aşağıdaki ricalarda bulundu. Ben senin oğlunum, sen ise benim babamsın. Bundan sonra aramıza ne fitne, ne fesat, ne de rezalet girecek. Yalnız cetlerimden kalan yerler için beni Trakya beyi yap dedi. Henüz rüşte erişmemiş olan kardeşlerinden birini ve Fatma Hatun adında bir yeğenini rehin olarak imparatora bıraktı. Bundan başka imparatora Selânik'i ve Zitunio'ya kadar Strimone(Ustrumca) nehri havalisi ile Mora'yı terketti".

Bu konuda Oruç Beğ¹ aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

"Yıldırım Hân merhûmın altı oğlu oldu idi. Birisi ceng yüzünde nâ-pedîd olub beş oğlu kaldı. Birisi Emir Süleyman, birisi Mehmed Hân, birisi İsa ve birisi Musa, birisi Kasım küçük. Ol arada kim Beğ(Yıldırım) böyle oldu, Emir Süleyman veziri Ali Paşa ve Hasan Ağa ve Eyne Beği Subaşı alub Rum-ili'ne gitdiler. Gelüb Edirne'de oturdılar. Dahi Sultan Mehmed Amasya'da oldu. Hiç hareket itmeyüb oturdu ve İsa ve Musa Çelebi birbirin kova Karesi vilâ-yetine vardılar. Âhir Musa Çelebi İsa Çelebi'yi aradan götürdü. Kendü kaldı, gelüb Bursa'da oturdu. Emir Süleyman bunu işidüb Rum-ili'nden geçdi. Bursa'ya vardı. Musa Çelebi kaçdı. Karaman'a gitti. Karaman-oğlu katında kaldı. Emir Süleyman dahi bunu işidüb kız karındâşı Kasım Çelebi(yi) Kostantin tekfûrına kodı. Tekfurla barışdı. Emir Süleyman girü Rum-ili'ne geçüb tahtına geçti. Hicretin sekizyüz beşinde(1402-1403)".

Ankara Savaşı'ndan sonra Emir Süleyman'ın Rumeli'ye geçmesi ve Bizans imparatoru ile olan münâsebetleri hakkında Âşık Paşa-zâde² ise şunları zikreder.

"Âhir Musa İsa'yı giderdi, kendi Bursa'da oturdu. EmirSüleyman kız kardâşı Fatma Hâtun'dır ve kici kardâşı kim Kasım'dır, anları İstanbul'da rehin kodı kim hiç yağılık olınmaya. Âhir Emir Süleyman girü Rum-ili'ne geçdi. Sultan Mehmed işitdi kim kardâşı Emir Süleyman tahta geçmiş ve bunun tarihi hicretin sekizyüzbeşinde(1402-1403) vâki' oldu".

1. Oruç b. Âdil, s. 37-38.

2. Âşık Paşa-zâde, s. 80-81.

Oruç b. Âdil ve Âşık Paşa-zâde'nin eserlerinde bulunan bu bilgi Negrî Tarihi'nde yer almamaktadır. Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹, Hoca Sa'deddin Efendi² ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi³ de, Süleyman Paşa'nın Rumeli'de tahta geçmesini, Musa Çelebi üzerine Bursa'ya gidişini ve kardeşlerini İstanbul'da rehin olarak bırakmasını Oruç Beğ ve Âşık Paşa-zâde gibi anlatmaktadır.

Kaynaklarda bulunan bu bilgilere göre Süleyman Çelebi'nin Ankara Savaşı'ndan hemen sonra Rumeli'ye geçtiği ve Edirne'de hükümdarlığını ilân ettiği anlaşılmaktadır. Bu sırada Anadolu'da şehzâde Musa Çelebi ile İsa Çelebi arasında devam eden mücadeleye sonucunda Musa Çelebi'nin kardeşini yenerek Bursa'ya hakim olması üzerine Süleyman Çelebi Gelibolu yolu ile Bursa'ya gelmiş ve burasını Musa Çelebi'nin elinden almıştır. O, Rumeli'ye dönüşünde de Bizans İmparatorluğu ile bir anlaşma yaparak kardeşleri Kasım Çelebi ile kızkardeşi Fatıma Hatun'u İstanbul'a rehin olarak bırakmıştır. Osmanlı kaynakları Süleyman Çelebi'nin Bizans İmparatorluğu ile yaptığı bu antlaşma hakkında fazla bilgi vermemişler, ancak kardeşlerin rehin bırakılmasını zikretmişlerdir. Bu olayın tarihi olarak da 805(1402-1403) yılını kaydetmişlerdir.

b. İsa Çelebi ile Mehmed Çelebi mücâdelesini ve İsa Çelebi'nin İstanbul'a kaçması:

Ankara Savaşı'ndan sonra Mehmed Çelebi Amasya'da kaldı. Bursa ve Karesi bölgesine hakim olmak için İsa Çelebi ile Musa

1. Anonim, s. 47.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 218.

3. Müneccimbaşı, I, s. 150-151.

Çelebi arasındaki mücâdele devam etmekteydi. Neticede Musa Çelebi kardeşini yenip Bursa'ya hakim oldu. Bunun üzerine, yukarıda da incelediğimiz gibi Süleyman Çelebi Bursa'ya gelmiş ve Musa Çelebi Karaman-oğlu'nun yanına kaçmıştı. Süleyman Çelebi'nin Rumeli'ye dönmesinden sonra ise bu bölge tekrar İsa Çelebi'nin elinde bulunuyordu.

Mehmed Çelebi Amasya'dan hareketle batıya doğru geldi ve Bursa'yı ele geçirmek için İsa Çelebi ile mücâdeleye girişti. Nihayet İsa Çelebi mağlûp edildi ve 1404 yılında Mehmed Çelebi Bursa'da hükümdarlığını ilân etti. Yenilgiye uğrayan İsa Çelebi ise Bizans imparatorunun yanına kaçmış, burada bir süre kaldıktan sonra ise Emir Süleyman'ın isteği üzerine Edirne'ye gönderilmişti. Emir Süleyman da kardeşinin emrine kuvvetler vererek onu tekrar Mehmed Çelebi üzerine gönderdi.

Mehmed Çelebi'nin Amasya'dan Bursa'ya gelişi Oruç b. Âdil ve Âşık Paşa-zâde'nin eserlerinde zikredilmiş, ancak onun İsa Çelebi ile yaptığı ilk mücâdele ve İsa Çelebi'nin İstanbul'a kaçması hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Neşrî ise Mehmed Çelebi'nin Amasya'dan Bursa üzerine geldiğini ve bunu haber alan İsa Çelebi'nin hazırlanarak Ulubat yakınlarında karşılaştıklarını ifade etmiştir. Neşrî, bu olaya devamla İsa Bey'in Sultan Mehmed ile yaptığı savaş sonucunda yenilerek İstanbul'a kaçmasını şöyle anlatmaktadır¹.

"Andan devlet-i yezdânî ve 'inâyet-i rabbânî
Sultan Mehmed askerine karîn olup, İsa Bey
leşkeri mukâvemet edemeyip, suret-i hezimet
ihtiyâr edip sindılar. İsa Bey dahi gördü ki,
fesat vardığınca arttı. İş hadden geçti. Dur-

1. Neşrî, I, s. 426-427.

mağa mecâli kalmayıp, gayret edip, cenk ederken kaza-yı âsûmânî birle cenk içinde Eyne Bey Subaşı'ya tuş olup, kılıçla anı çalıp, helâk etti. Andan İsa Bey kaçıp, deniz kenarını tutup, selâmet yüzünden gidip, gemiye yetişti. Gemiye girip İstanbul'a geçti. Tekvur hizmetine yetişti".

Mehmed Çelebi ile İsa Çelebi'nin ilk mücâdelesı ve İsa Çelebi'nin İstanbul'a kaçması hakkında Hoca Sa'deddin Efendi de Neğrî'nin verdiği bilgiyi tekrarlamıştır¹.

Müneccimbaşı, Bursa'ya hakim olan İsa Çelebi ile Mehmed Çelebi arasındaki mücadele sırasında İsa Çelebi'nin yenilerek İstanbul'a kaçmasını ve sonraki olayları anlatarak şöyle demektedir².

"İki kardeşin orduları Ulubat nehrinin kenarında karşılaştılar. Eyne Bey, İsa Çelebi tarafından şehid edildi. Mehmed Çelebi'nin ordusu, önce bozulma alâmetleri gösterdiyse de sonradan toparlanarak İsa Çelebi'nin ordusunu bozguna uğrattı. İsa Çelebi yakın birkaç adamıyla Yalakaba'ya, oradan da İstanbul'a kaçtı".

Neğrî, Hoca Sa'deddin Efendi ve Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi'nin eserlerinde görüldüğü gibi Mehmed Çelebi, Bursa'ya hakim olmak için İsa Çelebi ile mücadele etmiş ve İsa Çelebi yenilince önce Yalova'ya kaçmış, oradan da gemiyle İstanbul'a geçerek imparatora sığınmıştır.

İsa Çelebi bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Süleyman Çelebi'nin imparatorudan onu istemesi üzerine Edirne'ye gönderildi. İsa Çelebi, Süleyman Çelebi'den aldığı kuvvetlerle tek-

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 224.

2. Münecimbaşı, I, s. 153.

rar Anadolu'ya döndü ve Mehmed Çelebi ile bir kaç kez karşılaştıktan sonra öldürüldü.

İstanbul'da bulunan şehzâde İsa Çelebi'nin Emir Süleyman tarafından istenmesi ve tekrar Anadolu'ya gönderilmesi hakkında yalnızca Neşrî ve ondan naklen Hoca Sa'deddin Efendi ile Müneccimbaşı bilgi vermektedir.

Bu konuda Neşrî¹'nin verdiği bilgi aşağıdaki gibidir.

"Emir Süleyman Çelebi Rumeli'ni zapt edip Edirne'yi taht idinmişti. Çün buni işitdi ki, Sultân Mehmed, karındâğı İsa Bey'i ilden çıkarıp İstanbul'a bıraktı ve şimdiki halde Anadolu'yu ve Rum'u tamam zapt edip kendinün edindi. Bu husus Emir Süleyman'a be-gâyet güç gelip, beylerine eyitdi: "Benim hâtırım göyle diler ki, Anadolu tarafına geçem. Ol vilâyeti dahi zapt idem... Pes anın tedbiri budur ki, İstanbul tekvurına mektup yazıp, elçi gönderrevüz ki, İsa Bey karındaşınızı bize vire. Anı Sultân tarafına havâle edevüz ola ki biri gidip biri kala. Pes düşman bir kalıcak iş âsândır, anı ilden sürüp, gidericek il ve gün hep bizim olur. Yahut bazı ile, boya varırsa dahi, he-le padişahlık bizim olup taht bizim olur" didiler. Emir Süleyman dahi bunu maslahat görüp, İstanbul tekvurına biti yazıp, adam viribidiler ki, İsa Bey'i bunda göndere. Tekvur mektubun mazmûnunu edip, muâhede olunup, İsa Bey'i verdi. İsa Bey dahi elçiyle gelip, hemen tevakkuf etmeyip, Gelibolu'dan geçip tamamet-i Karası vilâyetini aldı".

1. Neşrî, II, s. 431-433.

Hoca Sa'deddin Efendi¹ ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi² de Neşrî'den naklen aynı bilgiyi vermişlerdir.

Görüldüğü gibi İsa Çelebi, Bursa'yı ele geçirmek için kardeşi Mehmed Çelebi ile bir çok kez karşılaşmış, ancak her seferinde mağlûp olmuştur. Onun bu saltanat hırsı kendi ölümü ile sonuçlanmıştır.

c. Musa Çelebi ile Mehmed Çelebi mücâdelesı:

İsa Çelebi'nin ortadan kalkması ile Anadolu'da Mehmed Çelebi, Rumeli'de de Süleyman Çelebi tek başına kaldı. Çelebi Mehmed'in Anadolu'da kuvvetlenmesinden çekinen Süleyman Çelebi, onu ortadan kaldırmak üzere Anadolu'ya geçmişse de, çeşitli safhalarda cereyan eden mücâdelelerde başarılı olamamış ve Mehmed Çelebi'nin, kendisine karşı Musa Çelebi'yi Rumeli'ye geçirtmesi sonucunda o da Anadolu'dan Rumeli'ye gitmek zorunda kalmıştır. Bu durum karşısında Süleyman Çelebi Musa Çelebi'ye karşı imparator Manuel'den tekrar yardım istemiştir³. Kardeşler arasında yapılan savaşta Musa Çelebi, Süleyman'ı yenilgiye uğratarak Rumeli'de hükümdarlığını ilân etti(1410)⁴.

Musa Çelebi Rumeli'de idareyi tek başına ele alınca Bizans İmparatorluğu'na karşı sert tavır takındı. Süleyman Çelebi'nin imparatora terketmiş olduğu yerlerin bir kısmını ve Teselya'yı Bizanslılardan geri aldı. Bunun üzerine imparator Manuel, kendi yanında rehin olarak bulundurduğu Süleyman'ın oğlu

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 228-229.

2. Müneccimbaşı, I, s. 154-155.

3. M. Delilbaşı, Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahidnâmeler ve Nâmeler(XIII-XV. Yüzyıl), Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1980, s. 98-99.

4. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 339.

Orhan'ı saltanat davası için ortaya çıkardı¹. Bunun üzerine Musa Çelebi, 1411'de İstanbul'u kuşattı ise de başarılı olmadı².

Bizans imparatoru bu sefer, Musa Çelebi'ye karşı Çelebi Mehmed'i Rumeli'ye geçirmek istemiştir. Nitekim bu maksatla Mehmed Çelebi, imparatorla anlaşmak üzere Gebze kadısı Fazlullah'ı İstanbul'a yollamış ve şayet Musa Çelebi'yi yenerse onun almış olduğu yerleri imparatora geri vermek, yenildiği takdirde ise kendisinin İstanbul'a kabul edilmesi şartı ile bir antlaşma yapmıştır³. İstanbul'a gelen Mehmed Çelebi, Üsküdar'da imparator Manuel ile görüştüktan ve aralarında yeminle antlaşma yaptıktan sonra, Bizans'dan aldığı kuvvetle İnceğiz⁴'e gitmiş, burada yaptığı savaşta Musa'ya yenilerek İstanbul'a sığınmıştır(1411)⁵.

İmparatorun gemileri ile Marmara'yı geçip Bursa'ya dönen Mehmed Çelebi, 1412'de İstanbul civarında Musa ile yaptığı ikinci savaşta da başarı gösterememiştir⁶. Sonunda Mehmed Çelebi, Rumeli beyleri, emirlerin bir kısmı ve Sırp despotu ile birleşerek 5 Temmuz 1413'de Musa'yı ortadan kaldırmayı başarmıştır.

-
1. Oruç b. Âdil(s.39) ve Âşık Paşa-zâde(s.83) Süleyman'ın bir oğluyula bir kızının babalarının ölümünden sonra İstanbul'a kaçtıklarını yazar. Hoca Sa'deddin Efendi(I, s.276) ise çocukların imparatora babalarının sağlığında rehin verildiğini kaydeder.
 2. J.V. Hammer, age., I, s. 107.
 3. Âşık Paşa-zâde, s. 84.
 4. İnceğiz Çatalca'nın kuzey-batısında bir köy olup Çatalca'dan sonra ikinci tren istasyonudur. Krs. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 341, not 3.
 5. Neşrî, II, s. 492-495.
 6. Neşrî, II, s. 506; İ.H. Uzunçarşılı, "Mehmed I" mad. İA, s.500

Böylece 1402 yılında başlayan şehzâdeler arasındaki kanlı mücâdele, 1413 yılında Çelebi Mehmed'in yalnız başına hükümdar olması ile sonuçlanmıştır.

Görüldüğü gibi bu dönemde gerek şehzâdeler zaman zaman Bizans imparatoruna sığınmışlar, gerekse imparator bazan güçlü olana karşı zayıf şehzâdeyi desteklemek suretiyle Osmanlı devletinin toparlanmasına mâni olmaya çalışmıştır.

Şimdi Çelebi Mehmed ile Musa Çelebi arasındaki mücâdeleler hakkında kaynaklarda verilen bilgileri inceleyelim.

Bu konuda Oruç b. Âdil¹ aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

"Emir Süleyman'ın bir oğlu ve bir kızı kaldı. Kaçub Kostantiniyye(ye) girmişlerdi... Musa Beğ durmadan iller memleketler açmağa başladı. Her tarafa akın salardı. Kendü bile varırdı. Gâh gâh Kostantiniyye önüne seğirdirdi. Kapusın yapırdı. Gelüb Silivri'ye düşdü. Silivri'de ceng iderken Kör Şah Melik bir gice kaçdı, Kostantiniyye(ye) girdi. Musa Beğ bundan vehm itdi. Döndü andan geçdi, Edirne'ye geldi. Göre kim bu çarh ne yüz gösterdi".

Oruç Beğ daha sonra Mehmed Çelebi'nin Bizans imparatoru anlaşılarak Rumeli'ye geçmesini ise şöyle ifade etmiştir².

"Bu taraftan Sultân Mehmed Amasya'da tuturken işitdi kim, Musa Rum-ili'nde istiklâlî Beğ oldu. Sultân Mehmed dahi sabr idemedi. Âzın Âzın Bursa'ya indi. Leşker cem' itdi. Bursa kavmi istikbâl itdiler. Sultân Mehmed Bursa'da tahta geçüb oturdu. Emîr Süleyman hükm itdüğü yerlere Sultân Mehmed hükm itdi. Diledi kim, Rum-

1. Oruç b. Âdil, s. 39-40.

2. Aynı mlf., s. 40.

ili'ne geçe. Karındâşıyla ceng ide. Sultân Mehmed'e Bâyezid Paşa vezirdi. Sultân Mehmed, Bâyezid Paşa'ya eyitdi: "Rum-ili'ne geçmeğe tedbîr idin ne yerden geçelüm" didi. Ol vakitde Kör Şah Melik Kostantiniyye'den çıkub Sultân Mehmed(e) geldi. Bâyezid Paşa eydür: "Kör Şah Melik'i okıyalum, görelüm nedir" didi. Vardılar Kör Şah Melik'i okudılar. Geldi. Eyitdiler: "Padişâh Rum-ili'ne geçmeğe ne yerden rast gelür" didiler. Kör Şah Melik eyitdi: "Kostantin tekfûrına âdem salın, anu gele sulh idelüm, andan gayri yerden geçmeğe çare yokdır. Zira Gelibolı'nın geçidi Musa Beğ elindedir. Musa Beğ'ün âdemleri anda turır, geçilmez didi". Vardılar Gebze kadısı Fazlullah'ı elçilikle gönderdiler. Fazlullah tekfûrla gayet dostdı. Gelür tekfûrla barışdı. Sultân dahi Bursa'dan göçdü. Tekfûr dahi gemiler hazır idüb Sultân Mehmed'i Rum-ili'ne geçürdiler".

Âşık Paşa-zâde, Musa Çelebi'nin Rumeli'de Süleyman Çelebi'yi mağlup edip 1410'da tahta geçtikten sonra Bizans'la olan münâsebetini aşağıdaki şekilde anlatır¹.

"İmdi bu yana Rum-ili'nde Musa görelim neyler. Kör Şah Melik'i vezir idindi. Mihâl-oğlu Mehmed Beğ'i beğlerbeği itdi. Simavna kadısı oğlu'nı kazasker idindi ve her sancağı kendinin bir kulına virdi. Emir Süleymân'ın dahi bir oğlu ve bir kızı vardı, kaçdılar, İstanbul'a girdiler. Vidin âsi oldu, Musa yürüdi, her birini zabt itmeğe başladı. Yine Vidin'i aldı. Yanında Matar()'ı dahi aldı. Las vilâyetine yürüdi. Uğçebolı()'yı aldı. Durmadın akınlar ider oldu. Gâh gâh İstanbul'a da-

1. Âşık Paşa-zâde, s. 82-83.

hi segirdirdi. Kapusın dahi yapırdı, geldi Silivri'ye düştü. Bununla ceng iderken Kör Şah Melik müdârâ ile kaçdı İstanbul'a girdi. Musa hileyi duydu, göçdü yine Edirne'ye geldi, muntazır oldu kim çarh ne suret göstere".

Âşık Paşa-zâde, Mehmed Çelebi'nin Bizans imparatoru ile anlaşarak İstanbul üzerinden geçip Rumeli'ye gitmesini ise şöyle anlatır¹.

"Ânı beyan ider kim Sultân Mehmed diler ki kar-dâşı Musâ ile buluşa, bu vilâyeti çekişeler, devlet kangisininin ânın ola. Sultân Mehmed veziri Bâyezid Paşa'ya eydür: "Rum-ili'ne geç-meğe tedârik idin" dir. Kör Şah Melik kim Mu-sa'dan kaçub İstanbul'a girdiği vaktin andan Sultân Mehmed'e geldi. Bâyezid Paşa eydür: "Sultânım Şah Melik Beğ'i okıyalım görelim ol ne dir". Okudılar, geldi, "Rum-ili'ne geçmek isteriz, tedbîr nedir" didiler. Şah Melik ey-dür: "İstanbul tekfûrına ilçi gönderin kim an-dan gayri yerden geçmeğe çare yokdur" didi. Zi-ra kim Gelibolu Musa'nın elinde idi. Gebze ka-dısı Fazlullah'ı ilçi gönderdiler. Ânınçün kim İstanbul tekfûrî âna i'timâd iderdi. Zira kon-şu idi. Fazlullah vardı, tekfûra neyse söyledi. Ahd ü peymân eyledi, geldi haber virdi. Sultan Mehmed dahi göçdü, çıkdı, fakir göre kaldım, Orhan imamı oğlu Yahşi Fakih'in evinde hasta oldum Geyve'de, menâkıb-ı Âl-i Osmân'ı tâ Yıl-dırım Han'a gelince İmam-oğlu'ndan nakl ide-rin. Sultân Mehmed kim Yurus²'a kondı. İstanbul tekfûrî gemiler gönderdi. Sultân Mehmed'i Rum-ili'ne geçirdi".

1. Âşık Paşa-zâde, s. 83-84.

2. Yurus, Üsküdar livâsında, merkezi Beykoz olan bir kazâ idi. Krş. Âşık Paşa-zâde, s. 84, not 2.

Neşrî, Musa Çelebi'nin kardeşi Emir Süleyman'ı öldürtüp Rumeli'de idareyi eline almasından sonra Bizans ile yaptığı mücâdele hakkında şunları zikreder¹.

"Musa Çelebi heman ol saat, Emir Süleyman Hünkâr'ın meytini Bursa'ya gönderip, Gazi Hünkâr yanında defn edip ve kendisi yürüyüp, tamam Rumeli'ni zabt edip, Emir Süleyman Padişah hükmettiği yerlere hâkim oldu... ve etrâfta olan beğlere elçiler gönderip, bazından harac talep edip, dahi ana benzer türlü türlü nesneler etti. Hem İstanbul tekvurundan dahi harac talep etmeğe atasının veziri, 'âkıl ve dâna fâzıl ve tuvânâ İbrahim Paşa'yı İstanbul'a harac istemeğe gönderdi".

Aynı eserde Çelebi Mehmed'in İstanbul üzerinden geçip Musa ile mücâdele etmesi hakkındaki bilgiler ise aşağıdaki gibidir².

"Andan Rum'ili'ne gitmek tedbirini edip, etrâfa nâmeler perâkende kılıb, on beş bin mikdârı leşker cem' idib, kondılar. Andan Sultân Mehmed, Tekvur'a âdem gönderip, anınla bir vechile müsâlaha ve muâhede itdiler ki, biri birine hiç vechile zararları olmaya ve Sultân eğer Rumeli'ne Bey olıcak olursa Tekvur'u tamam gereği gibi riâyet ede ki, şikestlik vâki' olmaya. Bunun üzerine yemin dahi ettiler. Andan Tekvur dahi hayli gemiler ihzar edip, sultan dahi bila-tevakkuf geçip, öte yakaya kondu. Ve Sultan Mehmed İstanbul önünde bir kaç gün konup oturdu. Tekvur dahi iyi ziyafetler etti ve hemân ol aradan göçüp gitdiler. Ol tarafta

1. Neşrî, II, s. 487-489.

2. Neşrî, II, s. 491-495.

Musa Çelebi dahi Sultan'ın geldiğinden haberdar olup, askeriyle yürüyüp, İnceğiz'de sultanı karşıladı... Sultân yalnız kaldığı ecilden can başına sığrayıp, bir-iki yüz atlıyla heman dönüp, İstanbul yolunu tutup kaçtı. Ol gün varıp, anda düştü. Tekvur gemi hazır etmişti. Heman denizi geçip, Bursa'ya müteveccih oldu".

Neşrî, Sultan Mehmed'in ikinci kez İstanbul yolu ile Musa Çelebi üzerine yürümesini ise aşağıdaki gibi zikretmiştir¹.

"Rumeli'ne yürümeği tamam mukarrer edip, andan Engüri'den kalkıp, yine Bursa'ya indi. Atlı ve yaya cümle, anda gelince otuz bin er oldu. Andan kalkıp, Yalakova'ya varıp, anda cebe gördü. Bu kadar askerleri görüp, sevinip, şükr-i Hak edip, derya kenarına yetişip İstanbul tekvuruna heber gönderdi. Çün Tekvur Sultan'ın geldiğini işitti, be-gayet şâdgâm oldu. Fi'l-hâl gemiler ihzâr edip, askeri öte yakaya geçirdiler. Tekvur kendisi dahi Sultan'a istikbâl edip, kemâl-i 'izzet ve ikrâm ve ihtiram birle alıp, gelip, Sultan'ın bir hoş mevzi-i şerifte kondurdu. Andan envâ'-ı ziyâfât edip, Musa Çelebi elinden ciğeri hûn olup, Rumeli ve Eflâk çerisiyle üzerimize gelip, İstanbul'un kapılarını yaptırıp, halkı taşra çıkmağa komayıp, envâ'-ı te'addîsinden be-gayet şikâyet etti. Sultan dahi Tekvur'a eyitti ki: "İşte ben dahi anın üzerine giderem. Sen de benimle bile olmak gereksin" didi. Andan Tekvur eyitdi: "Ey Sultân-ı âlem, ben şimdi gayet pîr oldum. Mecâlim yoktur. Amma yoldâş koşayım" deyip, kefereden hayli kişi yoldaş koşup, muavenete bile gönderdi. Andan Sultân ol aradan kalkıp, Vize-suyu'na kondu".

1. Neşrî, II, s. 505-507.

Musa Çelebi ile Sultân Mehmed arasındaki taht mücâdelesi sırasında Bizans İmparatorluğu ile olan ilişkiler hakkında Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân¹ ve Hoca Sa'deddin Efendi²'nin verdiği bilgiler de Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin eserlerinde bulunan bilgilere benzemektedir. Ancak Hoca Sa'deddin Efendi, Musa Çelebi'nin yanından kaçarak önce İstanbul'a gelen ve sonra da Mehmed Çelebi'ye sığınan şahsın kör Şah Melik değil, İbrahim Paşa olduğunu belirtmiştir.

Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi³ ise, Bursa'ya hakim olan İsa Çelebi ile Mehmed Çelebi arasındaki mücâdele sırasında İsa Çelebi'nin yenilerek İstanbul'a kaçmasını ve sonraki olayları anlatarak şöyle demektedir.

"İki kardeşin orduları Ulubat nehrinin kenarında karşılaştılar. Eyne Bey, İsa Çelebi tarafından şehid edildi. Mehmed Çelebi'nin ordusu, önce bozulma alâmetleri gösterdiyse de sonradan toparlanarak İsa Çelebi'nin ordusunu bozguna uğrattı. İsa Çelebi yakın bir kaç adamıyla Yalak-Aba'ya, oradan da İstanbul'a kaçtı".

Müneccimbaşı, bu olaydan sonra Süleyman Çelebi'nin Bizans imparatorundan İsa Çelebi'yi, Mehmed Çelebi'ye karşı Anadolu'ya göndermek üzere istemesi hakkında ise şöyle demektedir⁴.

"Sultân Mehmed'in adı her tarafta duyulup şöreti yayılınca, Süleyman Çelebi önce kardeşine hased etti. Sonra da İsa Çelebi yenilip İstanbul'a kaçınca ve Timurtaş Paşa'nın da kesik başı gelince korkmaya başladı. Mehmed

1. Anonim, s. 51.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 257-258, 266-267.

3. Müneccimbaşı, I, s. 153.

4. Müneccimbaşı, I, s. 154-155.

Çelebi'nin üzerine yürümek istediye de tecrübeli ümerâsı "Mehmed hazretlerinin bahtları kutludur. Onunla muhârebe münâsib değildir. Lâkin izâlesi için İsa Çelebi'yi İstanbul'dan getirtip Sultan Mehmed üzerine havale edersiniz. Eğer galip gelirse ne alâ. Yenilirse siz suretâ isyan ve muhalefet etmemiş olursunuz" diyerek mani oldular. Bunun üzerine Süleyman Çelebi tekfura adam gönderip İsa Çelebi'yi istedi. Tekfur da, İsa Çelebi'yi gönderdi. Süleyman Çelebi, İsa Çelebi'ye asker ve para yardımı yapıp Gelibolu boğazından Anadolu'ya geçirdi".

Müneccimbaşı, Musa Çelebi ile Mehmed Çelebi'nin Bizans İmparatorluğu ile olan münâsebetleri hakkında ise şunları zikreder¹.

"Musa Çelebi, Rum-ili ümerâsından kimini intikam almak için öldürdü, kimini de ağır vergiler yükleyerek kendisinden nefret ettirdi. Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'yı vezir-i azam tayin etmişti. İbrahim Paşa'yı, Osmanlı padişahlarına ver geldiği vergiyi ödemesi için İstanbul tekfuruna gönderdi². İbrahim Paşa, Musa Çelebi'nin tavır ve hareketlerinden memnun olmadığından, İstanbul tekfuruna, Sultan Mehmed'e yazdığı bir mektubu ulaştırmasını rica etti. İstanbul tekfuru, babası Ali Paşa ile aralarında olan dostluktan dolayı İbrahim Paşa'yı seviyordu. İbrahim Paşa'nın ricasını kabul etti. İbrahim Paşa mektubunda, Sultan Mehmed'den huzuruna gelip hizmetinde bulunması için kendisine izin vermesini rica ediyordu.

1. Müneccimbaşı, I, s. 165-167.

2. Bu şahsın adı Âşık Paşa-zâde ile Neşrî'nin eserinde Kör Şah Melik olarak geçmektedir.

Sultan Mehmed, İbrahim Paşa'nın bu isteğini hoş karşılayınca İbrahim Paşa, İstanbul boğazından geçerek Bursa'ya gitti ve Sultan Mehmed'in hizmetine girdi. Sultan Mehmed de onu kendisine vezir-i azam yaptı. Sultan Mehmed, Rum-ili'ni, Musa Çelebi'nin elinden almak için hazırlığa başladı. Gebze kadısı Mevlâna Fazlullah'ı, İstanbul tekfuruna gönderip İstanbul boğazından Rum-ili'ne geçmek için izin ve gemi tedârik etmesini istedi. İstanbul tekfurunun temin ettiği gemilerle, Rum-ili'ne onbeş bin savaşçı geçirdi. Sultan Mehmed'in ordusu, Musa Çelebi'nin askerleriyle İstanbul yakınlarındaki İncügez adlı yerde karşılaştı. Şiddetli bir savaş oldu. Mihaloğlu Mehmed Bey ve Ümerânın ileri gelenlerinin çoğu Musa Çelebi'yi bırakarak Sultan Mehmed'in tarafına geçtiler. Musa Çelebi'nin ordusu bozuldu. Sultanın askerleri kaçanları takibe koyuldular. Bu sırada kaçmak isteyen Musa Çelebi'ye Yeniçeri ve Kapıkulları mani oldular ve merkezde sadece 200 askerle kalan Sultan Mehmed'in üzerine hücum ettiler. Musa Çelebi'nin yanında yedi bin asker vardı. Sultan Mehmed, bu kalabalık orduyla, yanında bulunan iki yüz askerin çoğu şehid düşene kadar çarpıştı. Kendisi de yaralanınca İstanbul'a kaçmaya mecbur oldu. İstanbul tekfurunun tedarik ettiği gemilerle Anadolu'ya geçip Bursa'ya gitti".

Osmanlı kaynaklarında görüldüğü gibi, Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde şehzâdeler arasında meydana gelen taht kavgalarında Bizans İmparatorluğu, güçlü olan şehzâdeye karşı zayıf olanı desteklemiş, böylece Anadolu'da güçlü bir birliğin kurulmasını bir süre geciktirmiştir. Bu dönemde şehzâdeler de zaman zaman Bizans Devleti'ne sığınmışlar ve imparatorun yardımı ile kardeşlerine karşı savaşmışlardır. Nihayet

1413 yılında Mehmed Çelebi'nin hayatta kalan son kardeşi Musa Çelebi'yi yenerek öldürtmesi ile Osmanlı tarihinde "Fetret Devri" adıyla anılan bu dönem sona ermiş ve devlet yeniden güçlenmeye başlamıştır.

ALTINCI BÖLÜM

ÇELEBİ MEHMED DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1413-1421)

Çelebi Mehmed, kardeşi Musa Çelebi ile üçüncü kez karşılaşıp, İmparator Mamuel'in de yardımı ile onu yendikten sonra Osmanlı tahtına tek başına oturdu. Sultan Mehmed ile İmparator Manuel'in arası, şehzâde mücâdelelerinde gördüğümüz gibi oldukça dostane hava içerisinde gelişmişti. İmparator Manuel Mehmed Çelebi'nin tek başına hükümdar olduğunu işitince ona bir elçi heyeti göndererek, İstanbul'da bulunduğu sırada imparatorluğa vermeyi taahhüt ettiği yerlerin verilmesini istedi. Mehmed Çelebi de bu elçi heyetine karşı oldukça iyi davrandı ve bunlarla bir antlaşma imzalayarak Karadeniz'de bulunan bütün kaleleri, Teselya'daki köyleri ve kaleleri, Marmara denizindeki bütün kaleleri verdi. Bu elçi heyetine ikramlarda bulunduktan sonra pek çok hediyeler vererek yolcu etti¹.

Bizans tarihçisi Ducas, Çelebi Mehmed'in bu elçi heyeti ile İmparator'a gönderdiği mesaj hakkında şu bilgiyi vermektedir².

"Gidiniz ve benim pederim Bizans imparatoruna deyin ki, Allah'ın inayetiyle ve pederim olan imparatorun fiilî yardımı ile, babamın tahtına oturup, iktidarı elime aldım. Bugünden itibaren de evlât babasına nasıl itaat ederse emirlerine öyle tabii ve tâbi kalacağım, nankör değilim ve kâfir-i nimet de

1. Ducas, age., s. 59.

2. Aynı mlf., s. 59.

olmayacağım. Arzu ettiği şeyi bana emretsin, ben de kemâl-i memnuniyetle kendisine hizmet etmeye hazırım".

Ducas'ın kaydettiği bu bilgi biraz abartılmış olsa da Çelebi Mehmed, 1413 yılında tek başına Osmanlı hükümdarı olduktan sonra, daha önce kendisine yardım etmiş olan imparator Manuel ile dostluğunu devam ettirmiştir.

İmparator Manuel'in desteğiyle Osmanlı tahtına oturan Sultan Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında ortaya çıkan olaylardan birisi, Emir Süleyman'ın İstanbul'da bulunan oğlu Orhan Çelebi'nin Rumeli'ye geçerek çeşitli faaliyetlere başlamasıdır. Kaynakların ifadesine göre Süleyman, kardeşi Musa ile mücâdelesi sonucunda öldürülünce, bir oğlu ile kızı İstanbul'a kaçmıştı. Ya da başka bir rivâyete göre bunlar daha Süleyman'ın sağlığında iken imparatorun yanında rehin olarak bulunuyorlardı.

Onların daha sonraki hayatları hakkında Âşık Paşa-zâde Tarihi¹'nde aşağıdaki kayıt bulunmaktadır.

"Ânı beyan ider kim Süleyman ki Allah rahmetine vardı, oğlını ki İstanbul'a iletdirdi ne oldu. Sultân Mehmed kim kardâşı Musa ile kavuşurken İstanbul tekfurı Emir Süleyman oğlını almazlandı. Ya'ni Sultân Mehmed'le ahd ü peymân vardı. Ânınçün oğlanı kabul itmedim demek ister. Oğlan İstanbul'dan çıkdı, Eflâk'a gitmek istedi. Karin Ovası'nın akıncıları hep yanına varup égel beri biz sevinle oluruz" didiler. Aldılar, Niğbolı'ya iletdiler. Sultân Mehmed'e haber oldu, oğla-

1. Âşık Paşa-zâde, s. 86-87.

nın üzerine yürüdü. Yanında olan akıncılar dağıldılar, kaçdılar. Oğlanın lalası vardı. Terzi Baş Zağnos dirlerdi. Ol oğlanı tutdı. Sultân Mehmed'in eline virdi. Sultân Mehmed dahi gözlerin çıkartdırub Bursa'ya gönderdi. Kendi dahi ardınca Bursa'ya geldi. Emir Süleyman'ın bir kızı vardı, bir sancak beğine virdi. Oğlana dahi eyü timâr itdi. Akhisâr dirlerdi, anın nevâhisinde Çardak köyü dirler bir kâfir köyü vardı. Anı timâr virmişti. Her kere Bursa'ya Emir Süleyman'ın oğlın getirirdi, 'atalar iderdi. Kardâşım oğlıdır dirdi ve kızı kardâşına dahi hayli nesne virirdi".

Nesrî¹ ise bu olayı şöyle anlatmaktadır.

"Rivayettir ki, Emir Süleyman Allah emrine varıcak, oğlunu² İstanbul'a gönderip dururdu. Sonra Sultân Mehmed, Musa Çelebi'yle konuşurken İstanbul tekvuru Sultân Mehmed'den vehm idüb, Emir Süleyman'ın oğlunu kabul etmezlendi. Zira Sultan Mehmed'le 'ahd ü peymânı varidi. Ol sebebden oğlan dahi İstanbul'dan gidip, Karınovası'na vardı kim çıkıp Eflâk'a gideydi. Karınovası'nın akıncıları, oğlanı, Eflâk'a gitmeye komayub, oğlanın yanına cem' olub, eyitdiler: "Sana muâviniz" deyib, tahrik edib, Yanbolu'ya getirdiler. Bu haberi Sultan Mehmed işidicek, göçüb oğlanın üzerine hücum etti. Sultân Mehmed'in yürüdüğünü işidib, akıncılar oğlanın yanından dağıldılar. Oğlanın bir lalası vardı, Terzi-başı Zağanos derlerdi. Oğlanı alıp Sultan'a getirdi. Sultan oğlanın gözlerini çıkartıp, Bursa'ya gönderdi".

1. Nesrî, II, s. 525.

2. M.A. Köymen ve F.R. Unat Süleyman Çelebi'nin oğlunun adının Orhan olduğunu kaydetmişlerdir(Bkz. Nesrî Tarihi, II, s.525, not 1).

Sultan Mehmed'in, yeğeni Orhan Çelebi ile yaptığı bu mücâdele hakkında Hoca Sa'deddin Efendi¹ ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi² de aynı bilgileri tekrarlamışlardır.

İlk Osmanlı kaynaklarındaki bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere İmparator Manuel, Emir Süleyman'ın İstanbul'da rehin olarak bulunan oğlu ile kızını Sultân Mehmed ile anlaştıktan sonra İstanbul'dan çıkartmış, onlar da Yanbolu taraflarına giderek etrafına topladıkları çok az kimse ile dolaşmaya başlamışlardır. Bunu haber alan Sultan Mehmed hemen bunların üzerine giderek yeğenini yakalamış ve gözlerine mil çektirdikten sonra Bursa'ya göndermiştir.

Sultan Mehmed bütün isyanları bastırıp tek başına Osmanlı tahtına geçtikten sonra Bizans imparatoru Manuel ile dostluğunu daha arttırdı. Nitekim imparator, 1416 yılında Mora'dan dönerken Sultân Mehmed onu karşılamak üzere Gelibolu'ya kadar gitmiş, Manuel ile onun gemisinde görüşmüştür³.

Sultân Mehmed ile Manuel arasındaki bu dostluk, 1419 yılında Bayezid'in oğlu Mustafa Çelebi(Düzmece Mustafa)'nin ortaya çıkması ve imparatorun onu desteklemesi ile bozuldu. Kendi menfaatini göz önünde tutan İmparator Manuel'in, Çelebi Mehmed'le dost olup, ona güya bir evlâd gözüyle bakacağına dair teminatı vardı. Ancak bu, menfaatlere karşılıktı. Daha önce de belirttiğimiz gibi imparator, Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi'ye karşı mücâdelesinde Mehmed'i desteklemiş, Musa Çelebi'nin İs-

1. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s.276

2. Müneccimbaşı, I, s. 183.

3. J.W. Barker, Manuel II Palaeologus(1391-1425), New Brunswick, 1969, s. 318-320'den naklen M. Delilbaşı, age., s. 100.

tanbul'u muhâsara etmesi ve Selânîk'i almak istemesi üzerine Çelebi Mehmed'le pazarlığa girişerek yaptığı anlaşma sonucunda çeşitli toprakları geri almak suretiyle ona yardım etmişti. Bu defa ise, Anadolu'da bir süre dolaştıktan sonra İstanbul'a giderek İmparator Manuel'e sığınan Mustafa Çelebi, kendisine yardım ettiği taktirde Bizans İmparatorluğu'na daha çok menfaat sağlayacağını söylüyordu. Bu sebeple imparator Manuel menfaat sezinince, Sultân Mehmed'e karşı hareket etmek üzere 1419 yılında Mustafa Çelebi'yi Rumeli'ye gönderdi. Çelebi Mehmed, bu hadiseyi haber alır almaz harekete geçerek Mustafa Çelebi üzerine yürüdü. Selânîk civarında yapılan karşılaşmada, mağlûp olan Mustafa Çelebi ile ona katılmış olan Aydın-oğlu Cüneyd Bey Selânîk kalesine sığındılar. Çelebi Mehmed, Selânîk valisi olan Dimitrios Laskaris Leontarios'dan Mustafa Çelebi'nin teslim edilmesini istediye de vali, İmparatorun izni olmadan bu konuda yetkili olmadığını bildirdi.

Bunun üzerine Çelebi Mehmed imparatora müracaat ederek mültecilerin iadesini istedi. İmparator Manuel ise Çelebi Mehmed'e gönderdiği cevapta "aralarında daha önce baba-oğul ilişkisinin kurulduğu ve mevcut antlaşmanın bozulması halinde babanın oğluna ihaneti olacağı, mültecileri teslim etmenin yakışık olmayacağı ve Mehmed'in hükümdarlığı süresince onları serbest bırakmayacağını" belirtmiştir¹.

İmparator aynı zamanda Selânîk valisine de bir haber göndererek Mustafa Çelebi ile beraberindeki Aydın-oğlu Cüneyd Bey'in acele olarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine

1. İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, s. 370; Aynı mlf., "Mehmed I" mad., İA, s. 504.

İstanbul'a getirilen Mustafa Çelebi bir müddet burada tutulduktan sonra imparatorun emriyle Limni adasına, Cüneyd Bey ise Pammakaristos¹ manastırına gönderildi.

Bu olaydan sonra Sultân Mehmed, Selânik üzerinden ayrılarak Edirne'ye geldi. Böylece Mustafa Çelebi ile Cüneyd Bey'in ortaya çıkarmış olduğu huzursuzluk bir süre için sona ermiş oldu. Bu sırada imparator Manuel, Çelebi Mehmed'e elçiler göndererek Mustafa'nın ve yanında bulunan kişilerin yapacağı masrafların ödenmesini istedi. Bu konuda iki taraf anlaşarak, Mehmed'in hazinesinden her sene üçyüz bin akçe miktarında bir meblâğın imparatora verilmesi ve Mehmed hayatta oldukça Mustafa'nın serbest bırakılmaması kararlaştırılmış ve bu hususların yerine getirileceği yeminlerle teminat altına alınmıştı. Mehmed öldükten sonra ise, haleflerin Bizans'a karşı takınacakları vaziyete göre imparator, memleketinin menfaatine uygun surette hareket edecekti. Elçiler kararlaştırılan bu hususları yeminler ile teyit olunmuş bir surette yazılı olarak aldılar ve geri döndüler².

Osmanlı tarihlerinde "Düzmece Mustafa İsyanı" olarak bilinen bu olayın I. Mehmed devrindeki ilk safhası hakkında kaynaklarda hiç bir bilgi yoktur. Kaynaklar ancak, bu isyanın son safhası olan II. Murad dönemindeki olayları anlatmışlardır.

Düzmece Mustafa'nın Sultân I. Mehmed devrindeki bu ilk isyanı hakkında Bizans tarihçisi Ducas oldukça geniş bilgi vermektedir³. Ancak bu konuda herhangi bir tarih belirtmemiştir.

1. Burası bugünkü Fethiye camiidir. Krs. Ducas, age., s. 73, not 2; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 371.

2. Ducas, age., s. 73.

3. Aynı mlf., age., s. 71-73.

Düzmece Mustafa'nın bu ilk isyanı ve Bizans'a ilticâsı hakkında Hammer geniş bilgi vermesine rağmen tarihini kaydetmemiştir¹. İ.H. Uzunçarşılı ise bu olayın 822/1419 yılında olduğunu tahmin etmektedir².

Sultan Mehmed devrinde bu isyan hadisesinden sonra, birkaç Bizans kalesinin fethedildiği bilinmektedir. Bunlar İstanbul'un çok yakınlarında bulunan Hereke, Gebze, Pendik ve Kartal bölgeleri idi. Sultan Mehmed Bizans'ın elinde kalan bu son yerleri de kolaylıkla ele geçirdi. Aslında bu bölgeler Orhan Bey zamanında fethedilmiş olmasına rağmen Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Bizanslılara geçmişti. I. Mehmed bu kaleleri yeniden fethetti ise de, İstanbul'un çok yakınında bulunan bu kaleler iki devlet arasındaki güç dengesine göre zaman zaman Bizans'a tabi oluyorlar, sonra tekrar Osmanlılar'ın eline geçiyorlardı.

Bu fetihler Âşık Paşa-zâde Tarihi³'nde aşağıdaki şekilde zikredilmiştir.

"Ânı beyan ider kim Sultân Mehmed Bursa'da imâret yaptı, ana bir kaç pare köyler istedi kim vakf ide, buldığı köyleri ne suretle buldı. Halk eyitdi: "Sultânım bu deniz kenârında hayli köyler vardır kim müslümân vilâyetinin içindedir ve illâ İstanbul'undur" didiler. Sordı, bildi, üzerine leşker gönderdi. Birisi Göğbüze'dir, Hereke'den akar, kâfiri gördü kim

-
1. Âli Bey bu isyanın 823/1420 yılında yapıldığını Hammer'den naklen söylemektedir(Bkz. "Mustafa Çelebi Akçeleri, TTEM, sene 15, s. 389-390). Ancak Hammer Tarihi(II, s. 138-141)'inde bu isyan Ducas'a paralel olarak anlatılmak beraber herhangi bir tarih verilmemiştir.
 2. İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 371.
 3. Âşık Paşa-zâde, s. 93-94.

leşker gelir hisârı bırakdı, İstanbul'a kaçdı. Biri dahi Eski Gögbüze'dir, ol ceng itdi, anı yağma itdiler, aldılar, evlerini müslümânlara virdiler. Biri dahi Darıcı (Darıca)'dır. Ol ahdla virdi, anı dahi imâretle vakf itdi. Biri Pendik'dir, kâfiri İstanbul'a gitdi. El-hâsıl bu deniz kenarında kâfir hisârcıkları kim vardır, şimdiye değin gâh müslümânlara dönerdi ve gâh kâfire dönerdi, tâ Murad Han oğlu Mehmed'e değin".

Bu fetihler hakkında Neşrî¹'nin verdiği bilgi ise şöyledir.

"Beylerden biri eyitdi: "Ey Sultân-ı âlem, bunda deniz kenarında bir nice kâfir köyleri vardır kim, biz İstanbul'unuz deyü otururlar" didi. Andan Sultân Mehmed anları teftiş edip, üzerlerine leşker gönderdi. Cümlesinden birin Gebze'den öte Hereke'dir. Kâfir gördü kim, üzerine leşker gelir, hisârını bırakıp, İstanbul'a kaçdı. Biri dahi Eski-Gebze'dir, anın kâfirleri kaçmayıp hayli zaman ceng itdiler, âhir anı yağmayla alıp, evlerini müslümanlara virdiler. Biri dahi Darıca dirler. Ol 'ahdle ita'at edip, virdi. Anı Sultân Mehmed, 'imâretine vakf etti ve biri dahi Pendik'tir. Kâfiri kaçıp, İstanbul'a gitdi ve Kartal hisârı dahi yine öyle itdi. Muhassal bu deniz kenârındaki hisârcıklar ki vardır. Sultân Mehmed b. Murad Hân zamanına dek inkılâbda idi. Zira Kostantaniyye kuvvetiyle gâh müslümana ve gâh kâfirlere dönerlerdi. Sonra Sultân Mehmed b. Murâd Hân İstanbul'u feth idecek inkılâbdan kurtulub cebra müslümana ita'at itdiler".

Çelebi Mehmed'in son yıllarında fethedilen Hereke, Gebze, Darıca, Pendik, Kartal ve Eski-hisâr gibi kaleler hakkında Hoca

1. Neşrî, II, s. 549.

Sa'deddin Efendi¹ de Âşık Paşa-zâde ve Neşrî'nin verdiği bilgileri tekrarlamış, ilâve olarak bu bölgelerin fethi için Timurtaş-oğlu Umur Bey'in serdâr tayin edildiğini belirtmiştir.

Gerek Bizans kaynaklarında ve gerekse Osmanlı kaynaklarında görüldüğü gibi Çelebi Mehmed, daha kardeşleri ile mücâdele ederken Bizans imparatoru Manuel ile dostluk kurmuş, saltanatı uğruna Bizans'a pek çok taviz vermiştir. Özellikle Marmara denizi kıyısındaki kaleler ile Teselya ve Karadeniz sahillerindeki bazı yerler Bizans imparatorluğuna geri verilmişti. Bunların karşılığında Bizans'dan aldığı yardımla kardeşi Musa Çelebi'yi yenen Mehmed, 1413 yılında tek başına Osmanlı padişahı oldu. Bu tarihten vefâtına kadar geçen 8 yıl içerisinde, anlaşma dolayısıyla Bizans aleyhine hiçbir faaliyet yapamayan Mehmed'in, Düzmece Mustafa isyanı sebebiyle imparatorlukla arası açıldı.

Çelebi Mehmed devrinde Düzmece Mustafa isyanı ve onun Bizans imparatoru tarafından desteklenmesinden başka Osmanlı-Bizans münâsebetleri bakımından önemli bir olay göze çarpmaz. Ancak, daha önce fethedilmiş iken tekrar Bizanslılara geçen Darıca, Hereke, Gebze, Eski-hisâr, Kartal ve Pendik gibi kalelerin fethi bu dönemde olmuştur.

Mustafa Çelebi olayından sonra imparator Manuel'le anlaşılan Mehmed Çelebi önce İzmit üzerinden Bursa'ya gittiyse de çok geçmeden Gelibolu yoluyla Edirne'ye geçti. Burada tertiplediği bir av sırasında hastalanarak atından düştü. Daha sonra hayatından ümidini kesen Mehmed Çelebi, vezirlerini yanına çağırarak onlarla saltanat meselesini uzun uzadıya görüştü. Yapılan müzâke-

1. Bkz. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 295-296.

reler sonunda İstanbul'da bulunan kardeşi Mustafa Çelebi'nin Manuel tarafından serbest bırakılma ihtimalini göz önünde tutarak, yerine bir an önce Amasya valisi olan büyük oğlu Murad Bey'in geçmesini vasiyet etti. Karar gereğince Murad Bey Edirne'de Osmanlı tahtına geçecek, diğer oğlu Mustafa ise Anadolu'da kalacaktı. Henüz 7 ve 8 yaşlarında olan diğer çocukları Mahmud ile Yusuf ise hükümdar olan oğlu Murad tarafından katledilmemeleri için Bizans imparatoru Manuel'in yanına gönderileceklerdi. Buna karşılık imparator Mustafa'yı serbest bırakmayacaktı¹. Bu vasiyetnâmeden kısa bir süre sonra Mehmed Çelebi vefât etti(1421).

1. Ducas, age., s. 77; İ.H. Uzunçarşılı, "Mehmed I" mad. İA, s. 504.

YEDİNCİ BÖLÜM

II. MURAD DEVRİNDE OSMANLI-BİZANS MÜNÂSEBETLERİ

(1421-1451)

Bu devrin Osmanlı-Bizans münâsebetleri bakımından en önemli hadisesi Düzmece Mustafa İsyanı ile İstanbul kuşatmasıdır. Kuşatma sırasında meydana gelen Küçük Mustafa Çelebi isyanında da Bizans'ın rolü olmuştur. Ayrıca Osmanlıların Selânik'i kuşatması ve Bizanslıların burasını Venediklilere teslim etmesi de II. Murad devri Osmanlı-Bizans münâsebetlerinin önemli olaylarından. Şimdi sırasıyla bu olayları inceleyelim.

a. Düzmece Mustafa'nın isyanı ve bu isyanda Bizans İmparatorluğu'nun rolü:

Babasının isteğine uyarak acele Bursa'ya gelen Murad Bey devlet ileri gelenleri ve Yeniçeriler tarafından Osmanlı tahtına çıkarıldı(25 Haziran 1421). Bu sırada, Bizans imparatoru ile Mehmed Çelebi arasında daha önce yapılmış olan antlaşma gereğince İstanbul'a gönderilecek olan şehzâde Yusuf ile Mahmud'u almak için elçiler geldi. Ancak vezir-i azam ve Rumeli beylerbeyi olarak işlerin idâresini elinde bulunduran Bâyezid Paşa, gelen Bizans elçilerine, alınan kararın aksine Yusuf ve Mahmud şehzâdelerin teslim edilmeyeceğini bildirdi¹. Adı geçen şehzâdeler Tokat'a gönderildi.

1. Ducas, age., s. 81.

Bâyezid Paşa'nın bu tutumu üzerine Bizans imparatoru Manuel, antlaşmaların feshedildiğini ilân ederek, Limni adasında sürgünde bulunan Mustafa Çelebi ile İzmiroğlu Cüneyd Bey'i serbest bıraktı. Ayrıca bunlara Dimitrios Leontarios kumandasında 15 gemiden müteşekkil bir filo vererek Gelibolu'ya çıkmalarını sağladı(Eylül 1421).

Manuel ile Mustafa Çelebi arasında yapılan anlaşmaya göre, Gelibolu dahil olmak üzere İstanbul'un kuzeyinden Eflak'a kadar uzayan sahalar ve bütün Teselya Bizans'a geri verilecekti¹. Mustafa Çelebi bunların yanısıra bir oğlunu da İstanbul'da rehine olarak bırakacaktı. Böylece Bizans İmparatorluğu Mustafa'yı meşrû' sultan olarak tanırken, Anadolu'daki bazı beylikler de Mehmed Çelebi'nin aldığı yerleri geri almak ve Osmanlı tabiiyetini tanımamak suretiyle ayaklandılar.

Daha önce de belirttiğimiz gibi ilk Osmanlı kaynaklarının ekseriyeti, Düzmece Mustafa'nın birinci ve ikinci saltanat davalarını birbirine karıştırmışlar ve O'nun II. Murad devrindeki isyanını da ilk isyan gibi Selânik'den başlatmışlardır. Oysa daha önce de gördüğümüz gibi Düzmece Mustafa, Çelebi Mehmed devrinde Selânik'de Osmanlı kuvvetleri tarafından yakalanacağı bir sırada Bizans İmparatorluğu'na sığınmış ve imparator tarafından Limni adasında hapsedilmişti. II. Murad'ın başa geçmesinden sonra ise İmparator Manuel, Mustafa'yı serbest bırakarak Gelibolu'ya çıkmasını sağlamış ve onu saltanat davasında destekleyeceğini

1. Ruhî Çelebi, vrk. 108b-109a; Behiştî, vrk. 89b-90a; Ducas, age., s. 81 vd.; H. İnalcık, "Murad II" mad. İA, s. 599.

belirtmiştir¹.

İlk Osmanlı müelliflerinden olan Oruç b. Âdil, Mustafa Çelebi'nin, Çelebi Mehmed devrindeki ilk isyanı ile II. Murad devrindeki ikinci isyanının başlangıç kısmını karıştırmış ve Düzmece Mustafa'nın Selânîk'te ortaya çıktığını belirtmiştir². Oysa Mustafa Çelebi, Çelebi Mehmed devrindeki ilk isyanında Selânîk'te faaliyette bulunmuştu. II. Murad tahta çıktığı zaman ise Limni adasında Bizans imparatorluğunun elinde esir bulunmaktaydı. İmparator, II. Murad ile anlaşamayınca onu serbest bırakmış ve yanına yardımcı kuvvetler vererek Gelibolu Yarımadası'na çıkmasına izin vermiştir.

Mustafa Çelebi'nin isyanı Ruhî dışındaki Osmanlı kaynaklarında aynen Oruç Bey Tarihi'ndeki gibi birinci isyana benzer şekilde anlatılmaktadır³. Bu konuda Ruhî Çelebi ise, Bizans kaynaklarının verdiği bilgilere paralel olarak gerçek bilgiyi vermekte ve Bizans imparatorunun emriyle serbest bırakılan Mustafa Çelebi'nin faaliyetlerini şöyle anlatmaktadır⁴.

"Ol zamânın veziri İvaz Paşa, Bâyezid Paşa ve İbrahim Paşa idi. Çün Sultân Murâd'a ulak gönderildi. Heman dem İbrahim Paşa Bursa'dan İstanbul'a girüb mütemekkin oldu ve Sultân Murâd Rum askeri ve kapûsı halkıyla yürüyüb Mihâl Bey'i ki, sâbika merhûm Sultân Tokat'da

-
1. Bkz. Ducas, age., s. 81 vd.; 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, Haz. Şerif Baştav, Ankara 1973, s.118-119.
 3. Âşık Paşa-zâde, s. 96-100; Neşrî, II, s. 556-565; Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 303; Anonim, s. 56-59; Hadidî, vrk. 51b-55b; Müneccimbaşı, I, s. 197-199.
 2. Oruç b. Âdil, s. 46-47.
 4. Ruhî Çelebi, vrk. 108b-109a.

habs itmişdi, âdem gönderüb anı çıkarub gereği gibi istimâlet idüb yanında mukarrer idüb evvelki cihetden ma' ziyâde va'adler idüb asker ile Bursa'ya teveccüh itdi. Yeniçeri dahi Bursa'da tururken Sultân Murâd'ın yürüdüğün göricek mecmu' istikbâl idüb itâ'at itdiler. Ol zamanda meğer İstanbul tekvürı ca'li Mustafa'ya gemiyle çıkarub Gelibolu'ya gönderdi ki Gelibolu kal'asını İstanbul tekvürına vire diyu ol vakit Gelibolu'da Şah Melik Bey bey idi. Kal'ayı kâfire virmeyüb mezbûr ca'li Mustafa Rum-ili askerinin içine girüb her kişiye karnunun yaruğın gösterüb mecmu' Rum-ili ana tâbi' olub yigirmi bin azab ve elli bin atlı cem' idüb Murad Beğ'le ceng itmek esbâb görüb kazıye bu vechile olıcak Bursa'da Bâyezid Paşa hem beylerbeği ve hem vezîr idi, mezbûr Mustafa ile mülâkat olub Mustafa dahi ana karnı yaruğın gösterüb Rum-ili Mustafa'ya tâbi' olduğın görüb hâh na hâh ba'del-inkâr nâçar itâ'at itdi".

Ruhî Çelebi, Düzmece Mustafa'nın İstanbul'dan çıkıp Gelibolu'ya gelişini bu şekilde anlattıktan sonra onun II. Murad ile yaptığı mücâdeleyi ve 825(1421-1422) yılında yakalanarak yayının kirişi ile boğdurulduğunu kaydetmektedir.

Mustafa Çelebi'nin II. Murad devrindeki isyanı hakkında Osmanlı kaynaklarının verdiği bilgileri değerlendirdiğimizde şu sonuç ortaya çıkmaktadır.

Oruç Bey, Âşık Paşa-zâde, Neşrî, Hoca Sa'deddin Efendi, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, Hadidî, Behiştî ve Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi, Mustafa Çelebi'nin II. Murad tahta geçtikten sonra Selânik taraflarında ortaya çıktığını ve oradan Vardar-Yenicesi ve Serez üzerinden Edirne'ye gelerek bağımsızlığını ilân ettiğini belirtmektedirler. Ancak Mustafa Çelebi'nin Selâ-

nik'te ortaya çıkması, yukarıda da belirttiğimiz gibi Mehmed Çelebi devrindeki ilk isyan sırasında meydana gelen olaydır. Adı geçen müellifler bu konuda yanlışlar ve bu konuyu ilk isyan ile karıştırmışlardır.

Osmanlı kaynakları arasında yalnızca Ruhî Çelebi bu isyan hakkında gerçek bilgiyi vermiştir. Ruhî, Bizans kaynaklarından Ducas¹'in da belirttiği gibi, Mustafa Çelebi'nin II. Murad tahta geçtikten sonra imparator tarafından serbest bırakıldığını ve aralarında bir anlaşma yapılarak Gelibolu'ya gönderildiğini söylemektedir.

İki taraf arasında yapılan bu anlaşmaya göre, Mustafa Çelebi imparatora tâbi olacak, rehin olmak üzere oğlunu İstanbul'da bırakacak, Gelibolu yarımadası ile Karadeniz'in Eflak'a kadar olan sahil kısmı Bizanslılara verilecekti. Bizansla yapılan bu antlaşma sonucunda Mustafa Çelebi Bizans donanmasının refakatinde bir kadirgaya binerek Gelibolu'ya geldi. Burada, Yıldırım Bâyezid'in oğlu olduğunu ve Osmanlı tahtının meşru varisi bulunduğunu söyleyerek Gelibolu halkının ileri gelenlerini kendi yanına davet etti. Gelibolu halkı ve civardakiler Mustafa Çelebi'ye tabi oldularsa da kale muhâfızları teslim olmadılar. Bunun üzerine Bizans ordusunun komutanı Dimitrios, Gelibolu kalesini muhasara etti. Bundan sonra Sultân Murâd, Bâyezid Paşa emrindeki bir orduyu İstanbul yolu ile Mustafa Çelebi üzerine gönderdi.

Mustafa Çelebi ile Bâyezid Paşa kuvvetleri Gelibolu'nun Sazlıdere mevkiinde karşılaştı. Ancak emrindeki kuvvetler Mustafa Çelebi tarafına geçince Bâyezid Paşa da Mustafa'ya teslim olmak zorunda kaldı(824/1421). Mustafa Çelebi Bâyezid Paşa'ya

Timur ile yapılan savaşta aldığı yaraları göstererek Yıldırım Bâyezid'in oğlu olduğunu ispata çalışmış ve onu kendisine vezir tayin etmek istemiştir. Fakat Bâyezid Paşa'ya hasım olan Cüneyd Bey, Evrenos-oğulları'nın teşviki ile onu Sazlıdere'de öldürttü¹. Mustafa Çelebi ise bu olaydan sonra Edirne'ye giderek hükümdarlığını ilân etti(Zilkade 824/Ekim 1421).

Onun hükümdarlığını ilân ettiğini haber alan Gelibolu muhâfızı Şah Melik de kaleyi Dimitrios Laskaris'e teslim etmek zorunda kaldı. Evrenos oğulları, Turahan Bey, Gümlüoğlu ve Rumeli fâatihleri de onu hükümdar olarak tanıdılar.

Mustafa Çelebi bundan sonra Gelibolu'ya gelerek, burasını imparatora veremeyeceğini söyledi ve Dimitrios'u beraberindeki Bizans kuvvetleriyle birlikte İstanbul'a gönderdi. Kendisi de Gelibolu kalesini tahkim ettikten sonra donanmaya kaptanlar ve komutanlar tayin ederek Edirne'ye döndü. Rumeli'deki bütün bölgeler onun hükümdarlığını tanıdı ve adına para kesildi².

İmparator Manuel, Mustafa Çelebi'nin sözünde durmayarak Gelibolu'yu vermemesi üzerine, bu kez Sultan Murad'la anlaşmak istedi. Ancak yapılan görüşmeler sonucunda bir netice alınamadı. Sultan Murad bu sırada Foça'daki Cenovalılara bazı ticarî imtiyazlar vererek onlarla barış yaptı.

-
1. Düzmece Mustafa'nın tarafına geçen Bâyezid Paşa'nın Sultan II. Murad'ın casusu olması ihtimali olup, öldürülmesinin sebebi bu olsa gerekdir.
 2. Mustafa Çelebi'nin biri Edirne'de ve biri de Serez'de olmak üzere iki akçe kestirdiği bilinmektedir. Bkz. İsmail Galib, Takvim-i Meskûkat-ı Osmâniye, İstanbul 1307, s. 24; Halil Edhem, Meskûkat-ı Osmâniye, s. 36; Âli Bey, "Mustafa Çelebi Akçeleri", TTEM, sene 15, s. 387-390.

Sultan Murad ile Mustafa Çelebi arasında cereyan eden mücâdeleler neticesinde Mustafa Çelebi Tunca nehri kenarında-ki Kızılağaç-Yenicesi'nde¹ yakalanarak Edirne'ye getirildi. Sultan Murad onun sade bir vatandaş gibi meydanda asılmasını emretti. Bunun üzerine Osmanlı kaynaklarının birçoğunda "Düzme" ya da "Düzmece Mustafa" denilen bu şehzâde hisâr burcuna asılarak idam edildi(825/1422).

b. II. Murad'ın İstanbul'u kuşatması:

İstanbul II. Murad'ın ilk saltanat yıllarında Osmanlılar tarafından altıncı defa olmak üzere kuşatıldı. Bu kuşatma, öncekilere göre çok daha çetin ve zorlu olmuştur².

II. Murad amcası Mustafa Çelebi isyanını bastırdıktan sonra Bizans imparatoruna hesap sormak için hazırlıklara başladı. Öte taraftan, Mustafa Çelebi hadisesinin bastırıldığını haber alan Bizans imparatoru ihtiyar Manuel ile saltanat ortağı olan İoannis'i telâş almıştı. Bunlar, aslında Osmanlı devletinin durumunu öğrenmek, gösterişte ise Murad'ın saltanatını tebrik etmek üzere Bizans asilzâdelerinden Lakanas ve Marko Ganis adlarında iki elçi gönderdiler. Sultan Murad'ın huzuruna gelen bu elçiler, bütün kabahati vezir Bâyezid Paşa'ya yüklediler ve Sultan Mehmed'in vasiyyetine rağmen şehzâdeleri teslim etmediğini ve gelen elçileri kovduğunu ileri sürdüler.

Sultan Murad, gelen elçilerle görüşmediği gibi hediyelerini de kabul etmedi. Zaten bu sırada imparatorundan intikam al-

1. Edirne vilâyetinin eski Hatuneli ilçesinin merkezi olan Kızılağaç, bugün Bulgaristan sınırları içerisinde.

2. P. Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına", terc. H. İnalçık, Belleten, sayı 27, Ankara 1943, s. 583.

mak üzere hazırlık yapıyordu. Elçileri bir müddet tevkif ettikten sonra serbest bırakarak onlara "gidiniz, süratle İstanbul üzerine geleceğimi imparatora söyleyiniz" diyerek geri gönderdi¹.

Bundan sonra Sultan Murad, 1422 Haziran'ında ilk olarak on bin kişilik bir kuvvet ile akıncı kuvvetleri komutanı Mihal-oğlu Mehmed Bey'i İstanbul üzerine gönderdi². Çok geçmeden kendisi de kalabalık bir ordu ile hareket ederek İstanbul'u kuşattı. Osmanlı donanması da bu kuşatmaya iştirak etti.

Kalabalık olan Osmanlı ordusu özellikle ateşli silâhlar bakımından kuvvetli idi. Bu yüzden, imparator Manuel, önemli bir para teklifi ile Corax Theologos'u elçilikle Osmanlı ordugâhına göndererek padişahın kuşatmayı kaldırmasını istediysede bundan bir netice çıkmadı³. Sultan Murad 20 Haziran 1422'de İstanbul önüne geldi. Kuşatma sırasında şehirde bulunup 24 Ağustos günündeki kuşatmanın tarihini kaleme alan İoannes Kananos'a göre Türk ordusu Altunkapı'dan Odunkapı'ya kadar topraktan muazzam bir siper meydana getirmişti⁴. Bu siperler kalın, sert ve sağlam kiriş ve kalaslardan inşa edilmiş olup surlara dönük cephelerine ok, mızrak, taş ve gülleye karşı ağaç dallarından sıra halinde koruyucu mahiyette bir takım setler ilâve edilmişti. Öyle ki, Türk

-
1. Ducas, age., s. 110; Hammer, age., II, s. 167; Hayrullah Efendi, age., VII, s. 47; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 389.
 2. 16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, s. 120.
 3. J.V. Hammer, age., II, s. 140.
 4. İoannes Kananos, "6930(1422) Hilkat Yılı İstanbul Savaşı Tarihi", terc. Z. Taşlıklıoğlu, "II. Murad'ın İstanbul Muhâsarası Hakkında Bir Eser", Tarih Dergisi, sayı 11-12, İstanbul 1955, s. 213. Ayrıca krş. Hammer, age., II, s. 169.

ordusu bu kuvvetli siperler sayesinde Bizans surlarını' delip tahrip edeceklerine kat'i olarak inanmış bulunuyordu. Askerini Topkapı ile Edirnekapi üzerinden hücumla geçiren Murad Bey, aynı zamanda hücumda yararlı olan, surlardaki kulelerin yüksekliğinde ahşap ve tekerlekli kuleler de yaptırmıştı.

Yine Kananos'un bildirdiğine göre, 24 Ağustos Pazartesi günü, Sultan Murad'ın da yer aldığı umumî hücum çok şiddetli oldu. Bu hücum sırasında okçuların başlattığı ok yağmuru müdafileri sindirdi ise de taarruzda başarılı olunamadı¹. Çünkü oldukça güç durumda kalan ve barıştan ümidini kesen Bizans imparatoru, bu sefer padişahın küçük kardeşi Mustafa Çelebi'ye yardım ederek onu isyana teşvik etti.

Osmanlı kaynakları II. Murad'ın bu İstanbul muhâsarasından her nedense bahsetmemişlerdir. Kaynaklarda yalnızca şehzâde Mustafa Çelebi hadisesi anlatılırken İstanbul muhâsarasından kısaca söz edilmekte ve bu sırada sultanın İstanbul civârında olduğu kaydedilmektedir.

II. Murad'ın İstanbul muhâsarası hakkında Oruç Beg² aşağıdaki bilgiyi vermektedir.

1. Bu muhâsara hakkında bkz. İ. Kananos, s. 213; Ducas, age., s. 110-115; Hammer, age., II, s. 169; Hayrullah Efendi, age., VII, s. 47-50; F. Dirimtekin, İstanbul'un Fethi, İstanbul 1949, s. 34; Ahmet Refik, Türklerin İstanbul Muhâsaratları, İstanbul 1932, s. 32-35.
2. Oruç Bey Tarihi, Haz. N. Atsız, İstanbul 1972, s. 81-82. Bu muhâsara Atsız'ın neşretmiş olduğu nüshada bulunmasına rağmen, Babinger'in yayınladığı Cambridge nüshasında yoktur. Âşık Paşa-zâde ise İstanbul muhâsarasını zikretmeyerek Sultan Murad'ın Küçük Mustafa Çelebi hadisesini haber alınca Edirne'den hareketle 9 günde İznik'e geldiğini kaydetmiştir (Bkz. Âşık Paşa-zâde, s. 102).

"Sultân Murad Bursa'ya geldi, oradan geçip İstanbul üzerine düştü. Bazıları derler ki, kardeşi Mustafa o vakit sağdı. Gelip Rumeli çerisiyle ceng ederek bozulmuş gitmişti. Sultan Murad, İstanbul üzerine düştükte Mustafa Çelebi gelip Bursa'yı kuşatırken Sultan Murad'a haber oldu. İstanbul üzerinden göçtü. Gelip İznik şehrinde Mustafa ile karşılaştı. Mustafa'yı yok edip ölüsünü babası yanına gönderdi".

Sultan Murad'ın İstanbul muhâsarasını zikreden bir diğer müellif de Mîneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'dir. Muhasara, burada da şehzâde Mustafa Çelebi hadisesi anlatılırken kısaca belirtilmiş ve bu konuda şöyle denilmiştir¹.

"Sultan Murad bu sırada Düzme Mustafa'nın işini bitirmiş ve Düzmece'yle anlaşılan İstanbul tekfurundan intikam almak için İstanbul yakınlarına gelmişti. Kardeşinin isyan haberini öğrenince acele İznik tarafına yürüdü".

Hoca Sa'deddin Efendi² de, şehzâde Mustafa Çelebi'nin isyanını anlatırken "bu eyyâmda mevkeb-i hümayun-ı sultânî nevâzıl-i âsumânî gibi İstanbul nevâhisine nüzûl idüb tekürinin Düzme ile ittifâkı ve hânedân-ı Osmân'a nifâkı hizâsını yerine getürmek için hisâr-ı mezbûr sipâh-ı nâ-mahsûr ile muhâsara olunmuş idi" demektedir. Bu konu aynı eserde "Padişâhın Selânik kalesini fethi" başlığı içinde ise tekrar ele alınmıştır³.

II. Murad'ın bu İstanbul muhâsarası Ruhî Çelebi'nin eserinde Düzmece Mustafa isyanından sonra aşağıdaki gibi anlatıl-

1. Mîneccimbaşı, I, s. 204-205.

2. Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 316.

3. Aynı mlf., age., I, s. 342-343.

mıştır¹.

"Pes ol kış Edirne'de olub bahar olıcak Sultân Murâd devlet ve sa'âdet birle asker cem' idüb İstanbul üzerine düşdü... Meğer Sultân Murâd'ın kiçi karındâşı Mustafa Çelebi ba'zı askerle Kara Ta'ceddin-oğlı Mahmud Bey baş olub gelüb İznik kal'asına düşdiler. Bu haber Sultân Murâd'a yetişicek hemândem bî-tevakkuf İstanbul üzerinden kalkub Gelibolı'dan geçüb İznik'e mütevec-cih oldılar".

Aynı konu hakkında Behiştî ise şunları zikreder².

"Cümlenin ittifâkı ana münceş oldu ki evvelâ Kostantınıyye teshîrini takdîm ideler. Dârü's-selâm içinde olub sâbika Tekürî Düzme'nin fitne ve fesâdına bâdî olduğıçün andan cemi' hisâr yarağını ihzâr eyleyüb İstanbul semtine şevketle nehdat buyurub cemi' 'azîmet itmişler idi. Hisârı muhâsara eylediler. Zebûn itdikleri gibi nâ-gâh Anadolu cânibinden ulak gelüb şöyle haber getürdü ki Mustafa Çelebi ki Sultân Murâd'ın küçük karındâşı idi, Sultân zamanında Hamid-ili'n yezidi Germiyân-oğlı oğul idinmiş idi. Şimdi Kara Tâceddin-oğlı yanına gelüb zalâlete delâlet eyledi. Oğlan idi. Tâbi' ve tâyi' olmayub âsî oldu... Sultân Murâd bu fesâdın inşidârından evvel def'i ref'ine tedârik idüb islâhına mübâşir oldu. Tekür dahi ziyâde mezâyıkda idi. Kâm na-kâm musâleha idüb harâca iltizâm eyledi... Andan kendü devlet ve sa'adette ve şükr-i muzaffer pür-şevket mehâbetle Gelibolı'dan geçüb İznik'e müteveccih oldu".

1. Ruhî Çelebi, vrk. 111b-112a.

2. Behiştî, vrk. 98a-98b.

Kaynaklarda görüldüğü gibi, II. Murad Düzmece Mustafa isyanını bastırdıktan sonra O'na yardım eden Bizanslıları cezalandırmak için İstanbul üzerine yürümüş ve Ağustos 1422'de şehri muhâsara altına almıştır. İki ay kadar süren muhâsara sırasında Bizans Devleti oldukça zor durumda kalmış, imparator ne yapacağını şaşırmıştı. İmparator bu tehlikeden kurtulmak için bu sefer II. Murad'a karşı yeni bir rakip çıkarmaya karar verdi. Sultanın kardeşi olup, babası I. Mehmed'in ölümünden sonra Karaman Beyliği'ne sığınmış olan Mustafa Çelebi'yi destekleyen imparator, böylece II. Murad'ın İstanbul muhâsarasını yarım bırakmasını sağladı¹.

Kardeşi Mustafa'nın isyan edip İznik'i ele geçirdiğini haber alan II. Murad derhal kuşatmayı kaldırarak Gebze üzerinden Bursa'ya döndü. Burada hazırlıklarını tamamladıktan sonra İznik'i ele geçirmiş olan Mustafa Çelebi üzerine yürüyerek onu yakaladı. Bundan sonra İstanbul fethine kadar bir daha kuşatılmadı.

Gerek Düzmece Mustafa ve gerekse Küçük Mustafa Çelebi isyanının bir netice vermediğini gören Bizans imparatoru İoannes daha fena bir akibete uğramamak için II. Murad'a müracaat ile barış yapmak istedi. Bu maksatla Sultan Murad'a elçiler gönderdi².

II. Murad, Manuel'in yerine geçen imparator VIII. İoannes ile bir anlaşma imzalayarak bu anlaşmaya sadık kaldı(22 Şubat 1424)³. Diğer taraftan İoannes, bazı yerleri muhafaza etmek

1. Bkz. Ruhî Çelebi, vrk. 111b-112a; Behiştî, vrk. 98a-98b.

2. Gönderilen bu elçiler arasında Bizans tarihçisi Françes de bulunuyordu. Bkz. İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, s. 398, not 2.

3. Ducas, age., s. 118; İ.H. Uzunçarşılı, age., I, s. 398-399.

şartıyla, yılda 300.000 akçelik bir vergi ödemeyi de kabul ediyordu¹.

c. Selânik muhâsarası ve burasının Venedikliler'e teslimi:

Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlardaki en önemli kent ve ticaret merkezi olan Selânik, I. Murad zamanında 1372 yılından itibaren çeşitli tarihlerde birkaç defa muhâsara edilmiş ise de alınamamıştı². Nihayet 21 Nisan 1394 yılında Yıldırım Bâyezid tarafından Osmanlı hakimiyetine giren Selânik, Ankara savaşından sonra imparator II. Manuel ile anlaşmak isteyen Emir Süleyman tarafından Bizans'a geri verilmişti³.

İstanbul kuşatmasını müteâkip, Bizans'a başka zorluklar çıkarmak isteyen II. Murad, Turahan Bey emrindeki Osmanlı kuvvetlerini Mora'ya gönderdi (Mayıs 1423). Kısa sürede Mora'ya girmeyi başaran Osmanlı ordusu daha sonra Selânik'i kuşatma altına aldı. Bizans üzerindeki Osmanlı baskısı devam ediyordu. Bu sırada donanmasını takviye etmek fırsatını bulan Venedik, Nauplion ve Argos'taki kolonilerine, Osmanlılarla savaşabilecek karakterde birçok savaşçı Arnavut muhâcir yerleştirmiş,

1. Ducas, age., s. 118; Hammer, age., II, s. 177. Hammer burada haraç miktarını yüzbin akçe olarak göstermişse de gerek Ducas'da ve gerek Hammer'in Fransızca basımında (II, s. 249) bu miktar üçyüz akçedir.
2. Selânik'in I. Murad zamanında Serez isyanı sebebiyle vezir-i azam Hayreddin Paşa tarafından zabt edildiğini Halkondil'den naklen Hammer (age., II, s. 196) yazmış ise de Osmanlı kaynakları ve batılı kaynaklarda bunu teyid eden hiçbir kayıt yoktur. Osmanlı kaynakları bu konuda daha önce de belirttiğimiz gibi Selânik'in alınamadığını ve ancak etrafının vurulduğunu yazıyorlar. Ancak H. İnalcık ("Murad II" mad., s. 601) Selânik'in I. Murad devrinde 1387-1389 yılları arasında Osmanlı hakimiyetinde olduğunu belirtmiştir.
3. Enverî, s. 90, Ducas, age., s. 48, Ostrogorsky, age., s. 513.

Bizans'ın durumundan da faydalanarak, Mora despotluğunun ve Selânik'in kendilerine bırakılması için müzâkerelere girişmişti. Selânik ahalisi de şehirlerinin Bizans tarafından korunmadığını anlayarak Venedik hakimiyetini kabul ediyorlardı. Venedik ile Bizanslılar arasında yapılan antlaşmalar sonunda Bizans valisi Andronikos, 50.000 duka karşılığında Selânik'i Venedikliler'e terketmiştir(1423)¹.

Öte taraftan Osmanlılar, uzun süre Türk idâresinde bulunarak(1387-1389 ve 1394-1402) hazineye her yıl 100.000 akçe haraç ödeyen Selânik'in bu suretle el değiştirmesini kolay kolay kabul edemediler². Nitekim Murad'ın Venedik'ten gelen elçilere söylediği sözler, Osmanlıların bu konudaki görüşünü aksettirmesi bakımından önemlidir. "Selânik dedem Bâyezid'in hükümrânlığı altında bulunmuş bir şehir olduğundan burayı mevrûs ülkem addederim. Bu memleket Bizans'ın elinde kalsa idi, bunu kabul edebilirdim, fakat Latinler'in, Venedikliler'in idâre etmesine asla müsaade edemem. Kendiliklerinden çekilip gitmedikleri taktirde, ben bizzat gelerek onları çıkarırım"³.

Osmanlıların bu sert tutumu üzerine Venedikliler bir taraftan bu oldu bittiği Osmanlılara kabul ettirmek için yılda 2000 duka haraç vermeyi teklif ediyor, diğer taraftan da Amiral Pietro Loradeno kumandasındaki donanmalarını tehdit maksadıyla, Gelibolu sırtlarına gönderiyorlardı. Hatta umumî bir taarruz

1. Selânik'de Venedik hakimiyeti için bkz. M. Delilbaşı, "Selânik'in Venedik idaresine geçmesi ve Osmanlı-Venedik savaşı", Belleten. sayı 160, Ankara 1976, s. 573-588; G. Ostrogorsky, age., s. 156.

2. H. İnalcık, "Murad II" mad. İA, s. 601.

3. Ducas'dan naklen Hammer, age., II, s. 188.

için İzmir beyi Cüneyd ve Macar kralı ile de bir ittifâk hazırlıyorlardı. Böyle olunca, Osmanlılar İstanbul'un da Venedikliler'e tesliminden korkmağa başladılar. Bu sebeple II. Murad, Cenevizlilerin aracılığıyla Bizans imparatoru yaşlı Manuel ile barış antlaşması imzaladı(22 Şubat 1424). Buna göre imparator yıllık 300.000 akçe haraç vermeği, Misivri ve Terkos hisârları hariç Marmara, Ege ve Karadeniz kıyılarında 1402'den sonra aldığı yerleri iade etmeği kabul ediyordu¹. Böylece Bizans İmparatorluğu yeniden Türklerin vassali durumuna düşmüş oldu.

Venedikliler'in Selânik'i ele geçirmesi ve Osmanlılara karşı olan tutumları, 1430 yılına kadar devam eden Osmanlı-Venedik savaşlarının başlamasına sebep oldu. Sultan Murad, Anadolu'daki işlerini hallettikten sonra asıl faaliyetini Venedik'e karşı yöneltti. Selânik'i ele geçirerek bir Balkan devleti haline gelen ve Murad'ın Cüneyd, Düzmece Mustafa ve Karaman-oğulları gibi bütün düşmanlarına yardım eden Venedik, önce Selânik civarını kaybetti(1425-1430). Sultan Murad, Karamanlıları boyun eymeğe mecbur ettikten sonra şahsen idare ettiği bir ordu ile Selânik üzerine yöneldi. Neticede Selânik, 29 Mart 1430 tarihinde² Osmanlılar tarafından fethedildi³.

1. Bkz. Ducas, age., s. 118; Hammer, age., II, s. 177; H. İnalcık, "Murad II" mad. IA, s. 601.
2. Selânik'in bu son ve kesin fethi Osmanlı kaynaklarında 1429 ve 1430 tarihlerinde gösterilmektedir. Feridun Bey Münşeâtı'nda 832 Receb/1429 Nisan Perşembe günü alındığı beyan edilmiştir(Münşeât, I, s. 152). Hoca Sa'deddin Efendi(I, s. 345) ve Mineccimbaşı(I, s.216-217) da aynı yılı gösteriyorlar. Oruç b. Âdil(s. 49), Âşık Paşa-zâde(s. 118) ve Neşrî(II, s. 345) ise Selânik'in, batılı kaynaklara uygun olarak 833(1430) tarihinde alındığını kaydetmişlerdir.
3. Selânik'in Venedikliler elinden alınması hakkında Osmanlı kaynaklarındaki bilgi için bkz. Oruç b. Âdil, s. 49; Âşık Paşa-

Selânik'in fethi Bizans'da ve Avrupa'da büyük akisler uyanmasına sebep oldu. Özellikle bundan sonra Sırbistan'ın da Sultan Murad tarafından itaat altına alınması(1437) sonucunda hristiyanlar telâşa düşmüşler ve Türklere karşı bir haçlı seferi düzenleme çalışmalarına başlamışlardır. Ancak, Avrupa'nın son derece karışık olan durumu bu sırada Türklere karşı bir haçlı seferinin tertiplenmesini geciktirmiştir.

Sultan Murad'ın bu başarıları sonucunda Bizans Devleti'nin durumu gittikçe sarsılıyor ve Murad için Bizans artık önemli bir kuvvet teşkil etmiyordu. Üstelik Paleologos ailesi arasındaki anlaşmazlık da önemli boyutlara ulaşmıştı. VIII. İoannes'in çocuğu olmadığından tahta namzet görünen Manuel'in ikinci oğlu Theodoros gittikçe kendisini tahtın sahibi sayıyor, İoannes ise diğer kardeşi Konstantinos Dragas'ı tercih ediyordu. Her iki kardeş Murad'ın yardımına başvurduğundan İoannes'in anında müdahalesi bir iç savaşın patlamasına mani oldu(1436). Bu şartlar altında İstanbul'u elinde tutamayacağını anlayan İoannes Roma kilisesi ile birleşme teşebbüsünü tazeledi, böylece bir haçlı seferini başlatabileceğini düşündü¹.

II. Murad daha sonra kendi isteği ile tahtını oğlu II. Mehmed'e bıraktı(1444). Macar kralı ve Bizans imparatoru ile Papa bunu iyi bir fırsat bilerek bir haçlı ordusu hazırlıklarına hız verdiler. Bu sırada Venedik donanması Çanakkale boğazını tuttu. Ancak Osmanlı devleti tarafından eski görevine iade edi-

zâde, s. 118; Neşrî, II, s. 612; Hoca Sa'deddin Efendi, I, s. 344-345; Feridun Bey Münşeâtı, I, s. 198-199; Müneccimbaşı, I, s. 216-217, Ruhî Çelebi, vrk. 113b.

1. Ş. Başta, Bizans İmparatorluğu Tarihi, s. 112.

len Sırp despotu, müttefiklere ıstirak etmedi. Haçlı ordusu Varna yakınlarına kadar ilerledi. II. Murad, halkın ısrarı üzerine Osmanlı ordusunun başına yeniden geçti. Onun Varna savaşında haçlılara karşı kazandığı zafer(10 Kasım 1444) sadece Balkanların değil, bütün Avrupa'nın en büyük yenilgilerinden birisidir.

II. Murad bu başarıdan sonra, 1448 yılında II. Kosova savaşında da haçlıları yenince, Balkanları kurtarmak ve İstanbul'u serbest bırakmak için yapılan teşebbüsler sonuçsuz kalmıştır.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Bizans sınırlarına yakın bir bölgede kurulması dolayısıyla, fetihlerle başlayan münâsebetler Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasına kadar devam etti. Ertuğrul Bey zamanından itibaren Türklerin Bizans aleyhine başlattıkları fetih hareketleri Osman Bey devrinde daha da arttı. Bu ilk dönemdeki münâsebetler, daha çok Bizans İmparatorluğu'na bağlı tekfurların idaresindeki mahallî ordulara karşı yapılan savaşlardan ibaretti. Düzenli Bizans imparatorluk kuvvetlerinin Osmanlı kuvvetleri ile karşılaşması ise 1302 veya 1303 yılında yapılan Koyunhisâr savaşı ile başladı. Bu tarihten sonra Anadolu'daki önemli Bizans şehirlerinin fethedilmesi münâsebetlerin artmasına sebep oldu.

Bursa, İznik ve İzmit gibi önemli şehirlerin fethinden sonra Osmanlılar'ın Bizans'ın başkenti İstanbul'a yaklaşmaları, imparatoru endişeye düşürmüş ve batıdan yardım aramak zorunda kalmıştır. Ancak imparator Kantakuzenos, taht mücadeleleri sırasında Orhan Bey'den yardım istemek zorunda kalmış ve böylece Türk kuvvetleri Rumeli'ye geçmeğe başlamışlardır. Bizans imparatoru Kantakuzenos Orhan Bey'in yardımlarına karşılık önce kızı Theodora'yı ona vermiş, sonra da Gelibolu yarımadasında bulunan Çimpe kalesini Türklere bırakmıştır. Bundan sonra ise Osmanlılar düzenli bir şekilde Rumeli'ye geçerek Gelibolu ve Trakya'daki kaleleri fethetmeye başlamışlardır.

Osmanlı Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında cereyan eden bu münâsebetler hakkında ilk Osmanlı kroniklerinde bulunan

bilgileri bir külliyyât şeklinde vermeyi amaçladığımız bu çalışmada, kaynakların Osman Bey ve Orhan Bey devirlerindeki ilk fetihlerde oldukça kısa bilgi verdiklerini gördük. Bunun yanı sıra, kaynaklarda Osmanlılar ile ilgili olaylar hakkında geniş bilgi bulunmasına rağmen, Bizanslılar hakkında fazla bilgi yoktur. Kale komutanlarının ismi yalnızca tekfur olarak geçmiş, hatta Bizans imparatorunun adı dahi zikredilmemiştir. Şahıs isimlerinin yanı sıra yer isimlerinin tespitinde de Osmanlı kaynaklarında farklılıklar görülmüştür. Öte taraftan olayların tarihleri de her zaman verilmemiş, kaydedilenler ise genellikle farklı şekillerde geçmiştir.

Bütün bu zorluklara rağmen, ilk Osmanlı kaynaklarında Bizans İmparatorluğu ile olan münâsebetler hakkında verilen bilgilerin bir araya getirildiği bu çalışmanın, araştırmacıların müracaat edecekleri bir külliyyât olma özelliğini taşıyacağını ümid ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR

- Ağırakça, A., "Osmanlılar'da İlk Cülus Merâsimi", Türk Kültürü, sayı 282, Ankara 1986, s.635-41.
- Ahmedî, Ahmedî, Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-ı Âl-i Osmân, Yay. N.A. Çiftçioğlu, Osmanlı Tarihleri, I, İstanbul 1949, s. 1-35.
-, Ahmedî, İskender-nâme (İnceleme-Tıpkıbasım), Haz. İsmail Ünver, Ankara 1983.
- Ahmed Refik, Bizans Karşısında Türkler, İstanbul 1927.
-, Türklerin İstanbul Muhasaraları, İstanbul 1932.
- Aktepe, M.M., Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye Yerleşmeleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1949.
-, "Osmanlıların Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", Tarih Dergisi, sayı 2, İstanbul 1950, s. 283-307.
-, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", Türkiyat Mecmuası, X, İstanbul 1951-53, s. 299-312.
- Ali, Gelibolulu Mustafa Ali, Künhu'l-Ahbâr, I, İstanbul 1277.
- Âli, "Mustafa Çelebi Akçeleri", TTEM, sene 15, s. 387-390.
- Anongnostis, J., Selânîk (Thessaloniki)'in Son Zabtı Hakkında Bir Tarih, trc. M.Delilbaşı, Ankara 1989.
- Anhegger, R., "Mehmed b. Hacı Halil'ül-Kunevî'nin Târih-i Âl-i Osmân'ı", Tarih Dergisi, sayı 3-4, İstanbul 1952, s. 51-56.

- Anonim, Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. F. Giese, Die Altosmanischen Anonymen Chroniken, Breslau 1922.
-, Giese'nin Negretmiş Olduğu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmân, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hazırlayan Nihat Azamat, İstanbul 1986.
- Arık, F. XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Neşrî'nin Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1938.
-, "Oğuz Boyları ve Osmanoğulları Şeceresi", Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu isimli eserin tercümesine ilâve, İstanbul 1947, s. 69-112.
- Arnakis, G.G., "Gregory Palamas Among the Turks and Documents of his Captivity As Historical Sources", Speculum, XXV, 1951, s. 104-118.
-, "Gregory Palamas, the Khiones and the Fall of Gallipoli", Byzantion, XXII, 1952, s. 305-312.
- Artuk, İ., "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi(1071-1920), Ankara 1980, s. 27-33.
- Âşık Paşa-zâde, Âşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. Miralay Âli Bey, İstanbul 1332.
-, Die Altosmanische Chronik des Aşıkpaşazade, nşr. F. Giese, Leipzig 1929.
-, Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkı, Tevârih-i Âl-i

- Osmân, Düzenleyen N. Atsız Çiftçioğlu,
Osmanlı Tarihleri, I, İstanbul 1949, s.
77-319.
-, Âsıkpaşaoğlu Tarihi, nşr. Atsız, İstan-
bul 1970.
- Atsız, N., Mineccimbaşı Şeyh Ahmed Dede Efendi,
Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1940.
-, "Fatih Sultan Mehmed'e Sunulmuş Tarihi
Bir Takvim", İstanbul Enstitüsü Dergisi,
sayı 3, İstanbul 1957, s. 17-23.
- AÜDTCFD, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi Dergisi.
- Babinger, F., Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri,
trc. Coşkun Üçok, Ankara 1982.
- Bakalopoulos, A., "Zur Frage Der Zweiten Einnahme Thessa-
lonikis Durch die Türken 1391-1394",
Byzantinisch-Byzantinische Zeitschrift, 61(1968),
s. 285-290.
- Banarlı, N.S., "Ahmedî: Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i
Âl-i Osmân, Türkiyat Mecmuası, VI, İs-
tanbul 1939.
- Barker, J. W., Manuel II Palaeologus(1391-1425), New
Jersey 1969.
- Barthold, V.V., Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler,
İstanbul 1927.
-, "Bursuk" mad. İA, II, s. 819-821.
- Baştav, Ş., "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu
Sırasında Türk-Bizans Münâsebetleri",

- Türk Kültürü Araştırmaları, XXVI,
Sayı 1, Ankara 1988, s. 203-223.
- Başta, Ş., Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devri
(1261-1461), Osmanlı Türk-Bizans Münâsebetleri, Ankara 1989.
- Baykal, K., Bursa ve Anıtları, İstanbul 1982².
- Bayrak, M.O., Osmanlı Tarihi Yazarları, İstanbul 19...
- Behiştî, ..., Behiştî Sinan Çelebi, Tevârih-i Âl-i
Osman, Londra British Museum, Add. Gr
Mr. 7869'dan çekilmiş olan ve İ.Ü. Ed
biyat Fakültesi Tarih Seminer Kütüpha
si No. K.A. 281'de bulunan fotokopi.
- Beliğ, İ., Bursa Tarihi, Bursa 1287.
- Bosworth, C.E., İslâm Devletleri Tarihi, Çevirenler:
E. Merçil - M. İpşirli, İstanbul 1980
- Burmov, A., "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?"
Trc. H. Eren, Belleken, XIII, sayı 49,
Ankara 1949, s. 97-106.
- BZ, Byzantinische Zeitschrift, München
1892'den itibaren.
- C.B., "Nilüfer Hâtun" mad., İA, IX, s.284.
- Cansezof, İ., "Balkan Yarımadasında Türkler", TOEM,
XVII, İstanbul 1331.
- Cantacuzenus, Ioannis, Historiarum, I-III, Corpus Scriptorum
Historiae Byzantinae, ed. L. Schopen,
Bonnae 1828-1832.
-, Histoire de Constantinople, Fran.trc.
M. Cousin, Paris 1674.

- Chalkokondylas, L., Historiarum Libri Decem, ed. I. Bekker, Bonn 1843.
- Charanis, P., "An Important Short Chronicle of the Fourteenth Century", Byzantion, XIII, Buruxelles 1938, s. 335-362.
-, "The Strife among the Palaeologi and the Ottoman Turks, 1370-1402", Byzantion, XVI, Bruxelles 1942, s. 286-314; XVII, s. 104-118.
-, "On the date of the Occupation of Gallipoli by the Turks", Byzantinoslavica, XVI, 1955, s. 113-117.
- Dağtekin, H., "I. Murad Zamanında Osmanlı-Bizans Münâsebetlerine Genel Bir Bakış", AÜDTCFD, XIX, sayı 3-4, Ankara 1961, s. 189-199.
- Danışmend, İ.H., İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I, İstanbul 1971.
- Delilbaşı, M., "Selânîk'in Venedik İdaresine Geçmesi ve Osmanlı-Venedik Savaşı", Belleten, XL, sayı 160, Ankara 1976, s.573-588.
-, "Türk Hükümdarlarına Ait Yunanca Ahid-nâmeler ve Nâmeler(XIII-XV. Yüzyıl)", Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1980.
-, "Selânîk ve Yanya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması", Belleten, LI, sayı 199, Ankara 1987, s. 75-101.
- Dennis, G.T., The Reign of Manuel II Palaeologus in Thessalonica, 1382-1387, Rome 1960.
-, "The Second Capture of Thessalonica 1391

- or 94, or 1430?", BZ, 57, München 1964, s. 53-61.
-, "1403 Tarihli Bizans-Türk Antlaşması", Çev. M. Delilbaşı, AÜDTCFD, XXIX, sayı 1-4, Ankara 1971-1978, s. 157-161.
- Devellioğlu, F., Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1962.
- Diehl, C., Bizans İmparatorluğu Tarihi, trc. T. Bıyıklıoğlu, İstanbul 1937.
- Diez, E., "Bursa" mad., İA, II, s. 806-819.
- Dirimtekin, F., İstanbul'un Fethi, İstanbul 1949.
- Ducas, Ioannis Ducas, Bizans Tarihi, trc. V. Mirmiroğlu, İstanbul 1956.
- Eberhard, W., "Kayılar Kabilesi Hakkında Sinolojik Mülâhazalar, Belleten, sayı 23, Ankara 1944, s. 567-584.
- Enverî, Enverî, Düsturnâme, nşr. M.H. Yinanç, İstanbul 1928.
- Evliya Çelebi, Seyahat-nâme, II, trc. M. Şerif Paşa, İstanbul 1330.
- Gibbons, H.A., Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, trc. R. Hulûsî, İstanbul 1928.
- Gökbilgin, M.T., Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihân, İstanbul 1957.
-, "İstanbul" mad., İA, V/II, s. 1181-1185.
-, "Orhan" mad., İA, IX, s. 399-408.
-, "Osman I" mad., İA, IX, s. 431-443.
-, "Selânîk" mad., İA, X, s. 337-349.
-, "Süleyman Çelebi" mad., İA, XI, s. 179-82.

- Gregoras, Nikephoros Gregoras, Byzantina Historia, I-III, ed. L.Schopen-I.Bekker, Bonn 1829-1855.
- Gyula, M., Türk Tarihinin Bizans Kaynakları, trc. H.N. Orkun, Ankara 1938.
-, "Byzantinoturcica", Belleten, XXVIII, Ankara 1958, s. 609.
- Hadidî, Hadidî, Tevârih-i Âl-i Osmân, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 1268, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi, Y.162.
-, Tevârih-i Âl-i Osmân(Kaynak Tahlili-Metin Tenkidi), Yayınlanmamış Doktora Tezi, hazırlayan: Necdet Öztürk, İstanbul 1986.
- Hammer, J. Von, Devlet-i Osmaniyye Tarihi, I, trc. Mehmed Ata, İstanbul 1336.
- Hoca Sa'deddin Efendi, Tâcü't-Tevârih, I-II, İstanbul 1279-1280.
-, Tâcü't-Tevârih, I-V, Sadeleştiren: İ. Parmaksızoğlu, İstanbul(tarihsiz).
- Iorga, N., Geschichte des Osmanischen Reiches, I, Gotha 1908.
- İA, İslâm Ansiklopedisi, 1940-1986.
- İbn Battuta, Seyahat-nâme, I-II, trc. Mehmed Şerif Paşa, İstanbul 1330-1333.
- İlgürel, M., "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu", I. Osmanlı Sempozyumu, Bildiriler, Söğüt 1984, s. 27-31.

- İnalcık, H., "V.L. Menage: Neshri's History of the Ottaman", Belleten, sayı 116, Ankara 1965.
-, "Edirne'nin Fethi", Edirne, Edirne'nin Fethinin 600. Yıldönümü Armağan Kitabı, Ankara 1965, s. 137-159.
-, The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600, Londra 1973.
-, "The Rise of the Turcoman maritime, Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades", Byzantinische Forschungen, IX, Amsterdam 1985, s. 200-209.
-, "Murad II" mad., İA, VIII, s. 598-615.
-, "Rumeli" mad., İA, IX, s. 766-774.
-, "Türkler" mad., İA, XII/2, 286-295.
- İnci, T., "Sultan Orhan'ın Bizans İmparatoru'na Damat Oluşu", Resimli Tarih Mecmuası, II, Sayı 20, İstanbul 1951, s. 909-911.
- İoannes Kananos, "6930(1422) Hilkat Yılı İstanbul Savaşı", trc. Z. Taşlıklıoğlu, "II. Murad'ın İstanbul Muhasarası Hakkında Bir Eser", Tarih Dergisi, VII, sayı 11-12, İstanbul 1955, s. 209-226.
- İsmail Galib, Takvim-i Meskûkat-ı Osmâniyye, İstanbul 1307.
- İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler, Yay. O. Turan, Ankara 1984².
- Kafesoğlu, İ., Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İstanbul 1953.

- Karamanî Mehmed Paşa ... Tevârihü's-Selâtinî'l-Osmâniyye, trc. İ.H. Konyalı, Osmanlı Tarihleri, I, İstanbul 1949, s. 321-369.
- Kemal Paşa-zâde, Kemal Paşa-oğlu Şemsüddin Ahmed (İbn-i Kemal), Tevârih-i Âl-i Osmân, Yay. Ş. Turan, I. Defter, Ankara 1970; II. Defter, Ankara 1983.
- Konyalı, İ.H., İznik ve Bursa Tarihi, Bursa 1936.
- Koyunluoğlu, M.T., İznik ve Bursa Tarihi, Bursa 1935.
- Köprülü, M.F., "Osmanlı Devleti'nin Doğması ve Büyümesi", Ülkü Mecmuası, VII, Ankara 1936, s. 405-409.
-, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Etnik Menşei Mes'eleleri", Belleten, sayı 28, Ankara 1943, s. 219-313.
-, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Ankara 1972².
- Kurat, A.N., "Bizansın Son ve Osmanlıların İlk Tarihçileri", Türkiyat Mecmuası, III, İstanbul 1935, s. 185-206.
- Kurtoğlu, F., Gelibolu ve Yöresi Tarihi, İstanbul 1938.
-, Türklerin Deniz Muhârebeleri, İstanbul 1935.
- Kütükoğlu, M.S., Tarih Araştırmalarında Usûl, İstanbul 1990.
- Lebeau, Histoire du Bas-Empire, Fran.trc. M. De Saint-Martin, M. Brosset, XVIII-XX, Paris 1835-1836.
- Levçenko, M.V., Bizans, trc. E. Berktaş, İstanbul 1979.

- Loenertz, R.J., "Notes sur le Règne de Manuel II à Thessalonique, 1381/82-1387", BZ., I, München 1957, s. 390-396.
- Mamboury, E., İstanbul Touristique, İstanbul 1951.
- Mehmed b. Hacı Halil Konevî, Târih-i Âl-i Osmân, Kayseri Umumî Kütüphanesi'nden alınan ve Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi No. 592'de bulunan mikrofilm.
- Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî, I-IV, İstanbul 1308-16.
- Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I-III, İstanbul 1333-1342.
- Mirmiroğlu, V., "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekano Muharebesi", Belleten, sayı 50, Ankara 1949, s. 309-321.
- Müneccimbaşı, Münecimbaşı Ahmed Dede Efendi, Câmiü'd-Düvel, Nuruosmaniye Ktp., No. 3171-72.
-, Müneccimbaşı Tarihi (Sahâifü'l-Ahbâr fî Vekayîü'l-A'sâr), I-II, Arapça aslından Türkçeye çeviren: İsmail Erünsal, İstanbul (tarihsiz).
-, Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin Câmiü'd-Düvel Adlı Eserinin Osmanlı Devleti'nin Başlangıcından Fatih'in Vefatına Kadarki Kısımının Tenkidli Metin Neşri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Haz. A. Ağırakça, İstanbul 1983.
- Münşeât, Feridun Bey, Münşeâtü's-Selâtin, I, İstanbul 1274.

- Necib Âsım, "Osmanlı Tarihüvisleri ve Müverrihleri", TOEM, I, İstanbul 1910.
- Necib Âsım-Mehmed Ârif, Tarih-i Osmânî, İstanbul 1335.
- Neşrî, Mehmed Neşrî, Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşrî Tarihi), Yayınlayanlar: F.R. Unat - M.A. Köymen, I-II, Ankara 1987².
-, Neşrî, Cihân-nümâ, Die Altosmanische Chronik des Mevlana Mehemed Neschrî', I-II, nşr. F. Taechner, Leipzig 1951-55.
- Nicol, D.M., The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453, London 1972.
- Onaltıncı Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi (1373-1512)
Hazırlayan: Ş. Baştav, Ankara 1973.
- Ormancı, N., "Edirne'nin Fethi Tarihine Dâir", Türk San'atı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963, s. 435-438.
- Oruç b. Âdil, Oruç b. Âdil, Tevârih-i Âl-i Osmân, nşr. F. Babinger, Hannover 1925.
-, Oruç Beğ Tarihi, nşr. Atsız, İstanbul 1972.
- Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Başlangıçtan Bugüne Kadar Dünya Tarihi, IXX. cilt, Başlangıçtan 1566'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Türkçeye çeviren, Şiar Yalçın, Havass Yayınları, İstanbul 1978.
- Osmanlı Tarihine Ait Takvimler, nşr. N. Atsız, İstanbul 1961.
- Ostrogorsky, G., Bizans Devleti Tarihi, trc. F. Işıltan, Ankara 1981.

- Öcal, S., "Ertuğrul Gazi Türbesi ve Haziyesinde Yatanlar", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 45, İstanbul 1986, s.97-184.
- Öztürk, N., "Ferecik'in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair", Türklük Araştırmaları Dergisi, sayı 4, Ankara 1989, s. 135-145.
- Pachymeres, George De Michaele et Andronico Palaeologis, II, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Ed. I. Bekker, Bonnae 1835.
- Pakalın, M.Z., Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-III, İstanbul 1946-1956.
- Parmaksızoğlu, İ., "Kemal Paşa-zâde" mad., İA., VI, s. 561-565.
- Ramsay, W.M., Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası, trc. M. Pektaş, İstanbul 1961.
- Resimli-Haritalı Mufasssal Osmanlı Tarihi, İskit Yayınevi, İstanbul 1957.
- Ruhî Çelebi, Tevârih-i Âl-i Osmân, Tübingen Kütüphanesi Ms. Or. Quart No.821'den çekilmiş ve Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi No. 1919'da bulunan mikrofilm.
- Sertoğlu, M., Osmanlı Tarih Lugati, İstanbul 1986.
- Shaw, S., Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, trc. M. Harmanacı, İstanbul 1982.
- Solak-zâde, Solak-zâde Mehmed Hemdemî, Tarih, İstanbul 1297.

- Sümer, F., "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, I, Ankara 1970, s. 1-147.
-, Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilâtı-Destanları, İstanbul 1980³.
- Şemseddin Sâmî, Kamûsü'l-A'lâm, I-VI, İstanbul 1306-1316.
- Şükrullah, Behçetü't-Tevârih, Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi, trc. N. Atsız, İstanbul 1939.
-, Behçetü't-Tevârih, trc. N. Atsız, Osmanlı Tarihleri, I, İstanbul 1949, s. 37-76.
- Taeschner, F., "1453 Yılına Kadar Osmanlı Türkleri", Tarih İncelemeleri Dergisi, V, trc. N. Ülker, İzmir 1990, s. 283-309.
- Tekindağ, M.C.Ş., "Mûsa Çelebi" mad., İA, VIII, s.661-66.
-, "Mustafa Çelebi" mad., İA, VIII, s. 687-689.
-, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", Belleten, sayı 140, Ankara 1971, s. 655-663.
-, "Süleyman Paşa" mad., İA., XI, s.190-194
- TOEM, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, İstanbul.
- Togan, Z.V., Umumî Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1981³.
- TTEM, Türk Tarih Encümeni Mecmuası, İstanbul.
- Turan, O., Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul 1984².
- Türkay, C., Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret

- ve Cemaatler, İstanbul 1979.
- Uğur, A., İbn-i Kemal, Ankara 1987.
- Unat, F.R., Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Klavuzu, Ankara 1984⁵.
- Uzunçarşılı, İ.H., "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", Belleten, sayı 19, Ankara 1941, s. 277-288.
-, "Gazi Orhan Bey'in Hükümdar Olduğu Tarih ve İlk Sikkesi", Belleten, sayı 34, Ankara 1945, s. 207-211.
-, Osmanlı Tarihi, I, Ankara 1972³.
-, "Mehmed I" mad., İA., VII, s. 496-506.
-, "Murad I" mad., İA., VIII, s. 587-598.
- Ülkütaşır, M.Ş., "Ertuğrul Gazi", Türk Kültürü, sayı 60, Ankara 1967, s. 924-927.
- Vasiliev, A.A., Bizans İmparatorluğu Tarihi, I, trc. A.M. Mansel, Ankara 1943.
-, Histoire de L'Empire Byzantin, II, Paris 1932.
- Witteck, P., "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına, 1402-1455", trc. H. İnalcık, Belleten, sayı 27, Ankara 1943, s. 557-589.
-, Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, Türkçeye çeviren ve "Oğuz Boyları ve Osmanlıları Şeceresi"ni ekleyen Fahriye Arık, İstanbul 1947.
-, "Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları", trc. M. Eren, Selçuklu Araştırmaları Dergisi, sayı I, Ankara 1970, s. 193-243.

Yeni Tarama Sözlüğü, Düzenleyen: Cem Dilçin, Ankara 1983.

Yınanç, M.H.,

"Millî Tarihimize Dair Eski Bir

Vesika", TTEM, XIV, sayı 93, İstanbul 1924, s. 85-142.

....., Düstûrnâme-i Enverî'ye Medhâl, İstanbul 1930.

....., "Bayezid I" mad., İA., II, s. 369-392.

....., "Ertuğrul Gâzî" mad., İA., IV, s. 328-337.

